

MARI TAPIO JA TARJA KUULA (TOIM.)

SELKENEVÄÄ, MYÖTÄTUULTA

EHKÄISEVÄ PÄIHDE- JA
MIELENTERVEYSTYÖ
NUORISOALALLA

HUMANISTINEN
AMMATIKORKEAKOULU

SELKENEVÄÄ, MYÖTÄTUULTA – EHKÄISEVÄ PÄIHDE- JA MIELENTERVEYSTYÖ NUORISOALALLA

Mari Tapio ja Tarja Kuula (toim.)

Opetus- ja
kulttuuri-
ministeriö

Undervisnings-
och kultur-
ministeriet

HUMANISTINEN
AMMATTIKORKEAKOULU

Humanistinen ammattikorkeakoulu
© tekijät ja Humanistinen ammattikorkeakoulu

Kansikuva: Kirsi MacKenzie

Selkenevää, myötätuulta – ehkäisevä päihde- ja mielenterveystyö nuorisosalalla
Mari Tapio ja Tarja Kuula (toim.)

Verkkoversio: Sarja C. Oppimateriaaleja 37, 2013.

ISBN 978-952-456-162-4

ISSN 1799-2885

L ISSN 1799-2885

Humanistinen ammattikorkeakoulu – Humak
Ilkantie 4
00400 Helsinki

SISÄLLYS

Mari Tapio ja Tarja Kuula JOHDANTO: KOHTAAMISIA NUORISOALAN KENTILLÄ	7
--	----------

1. LUKU: EHKÄISEVÄN TYÖN JÄLJILLÄ

Mari Tapio EHKÄISEVÄN PÄIHDE- JA MIELENTERVEYSTYÖN MÄÄRITTELY JA OHJAUS - LAIT, STRATEGIAT JA OHJELMAT	14
--	-----------

Antti Maunu EHKÄISEVÄN TYÖN ALKUAINEEET: YHTEISÖLLISYYS, RYHMÄT JA SOSIAALINEN LUOTTAMUS	34
--	-----------

Leena Kurki SOSIOKULTTUURINEN INNOSTAMINEN: TUKI MATKALLA AIKUISUUTEEN	44
--	-----------

2. LUKU: KOHTAAMISIA KADUILLA JA OSTOSKESKUKSISSA

Pauliina Lampela, Mikko Leppävuori ja Henriikka Strengell TAVALLISIA AIKUISIA NUORTEN KOHTAAMISPAIKOILLA – NUORTEN JA KAUPALLISTEN TILOJEN TYÖNTEKIJÖIDEN KOHTAAMISIA	68
---	-----------

Mikko Ahtila ja Tuula Pajunen VAPAAEHTOISESTI KADUILLA JA KAUPPAKESKUKSESSA	79
---	-----------

Riikka Helenius TURVALLISTA NUORISOTYÖTÄ – JA MITEN SIITÄ SELVITÄÄN?	89
--	-----------

3. LUKU: PÄIHTEET JA MIELEN HYVINVOINTI VERKKOKESKUSTELUISSA

Maarit Nousimaa EHKÄISEVÄÄ PÄIHDETYÖTÄ IRC-GALLERIASSA	94
Tea Glumerus ja Tiina Markkula TERVEYDENHOITAJANA VERKON KAHDENKESKISISSÄ CHAT-KESKUSTELUISSA	102
Shirley Hubara ja Anu Pärssinen ”OLETTE JAKSANEET AUTTAA AINA <3” - NETISTÄ TUKEA NUORILLE, JOIDEN KOTONA JUODAAN LIIKAA	109

4. LUKU: TUNNETAIDOT, ARKI, ITSETUNTO – NUOREN ELÄMÄNTAITOJA VAHVISTAMASSA

Marjo Laamo FRIENDS-OHJELMA NUORTEN MIELEN HYVINVOINNIN TUKENA	122
Anna Erkkö, Marjo Hannukkala ja Tomi Pruuki NUOREN VOIMAVAROJA LISÄTÄÄN MIELENTERVEYSTAITOJA VAHVISTAMALLA	132
Minna Savolainen ja Elina Marttinen OLE OMAN ELÄMÄSI TÄHTI! – ELÄMÄNTAITOKURSSI OPISKELIJOIDEN ELÄMÄNHALLINNAN, HYVINVOINNIN JA TERVEYDEN EDISTÄMISESSÄ	145
Kimmo Jouhki NUORTEN AIKUISTEN PÄIHDE- JA MIELENTERVEYSONGELMIEN KOHTAAMINEN SOSIAALITYÖSSÄ	156

5. LUKU: NUORILTA NUORILLE

Petra Pohjonen

**MAALAISJÄRKEÄ JA AVOINTA KESKUSTELUA –
PÄIHDEKASVATUKSEN JOKAMIESLUOKKA** 164

Joni Söderman ja Sampo-Ilmari Tuhkalehto

NUORTEN OSALLISUUS EHKÄISEVÄSSÄ PÄIHDETYÖSSÄ 174

6. LUKU: VANHEMMAT JA VERKOSTOT EHKÄISEVÄSSÄ TYÖSSÄ

Hanna Hänninen

EHKÄISEVÄÄ TYÖTÄ VANHEMMUUTTA TUKEMALLA 184

Susanna Leimio-Reijonen

**TEKEMISEN MEININKI SAA KEIKKUMAAN MUKANA - PÄIJÄT-HÄMEESSÄ
EHKÄISEVÄ MIELENTERVEYS- JA PÄIHDETYÖ KUULUU KAIKILLE** 194

Virpi Ruuska

VAIKUTTAVA VALTAKUNNALLINEN VERKOSTO 209

EPILOGI

Tarja Kuula

**NUORISORIKOLLISUUDEN ENNALTAEHKÄISY NUORTEN PARISSA
TEHTÄVÄN PÄIHDE- JA MIELENTERVEYSTYÖN RAJAPINNOILLA** 222

Noora Paakki ja Elsi Vuohelainen

**TULEVAISUUDEN POLKUJA TALLAAMASSA - EHKÄISEVÄN TYÖN
SUUNTAVIIVOJA** 229

KIRJOITTAJAT 239

Mari Tapio ja Tarja Kuula

Johdanto: Kohtaamisia nuorisoalan kentillä

Erot lasten ja nuorten hyvinvoinnissa ovat sekä tilastojen että laadullisen tutkimuksen valossa kaksinapaistuneet: yhä useammalla menee todella hyvin ja toisaalta eri aikoina erilaista tukea tarvitsevien joukko kasvaa (Eräranta & Autio 2008). Pahoinvointia ei voi kokonaan poistaa, mutta useampia voidaan tukea, jos heidät saadaan oikeaan aikaan oikealla tavalla kiinnittymään ympärillä oleviin yhteisöihin ja yhteiskuntaan. Kenen vastuulla tämä on, kysyy Raija Julkunen teoksessaan ”Kuka vastaa? Hyvinvointivaltion rajat ja julkinen vastuu”. Onko vastuuttomuus ajallemme tyypillistä itsen etäännyttämistä toisista ihmisistä ja onko välittämiseen syntynyt suorastaan kulttuurisia vastaliikkeitä, jotka ovat lisääntyvis- sä määrin nähtävissä esim. mediassa (Julkunen 2006)? Humanistinen ammattikorkeakoulu (Humak) yhteiskunnallisena ammattikorkeakouluna vastaa vastuu-kysymykseen pienin osin tässä julkaisussa. Julkaisu on osa ammattikorkeakoulun sisällä toimivan nuorisoalan ehkäisevän päihdetyön osaamiskeskuksen, Preventiimin, rinnalla toimivaa ”Selvästi parempi mieli” – kehittämishanketta. Yhtenä hankkeen päätavoitteena on tukea nuorten yhteiskuntatakuun toteutumista perehdyttämällä ammattilaisia nuorten mielen hyvinvointiin ja siihen vaikuttaviin tekijöihin ehkäisevän päihdetyön rajapinnoilla.

Paljon julkisuutta ja poliittista tukea saanut Jyrki Kataisen hallituksen kärkihanke yhteiskuntatakuu eli nuorisotakuu astui voimaan vuoden 2013 alusta. Se tarkoittaa sitä, että jokaiselle alle 25-vuotiaalle sekä alle 30-vuotiaalle vastavalmistuneelle pyritään löytämään työ-, koulutus-, työpaja- tai kuntoutuspaikka kolmen kuukauden sisällä koulutuksen päättymisestä/keskeytymisestä tai työttömäksi joutumisesta. Nuorisotakuu perustuu ns. kansalais-yksityis- eli Public-Private-People-Partnership -malliin, jossa ovat

mukana viranomaiset, työ- ja elinkeinoelämä, järjestöt ja nuoret. Hallinnollisesti nuorisotakuu on jaettu työ-, koulutus-, ja nuorisopolitiikan osaluoksiin. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2013.)

Tässä julkaisussa keskitytään pääsääntöisesti opetus- ja kulttuuriministeriön valmisteleman Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämissuunnitelman 2012–2015 strategiseen tavoitteeseen 8 ja 9, ennaltaehkäiseviin toimiin sekä lasten, nuorten ja perheiden kanssa tehtävään yhteistyöhön. Taustalla on ajatus pohjoismaisen hyvinvointiyhteiskunnan vastuusta tarjota universaaleja palveluja kaikille ilman, että on välttämättä havaittu vielä oireita tai että on, ikäryhmiä erittelemättä, syntynyt erityistä huolipuhetta. Palvelujen kehittämisessä ovat mukana lapset ja nuoret itse, tasavertaisesti, eri väestöryhmät huomioiden, ja huomio kiinnitetään arjen hallintaan sekä siihen liittyvien palvelujen tasalaatuisuuteen. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2012.)

Päihde- ja mielenterveysongelmat, tai toisaalta niiden ehkäiseminen, ovat teemoja, joihin nuorisoalalla työskentelevä ammattilainen ei Suomessa valitettavasti voi olla törmäämättä. Liiallisesta alkoholinkäytöstä aiheutuu suomalaisille mittavia terveydellisiä, sosiaalisia ja taloudellisia haittoja, ja haitat heijastuvat käyttäjien lisäksi suoraan heidän läheisiinsä ja perheisiinsä. Mielenterveyden häiriöt taas ovat leimallisesti suomalaisia kansansairauksia, joihin sairastutaan melko nuorena ja joiden on todettu hoitamattomina hyvin usein kroonistuvan ja johtavan työkyvyttömyyteen. Ongelmia vähentävän ennaltaehkäisevän työn merkitys tässä tilanteessa on syystäkin alkanut korostua ja näkyä erilaisissa kansallisissa ohjelmissa ja sitä kautta myös käytännössä nuorisotyön kentillä. Nuorisotyö on leimallisesti juuri ehkäisevää työtä. Niinpä nuorisotyöntekijöitä huudetaan nyt avuksi niin kouluihin kuin kaduillekin, ja onpa ehkäisevän työn tärkeyteen alettu havahtua myös korjaavien ja hoitopalveluiden piirissä. Miten paljon kärsimystä vältettäisiin niin yksilö- kuin yhteisötasollakin, miten paljon rahaa ja kallisarvoisia resursseja säästettäisiinkään, jos nuorten mielenterveys- ja päihdeongelmiin voitaisiin entistä tehokkaammin puuttua todellisen ehkäisevän työn avulla jo ennen kuin niitä oikeastaan onkaan?

Nuorten parissa toimivia ammattilaisia työskentelee ehkäisevässä työssä sekä perinteisen nuorisotyön että sosiaalityön, terveydenhuollon, jär-

jestöjen, seurakuntien ja oppilaitosten toimintaympäristöissäkin. Preventiimi koostuu näiden ammattilaisten verkostosta ja yhdessä tehtävästä kehittämistyöstä. Yhtenä kehittämistyön kohteena Preventiimissä on syksystä 2012 lähtien ollut ehkäisevän päihde- ja mielenterveystyön rajapintojen kartoittaminen ja nuorisolan ammattilaisten koulutukset näiden aiheiden tiimoilta. Päihde- ja mielenterveysteemat yhdistäviä kaksipäiväisiä täydennyskoulutuksia on keväällä ja syksyllä 2013 toteutettu ympäri Suomea Selvästi parempi mieli -hankkeen voimin. Hankkeessa on työskennellyt yksi kokopäiväinen kehittäjä, ja lisäksi koulutusten osalta asiantuntijaosaamista on saatu mukaan Aseman lapset ry:n Friends-ohjelman suunnittelijalta. Tämä julkaisu on yksi hankkeen tuotoksista, ja toivomme, että sille löytyy lukijoita sekä erilaisilla kentillä toimivista nuoriso- ja hyvinvointialan ammattilaisista että nuorisolan ja lähialojen opiskelijoista.

Humanistinen ammattikorkeakoulu kouluttaa yhteisöpedagogi-nimikkeellä asiantuntijoita järjestö- ja nuorisotyön moninaiisiin tehtäviin. Yhteisöpedagogikoulutuksessa ehkäisevää päihde- ja mielenterveystyötä lähestytään sosiaalisen vahvistamisen käsitteen kautta, joka ammatillisiin asiantuntijatehtäviin kouluttavassa organisaatiossa nähdään työorientaationa, kokonaisvaltaisena eri-ikäisten ihmisten kanssa tehtävänä elämänhallinnan tukemisena (Mehtonen 2011).

Nuorta ei lähestytä ongelmakeskeisesti, vaan humanistisesta ihmiskäsityksestä käsin ja yksilöä arvostavasti, ja työssä korostetaan sitä, että kaikilla erityistä tukea tarvitsevilla ongelmat eivät liity yksin päihde- ja/tai mielenterveysongelmiin vaan mahdollisesti moniin erilaisiin eri- tai samanaikaisiin kasvuun ja kasvuympäristöihin liittyviin tekijöihin (Pylkkänen 2011, 63; Pylkkänen ym. 2009, 10).

Julkaisu rakentuu artikkeleista, joiden kautta pääsee kurkistamaan ehkäisevän päihde- ja mielenterveystyön arkisiin käytäntöihin ja työmuotoihin erilaisilla nuorisolan areenoilla. Lisäksi muutaman teoreettisemman artikkelin kautta aukeaa näkymä siihen, millaisten yhteiskunnallisten reunaehtojen puitteissa ehkäisevää työtä tänä päivänä tehdään ja miten ehkäisevää työtä voidaan lähestyä erityisesti yhteisöllisestä ja arvoperustan näkökulmasta käsin. Artikkelit on jaoteltu lukuihin sen mukaan, millaisissa toimintaympäristöissä tai millaisella työotteella artikkelissa kuvat-

tua työtä tehdään. Ensimmäisessä luvussa ollaan sananmukaisesti ehkäisevän työn jäljillä etsimässä niin rakenteellisia kuin käsitteellisiäkin perusteita nuorisoalan ehkäisevälle päihde- ja mielenterveystyölle. Toisessa luvussa siirrytään teoriasta käytäntöön, kaduille ja kauppakeskuksiin, joissa nuorisotyöntekijät ja vapaaehtoiset tekevät konkreettista nuorten kohtaamistyötä siellä, missä nuoret luontaisesti liikkuvat. Kolmas luku esittelee verkossa tehtävää ehkäisevää päihde- ja mielenterveystyötä ja sen erityispiirteitä, muun muassa sitä, millaisia ympäristöjä nuorten suljetut keskusteluryhmät tai kahdenkeskiset chat-keskustelut ovat nuoren ja työntekijän kannalta. Neljännessä luvussa keskitytään nuorten ja nuorten aikuisten elämän(hallinta)taitoja tukevien työmuotojen ja työotteiden tarkastelemiseen. Viides luku käsittelee ehkäisevää työtä vanhemmuuden tukemisen ja kehittävän verkostotyön kautta. Miten vanhempia voidaan tukea moniammatillisen yhteistyön voimin? Miksi verkostoituminen kannattaa ehkäisevässä päihde- ja mielenterveystyössä? Epilogissa tuodaan vielä esiin uusia näkökulmia siihen, miten kaikki nuorisoalalla tehtävä ehkäisevä työ liittyy toisiinsa, mielen hyvinvoinnin tukemisesta rikollisuuden ehkäisyyn. Julkaisun viimeisessä artikkelissa tähdätään jo eteenpäin: miltä voisi näyttää nuorisoalan ehkäisevä työ niin päihde- ja mielenterveystyön kuin mielen hyvinvoinnin tukemisenkin kannalta tulevaisuudessa?

Julkaisun koostaminen on ollut antoisa prosessi, ja toivomme, että tämän kaltainen hedelmällinen yhteistyö työelämän toimijoiden kanssa jatkuu entistä luovempaan ja nuorisotoimialan kehittämistä yhä paremmin palvelevana tulevaisuudessakin. Kiitokset kaikille kirjoittajille kokemusten ja näkemysten jakamisesta yhteiseen käyttöön.

Lähteet

Eräranta, Kirsi & Autio, Minna 2008. Teoksessa Autio Minna & Eräranta Kirsi & Myllyniemi Sami (toim.) *Polarisoituva nuoruus? Nuorten elinolot -vuosikirja* 2008. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisoasianneuvottelukunta, Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus (STAKES).

Julkunen, Raija 2006. *Kuka vastaa, hyvinvointivaltion rajat ja julkinen vastuu*. STAKES. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy.

Pylkkänen, Sanna 2011. Teoksessa Lundbom, Pia & Herranen, Jatta (toim.) 2011. *Sosiaalinen vahvistaminen kokemuksina ja käytänteinä*. Helsinki: Humanistisen ammattikorkeakoulun sarja C. Oppimateriaaleja 24, 59–70.

Pylkkänen, Sanna & Viitanen, Reijo & Vuohelainen, Elsi (toim.) 2009. *Mitä on nuorisoalan ehkäisevä päihdetyö? Laadukkaan päihdekasvatuksen tukimateriaali*. Helsinki: Humanistisen ammattikorkeakoulun sarja C. Oppimateriaaleja.

Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2012. *Lapsi- ja nuorisopoliittinen kehittämissuunnitelma*. Viitattu 7.11.2013. http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2012/Lapsi_ja_nuorisopoliittinen_kehittamisohjelma_2012_2015

Mehtonen, Tuija 2011. *Sosiaalisen vahvistamisen osaaminen*. Teoksessa Lundbom, Pia & Herranen, Jatta (toim.) 2011. *Sosiaalinen vahvistaminen kokemuksina ja käytänteinä*. Helsinki: Humanistisen ammattikorkeakoulun sarja C. Oppimateriaaleja 24, 13–29.

Työ- ja elinkeinoministeriö 2013. *Nuorisotakuu 1.1.2013 alkaen*. Viitattu 7.11.2013. http://www.tem.fi/files/34215/Nuorisotakuu_1.1.2013_alkaen.pdf

1. LUKU: EHKÄISEVÄN TYÖN JÄLJILLÄ

Mari Tapio

Ehkäisevän päihde- ja mielenterveystyön määrittely ja ohjaus - lait, strategiat ja ohjelmat

Ehkäisevä työ ohjelma- ja strategiatasolla

Ehkäisevä työ on kirjattu valtionhallinnon tasolla useisiin ohjelmiin, strategiaihin ja kehittämisohjelmiin. **Hallitusohjelman strategisessa toimeenpanosuunnitelmassa** (2011, 7-10) köyhyyden, eriarvoisuuden ja syrjäytymisen ehkäiseminen on nostettu yhdeksi kärkihankkeeksi. Keskeisiksi kehittämiskohteiksi suunnitelmassa on nimetty mm. sosiaalisten ja terveydellisten ongelmien ennaltaehkäiseminen, ylisukupolvisen köyhyyden ja syrjäytymisen katkaiseminen, kansalaisten yhdenvertaisuuden ja osallistumismahdollisuuksien turvaaminen sekä nuorten osallistumisen ja varhaiskasvatuksen vahvistaminen. Kehittämiskohteilla on suora yhteys ehkäisevään päihde- ja mielenterveystyöhön – tosin vain osaan niistä on kohdennettu hallituksen toimesta myös lisäresursseja. Suurin osa toimenpiteistä toteutetaan kohdentamalla olemassa olevia resursseja uudelleen tai jopa rahaa säästäten. Muun muassa täsmälleen ehkäisevään päihde- ja mielenterveystyöhön viittaava *hyvinvoinnin ja osallisuuden edistämisen ja sosiaalisten ongelmien ennaltaehkäisemisen ja tätä tukevien elämäntapojen vahvistamisen* tavoite on nähty voitavan saavuttaa ilman erillistä lisärahoitusta. Suunnitelmassa tavoiteltuihin päämääriin pyritään käytännössä muun muassa poikkihallinnollisen syrjäytymistä, köyhyyttä ja terveysongelmia vähentävän toimenpideohjelman (STM 2013a) avulla.

Myös **Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämisohjelma (Kaste)** vuosille 2012–2015 jalkauttaa hallitusohjelman tavoitteita käytännön tasolle ja keskittyy nimensä mukaisesti sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden parantamiseen. Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut ovat

erityisesti hoitoa, kuntoutusta ja ongelmia korjaavaa tukea tarjoavia, jolloin hoitavat ja korjaavat palvelut saavat enemmän painoarvoa ehkäisevän työn sijaan. Toisaalta Kaste-ohjelmaan on kuitenkin kirjattu, että ”painopistettä siirretään ongelmien hoidosta fyysisen, henkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin aktiiviseen edistämiseen ja ongelmien ehkäisemiseen” (STM 2012a, 18). Tärkeimpiä ohjelmaan kirjattuja ehkäisevän työn tavoitteita ovat edellisellä ohjelmakaudella luotujen lasten ja nuorten hyvinvointia, somaattista terveyttä ja mielenterveyttä tukevien menetelmien ja toimintamallien juurruttaminen ja levittäminen, oppilas- ja opiskelijahuollon kehittäminen, kouluhyvinvoinnin sekä terveyttä edistävän koulun syntymisen edistäminen (mt., 22–23). Yksityiskohtaisemmin kehittämisohjelman toimenpiteitä on esitelty Kaste-ohjelman toimeenpanosuunnitelmassa (STM 2012b).

Valtaosa lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelman (LANUKE) vuosille 2012–2015 asettamista tavoitteista pohjautuu suoraan hallitusohjelmaan. LANUKE:ssa painotetaan kolmea teemaa: osallisuus, yhdenvertaisuus ja arjenhallinta (OKM 2012, 6). Kaikilla ohjelman toimenpiteillä (ks. mt., 11–12) voidaan välillisesti ehkäistä päihde- ja mielenterveysongelmia, mutta lasten ja nuorten hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen ja ylläpitämisen keskittyy erityisesti strateginen tavoite 8 (mt., 35–39). Sen alatoimenpiteinä mm.

- tuetaan järjestöjä lasten ja nuorten terveiden elämäntapojen edistämässä
- vaikutetaan Puolustusvoimissa varusmiesikäluokan elämäntapavalintoihin ja sitä kautta elämänhallintaan
- kehitetään oppilas-/opiskelijahuollon toimintaa esim. varmistamalla terveydenhoitajien, koulupsykologien ja koulukuraattorien palveluiden riittävyys
- vahvistetaan varhaiskasvatuksen yksiköitä ja oppilaitoksia lasten ja nuorten emotionaalisten ja sosiaalisten taitojen kehittäjänä
- lisätään koulun, päivähoidon ja kodin yhteistyötä kiusaamiseen ehkäisemisessä
- lisätään lastensuojelun ennaltaehkäisevää toimintaa

- resursoidaan ehkäisevän päihdetyön tekemistä ja kehittämistä nuorisotyön muotona
- kehitetään ja tuetaan ehkäisevää mielenterveystyötä mm. käyttämällä monipuolisesti nuorisotyön menetelmiä ja
- rajoitetaan alkoholimainontaa kieltämällä lapsiin ja nuoriin kohdistuvan mainonnan keinot.

Valtionhallinnon tuottamilla ohjelmilla ja suunnitelmilla on merkitystä informaatio-ohjauksen välineinä. Ne auttavat kuntia ja järjestöjä ohjaamaan käytännön työn toteuttamista ja toimivat ministeriöiden rahoittamien hankkeiden perusteluina ja eräänlaisina ohjausdokumentteina. Ohjelmiin ja niiden väliarviointiraportteihin on koottu paljon ajankohtaista tutkimustietoa, ja käytännön työntekijät voivat siten hyödyntää niitä myös tietoperustan päivittämisessä.

Toimintaa ohjaavat ja määrittelevät lait

Päihde- ja mielenterveystyötä kokonaisuudessaan ohjaavat lainsäädännön kautta erityisesti päihdehuoltolaki (1986/41) ja mielenterveyslaki (1990/1116). Ehkäisevään työhön päihdehuoltolaissa viitataan lähinnä siten, että päihdehuollon tavoitteeksi on siinä asetettu ”ehkäistä ja vähentää päihteiden ongelmakäyttöä sekä siihen liittyviä sosiaalisia ja terveydellisiä haittoja” (1§). Mielenterveyslain määritelmässä ehkäisevä työ tulee selvemmin esiin. Lain mukaan mielenterveystyöllä tarkoitetaan *yksilön psyykkisen hyvinvoinnin, toimintakyvyn ja persoonallisuuden kasvun edistämistä sekä mielisairauksien ja muiden mielenterveydenhäiriöiden ehkäisemistä*, parantamista ja lievittämistä. Lisäksi mielenterveystyöhön katsotaan kuuluvan väestön elinolosuhteiden kehittäminen siten, että ne ehkäisevät mielenterveydenhäiriöiden syntyä ja edistävät mielenterveystyötä. (Mielenterveyslaki 1§.) Muilta osin nämä molemmat lait käsittelevät pitkälti hoidon ja palveluiden järjestämistä, jolloin näkökulma on luonnollisesti jo syntyneiden ongelmien hoitoon ja korjaamiseen keskittyvä.

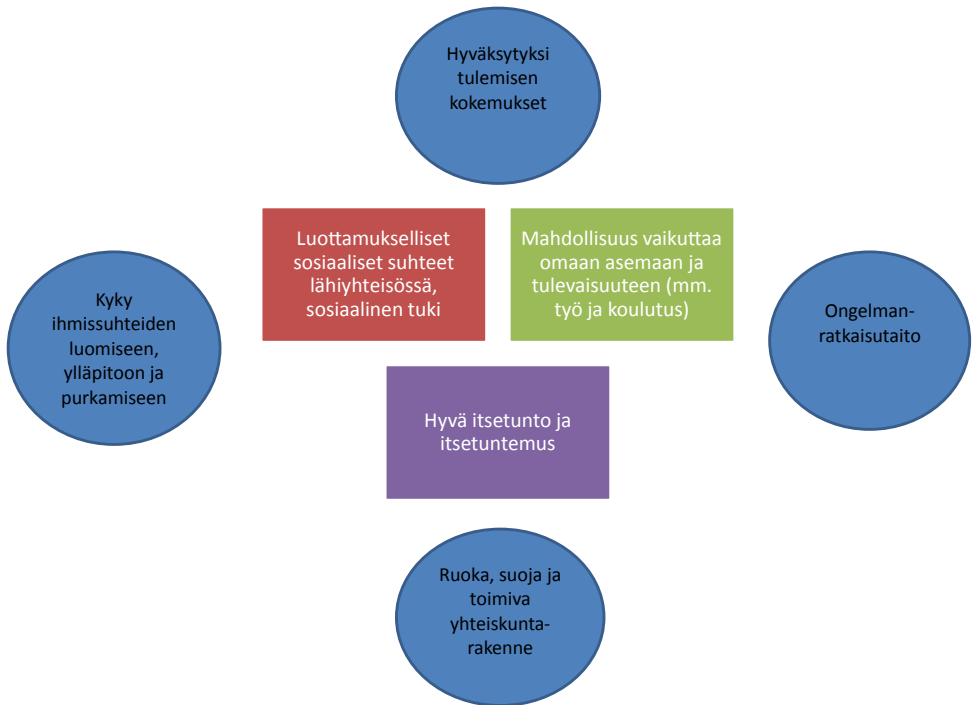
Nimenomaan ehkäisevää päihdetyötä määrittävät raittiustyöla-
ki (1982/828), raittiustyöasetus (1983/233) ja asetus raittiustyöasetuk-
sen muuttamisesta (1982). Lisäksi päihdeainekohtainen sääntely on kir-
jattu alkoholilakiin (1994/1143), tupakkalakiin (1976/693) ja -asetuk-
seen (1977/225) sekä huumausainelakiin (1993/1289) ja -asetukseen
(1993/1603). Raittiustyöla-ki velvoittaa valtioval-
lan ja kunnat luomaan yleiset edellytykset ehkäisevälle päihdetyölle. Lain mukaan raittiustyön
tarkoituksena on totuttaa kansalaiset terveisiin elämäntapoihin ohjaamalla
heitä välttämään päihteiden ja tupakan käyttöä (Raittiustyöla-ki 3§). Kun-
nassa on oltava ehkäisevää päihdetyötä varten monijäseninen toimielin.
Sen tehtäviksi raittiustyöasetuksessa (233/1983, muutos 807/1992) on
määritelty muun muassa seurata kunnassa tehtävää raittiustyötä ja muuta
ehkäisevää päihdetyötä sekä tehdä esityksiä ja aloitteita ehkäisevän päihde-
työn kehittämiseksi, seurata kunnan alkoholioloja sekä järjestää toimialaan
kuuluvaa koulutus-, tiedotus-, valistus-, neuvonta- ja ohjaustoimintaa. Li-
säksi sen tulee toimia yhteistyössä kunnan muiden sektoreiden ja ehkäise-
vää päihdetyötä tekevien yhteisöjen kanssa päihteiden käytön ja päihde-
haittojen ehkäisemiseksi ja vähentämiseksi. (Raittiustyöasetus 1§.) Lääni-
en tasolla on myös suunniteltava ja kehitettävä raittiustyötä sekä autettava
kuntia niiden tekemässä raittiustyössä (15§). Sekä alkoholi- että raittius-
työla-kiä uudistetaan hallituskaudella 2011–2015. Molempien uudistusten
tarkoituksena on ehkäistä päihteistä aiheutuvia haittoja entistä paremmin.
(Sosiaali- ja terveysministeriö 2013b.)

Lapsiin ja nuoriin kohdistuvasta ongelmia ehkäisevästä työstä sääde-
tään lastensuojelulaissa (2007/417) ja nuorisolaissa (2006/72). Lastensuo-
jelulaissa puhutaan *ehkäisevästä lastensuojelusta*, joka ”toteutuu silloin, kun
lapsi ja perhe eivät ole lastensuojelun asiakkaina, mutta muilla keinoin
edistetään ja turvataan lapsen kasvua, kehitystä ja hyvinvointia sekä tue-
taan vanhemmuutta. Ehkäisevää lastensuojelua on tuki ja erityinen tuki,
jota annetaan esimerkiksi opetuksessa, nuorisotyössä, päivähoitossa, äiti-
ys- ja lastenneuvolassa sekä muussa sosiaali- ja terveydenhuollossa.” (3a§.)
Nuorisolain tarkoituksena taas on tukea nuorten (alle 29-vuotiaat) kasvua
ja itsenäistymistä, edistää nuorten aktiivista kansalaisuutta ja nuorten so-
siaalista vahvistamista sekä parantaa nuorten kasvu- ja elinoloja (Nuori-

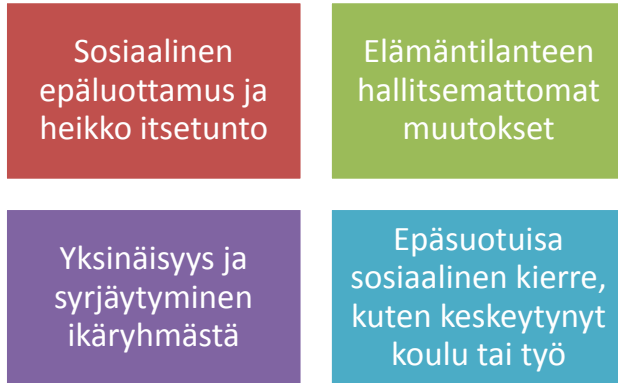
solaki 1§). Ehkäisevää työtä on erityisesti nuorisolaissa määritelty *sosiaalinen vahvistaminen*, jolla tarkoitetaan nuorille suunnattuja toimenpiteitä elämäntaitojen parantamiseksi ja syrjäytymisen ehkäisemiseksi (2§).

Edistävä/ehkäisevä mielenterveystyö ja ehkäisevä päihdetyö

Nuorisoerityistä ehkäisevää päihde- ja mielenterveystyötä on laajasti ottaen kaikilla yhteiskunnan sektoreilla tehtävä nuorten hyvinvointia, kasvua ja kehitystä tukeva ja turvaava työ, joka tavalla tai toisella vahvistaa nuorta suojaavia tekijöitä tai ehkäisee tai vähentää riskitekijöitä (ks. kuvat 1 ja 2). Sosiaalisen vahvistamisen tasolla tehtävässä ehkäisevässä työssä ei vielä tarvitse puhua mitään päihhteistä tai mielen hyvinvoinnista, koska se kohdistuu yleisesti nuorten elämäntaitojen lisäämiseen (ks. Pyllkänen ym. 2009, 14). Päihdetyössä *yleisen ehkäisy* tasolla taas keskitytään edelleen suojaavien tekijöiden vahvistamiseen, mutta siinä voidaan myös käsitellä riskejä. *Riskiehkäisy* tarkoittaa häiriön tai ongelman todennäköisyyttä lisäävien riskien tai niiden vaikutusten vähentämistä. (Mt., 14–15.) Vastaavasti mielenterveystyössä erotetaan toisistaan *mielenterveyden edistäminen* (promootio) ja mielenterveyshäiriöiden ehkäisy (preventio). Mielenterveyden edistäminen viittaa yksilön voimavarojen vahvistamiseen, terveen psykososiaalisen kehityksen tukemiseen sekä osallisuuden ja sosiaalisten verkostojen vahvistamiseen (vrt. sosiaalinen vahvistaminen) (Nordling 2010, 24–25). Mielenterveysongelmien ehkäisy voidaan ryhmitellä joko koko väestöön (*universaali ehkäisy*) tai riskiryhmiin (*valikoitu ja kohdennettu ehkäisy*) kohdistuvaksi työksi (Stengård ym. 2009, 8).

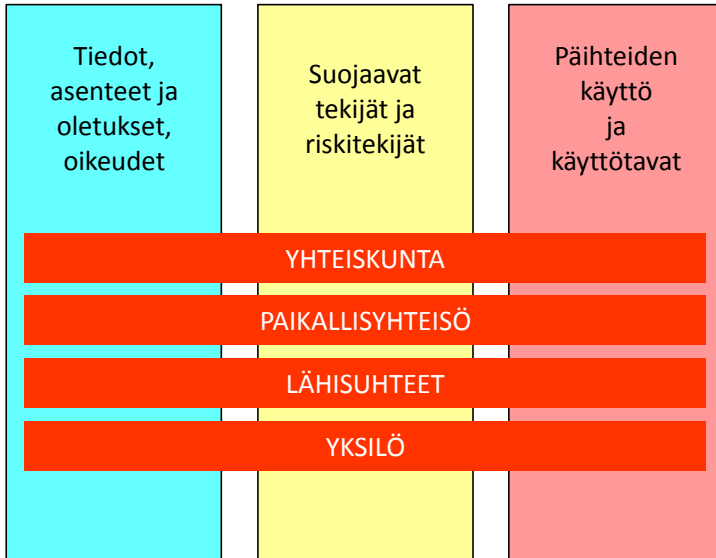

Kuva 1. Mielenterveyttä tukevia ja päihteidenkäytöltä suojaavia tekijöitä [mukail- len Mielenterveys- ja päihdeongelmien.. 2009, 8 ja Pyökkänen ym. 2009, 14]

Kuva 2. Mielenterveyden ja päihteenkäytön yhteisiä riskitekijöitä [mukailien Mielenterveys- ja päihdeongelmien.. 2009, 8 ja Pylkkänen ym. 2009, 14]

Vaikuttava ehkäisevä päihde- ja mielenterveystyö nuorten parissa edellyttää kohderyhmän erityispiirteiden huomioimista. Nuorten tarpeet, tavoitteet, ennakkoasenteet ja kulloinenkin kehitysvaihe ohjaavat suoraan käytettävien menetelmien valintaa sekä sitä, tehdäänkö työtä yksilöiden vai ryhmien kanssa. (Ks. esim. Pylkkänen ym., 16–17.) Lisäksi on pohdittava, mihin asioihin työllä halutaan vaikuttaa ja millä tasolla työtä toteutetaan (ks. kuva 3, ehkäisevän päihdetyön vaikuttamiskohteet ja toteutustasot: lähde Soikkeli & Warsell (toim.) 2013, 24). On selvää, että menetelmät ovat erilaisia, jos halutaan vaikuttaa koko väestön asenteisiin yhteiskunnan tasolla tai päihteen käyttöön yksilötasolla. Nuorten ryhmien kanssa työskennellessä taas vaikuttavuutta saattaa lisätä esimerkiksi se, jos nuoret saadaan motivoitua kannustamaan ja tukemaan toisiaan vaikkapa terveisiin elämäntapoihin. Tällainen vertaisryhmätoiminta onkin paljon käytetty ja usein toimivaksi koettu ehkäisevän työn muoto (ks. esim. Hubaran & Pärssisen, Marttisen & Savolaisen sekä Laamon artikkelit tässä julkaisussa.) Laajemmasta, yhteiskunnallisen tason ehkäisevästä työstä on kyse silloin, kun halutaan esimerkiksi vaikuttaa lainsäädännön kautta mielenterveyttä suojaaviin tekijöihin (kuten työllisyys ja koulutusmahdollisuudet; ks. tarkemmin Mielenterveys- ja päihdeongelmien varhainen.. 2009, 7–8) tai päihteen käytön riskitekijöihin (kuten päihteen helppo saavuus ja kontrollin vähäisyys; ks. tarkemmin Pylkkänen ym. 2009, 14–15).

kuva 3. Ehkäisevän päihdetyön vaikuttamiskohteet ja toteutustasot [Soikkeli & Warsell 2013, 24]

Keskeistä suoraan nuoriin ja nuorisoryhmiin kohdistuvassa ehkäisevässä päihde- ja mielenterveystyössä on se tapa, joilla nuoria kohdataan – riippumatta siitä, halutaanko parantaa nuorten elämänhallinnan taitoja yleensä vai vähentää vaikkapa tietyissä juhlatilanteissa tapahtuvaa alkoholinkäyttöä. Nuorten ja aikuisten välisen vuorovaikutuksen tulisi tapahtua mahdollisimman dialogisesti, nuorten omaa asiantuntemusta kunnioittaen (ks. dialogista pedagogisesta suhteesta Leena Kurjen artikkeli tässä julkaisussa). Dialogiin perustuvan työskentelyn tuloksena syntyy yhdessä luotua uutta ymmärrystä käsiteltävästä aiheesta (esimerkiksi päihteidenkäytön seuraukset tai omien tunteiden käsitteleminen), ja lopulta uuden ymmärryksen kautta voidaan saada muutoksia aikaan myös laajemmin yhteiskunnassa – vaikkapa päihdeasenteissa. Esimerkiksi nuoren mielipiteitä ja ajatuksia päihteistä voidaan hyvin kuunnella ja yhdessä pohtia, vaikka ammattilaisen onkin lakien puitteissa myös puututtava alaikäisen nuoren päihdekokeiluihin. Nämä kaksi eivät ole toisiaan poissulkevia.

Kansallinen mielenterveys- ja päihdesuunnitelma

Päihdetyöllä ja mielenterveystyöllä on yhtymäkohtia sekä ehkäisevän että hoitavan ja korjaavan työn näkökulmasta. Päihde- ja mielenterveysongelmat ovat toistensa riskitekijöitä, ja niitä on usein samalla ihmisellä yhtä aikaa. Siksi onkin luontevaa, että päihde- ja mielenterveystyötä koordinoidaan, kehitetään ja toteutetaan rakenteellisesti yhdessä, ehkäisyä hoitoon asti. Kunnissa ehkäisevää päihde- ja mielenterveystyötä ohjaa nykyisin usein yhdistetty työryhmä, jonka toimintaa säätelee kunnan hyvinvointisuunnitelma. Lisäksi kunnissa on alettu tehdä myös erillisiä päihde- ja mielenterveystyön strategioita. (Warsell 2010, 30–31.) Tähän suuntaan on ohjannut erityisesti Sosiaali- ja terveysministeriön (STM) vuonna 2009 julkaisema *kansallinen mielenterveys- ja päihdesuunnitelma*, johon on koottu ehdotuksia mielenterveys- ja päihdetyön yhteiseksi kehittämiseksi vuoteen 2015. Mieli 2009 -työryhmä linjasi ehdotuksia asiakkaan aseman vahvistamiseksi, mielenterveyttä ja päihteettömyyttä edistävän ja ongelmia ja haittoja ehkäisevän työn tehostamiseksi sekä palvelujärjestelmän kehittämiseksi avo- ja peruspalvelupainotteisemmaksi ja mielenterveys- ja päihdeongelmat samanaikaisesti huomioivammaksi. Ehkäisevän työn kehittämisen kannalta olennaisimmat ehdotukset liittyvät

- alkoholiverotuksen korottamiseen,
- hyvinvointia tukevien yhteisöjen vahvistamiseen ja kansalaisten vaikutusmahdollisuuksien parantamiseen,
- mielenterveys- ja päihdeongelmien ylisukupolvisen siirtymisen tunnistamiseen ja ehkäisemiseen ja
- kuntien mielenterveys- ja päihdetyön strategian tekemiseen ja ehkäisevän päihde- ja mielenterveystyön koordinaattoreiden nimeämiseen.

Mielenterveys- ja päihdesuunnitelman toimeenpanosta vastaa Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). (Partanen et al. 2010, 15–16.)

Sosiaali- ja terveysministeriön vuonna 2012 tekemässä mielenterveys- ja päihdesuunnitelman väliarviossa havaittiin tapahtuneen selkeitä edistysaskeleita, joskin parannettavaakin löytyi. Alkoholiveron korottaminen oli johtanut alkoholin kokonaiskulutuksen vähentymiseen. Lisäksi hyvin-

vointia tukevien yhteisöjen merkitys päihhteiden ongelmakäytöltä ja mielenterveysongelmilta suojaavana tekijänä oli tunnustettu, mutta yhteisöllisyyden kehittymistä ei ollut riittävästi tuettu. Samoin mielenterveys- ja päihdeongelmien siirtyminen yli sukupolvien oli tunnistettu, mutta sen ehkäisyyn ei ollut vielä tarpeeksi panostettu. Väliarvion pohjalta onkin esitetty, että vaikuttaviksi arvioitujen mielenterveys- ja päihdeongelmia ehkäisevien menetelmien käyttöönottoa tehostetaan (kuten alkoholiverotuksen kiristäminen, saatavuuden sääntely ja markkinarajoitukset esimerkiksi Pakka-toimintamallin avulla, ks. ed.). Lisäksi erityistuen tarpeet tulisi tunnistaa ja tukea lapsia ja perheitä neuvoloiden ja kouluterveydenhuollon laajoissa terveystarkastuksissa. Lapsen ja nuoren mahdollinen hoidon ja tuen tarve tulisi myös aina huomioida, kun hoidetaan mielenterveys- tai päihdeongelmaista vanhempaa. On myös todettu, että käytöshäiriöiden riskitekijöihin ja häiriöitä ennakoiviin oireisiin puuttuminen vanhemmuutta tukevien ohjelmien avulla on vaikuttavaa mielenterveysongelmien ehkäisyä (ks. vanhemmuuden tukemisesta Hanna Hännisen artikkeli tässä julkaisussa). Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin tueksi on tarkoitus kehittää monialaisen työskentelyn muotoja, jotka tukevat lapsia ja nuoria heidän omissa kasvuympäristöissään. (Mielenterveys- ja päihde-suunnitelma 2012, 35–36.)

Väliarviossa tehdyissä huomioissa korostuu moniammatillisen verkostoyhteistyön merkitys ja tarve ehkäisevän työn vaikuttavuuden edistämiseksi. Lapset ja nuoret tulee kaikissa palveluissa kohdata kokonaisvaltaisesti, ja palveluita on hyvä viedä sinne, missä lapset ja nuoret luontaisesti liikkuvat. Etsivään nuorisotyöhön osana nuorisotakuuta (ks. tarkemmin <http://www.nuorisotakuu.fi/nuorisotakuu>) onkin viime vuosina panostettu paljon, ja sille asetetaan myös korkeita odotuksia nuorten hyvinvoinnin lisääjänä. Vuonna 2013 opetus- ja kulttuuriministeriö on tukenut lähes 400 etsivän nuorisotyöntekijän palkkausta yhteensä melkein 12 miljoonalla eurolla. Etsivää nuorisotyötä tehdäänkin tätä nykyä jo 93 % Suomen kunnista. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2013.) Lisäksi kunnissa on jo nuorisolainkin mukaan oltava monialainen nuorten palvelu- ja ohjausverkosto, mikä sekin osaltaan ohjaa yhä tiiviimpään yhteistyöhön. Nuorten parissa tehtävää työtä ei kuitenkaan kansallisessa mielenterveys- ja päihde-

suunnitelmassa erikseen painoteta (ks. Kurjen artikkeli tässä julkaisussa). Suunnitelmalla onkin merkitystä lähinnä yleisempänä mielenterveys- ja päihdestrategioiden suuntaajana, ja sen lisäksi on syytä kiinnittää tarkemmin huomiota nuoriin aivan erityisenä ja tärkeänä kohderyhmänä. Vastikään valmistuneessa eduskunnan tilaamassa tutkimusraportissa ”Nuorten syrjäytyminen. Tietoa, toimintaa ja tuloksia?” (2013) pureudutaankin nimenomaan nuorten syrjäytymistä ehkäiseviin palveluihin ja siihen, millä tavoin nuoria tukevia järjestelmiä olisi kehitettävä. Tutkijaryhmä ehdottaa muun muassa, että nuorille tulisi olla yksilöllistä tukea ja ohjausta tarjoavia matalan kynnyksen palvelupisteitä, joista nuori saisi yhdellä kertaa ohjausta kaikkiin tarvitsemiinsa palveluihin. Tärkeänä nähdään myös se, että nuori saa ohjausta samalta ammattilaiselta pitkäjänteisesti. Tällaisesta toiminnasta on Suomessa jo kokemuksia ainakin Imatralla ja Oulussa. (Nuorten syrjäytyminen.. 2013, 256.)

Valtakunnallinen alkoholiohjelma

Sosiaali- ja terveysministeriön linjaama ja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) koordinoima *Alkoholiohjelma* kokoaa alkoholin haittoihin ja riskikäyttöön vaikuttavat toimenpiteet yhteen. Haittoja ehkäistään ja vähennetään valtakunnallisella, alueellisella ja paikallisella yhteistyöllä, jossa ovat mukana niin kunnat, järjestöt kuin elinkeinoelämäkin (Fors et al. 2012, 10). Alkoholiohjelmaan voi tulla mukaan mikä tahansa organisaatio, joka haluaa sitoutua alkoholihaittojen ehkäisyyn ja vähentämiseen. Alkoholiohjelma on tuottanut kentän käyttöön muun muassa erilaisiin käytännön työvälineisiin liittyviä ja niiden käyttöä tukevia aineistoja. (Mt., 13.) Vuosittain vaihtuvan teeman tiimoilta järjestetään koulutuksia ja tuotetaan materiaalia ehkäisevään päihdetyöhön eri ikäryhmien parissa. Vuonna 2013 alkoholiohjelman teemana on alkoholi ja väkivalta. (Mt., 20.)

Paikallinen alkoholipolitiikka (Pakka) -toimintamalli

Paikallistason ehkäisevään päihdetyöhön on kehitetty Stakesin (nyk. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL) toimesta *Pakka-toimintamalli*, jota on 2000-luvulla kokeiltu ja kehitetty laajasti ympäri Suomea. Toimintamallissa on korostetusti yhteisöllinen näkökulma alkoholihaittojen ehkäisemiseen. Paikallisesti tärkeitä toimijoita ovat siinä niin kansalaiset, poliittiset päättäjät, media, alkoholimarkkinat kuin paikalliset viranomaisetkin. Pakka-malli perustuu pitkälti alkoholilakiin pohjautuvaan alkoholin tarjonnan ehkäisytyöhön ja sitä kautta alkoholilain eläväksi tekemiseen kunnissa. Lisäksi alkoholin kysynnän ehkäisyyn keskitytään paikallisissa ehkäisevän päihdetyön työryhmissä. (Tamminen 2012, 3.) Pakka-mallilla on saatu tutkitusti hyviä tuloksia aikaan myös nuorten osalta. Muun muassa alaikäisten raittius mallin pilottialueilla on lisääntynyt ja alaikäisten alkoholin saatavuus vähentynyt. (Holmila ym. 2009, 83, 91.)

Pakka-mallia on mahdollista laajentaa koskemaan alkoholin lisäksi myös muiden ikärajavaltavien tuotteiden (tupakkatuotteet, rahapelit) haittojen ehkäisytyötä (Tamminen 2012, 35). Lisäksi mallin käytännön toteutuksessa voidaan kiinnittää huomiota myös esimerkiksi mielenterveysongelmien ja päihtekäytön yhteyksiin, kuten Porin Pakka-hankkeesta valtakunnalliseksi kampanjaksi levinneissä julisteissa (kuva 4) (<http://www.porinpakka.fi/materiaalit>).

SELVÄ PÄÄ

- pysyt pystyssä

PAKKA
Paikallista alkoholipolitiikkaa

Alkoholinkäyttö
vaarantaa
mielen
terveyttä.

kuva 4. Porin Pakka-hankkeen kampanjamateriaalia

Mielen tuki -hanke

Kansallisen mielenterveys- ja päihdesuunnitelman toimeenpanoa vauhdittaa ja tukee THL:n Mielenterveyden edistämisen yksikön vastuulla oleva *Mielen tuki -hanke*, jossa kuntia ohjataan painottamaan mielenterveys- ja päihdestrategiaassaan edistävää ja ehkäisevää työtä. Lisäksi hankkeen avulla levitetään ehkäisevään mielenterveys- ja päihdetyöhön liittyviä hyviä käytäntöjä, toimintamalleja ja materiaaleja. Hankkeen toiminta perustuu laajaan yhteistyöhön THL:n sisällä ja suhteessa Kaste-ohjelmaa toteuttaviin hankkeisiin. Keskeisiä yhteistyökumppaneita ovat muun muassa Alkoholiohjelma, Toimiva lapsi ja perhe -hanke ja Innokylä-hanke. (Nordling 2011, 156–157.)

Mielen tuki -hanketta toteutetaan vuosina 2010–2015, ja siihen otetaan vuosittain mukaan useita kuntia tai yhteistoiminta-alueita. Kunnille on tarjottu hankkeen aikana koulutusta ajankohtaisista mielenterveys- ja päihdeteemoista, mahdollisuus hankekuntien vertaistukeen ja yhteiseen kehittämistyöhön, apua strategian arviointiin sekä tutkimusapua ja -ohjausta. (Nordling 2013, 9.) Hankkeen kuluessa on havaittu, että kunnat tarvitsevat erityisesti ohjausta siihen, miten kansalaisten osallisuuden toteutumista voidaan vahvistaa ja lisätä mielenterveys- ja päihdestrategiaa työstettäessä. Osallistavina menetelminä kunnat ovat käyttäneet esimerkiksi erilaisia keskustelu- ja kuulemistilaisuuksia, joihin on kutsuttu sosiaali- ja terveysjärjestöjen, seurakuntien, oppilaitosten ja työvoimapalveluiden edustajia. Myös internetissä kuntalaisten on ollut mahdollisuus ottaa kantaa palveluiden toimivuuteen, antaa kehittämisideoita ja muuta palautetta. Näillä menetelmillä ei kuitenkaan tavoiteta kaikkia niitä väestöryhmiä, joita olisi strategiatyössä tarpeen kuulla – esimerkiksi syrjäytyneitä nuoria tai yksinäisiä vanhuksia. Strategiaprosessin osallistavuudessa on siis edelleen kiinnitettävä huomiota monipuolisiin kuulemisen tapoihin. (Hätönen et al. 2012, 92–94.)

Lopuksi

Nuorisolan ehkäisevää päihde- ja mielenterveystyötä ohjaavat strategiat ja ohjelmat suuntaavat käytännön työtä vahvasti ja ovat suoraan esimerkiksi erilaisten rahoitusmuotojen ja yhteisten tavoitteiden myötä mahdollistamassa nuorten parissa tehtävää työtä. Ne antavat työlle puitteet ja suuret linjat. Mitä moninaisimmissa toimintaympäristöissä ja sektoreilla tehtävä ehkäisevä työ pohjautuu kuitenkin perimmiltään johonkin paljon arkipäivään ja välillä melkein unohtuvaan asiaan – ihmisten väliseen vuorovaikutukseen ja erityisesti nuoren kohtaamiseen kokonaisuutena persoonana. Tässä julkaisussa esiin nousevat ehkäisevän työn muodot ja areenat ovat korostetusti kohtaamisten ja vuorovaikutuksen näyttämöitä, joilla nuorten hyvän elämän rakentumista tuetaan ajan hermolla olevilla lähestymistavoilla ja menetelmillä sekä rautaisella ammattitaidolla. Hallinnolliset tavoitteet syrjäytymisen ehkäisystä ja osallisuuden tukemisesta muuttuvat todellisiksi nuorten elämänhallintaa ja elämäntaitoja tukeviksi toimenpiteiksi vasta eri hallinnonalat rohkeasti ylittävän, moniammatillisen yhteistyön tuloksena arkisessa kohtaavassa työssä.

Pohdittavaksi:

1. Onko omassa kunnassasi ehkäisevän päihde- ja/tai mielenterveystyön strategia, ohjelma tai suunnitelma? Mitä hyötyä strategioista ja suunnitelmista on käytännön työn kannalta?
2. Pohdi, millä tavoin erilaiset hallinnon ohjelmat näkyvät sinun työssäsi/toimialallasi käytännön tasolla.

Lähteet

Lait (FINLEX)

Asetus raittiustyöasetuksen muuttamisesta (1982)

Lastensuojelulaki (2007/417)

Mielenterveyslaki (1990/1116)

Nuorisolaki (2006/72)

Päihdehuoltolaki (1986/41)

Raittiustyöasetus (1983/233)

Raittiustyölaki (1982/828)

Fors, Raija & Heimala, Heli & Kejonen, Anne & Pitkänen, Marika & Strand, Teija & Tamminen, Irmeli & Tenkanen, Tuomas 2012. Yhteistä ponnistelua alkoholihaittojen ehkäisemiseksi ja vähentämiseksi - Alkoholi-ohjelman työsuunnitelma vuosille 2012–2015. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Raportteja 73/2012. Viitattu 2.7.2013. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/90921/THL_Raportti_73_2012.pdf?sequence=1

Hallitusohjelman strateginen toimeenpanosuunnitelma – kärkihankkeet ja vastuut 2011. Valtioneuvoston periaatepäätös. Viitattu 2.7.2013. <http://valtioneuvosto.fi/tiedostot/julkinen/vn/hse-2011/fi.pdf>

Holmila, Marja & Warpenius, Katariina & Warsell, Leena & Kesänen, Minna & Tamminen, Irmeli 2009. Paikallinen alkoholipolitiikka. Pakka-hankkeen loppuraportti. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Raportteja

5/2009. Viitattu 15.10.2013. <http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/0fc37eeb-ac39-449b-be22-47e1e8c2bd47>

Hätönen, Heli & Nordling, Esa & Halonen, Merja 2012. Osallisuuden toteuttamisen haasteita ja mahdollisuuksia mielenterveys- ja päihdestrategiatyössä – kokemuksia Mielen tuki -hankkeesta. Teoksessa Moring, Juha & Martins, Anne & Partanen, Airi & Nordling, Esa & Bergman, Viveca (toim.) 2012. Kansallinen mielenterveys- ja päihdesuunnitelma 2009–2015. Kehittyviä käytäntöjä 2011. Raportti 46/2012. Tampere: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 91–95.

Mielenterveys- ja päihdeongelmien varhainen tunnistaminen. Opas ennaltaehkäisevän työn ammattilaisille 2009. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, opas 5. Helsinki: Yliopistopaino.

Mielenterveys- ja päihdesuunnitelma. Ehdotukset mielenterveys- ja päihdetyön kehittämiseksi vuoteen 2015. Helsinki 2012. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2012:24.

Moring, Juha & Martins, Anne & Partanen, Airi & Bergman, Viveca & Nordling, Esa & Nevalainen, Veijo (toim.) 2011. Kansallinen mielenterveys- ja päihdesuunnitelma 2009–2015. Toimeenpanosta käytäntöön 2010. Raportti 6/2011. Tampere: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Moring, Juha & Martins, Anne & Partanen, Airi & Nordling, Esa & Bergman, Viveca (toim.) 2012. Kansallinen mielenterveys- ja päihdesuunnitelma 2009–2015. Kehittyviä käytäntöjä 2011. Raportti 46/2012. Tampere: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Nordling, Esa 2010. Edistävää ja ehkäisevää mielenterveystyötä. Teoksessa Partanen, Airi & Moring, Juha & Nordling, Esa & Bergman, Viveca (toim.) 2010. Kansallinen mielenterveys- ja päihdesuunnitelma 2009–2015. Suunnitelmasta toimeenpanoon 2009. Avauksia 16/2010. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 24–27.

Nordling, Esa 2011. Mielen tuki -hanke. Teoksessa Morin, Juha & Martins, Anne & Partanen, Airi & Bergman, Viveca & Nordling, Esa & Nevalainen, Veijo (toim.) 2011. Kansallinen mielenterveys- ja päihdesuunnitelma 2009–2015. Toimeenpanosta käytäntöön 2010. Raportti 6/2011. Tampere: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 156–158.

Nordling, Esa 2013. Mielenterveys- ja päihdestrategiatyön lähtökoh-
tia. Luentodiat 27.5.2013 Jyväskylän mielenterveys- ja päihdesuunnitel-
matyön aloitusseminaarissa Jyväskylässä. Viitattu 3.7.2013. [jyvaskyla.fi/
instancedata/prime_product_julkaisu/jyvaskylawwwstructure/61673_Jy-
vaskylan_startti_Esa_Nordling.pdf](http://jyvaskyla.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/jyvaskylawwwstructure/61673_Jyvaskylan_startti_Esa_Nordling.pdf)

Nuorisotakuu 2013. Viitattu 17.10.2013. [http://www.nuorisotakuu.fi/
nuorisotakuu](http://www.nuorisotakuu.fi/nuorisotakuu)

Nuorten syrjäytyminen. Tietoa, toimintaa ja tuloksia? 2013. Eduskunnan
tarkastusvaliokunnan julkaisu 1/2013. Eduskunta. Viitattu 20.11.2013.
[http://web.eduskunta.fi/dman/Document.php?documentId=jz322131409
09180&cmd=download](http://web.eduskunta.fi/dman/Document.php?documentId=jz32213140909180&cmd=download)

Opetus- ja kulttuuriministeriö (OKM) 2012. Lapsi- ja nuorisopolitiikan
kehittämishjelma 2012–2015. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu-
ja 2012:6. Viitattu 2.7.2013. [http://www.minedu.fi/export/sites/default/
OPM/Julkaisut/2012/liitteet/OKM06.pdf?lang=fi](http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2012/liitteet/OKM06.pdf?lang=fi)

Opetus- ja kulttuuriministeriö (OKM) 2013. Etsivään nuorisotyöhön lä-
hes 12 miljoonaa. Tiedote. Viitattu 1.7.2013. [http://www.minedu.fi/
OPM/Tiedotteet/2013/06/avustus_etsiva_nuorisotyö.html?lang=fi](http://www.minedu.fi/OPM/Tiedotteet/2013/06/avustus_etsiva_nuorisotyö.html?lang=fi).

Partanen, Airi & Moring, Juha & Nordling, Esa & Bergman, Viveca
(toim.) 2010. Kansallinen mielenterveys- ja päihdesuunnitelma 2009–
2015. Suunnitelmasta toimeenpanoon 2009. Avauksia 16/2010. Helsin-
ki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Porin Pakka-hankkeen nettisivut. Viitattu 15.10.2013. <http://www.porin-pakka.fi/>

Pylkkänen, Sanna & Viitanen, Reijo & Vuohelainen, Elsi 2009. Mitä on nuorisovalan ehkäisevä päihdetyö? Laadukkaan päihdekasvatuksen tukimateriaali. Preventiimi – nuorisovalan ehkäisevän päihdetyön osaamiskeskus. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Sarja C. Oppimateriaaleja.

Soikkeli, Markku & Warsell, Leena (toim.) 2013. Laatutähteä kiertämässä. Ehkäisevän päihdetyön laatuksikirja. Kide 21. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Tampere: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy.

Sosiaali- ja terveysministeriö (STM) 2012a. Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämisohjelma KASTE 2012–2015. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2012:1. Helsinki.

Sosiaali- ja terveysministeriö (STM) 2012b. Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämisohjelma (Kaste) 2012–2015. Toimeenpanosuunnitelma. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2012:20. Helsinki.

Sosiaali- ja terveysministeriö (STM) 2013a. Alkoholilain ja raittiustyölain uudistus. Viitattu 1.7.2013. http://www.stm.fi/vireilla/lainsaadantohankkeet/sosiaali_ja_terveydenhuolto/alkoholihali_raittiustyö.

Sosiaali- ja terveysministeriö (STM) 2013b. Syrjäytymistä, köyhyyttä ja terveysongelmia vähentävä poikkihallinnollinen toimenpideohjelma. Viitattu 2.7.2013. http://www.stm.fi/vireilla/kehittamisohjelmat_ja_hankkeet/syrjaytymisen_ehkaisy

Stengård, Eija & Savolainen, Minna & Sipilä, Marianne & Nordling, Esa 2009. Ehkäisevä mielenterveystyö kunnissa. Aineistoa suunnittelun tueksi. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Kide-sarjan julkaisuja. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Tamminen, Irmeli 2012. Pakka-toimintamallin toteutus ja hyvät käytännöt. Raportti. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 15.10.2013. <http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/4f426748-dbf8-4658-b5e1-0095224e7e22>

Warsell, Leena 2010. Ehkäisevä mielenterveystyö ja ehkäisevä päihdetyö – yhteistä ja erillistä. Teoksessa Partanen, Airi & Moring, Juha & Nordling, Esa & Bergman, Viveca (toim.) 2010. Kansallinen mielenterveys- ja päihdesuunnitelma 2009–2015. Suunnitelmasta toimeenpanoon 2009. Avaus 16/2010. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 30–31.

Antti Maunu

Ehkäisevän työn alkuaineet: yhteisöllisyys, ryhmät ja sosiaalinen luottamus

Ehkäisevä työote on 2000-luvun mittaan noussut tärkeäksi ja vaikutusvaltaiseksi näkökulmaksi päihde- ja mielenterveystyössä. Tämän taustalla on niin inhimillisiä kuin taloudellis-hallinnollisiakin syitä. Inhimilliseltä kannalta ongelmien ehkäiseminen on aina parempi vaihtoehto kuin se, että ihmistä autetaan vasta ongelmien tultua ylivoimaisiksi. Lisäksi korjaavat palvelut ovat raskaita myös niiden maksajille. Esimerkiksi kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten hoitokustannukset olivat vuonna 2010 noin 620 miljoonaa euroa (Heinonen ym. 2012, 7–8). Tämä on kaksi kertaa enemmän kuin vuonna 2004 ja suunnilleen saman verran kuin lukiolaitoksen tai poliisitoimen vuosikulut. Yhden laitoshuoltoon sijoitetun lapsen vuosikustannuksilla voitaisiin järjestää esimerkiksi seitsemän vuotta intensiivistä perheterapiaa tai 3000 tuntia kotipalvelua (mt. 34). Sama logiikka pätee myös päihde- ja mielenterveystyössä. Ongelmien ehkäisy on parempi ja halvempi vaihtoehto kuin pahoiksi päässeiden ongelmien kiireinen ja kallis korjaaminen.

Mutta mitä oikeastaan on ehkäisevä työ? Lähdän tässä kirjoituksessa ajatuksesta, että hyvän ja vaikuttavan ehkäisevän työn ei tule keskittyä liikaa näkyviin ja kouriintuntuviin ongelmiin. Toki niitä ja niiden luonnetta pitää ymmärtää, mutta vielä tärkeämpää on ymmärtää ongelmien näkymättömiä syitä, jotka johtavat varsinaisiin vaikeuksiin. Vain silloin voidaan vaikuttaa suoraan ongelmien syihin ja ehkäistä niitä ennen kuin ne kriisiytyvät.

Keskityn tässä kirjoituksessa erityisesti sosiaalisiin tekijöihin, jotka vaikuttavat päihde- ja mielenterveysongelmien taustalla. Näkemykseni mukaan suurin syy päihde- ja mielenterveysongelmiin on se, että ihmisellä ei

ole tai ei ole ollut selkeää, vahvaa ja palkitsevaa sosiaalista paikkaa arkisissa elinympäristöissään. Tämä synnyttää heikkojen tai negatiivisten sosiaalisten emootioiden kierteen, joka värittää niin ajattelua, toimintaa, minäkuvaa kuin ihmissuhteitakin. Tällainen sosiaalinen maisema altistaa ihmistä vakavasti kaikenlaisille ongelmille, riski- ja häiriökäyttäytymiselle, syrjäytymiselle jne.

Tästä näkökulmasta ongelmien ennaltaehkäisyssä tärkeintä on huolehtia siitä, että kaikilla on hyviä, arvostavia ja palkitsevia ryhmiä ja yhteisöjä ympärillään. Tämä tuottaa välitöntä positiivista palautetta, joka on sellaisenaan tärkeä hyvinvoinnin ja terveyden ainesosa. Mutta vielä tärkeämpää on, että hyvät ryhmät tuottavat jäsenilleen valmiuksia toimia myös itsenäisesti niin, että he kykenevät hakeutumaan myöhemminkin palkitseviin ryhmiin, toimimaan niissä ja ylläpitämään niitä omalta osaltaan.

Yhteisöllisyys, terveys ja hyvinvointi

Sosiaalitieteissä on puhuttu parina viime vuosikymmenenä paljon yhteisöllisyydestä – tai sosiaalisesta pääomasta, kuten sitä usein nimitetään – sekä sen terveys- ja hyvinvointivaikutuksista. Lukuisten tutkimusten mukaan yhteisöllisyys tai sosiaalinen pääoma pidentää ikää ja vähentää sairauksia iästä, sukupuolesta, koulutuksesta ja elinoloista riippumatta. Se antaa ihmisille tunteen paremmasta koetusta terveydestä. Se vahvistaa ihmisten itsetuntoa ja parantaa heidän minäkäsitystään. (Esim. Hyyppä 2002; Ferlander 2007; D’Hombres ym. 2010.) Lisäksi yhteisöllisyyden on todettu myös parantavan koulumenestystä ja -viihtyvyyttä sekä tehostavan opintojen läpäisyä. Hyvä sosiaalinen ilmapiiri tekee koulunkäynnistä ja opiskelusta helpompaa, mukavampaa ja tehokkaampaa. (Salmela-Aro 2011; Martinez 2001.)

Näin nähtynä yhteisöllisyys on tärkeä hyvinvoinnin tekijä tai ainesosa myös päihde- ja mielenterveysongelmien ehkäisyssä. Päihde- ja mielenterveysongelmien syntyä voidaan kuvata yhteisöllisyyden puutteena, eli päihde- ja mielenterveysongelmiin liittyy yleensä aina ongelmia sosiaalisissa tunteissa ja niiden hallinnassa. Esimerkiksi omat, nuorten ja nuor-

ten aikuisten juomista koskevat tutkimukseni osoittavat yksiselitteisesti, että nuorten juominen on pyrkimystä kokea yhdessä intensiivisiä sosiaalisia kokemuksia. Ongelmajuominen taas alkaa siitä, jos porukkaa ei yhdistä muu kuin pullo eli sosiaalisia kokemuksia yritetään tavoittaa pelkästään päihteiden avulla. (Esim. Maunu 2012a ja 2012b.) Puolestaan jo kansantaudiksi kelpaava depressio voidaan nähdä kroonistuneena kokemukse- na siitä, että ei kuulu maailmaan ja on ulkopuolinen, irrallinen ja kelpaamaton. Depression olemus on ammottava kuilu minän ja muiden välillä. (Esim. Huttunen 2009.)

Yhteisöllisyydestä ryhmiin

Yhteisöllisyys-näkökulma avaa käytännön työlle selkeän johtopäätöksen: yhteisöllisyyden lisääminen ja vahvistaminen on tehokas keino estää päihde- ja mielenterveysongelmia. Tällä tasolla asia on kaikessa monimutkaisuudessaankin varsin yksinkertainen. Tässä näkökulmassa jää kuitenkin auki kaksi keskeistä kysymystä: mitä yhteisöllisyys sitten on ja kuinka sitä rakennetaan tai vahvistetaan? Näistä kysymyksestä ei vallitse lainkaan yhtä selkeää yhteisymmärrystä kuin yhteisöllisyyden terveys- ja hyvinvointivaikutuksista. Yhteisöllisyyden määritelmiä ja sitä kautta valmistusohjeita on monia erilaisia, kilpailevia ja jopa ristiriitaisia. (Esim. Korkiamäki 2013; Ferlander 2007.)

Tässä kirjoituksessa ei kuitenkaan ole tarpeen mennä erilaisten määritelmien syövereihin, vaan etsiä asiaan näkökulma, josta käsin käytännön ehkäisevä työ käy ymmärrettäväksi, toimivaksi ja vaikuttavaksi. Oma näkemykseni on, että yhteisöllisyyttä ei oikeastaan ole olemassakaan, ja siitä puhuminen on siksi jossain määrin harhaanjohtavaa.

Yhteisöllisyyden sijaan on vain yhteisöjä, vielä konkreettisemmin ryhmiä tai porukoita. Ihmisellä ei voi olla esimerkiksi tietoisuutta tai aistimusta sinänsä. Tietoisuus on aina tietoisuutta jostain tietystä asiasta; aistimukset ovat aina aistimuksia jostain tietystä asiasta. Samoin yhteisöllisyys on tunnetta siitä, että on osa jotain tiettyä ryhmää ja voi luottaa juuri tähän ryhmään. Yhteisöllisyyden puute on sitä, että näiden ryhmien vuoro-

vaikutus ei toimi tai sitä, että hyviä ryhmiä ei ole lainkaan. Näin nähtynä yhteisöllisyys on arkista vuorovaikutusta, jota tapahtuu tavallisissa ryhmissä – koululuokissa, perheissä, kaveriporukoissa ja työyhteisöissä. Kun asia ymmärretään näin, ollaan jo paljon konkreettisempien ja helpommin ratkaistavien kysymysten äärellä kuin silloin, jos yhteisöllisyys nähdään jonkinlaisena abstraktina, käsitteellisenä yläpilvenä, josta kukaan ei saa otetta.

Seuraava sitaatti kuvaa negaation kautta sitä, kuinka huono ryhmä toimii eli millaista on silloin, kun yhteisöllisyyttä ei ole.

Muistan joskus kokeneeni työyhteisössä epäluottamusta ja arvostuksen puutetta. Silloin työn tekemisestä on mennyt täysin maku. Olen yrittänyt aktiivisesti välttää näkemästä joi-takin ihmisiä, joilta olen tottunut vastaanottamaan epäluot-tamusta. Lopulta pelkkä ajatus siitä, että tietty hapannaama tulee vastaan, on alkanut rasittaa. Työstä on tullut vastenmie-listä, ja työpaikalle tuleminen on tuntunut yhä hankalam-malta joka aamu. (Heikkinen & Huttunen R. 2002, 278.)

Kuvatun työyhteisön huonous liittyy sen sosiaaliseen ilmapiiriin. Huo-non työyhteisön tunnelma on kylmä, hapan ja masentava, mikä muren-taa sen jäsenten itseluottamusta ja toimintakykyä. Aivan samoin toimivat sosiaalisesti lannistavat perhe-, koulu- tai opiskelijayhteisöt. Pitkään jatku-essaan kuvio altistaa terveys-, mielenterveys- ja päihdeongelmille, sillä ku-vattua tilannetta ei kukaan ihminen jaksaa. Ihminen sairastuu tai alkaa etsiä kompensatiota jostain palkitsevammasta toiminnasta tai yhteisöstä. Suo-malaisessa kulttuurissa alkoholi tarjoutuu tämänkaltaisissa tilanteissa nä-ennäisen helpoksi, mutta pitkän päälle petolliseksi lohduksi. Nyky-yhteis-kunnassa on myös tyypillistä diagnosoida kuvatun kaltaisissa ympäristöis-sä eläviä ihmisiä yksilöinä masentuneiksi ja hoitaa heitä kemiallisesti, vaika ongelman varsinainen syy olisikin sosiaalinen. Näissä tilanteissa ajaudu-taan helposti suoraan korjaavan työn puolelle ilman, että ehkäisevän työn mahdollisuuksia osataan tai halutaan edes käyttää.

Onneksi edellisen sitaatin kertojalla on kokemuksia myös hyvästä työ-yhteisöstä:

Mutta olen ollut myös työyhteisöissä, joissa minuun on luotettu ja kykyihini uskottu. Se on kasvattanut entistä voimakkaamman halun tehdä oma työni hyvin. Parhaimmillaan tunnustuksen saaminen on johtanut siihen, että työ on alkanut palkita tekijäänsä. Siitä on tullut nautinto. Yhdessä olemme saaneet aikaan jotain paljon enemmän ja laadukkaampaa kuin mihin kukaan meistä olisi yksin pystynyt. (Mt. 278.)

Hyvä työyhteisö syntyy toisten ihmisten sekä heidän työpanoksensa tunnustamisesta ja arvostamisesta. Tämä synnyttää positiivisen kierteen, jossa ihmiset kukoistavat ja työ luistaa – mikä taas antaa aihetta yhä suurempaan luottamukseen ja tunnustuksen antamiseen. On tärkeää huomata, että tunnustusta annetaan ja saadaan aina vastavuoroisesti. Arvostus samoin kuin sen puute on edellisissä esimerkeissäkin molemminpuolista. Ne koskevat paitsi kertojaa itseään, niin myös muita yhteisön jäseniä. (Mt. 278.) Tätä on yhteisöllisyys käytännössä: arvostavaa ja palkitsevaa vuorovaikutusta, joka tapahtuu hyvässä ja hyvin toimivassa ryhmässä. Sillä ei ole väliä, missä ryhmä toimii. Yhteisöllisyys voi toteutua yhtä hyvin töissä, koulussa, kotona tai vaikka yhteisen harrastuksen parissa. Tärkeintä on, että ryhmä ylipäänsä toimii.

Yhteisöllisyys on sosiaalista luottamusta

Sitä, mitä hyvät ryhmät jäsenilleen tekevät, voidaan nimittää myös sosiaalisesti luottamukseksi. Sosiaalinen luottamus on sisäistettyä arvostusta ja tunnustusta, tunnetta siitä, että minulla on väliä muillekin. Sosiaalinen luottamus määrittää sitä, kuinka ihminen olettaa muiden ihmisten ja ympäröivän maailman suhtautuvan häneen.

Jos sosiaalista luottamusta on vähän, ihminen ajattelee, että toiset yrittävät kuitenkin vain käyttää häntä hyväkseen tai jallittaa häntä. Ihminen uskoo, että kaikkeen liittyy joku juoni. Kun mielenmaisema on jo valmiiksi tällainen, filterin läpi suodattuvat vain ennako-oletusten mukaiset,

huonot kokemukset ja kohtaamiset. Tämä synnyttää kierteen, joka heikentää sosiaalista luottamusta entisestään. (Kortteinen & Elovainio 2012.)

Jos taas sosiaalista luottamusta on paljon, ihminen pitää maailmaa hyvänä paikkana ja viihtyy sen antamissa asemissa. Sosiaalisesti luottavainen ihminen uskoo, että muut tahtovat hänelle hyvää ja että hän voi itsekin vaikuttaa ihmisiin ja asioihin ympärillään. Myös tämä muodostaa itseään ruokkivan kierteen. Jos hyviä sosiaalisia kokemuksia tulee vastaan, se lisää sosiaalista luottamusta, mikä taas vahvistaa valmiuksia osallistua jatkossakin palkitseviin sosiaalisiin tilanteisiin. (Kortteinen & Elovainio 2012.)

Tämä on se logiikka, jolla yhteisöllisyys käytännössä vahvistaa terveyttä ja hyvinvointia sekä ehkäisee päihde- ja mielenterveysongelmia. Sosiaaliseen luottamukseen kasvattava ympäristö saa jo itsessään kehoa ja mieltä vahvistavat voimat liikkeelle. Sen lisäksi ne antavat jäsenilleen valmiuksia rakentaa ja ylläpitää hyviä ryhmiä omalta osaltaan myös jatkossa. Kääntäen: jos sosiaalista luottamusta ei elinympäristöstä löydy, ihminen on vaarassa jäädä tavalla tai toisella vajaaksi. Samalla hän saa epätasa-arvoiset mahdollisuudet toimia myöhemminkään täysipainoisesti hyvissä ja palkitsevissa sosiaalisissa ympäristöissä. (Rimpelä 2013.)

Sosiaalinen luottamus ja osallisuus

Sosiaalinen luottamus ei kuulu pelkästään psykologian tai sosiaalityön alaan. Tutkimukset osoittavat, että se liittyy vahvasti myös poliittiseen aktiivisuuteen ja luottamukseen yhteiskunnallisia instituutioita kohtaan (Myllyniemi 2012). Jos nuori kokee, että maailma huijaa kuitenkin, niin miksi hän pyrkisi vaikuttamaan omaan elinympäristönsä yhteiskunnassa vakiintuneilla ja hyväksytyillä tavoilla? Oppilaskunnat, opiskelijajärjestöt, nuorisovaltuustot, äänestäminen tai muukaan poliittinen ja järjestötoimista eivät kiinnosta (ks. myös Kantola & Lauriala 2013).

Tyypillisempää tässä tilanteessa on vetäytyä yhteisistä ja joskus omistakin asioista – tai sitten turvautua keinoihin, jotka ovat vaarallisia tai jopa laittomia. Rikollisjengeihin ja väkivaltaisiin vihayhteisöihin hakeutuu nimenaan ihmisiä, joiden sosiaalinen luottamus on kaikkein heikointa.

Nämä ryhmät ovat ikään kuin viimeisiä turvasatamia, ryhmiä, joissa sosiaalista arvostusta ja tunnustusta haetaan äärimmäisillä keinoilla, koska muualla niitä ei ole ollut riittävästi tarjolla.

Puolestaan politiikkaan ja muihin virallisen yhteiskunnan hyväksymiin aktiviteetteihin hakeutuvat ja niistä hyötyvät voittopuolisesti ne, joilla sosiaalinen luottamus sekä siihen liittyvät sosiaaliset valmiudet ovat vahvoja. Tämä on toki hyvä asia heille itselleen, mutta se on vaarassa vinouttaa poliittista järjestelmää. Yhteiskunnallisessa päätöksenteossa alkaa vaikuttaa yhä enemmän vain hyväosaisten ja elämässä muutenkin pärjäävien ääni ja intressit. Tämä näkyy esimerkiksi äänestyskäyttäytymisessä. Äänestysprosentti on matalin heikompiosaisten keskuudessa, missä puolestaan sosiaaliset ongelmat ja monet rikollisuuden muodot ovat yleisimpiä. (Esim. Elo & Rapeli 2008; Rikollisuustilanne 2012.)

Tästä näkökulmasta yhteisöllisyyden eli sosiaalisen luottamuksen vahvistaminen on myös poliittisesti ja juridisesti tärkeää. Se lisää koko yhteiskunnan yhdenvertaisuutta, demokratiaa ja sisäistä turvallisuutta. Myös taloudenpidon näkökulmasta on selvää, että sosiaalisen luottamuksen vahvistaminen on järkevää ja kannattavaa. Sosiaalisen luottamuksen vahvistaminen kansalaisten parissa tuottaa säästöjä sosiaali- ja terveydenhuollolle. Tämän lisäksi on selvää, että sosiaalisesti luottavainen ihminen on myös tuottoisampi työntekijä ja tekee pidemmän työuran kuin sosiaaliseen epäluottamukseen tuomittu, päihde- ja mielenterveysriskien sekä syrjäytymisuhan varjoissa vaeltava lajitoveri.

Suomi nousee ryhmissä

Yhteisöllisyys eli ryhmissä opittava sosiaalinen luottamus on yksiselitteisesti hyvä asia. Usein kuitenkin kiistellään siitä, kenen vastuulla nuorten yhteisöllisyyden rakentaminen ja ylläpito on. Onko vastuu perheillä, kouluilla, yhteiskunnalla, nuorilla itsellään vai kenellä? Tällainen kiistely on kuitenkin tarpeetonta ajanhukkaa, sillä vastaus on yksinkertainen: jokainen on vastuussa omalla tontillaan. Vanhemmat ovat vastuussa perheestä, koulun henkilökunta oppilaitoksen ryhmistä, valmentajat urheilujoukkueis-

ta ja esimiehet työyhteisöistä. Yksilöiden tehtävä on huolehtia omista ryhmistään omilla tonteillaan ja yhteiskunnan tehtävä on järjestää asiat niin, että jokaisella yksilöllä on tähän riittävät mahdollisuudet ja resurssit. (Ks. myös Leena Kurjen artikkeli tässä julkaisussa.)

Mitä enemmän ihmisellä on hyviä ryhmiä, sitä vahvempi sosiaalinen luottamus hänelle muodostuu. Jos nuoren ryhmät ja sosiaalinen luottamus ovat yleisesti ottaen heikkoja, yhdelläkin ryhmällä voi olla ratkaiseva merkitys. Yksikin hyvä ryhmä voi olla oljenkorsi, joka pitää pinnalla. Samoin yksikin huono ryhmä voi olla viimeinen pisara, joka katkaisee kamelin selän.

Ryhmät ja niissä syntyvä sosiaalinen luottamus eivät ole ulkoisia kohaloita tai syntymässä saatuja ominaisuuksia, vaan ihmisten itsensä tekemiä. Niihin kasvetaan ja niitä opitaan jokapäiväisessä elämässä. Tämä oppiminen on elinikäistä. Myös yhteisöllisyyden ja luottamuksen puutteeseen kasvetaan ja opitaan. (Rimpelä 2013.) Siksi nuorten hyvien ryhmien ja sosiaalisten valmiuksien tukeminen on eräs kaikkein tärkeimmistä asioista ja kannattavimmista investoinneista, mitä 2010-luvun Suomessa voidaan tehdä.

Pohdittavaksi:

1. Miten yhteisöllisyys syntyy ja mistä sen puute 2010-luvulla mielestäsi johtuu?
2. Kuinka tuet tai voisit tukea nuorten ryhmiä ja yhteisöjä omassa työssäsi?
3. Miksi ehkäisevää päihde- ja mielenterveystyötä tehdään Suomessa vähemmän kuin korjaavaa työtä?
4. Mitä ja millaisia ehkäisevän työn resursseja (taloudellisia, tiedollisia, henkilöihin ja osaamiseen liittyviä) sinulla on käytössä omassa työssäsi?

Lähteet

D’Hombres, B., Rocco, L. Suhrcke, M. & Mckee M. 2010. Does Social Capital Determine Health? Evidence From Eight Transition Countries. *Health Economics* 19 (1), 56–74.

Elo, Kimmo & Rapeli, Lauri 2008. Suomalaisten politiikkatietämys. Helsinki: Oikeusministeriö.

Ferlander, Sara 2007. The Importance of Different Forms of Social Capital for Health. *Acta Sociologica* 50 (2), 115–128.

Heikkinen, Hannu L.T. & Huttunen, Rauno 2002. “Huomaa minut, arvosta minua!” Opetus tunnustuksen dialektiikkana. Teoksessa Sallila, Pekka & Malinen, Anita (toim.) Opettajuus muutoksessa. Aikuiskasvatuksen 43. vuosikirja. Helsinki: Kansanvalistusseura.

Heinonen, Hanna & Väisänen, Antti & Hipp, Tiia 2012. Miten lastensuojelun kustannukset kertyvät? Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Huttunen, Matti O. 2009. Suru ja masennus. *Duodecim* 125 (16), 1769–1770.

Hyypä, Markku T. 2002. Elinvoimaa yhteisöstä. Sosiaalinen pääoma ja terveys. Jyväskylä: PS-kustannus.

Kantola, Matleena & Lauriala, Karoliina 2013. ”Mun mielestä tää pitäis julkasta jonnekin.” Ammattiin opiskelevien ryhmäkeskusteluja osallisuudesta ja vaikuttamisesta. Helsinki: Ehkäisevä päihdetyö EHYT ry.

Korkiamäki, Riikka 2013. Kaveria ei jätetä! Sosiaalinen pääoma nuorten vertaissuhteissa. Tampere: Tampereen yliopisto.

Kortteinen, Matti & Elovainio, Marko 2012. Millä tavoin huono-osaisuus periytyy? Teoksessa Myllyniemi, Sami (toim.) Monipolvinen hyvinvointi. Nuorisobarometri 2012. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö, Nuorisotutkimusverkosto & Nuorisoasiain neuvottelukunta.

Martinez, Paul 2001. Improving student retention and achievement. What do we know and what do we need to find out? London: Learning and Skills Development Agency.

Maunu, Antti 2012a. Ryyppämällä ryhmäksi. Ehkäisevän päihdetyön karttalehtiä nuorten ja nuorten aikuisten juomiskulttuureihin. Helsinki: Ehkäisevä päihdetyö EHYT ry.

Maunu, Antti 2012b. Miksi Jesse ja Jenna juovat? Nuoret aikuiset ehkäisevän päihdetyön kohderyhmänä. Teoksessa Inkinen, Ari, Kokkonen, Jarmo & Ruuska, Virpi (toim.): Selvää synergiaa. Eettisesti kantavaa päihdekasvatusta. Helsinki: Preventiimi ja Humanistinen ammattikorkeakoulu.

Myllyniemi, Sami (toim.) 2012. Monipolvinen hyvinvointi. Nuorisobarometri 2012. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö, Nuorisotutkimusverkosto & Nuorisoasiain neuvottelukunta.

Rikollisuustilanne 2012. Rikollisuus ja seuraamusjärjestelmä tilastojen valossa. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.

Rimpelä, Matti 2013. Kasvatuskaaoksesta yhteiseen ymmärrykseen. Teoksessa Lämsä, Anna-Liisa (toim.). Verkosto vahvaksi. Toimiva vuorovaikutus perheiden kanssa. Jyväskylä: PS-kustannus.

Salmela-Aro, Katariina 2011. Mikä nuoria liikuttaa? Uupumuksesta intoon. Tieteessä tapahtuu 29 (4-5): 3-6.

Leena Kurki

Sosiokulttuurinen innostaminen: tuki matkalla aikuisuuteen

Motto:

”Los educadores tienen que ser profesionales de la relación y la presencia.”

(Kasvattajien täytyy olla suhteen ja läsnäolon ammattilaisia).

Jaime Funes Artiaga 1997

Johdattelua

Seisoin Oulun NMKY:n lavalla, olisinko ollut yhdeksänvuotias. Pitelin suurta punaista palloa, jonka olin saanut taputusten kera palkinnoksi onnistumisesta raittiuskilpakilpajoituksessa. Varmaan juttuni on ollut täynnä paatosta. Mutta pallosta lähti väri: kädet tulivat punaisiksi ja uusi valkoinen pusero myös. Muistan selvästi kuinka ajattelin, että eipä olisi kannattanut osallistua koko kisaan, kun tulos on tällainen. Jo silloin mieleeni hiipi ajatus, että kaikissa asioissa on monta puolta, niin päihdevalistuksessaakin. Sitä paitsi, nykynuoret ovat valistuneita. Kyllä he tietävät, mutta miksi ”oppi ei mene perille”. Ajattelenkin, että vaikka ehkäisevä päihde- ja mielenterveystyö ovat toki nykyisin välttämättömiä, niin oleellista on lähteä nuoren kasvun tukemisesta siten, että ehkä tulevaisuudessa asioista ei tarvitse enää puhua leimallisesti erikseen, vaan keskustelu kokonaisvaltaisesta työstä nuorten parissa riittää. Utopiaa? Varmaankin, mutta silti...

Vuoden 2006 nuorisolaki uudistuksineen (2011) on onneksi laajentanut nuorten parissa tapahtuvan toiminnan näköaloja entistä enemmän pedagogiseen suuntaan: Nuoria pyritään tukemaan tasapainoiseen ja onnelliseen elämään. Pyritään kirkastamaan arjen varjoja ja ehkäisemään sen uh-

kia, joista päihteet ovat julmimpia. Päihteisiin liittyviä tutkimuksia tehdään, suosituksia annetaan, projekteja rahoitetaan, julkaisuja ja koulutusta on monella taholla.

Nuorten tukemisesta puhutaan usein käsitteen sosiaalinen vahvistaminen avulla. Minulle käsite ei ole kokonaan auennut. En ole löytänyt määrittelyjä, jotka nousevat kiinteältä tieteelliseltä perustalta. Siksi myös vahvistamisen käytännöt saattavat jäädä hajanaisiksi ja ikään kuin ilmaan. Laki ei voi olla käsitteen perusta. Se vain näyttää tietä sille, mistä suunnasta määrittelyä on hyvä lähteä etsimään. En ole myöskään löytänyt sosiaalisen vahvistamisen analyyseja suhteessa vastaaviin kansainvälisiin ja suomalaisiin tieteellisiin keskusteluihin, lähinnä sosiaalipedagogiikkaan ja sosiokulttuuriseen innostamiseen. Niiden piiristä löytyy paljon nuorten päihteiden käyttöön liittyvää ajattelua ja toimintaa (esimerkiksi Schinn 2012; Larrañaga ym. 2005; Altarriba ym. s.a.).

Valtakunnallinen ehkäisevän päihdetyön osaamiskeskus Preventiimi lienee Suomessa yksi tunnetuimmista nuorisotalon päihdetyön kehittäjistä ja koordinoijista. Toinen on Ehkäisevä päihdetyö EHYT ry, joka on muun muassa julkaissut Antti Maunun selkeän ja monipuolisen raportin ”Ryyp-päämällä ryhmäksi” (2012). Maunu hätkähdyttää määrittämällä alkoholin sosiaalisesti olennoksi ja täsmentää, että juominen on nuorille yhdes-säolon rituaali arjen ylittämiseksi. Näin on, ja päihteiden käytön ennalta-ehkäisy on siksi varsin mutkikas asia. Informaation ohella siihen tarvitaan paljon muuta, ennen kaikkea nuoren kohtaamista hänen omissa elämän-piireissään. Tässä artikkelissa keskitytään siihen.

Artikkelin tiedeperusta on sosiaalipedagogiikassa, jossa oleellista on ajattelutapa, tietty arvopohjainen orientoituminen ihmisiin, yhteisöihin, yhteiskuntiin ja edellisiin liittyviin sosiaalis-pedagogisiin kysymyksiin. Siksi sosiaalipedagogiikka on luonteeltaan normatiivista. Kyse ei kuitenkaan ole mistään normien ja sanktioiden asettamisesta, vaan ajattelu ja toiminta tapahtuvat tiettyssä eettis-moraalisessa kehyksessä. Aikaisemmin sosiaalipedagogiikan tiedeluonteen määrittelyssä nostettiin esiin kolme asiaa: Sosiaalipedagogiikka on persoonan sosiaalisen puolen kasvun tukemista. Se on tukemista sosiaalisuuteen. Toiseksi se on oppiala, joka lähestyy hädässä ja sosiaalisissa ristiriidoissa eläviä ihmisiä. Kolmanneksi se on non-formaa-

lia kasvatusta eli kaikkea sitä kasvatustyötä, jota tehdään koulun ja muiden muodollisten järjestelmien ulkopuolella, ihmisten arkipäivässä ja vapaa-aikana. Enää nuo määrittelyt eivät riitä, vaan sosiaalipedagogiikka on täsmentynyt koskemaan ihmisen koko elämänpiiriä. On havaittu, että monitukaistuneessa maailmassamme asioita ei ole mahdollista tarkastella irrallisina, vaan näkökulmien on oltava laajoja. Niin on myös nuorten päihteiden käyttöön ja mielenterveyteen kytkeytyvien kysymysten laita. Siksi tarkastelen artikkelin alussa yksilön ja yhteisön problematiikkaa nuoren ihmisen kannalta. Siitä etenen nuoruuden pohdinnan kautta kehittymiseen lapsesta aikuiseksi, ja käsittelen siihen liittyviä siirtymäriittejä, joissa alkoholilla on nykyisin näkyvä osuus. Nuorten vapaa-aika on siksi erityisen kriittinen vaihe. Nuorten kanssa työtä tekevien onkin ymmärrettävä tuona aikana tapahtuvan tukemisen merkitys, ja sosiaalipedagogisen sosiokulttuurisen innostamisen toiminta on hyvä apu tuossa työssä.

Yksilö ja yhteisö

Sosiaalipedagogiikan perusajatuksia on, että jokainen ihminen on ainutlaatuinen ja arvokas persoona. Artikkelin teeman mukaan hän tarkentuu ainutlaatuiseksi nuoreksi, juuri ”häneksi”, ei jonkin epämääräisen ”nuorison” jäseneksi. Silti hän kasvaa täyteyteensä vain yhteisössä, yhteydessä toisiin ihmisiin, toisiin nuoriin, perheeseen ja muihin elämänpiirin ihmisiin. Kasvussa tarvitaan rohkaisua, ja tätä yksilöllistä ja yhteiskunnallista tehtäväänsä toteuttaessaan sosiaalipedagoginen toiminta, nuorisotyö, suuntautuu sekä jokaisen yksilön että ryhmän elämän vahvistamiseen ja innostamiseen.

Nuoren tukemista ja yhteisöjen rakentamista ei kuitenkaan saavuteta minkään opiskellun metodin tai annetun mallin perustalta, vaan sosiaalipedagoginen yhteisökäsite nousee yksilöiden, persoonien, välisestä toiminnasta. Sen peruselementtejä ovat osallistuminen, liikkeelle lähteminen ja niitä seuraava toiminta, joka lähentää nuoria ja johdattaa heitä kanssakäymiseen keskenään. Samalla heille syntyy sekä yhteinen ymmärrys toiminnasta ja sen tavoitteista että vuorovaikutuksellinen, yhteisöllinen suh-

de toistensa kanssa. Syntyy kokemus yhteisöstä. Juuri pedagogisessa, dialogisessa suhteessa ”toisten” kanssa nuoren ajattelu herää ja auttaa häntä toimimaan tietoisesti itsensä ja toisten hyväksi. (Ks. personalistisesta sosiaalipedagogiikasta Kurki 2002.)

Käsitteet persoona ja yhteisö sekä niiden välisten suhteiden analyysi ovatkin nuorten parissa tehtävän työn tärkeimmät teoreettiset perustat. Yhteisö on käsite, jota tulee pohtia aivan erityisesti, sillä sosiaalinen kasvatustapahtuu nimenomaan yhteisöissä ja yhteisöjen avulla. Tulevaisuudessa myös suuri, ehkäpä suurin, osa oppimisesta tapahtuu muodollisten kasvatuksellisten instituutioiden ulkopuolella: ”Katu”, arkipäivä, opettaa, niin kuin se on aina opettanut. Nyt on vain alettu ymmärtää paremmin arjen sosiaalistavia ja jopa koulutuksellisia ulottuvuuksia. Lisäksi on selvää, että kasvatuksellinen prosessi ei lopu tiettyyn ikävaiheeseen. Jo tekniikan nopea kehitys suorastaan vaatii elämänikäistä oppimista. (Myös Sáez Carreras ja García Molina 2006.)

Nuoruus ja sen siirtymäriitit

Nuoruutta ei tässä artikkelissa ymmärretä minään erillisenä ikävaiheena, vaan se on yksi sykli ihmisen elämän jatkumossa, jännitteessä syntymän ja kuoleman välillä (Kurki 1984). Ajattelen Pierre Bourdieun tavoin, että ”la jeunesse n’est qu’un mot” eli nuoriso, nuoruusikä, ei ole muuta kuin sana (Bourdieu 1978; 1980; 1985). Bourdieu toteaa, että nuoruuksia on sinänsä monia: työssäkäyvillä ja edelleen opiskelevilla ne ovat erilaiset. Niihin voi lisätä työttömien ja monella tapaa syrjäytyneiden nuorten elämät. Sitä paitsi nuoruuden määritelmät ovat aina vaihdelleet ja muuttuneet eri aikoina ja eri kulttuureissa - jälkiteollisessa yhteiskunnassa nuoruus loppuu varsin myöhään. Niin on myös vanhuuden kohdalla: enää ei riitä pelkkä vanhuus, vaan puhutaan kolmannesta ja neljännestä ikäkaudesta.

Määrittelyistä riippumatta nuoruudelle ominaista kuitenkin on, että se on tila lapsuuden ja aikuisuuden välissä ja sillä on omat kehitystehtävänsä. Erik H. Erikson on klassisessa näkemyksessään kuvannut ihmisen elämänkulkua aina tiettyyn ikäkauteen kuuluvien kriisien, niin sanottujen psy-

kosiaalisten kriisien sarjana. Nuoruuden kriisin onnistunut ratkaiseminen johtaa parhaimmillaan terveeseen identiteettiin, työntöön ja aloitteellisuuteen. Ratkaisussa epäonnistuminen puolestaan saattaa roolihajoamiseen, alemmuudentuntoon, syyllisyyteen ja eristyneisyyteen. Epäonnistumisen aiheuttajia on monia, päihteiden käyttö syneen ja seurauksineen yhtenä niistä. (Erikson 1968; 1993; 1994; Kurki 1984.)

Nuoruuden kriisi liittyy siirtymäaikaan, siltaan aikuisuuteen. Sillan ylittämisen tukena on kautta historian ollut siirtymäriittejä ja initiaatiomenoja. Tässä artikkelissa kyseiset käsitteet ymmärretään jokseenkin synonyymeina, ja silloin molemmat tarkoittavat yhteisöllistä toimintaa, seremonioita, joiden kautta yksilö siirtyy sosiaalisesta, uskonnollisesta tai muusta asemasta toiseen. Tarkasti ottaen kyse ei ole ihan samasta asiasta, sillä riitti liittyy lähinnä yksilön elämään ja kehitykseen, initiaatiomenot siirtymiseen ryhmästä toiseen: initiaatio on laajempi käsite kuin siirtymäriitti. Joka tapauksessa riitit valmistavat nuorta täyteen aikuiseen elämään, ammattiin, parisuhteeseen, julkisiin rooleihin ja niin edelleen. Osin niiden avulla on tuettu nuoren kasvua terveeksi aikuiseksi.

Myös suomalaisessa yhteiskunnassa siirtymäriitit olivat aikaisemmin selkeitä: rippikoulun käyminen merkitsi aikuisuuden alkua, häät perheen perustamista, hautajaiset siirtymistä tuonpuoleiseen, ylioppilasjuhlat lakkeineen porttia akateemiseen maailmaan ja niin edelleen. Riitit olivat paljolti uskonnollisia. Uskonnon keskeisen merkityksen vähentyessä ei riiteilläkään ole enää samanlaista arvoa kuin ennen. Nykyisessä pirstaleisessa, mielihyvää tavoittelevassa, jopa nautiskelevassa kulttuurissa ne ovat muuttuneet sen mukaisiksi. Monet riittitutkijat (esim. Gendreau 1998) löytävät yhteyksiä muinaisten viininjumalien Dionysoksen ja Bacchuksen alkoholitäyteisiin kulttimenoihin. Myös meillä on samantapaisia seremonioita. Ylioppilasjuhlien iltana alueen ylioppilaat kokoontuvat sovitulle paikalle lähinnä ryyppäämään, opiskelijoiden ”kastajaisia” värittää alkoholi ja nuori odottaa 18:ta syntymäpäiväänsä, koska silloin voi juoda luvan kanssa viinaa. Juomista harjoitellaan ”kevyesti”: markkinoille on tuotu hyvänmakuiset breezerit ja viinaan sotketaan energiajuomaa.

Van Gennepin klassisessa siirtymäriittiteoksessa (1909; 1960) ei puhuta alkoholista eikä huumeista. Uusissa alan teksteissä ne sitä vastoin ovat

voimakkaasti läsnä (mm. Stephenson 2006; Myers ja Isralowitz 2011). Van Gennep on kuvannut eri aikoihin ja kulttuureihin soveltuvasti riitin kolmea vaihetta, jotka ovat seuraavat:

- *séparation* eli eroaminen entisestä ryhmästä (*separation*)
- *la marge appelée* tai *marginalisation* eli välivaihe (*transition*)
- *l'agrégation appelée* tai *réintégration* eli liittyminen uuteen ryhmään (*incorporation*).

Siirtyminen nuoruudesta aikuisuuteen on erityisen kriittistä ”välivaiheessa”. Nuori on epävarma ja ymmällään elämänsä monitulkintaisuudesta, epätietoinen aikuisen roolin odotuksista ja vaatimuksista: hän ei ole ”enää”, mutta ei myöskään ”vielä”. Hän on haavoittuvainen. Se mahdollistaa myös liukumisen marginaaliin, ja alkoholin liiallinen käyttö arjen rentouttajana saattaa houkuttaa.

Gendreau (1998) toteaa, että vaikka siirtymäriitit ovat muuttuneet, ne leimaavat edelleen yhteiskuntaamme, suorastaan rakentavat sitä. Lienee silti syytä pohtia, ovatko nykyiset siirtymätapamme lainkaan varsinaisia riittejä niiden perinteisessä, hyvään aikuisuuteen tukemisen mielessä. Mitkä arvot ovat niiden taustalla? Ajattelenkin, että päihteiden värittämät siirtymät ovat oikeastaan antiriittejä eikä niitä edes saa nimittää varsinaisiksi riiteiksi juuri siksi, että oikean riitin tarkoitus on auttaa nuorta tasapainoiseen aikuisuuteen. ”Alkoholiriittejä” kuvaamaan tulisi löytää uusia käsitteitä, koska ne johtavat pahimmillaan vaurioihin nuoren koko myöhemässä sekä yksilöllisessä että yhteisöllisessä olemassaolossa ja kärjistäen rapauttavat myös yhteiskunnallista elämäämme. Jos kyseinen ongelma ohitetaan, ja päihteet hyväksytään riittien osaksi, ne saavat väistämättä tietyn myönteisen painotuksen tyyliin: ”No, runsas alkoholinkäyttö on vain pikku matka sillalla aikuisuuteen ja hyvään elämään, se menee ohi.”

Päädyin aikoinaan (1981; 1984) koulututkimuksissani rajusti siihen, että lapsi ja nuori läpikäyvät kasvun ja oppimisen eri vaiheet perheessä, koulussa ja muussa ympäristössään, kunnes saavuttavat yhteiskunnan virallisen sosialisatiion tavoitteen, sosiaalisen normaaliuden. Useimmat onnistuvat ja jäävät elämään normaalia henkilökohtaista ja yhteiskunnallista elämää. Osa kuitenkin murtuu jossakin vaiheessa sosialisatiotaan, margi-

nalisoituu ja reagoi tavoilla, joita nimitetään alkoholismiksi, huumeriippuvuudeksi, mielen sairauksiksi, rikollisuudeksi tai vastaaviksi. Sosialisatiossa tavoittelemamme yhteiskunnallinen normaalius ei nimittäin ole mikään ihannetila, sillä se peilaa vain yhteiskunnassa kulloinkin vallitsevia arvoja ja tavoitteita. Ne eivät aina tue ihmisten onnellista elämää. Toivoa kuitenkin on: Jotkut, luultavasti tosin aika harvat, onnistuvat tietoisesti murtautumaan, ei murtumaan, irti tästä staattisesta ja vieraannuttavasta niin sanotusta normaaliudesta, ja he jatkavat tietään kohti aikuisuutta, onnellisuutta ja siten myös psykofyysistä terveyttä. Samalla he kiinnittävät riittävästi huomiota sosiaalisen normaaliuden kriteereihin niin, että onnistuvat välttämään leimaantumisen ja tukahduttamisen. Nuoren siirtyessä aikuisuuteen tulisikin kiinnittää erityinen huomio siihen, ettei hän murre marginaaliin. Sitä vastoin häntä pitäisi vahvistaa niin, että hän kykenisi rakentamaan itsestään vapaata ihmistä, murtautumaan staattisesta keskinertaisuudesta ja jatkamaan tietään kohti oikeudenmukaista ja onnellista elämää ja sitä kautta rakentamaan myös yhteiskuntaa samaan suuntaan. Tämän murtautumisen mahdollistamisessa nuoret tarvitsevat uudenlaista sosiaalipedagogista tukea, ja se vaatii myös työntekijää pohtimaan itseään ja työtään mahdollisesti uudella tavalla.

Vapaa-aika ja nuoret

Edellä esitetyn valossa vapaa-aika nousee ammatillisessa nuorten kanssa tehtävässä pedagogisessa työssä varsin keskeiseen asemaan. Se tarjoaa meille lähes rajattomasti mahdollisuuksia. Käsitteenä vapaa-aika on sinänsä neutraali ja viittaa vain aikaan. Sillä ei välttämättä ole kokemuksellista sisältöä. Siksi olen tehnyt eron käsitteiden ”vapaa-aika” ja ”vapaa aika” välillä. Vapaalla ajalla on vapaasti valittu sisältönsä, ja sen myönteistä rakentamista on mahdollista ja välttämätöntä tukea pedagogisesti. (Ks. enemmän Kurki 2008.) Manuel Cuenca Cabeza (2000; 2004) puhuu samassa yhteydessä neljästä vapaa-ajan muodosta seuraavasti:

Ensimmäinen muoto eli *autoteellinen - auto (itse) telos (päämäärä) - vapaa-aika* on sellaista todellista vapaata aikaa, jolla ei ole hyötytavoitteita.

Se ja siihen kytkeytyvät toiminnot ovat tärkeitä niiden itsensä vuoksi: kyse on enemmän persoonallisesta asenteesta ja mielentilasta kuin varsinaisesti ajasta. Perustaksi tällaiselle vapaalle ajalle tarvitaan todellinen, ihmisen sisäiseen oikeuteen perustuva vapaus valita. Autoteelisella ajalla on viisi toiminnallista ulottuvuutta. Niistä ensimmäinen, virkistävä, yhdistyy kaikkeen siihen, mikä lähdyttää ihmisiä heidän erilaisissa elämänvaiheissaan: leikit, harrastukset, urheilu, jopa raikas huvittelu kuuluvat tähän. Luova ulottuvuus taas kytkeytyy kulttuurin luomiseen ja kehittämiseen (musiikki, teatteri, kuvataiteet, kirjallisuus, folklore...). Se tarjoaa ihmisille suoran suhteen kulttuuriin sekä esteettisessä että eettisessä merkityksessä. Ympäristöllis-ekologinen ulottuvuus liittyy toisaalta ihmisen fyysiseen, kulttuuriseen ja sosiaaliseen ympäristöön sekä persoonallisella että yhteisöllisellä tasolla ja toisaalta luonnon kohtaamiseen. Se ilmenee monina tapoina kuten luonnonympäristön hoitona, se yhdistyy viihtymiseen ulkoilmassa, turismiin ja niin edelleen. Juhlan ulottuvuus on puolestaan aivan erityislaatuinen vapaan ajan ilmentymä. Se yhdistää ihmiset ja on vastakohta arkielämälle, rutiineille ja rationaalisille organisoitumisille. Viimeisellä eli solidaarisuuden ulottuvuudella on altruistinen sävy. Halutaan auttaa toisia ihmisiä ja saadaan siitä tukea myös omalle persoonalliselle kasvuille. Vapaaehtoistyö on ilmausta tästä ulottuvuudesta. Myös vapaaehtoistyöhön ryhdytään vapaan valinnan seurauksena. Se on luonteeltaan humania ja herkkää ja edustaa syvää transsendentaalista yhteisöllisyyttä.

Toinen vapaa-ajan muoto eli *eksoteelinen vapaa-aika* on aikaa, joka ei ole tärkeää itsessään. Se on vain väline saavuttaa jotakin muuta kuten terveyttä, koulutusta, kuntoutumista ja niin edelleen. *Poissaolon vapaa-aika* puolestaan on itsetoteutuksen vastakohta. Se on jonkinlaista kaikesta poissaolemisen kokemusta. Se on aikaa, jota ihminen pelkää, se on tylsää, ihmisellä ei ole mitään tekemistä. Aika ei ehkä ole sosiaaliselta kannalta negatiivista, mutta yksilölliseltä kannalta se on sitä varsinkin liukuessaan neljännen eli *”vaarallisen” vapaa-ajan puolelle*. Silloin seuraamukset ovat ihmiselle vahingollisia usein sekä persoonalliselta että sosiaaliselta kannalta (esim. huumeiden ja alkoholin käytön pilaama terveys tai ajautuminen rikoksiin). Tämä on erityisesti nuorten uhkana heidän siirtymävaiheessaan aikuisuuteen, jolloin myös marginalisoitumisen vaara on ilmeinen.

Sosiokulttuurinen innostaminen nuoruuden tukemisessa

Sosiokulttuurinen innostaminen (*animation socioculturelle; animación sociocultural*) kuuluu sosiaalipedagogiikan kriittisimpiin ja dynaamisimpiin sovellusalueisiin ja sopii siksi hyvin nuorten kasvun tukemiseen yleensä ja erityisesti myös silloin, kun kyse on päihteiden käytön ja mielen ongelmien ehkäisystä, persoonan kiinteyden vahvistamisesta. Kuvaan innostamista seuraavassa vain lyhyesti, sillä siitä on suomen kielellä jo suhteellisen paljon kirjallisuutta (esimerkiksi Kurki 2000; 2002; 2004; 2006 a ja b; 2007a ja b; 2008; 2010; 2011; ks. myös google-haku ja Leimio-Reijonen 2002; 2010; 2012).

a. Innostamisen ulottuvuudet

Innostaminen on kasvatuksellista toimintaa, jonka rakenteissa on kolme ulottuvuutta: pedagoginen, sosiaalinen ja kulttuurinen. Kyseiset elementit juurtuvat käsitykseen kulttuurista, ja innostamisen perustana oleva laaja kulttuurikäsite on sosiaalipedagogisen nuorisotyön haastaja. Työ lähtee liikkeelle sen analysoimisesta, mihin nykyinen nuorison parissa tehtävä työ nuoria kulttuurisesti suuntaa. Onko sen tavoitteena tukea nuoria yksilöinä ja yhteisönsä jäseninä tekemään valintoja ja luomaan tietoisesti oman elämänsä suuntaa, omaa ”kohtaloaan”?

Edelliset ulottuvuudet nivoutuvat yhteen kaikessa työskentelyssä ja ovat myös hyvän nuorisokasvatuksen välttämättömiä elementtejä. Jokainen elementti on siis aina mukana, vaikka näkyvyys eri projekteissa vaihtelee. Esimerkiksi yhteisöteatterissa kulttuurinen ulottuvuus on ilmeisen vahva. Silti teatterilla on myös pedagoginen ja sosiaalinen tehtävä: toiminta tukee nuoren persoonallista kasvua ja tuo ihmisiä yhteen, dialogiin ja sosiaaliseen vuorovaikutukseen toistensa kanssa.

Edellisestä seuraa selkeästi se, että jokaisen nuoren ainutlaatuinen persoona on sosiokulttuurisen innostamisen pedagogisen ulottuvuuden ytimessä. Tavoitellaan kasvatuksellisen toiminnan avulla nuoren ihmisen persoonallista kehittymistä, asenteiden muutosta, kriittisen ajattelun synty- mistä, oman vastuun tiedostamista, herkistymistä ja motivaation herää-

mistä. Toimintatapoina ovat monenlaiset keskustelut, seminaarit ja kurssit, väittelyt, työpajat ja kulttuuripiirit. Pedagoginen ulottuvuus näkyy myös erilaisten teemapäivien, informaatiotilaisuuksien ja oppituntien järjestämisenä, terapeutistyyppisinä kahden- ja ryhmäkeskeisinä keskusteluinna ja niin edelleen.

Sosiaalinen ulottuvuus puolestaan keskittyy ryhmään ja yhteisöön. Se tuo nuoria yhteen, ja juuri yhdistyminen eri tavoin on myös demokratian välttämättömiä rakennuspuita. Nuorten osallistuminen ja sen avulla integroituminen yhteisöön ja yhteiskuntaan sekä pyrkimys niiden transformatioon eli laadulliseen muuttamiseen ovat silloin avainasemassa. Kyky saattaa nuoria yhteen onkin ammatillisen innostajan perusvaatimuksia.

Muun muassa konsertit ja muut taidetapahtumat ovat kulttuurisia innostamisen tapoja. Erityisen tärkeitä ovat kuitenkin ei-ammattilliset taiteellisen ilmaisun lajit kuten yhteisötaide, harrastajateatteri, tanssi, musiikki, käsityötaide, kieli ja kirjallisuus. Monenlaiset virkistäytymisen sisällöt taas voivat suuntautua liikuntaan, seikkailuun, luontoon, meditaatioon, leikkeihin ja peleihin. Tärkeää on, että myös työntekijä ottaa käyttöön oman kulttuurisen luovuutensa nuorten luovuutta tukiessaan. (Quintana 1992; Ander-Egg 1997; Ventosa 1993; 2003.)

b. Innostamisen tehtävät

Ranskalainen Jean-Claude Gillet (1995; 2006; ks. Kurki 2000; 2008) nimeää innostamisen tehtävät tekniseksi tuotantotehtäväksi, helpottajana ja välittäjänä toimimisen tehtäväksi ja valaistumisen taistelevaksi tehtäväksi. Kaikki kolme ovat aina läsnä innostamisen toiminnassa, mutta ne painottuvat eri tavalla eri tilanteissa aivan kuten pedagoginen, sosiaalinen ja kulttuurinen ulottuvuuskin tekevät.

Tuotantotehtävä tarkoittaa sitä tuotosta, projektia tai muuta, joka kulloinkin tuotetaan konkreettisesti. ”Tuotteet” nuorten parissa tehtävässä työssä ovat esimerkiksi keskusteluja, leirejä, nuorisotaloiltoja, retkiä, konsertteja, teatteriesityksiä, monenlaista vuorovaikutusta, mutta myös informaatiota ja selvityksiä. Tuottamisen tavoitteet vaihtelevat: harjoitetaan sekä fyysisiä että älyllisiä kykyjä, tuetaan nuorten vapaata ilmaisua, muo-

dostetaan sosiaalisia ja inhimillisiä suhteita, kasvatetaan halua sosiaaliseen ja inhimilliseen vastuuseen ja niin edelleen. Työn ja toiminnan aktiviteetit ovat tällöin keskiössä, ja innostaja (nuorisotyöntekijä) on yhteydessä nuoriin nimenomaan käytännöllisen tekemisen idean ympärillä.

Helpottajana ja välittäjänä toimimisen tehtävä tarkoittaa sitä, että innostaja on fasilitaattori, ryhmän elämän helpottaja, organisoija, tavoitteiden ja metodien asiantuntija, kommunikaattiorakenteen luoja ja keskustelun ja pohdinnan tapojen koordinoija. Helpottamisen tehtävä liittyy erityisesti ryhmän organisointiin ja toiminnan suunnitteluun, samoin monimuotoiseen puheen ja luovuuden herättämiseen. Tehtävänä on selkeyttää tavoitteita ja mielipiteitä, koordinoida ja valita toiminnan strategiat sekä herättää kyvyt odottaa ja unelmoida.

Valaistumisen taisteleva, militantti, tehtävä liittyy puolestaan nuorten tunteisiin. Pyritään selkeyttämään hämäriä tunteita, vapauttamaan puhetta ja asettamaan tavoitteita. Asenteet, motivaatio, transsendentit arvot ja muut lähinnä psykologiset tekijät ovat silloin keskeisellä sijalla. Tilanteen analyysi, sen ymmärtäminen, tiedostaminen ja arviointi korostuvat. Innostaja auttaa yhteisten utopioiden ja visioiden luomisessa, mutta hän voi osaltaan joutua myös nousemaan barrikadeille nuorten puolesta.

c. Innostamisen toiminta

Innostamisen toiminnan ensimmäinen vaihe on aina todellisuuden tutkiminen. Esimerkiksi nuorisotalon toiminnassa se tarkoittaa sitä, että yhteisö kokoontuu ja lähtee jokaista osallistujaa kunnioittavassa dialogissa tutkimaan ja pohtimaan sitä, mikä tämä meidän talomme on, miksi se on tällainen kuin se on, keitä juuri me nuoret olemme, mitä tarpeita meillä on ja niin edelleen. Jokainen yhteisö, on se sitten nuorisoasema, päihdepuysäkki, nuorisoasunto tai tukikoti, on ainutlaatuinen yksikkö, jonka toimintaan ei ole mahdollista ottaa suoraa mallia muualta. Siksi kaikkien toimintaan osallistuvien nuorten ja työntekijöiden on istuttava yhdessä tutkimaan yhteisöään edellä esitetyllä tavalla. Tutkimuksen avulla saatuja tuloksia tulkitaan sitten yhdessä ja nähdään kuva, toteutettavissa oleva utopia, kullekin yhteisölle parhaasta mahdollisesta tulevaisuudesta. Pohditaan

muun muassa sitä, millä tavalla Gilletin edellä esitetyt kolme tehtäväaluetta näkyvät toiminnassa ja tulevaisuuden hahmottamisessa. Sen jälkeen lähdetään askel askeleelta kohti tavoitetta ja valitaan matkalla tarvittavat toimintatavat. Toimintaa ja sen edistymistä arvioidaan ja tarkistetaan nuorten omien kokemusten valossa koko matkan ajan. (Ks. Mesa 1986; Duque 1989; Freire 1995, Kurki 2000; 2002.)

Työntekijä ei siis anna valmiita malleja tai ohjelmia vaan osallistuu toimintaan yhdessä nuorten kanssa. Hänen tehtävänsä on toimia katalysaattorina ja dynamisoijana, joka herkistää, yllyttää, rohkaisee, tukee ja motivoi yhteisön jäseniä osallistumiseen. Herkistäminen tarkoittaa arkipäivänsä elävien nuorten herättelemistä, heidän tietoisuutensa koskettamista. Sen tavoitteena on saada nuorten huomio kiinnittymään johonkin sellaiseen toimintaan, jonka he kokevat subjektiivisesti, oman elämänsä kannalta, arvokkaaksi ja merkitykselliseksi. Vain siten syntyy aitoa liikkeelle lähtemistä ja osallistumista. Lisäksi työntekijä on tietojen välittäjä ja osallistumisen mahdollistavien ulkoisten olosuhteiden järjestelijä. Erityisesti hän rohkaisee ihmisiä kokemaan ja auttaa heitä hyötymään kokemuksistaan. Laajassa mielessä hän on kasvattaja, ja kasvattajan rooli yhdistääkin kaikki innostamisen ulottuvuudet. – Nuorisotyössä keskustellaan nykyisin ”oivaltamisesta”. Myös siinä lienee kysymys nuoren tietoisuuden koskettamisesta ja sitä kautta heräämisestä.

Sosiokulttuurinen innostaminen on osallistavaa pedagogiikkaa, ja myös menetelmät perustuvat siihen. Innostaminen ei ole menetelmäkeskeistä vaan saa alkunsa silloin, kun istutaan yhteen pohtimaan keitä me olemme. Tiellä tavoitteisiin pääsemiseksi tarvitaan toki erilaisia metodeja, mutta innostamisella ei ole varsinaisia ”omia” menetelmiä. Sopivia ovat kaikki sellaiset toimintatavat, joiden avulla nuoret saadaan vuorovaikutukseen toistensa kanssa. Metodien ja todellisuuden tulee vastata toisiaan niin, että lähdetään liikkeelle siltä tietoisuuden tasolta, jolla nuoret ovat ja asetutaan sellaiseen dialogiin, joka kohtaa nuoren ja hänen tarinansa. Kuten on jo todettu, innostamista ei ole myöskään mahdollista ”mallittaa” ja siirtää sellaisenaan yhteisöstä toiseen, sillä jokainen yhteisö on ainutlaatuinen ja tarvitsee omat, juuri sen yhteisön analyysistä ja tulkinnasta lähtevät toiminnan sovelluksensa.

d. Innostaminen lyhyesti

Sosiokulttuurinen innostaminen on toimintaa, jossa on seuraavat kahdeksan elementtiä (Merino 1997, muokannut L.K. Ks. tarkemmin Kurki 2000; 2008):

1. Innostamisella pyritään sosiaalisen liikkeen aikaansaamiseen ja sosiaalisen muutoksen luomiseen ja vahvistamiseen.
2. Innostaminen on sellaista kasvatusta, joka juurtuu aktiiviseen ja osallistavaan pedagogiikkaan sekä siitä nousevaan toimintatapoihin.
3. Innostamisen avulla murretaan elitistinen näkemys kulttuurista harvojen yksinoikeutena.

Sen sijasta toiminnan perustana on sellainen kulttuurikäsitys, jonka mukaan kulttuurin oleellinen elementti on inhimillinen aktiviteetti, osallistuminen ja jokaisen ihmisen tietoiseen valintaan perustuva toiminta. Se merkitsee sellaista luomisen prosessia, jossa aloitteet tulevat ihmisiltä itseltään. Innostamisessa ei ajatella, että kulttuuri olisi lähinnä vain yhteiskunnan luomus. Kulttuuri toki syntyy yhteiskunnassa, mutta ei jähmety siihen, vaan kulttuuri ja yhteiskunta kulkevat ja kehittyvät yhdessä ainutlaatuisten ja arvokkaiden persoonien yksilöllisten ja yhteisöllisten valintojen kautta. Kulttuurin luomisessa jokaisella ihmisellä on kyky toimia oman elämänlaatunsa luojana ja aktiivisena osallistujana yhteisönsä kehitykseen. Tällainen ”kulttuurinen demokratia” on välttämätön perusta myös poliittiselle ja taloudelliselle demokratialle. (Ks. Ander-Egg 1992; Ventosa 1993; 2003).

4. Neljänneksi innostaminen luo ja vahvistaa sekä itsenäisten sosiaalisten ryhmien että toimivien ryhmäprosessien syntymistä.
5. Innostaminen koostuu sellaisista sosiaalisista käytännöistä, jotka saavat aikaan aloitteellisuutta, osallistumista sekä toiminnan ja sen merkityksen pohdinnan vuorovaikutusta.
6. Innostamisessa on kaksi pilaria. Toinen on pohdittu aatteellis-filosofinen kehys ja toisena pilarina ovat juuri tästä filosofisesta ke-

hyksestä nousevat menetelmät ja tekniikat. Siksi kaikki menetelmät eivät sovi innostamiseen.

7. Innostamiseksi ei voida sanoa mitä tahansa toimintaa, joka sisältää osallistuvaa sosiaalista aktiiviteettia ja ryhmien muodostamista. Innostaminen perustuu aina suunniteltuun ja päämäärätietoiseen toimintaan, jolloin toimintojen suunnittelu, toteutus ja arviointi keskittyvät ”persoona ja yhteisö” – käsitteiden ympärille. Pohditaan, mitä ihminen yhteisöissään ja yhteiskunnassaan on.
8. Innostaminen on yksilöllisen ja ryhmien välisen kommunikaation järjestelmä sekä horisontaalisella että vertikaalisella (esimerkiksi suhteessa viranomaisiin) tasolla.

Innostaminen on ”praksista” eli teorian ja käytännön vuorovaikutusta. Tarkemmin praksis tarkoittaa sellaista itsestään tietoista käytäntöä, jossa teoria ja käytäntö (toiminta) yhdistyvät dialektisena, vuorovaikutuksellisenä kehänä. Käytäntö nousee teoriasta ja teoria puolestaan saa palautetta käytännöstä ja korjaa sitä kautta itseään. Kyseinen asia ei kuitenkaan ole selkeä kaikissa innostamisen projekteissa. On epä tietoisuutta siitä, mitä on teoria ja mitä on käytäntö. Teoria jää helposti pinnalliseksi ja keinoitekoiseksi teoretisoinniksi sen itsensä vuoksi ja käytäntö puolestaan pelkäkseen epäteoreettiseksi puuhasteluksi. Silloin se ei ole kestävää innostamista, vaikka toiminnasta oltaisiin aluksi kuinka innostuneita tahansa.

Sosiaalipedagogiikka ja sosiokulttuurinen innostaminen ovat olleet jo pitkään vahvoina välineinä nuorten vapaa-ajan tukemisessa ja siihen liittyvässä päihde- ja mielenterveystyössä erityisesti espanjan- ja ranskankielisessä maailmassa. Internetistä löytyy erinomaisten projektien, koulutusten ja alan järjestöjen esittelyjä espanjaksi hakusanoilta *animación sociocultural+jovenes+alcohol* (esimerkiksi cursosanimacion-sociocultural.jimdo.com), mielenterveydestä *animación sociocultural+adolescencia+salud mental* ja ranskaksi *l'animation socioculturelle+auprès des jeunes+alcool* (esimerkiksi Commission 2010). Viitteitä löytyy myös englanniksi: *sociocultural animation+youth+alcohol* ja saksaksi *Soziokulturelle Animation+Jugend+Alkohol* tai *Jugendanimation +Alkohol*. Innostamisen suhteellisen uudessa, Sveitsissä erityisen vahvassa, saksankielisessä keskustel-

lussa kärjistetään jopa, että olisiko syytä siirtyä elävöittämään nuorisotyötä ja siirtyä sen asemesta puhumaan nuorisoinnostamisesta (Die Jugendarbeit be-seelen -von der Jugendarbeit zur Jugendanimation www.frjz.ch).

Lopuksi

Vaikka sosiokulttuurinen innostaminen on levinnyt Suomessa jo suhteellisen hyvin, niin ei vielä riittävästi niiden nuorten luokse, jotka sen apua eniten tarvitsisivat. Yhteiskunnassa keskitytään taloudellisiin kysymyksiin: lisätään tuottavuutta, pyritään menestymiseen ja niin sanottuun normaaliuteen kuten aikaisemmin on todettu. Sosiaalipedagogiikan erityinen ja tärkeä tehtävä on kuitenkin tukea niiden nuorten kasvua, joiden arkea leimaa ”toisuus” erilaisuutena, esimerkiksi sairautena, kehitysvammaisuutena tai muuna poikkeavuutena keskivertomääritylistä: niiden nuorten, joiden sillan ylitys terveeseen aikuisuuteen on uhattuna tai jo vakavasti kärsinyt. Mieleltään järkkyneet lienevät kaikkein vaikeimmassa asemassa. Heidän tukemisensa alkaa samalla tavalla kuin kaikkien nuorten kohdalla: Pohditaan kunkin nuoren mahdollisuuksia ja voimia juuri hänen tilanteesaan. Miten hän omista lähtökohdistaan saavuttaisi parhaan mahdollisen itsenäisyyden. Tarvitaan keskittymistä myönteisiin näköaloihin epäonnistumisten ja puutteiden sijasta.

Mielenterveys- ja päihdeongelmaisilla nuorilla on lisäksi erityistarpeita. Esimerkiksi päihderiippuvaisten nuorten elämäntapa estää kypsymistä ja kehitystä persoonina ja yhteisön jäsenenä. Saavuttaakseen autonomian he tarvitsevat entistä enemmän kykyä ajatusten ja tunteiden ilmaisemiseen, turhautumisten sietämiseen ja itsekontrolliin. Arkea hallinneet arvot ja normit tulisi voida murtaa ja löytää hyödyllisiä tapoja toimia ja viettää vapaa-aikaa. Innostamisen tehtävänä on tällöin tukea ryhmäkokemuksia, ohjata suhteisiin, käyttää oikeita ja terveitä arvoja motivaation ja vastuullisuuden lähteenä, organisoida päivittäistä ajankäyttöä ja antaa vastuuta tiettyistä tehtävistä. Innostamisen toiminta konkretisoituu ammatillisissa työpajoissa, opiskelun parissa, keskustelupiireissä, urheilussa ja muussa vapaa-ajan toiminnassa ja koko ajan myös kaikissa niissä paikoissa, joissa nuo-

ret asuvat, kodeissa, hoitokodeissa, sairaaloissa, tukiasunnoissa ja muualla. (Morata García 1997; Kurki 2006.)

Ennen kaikkea riskeille alttiit lapset ja nuoret tarvitsevat sellaisia aikuisten malleja, jotka osoittavat, että olemassa on muitakin arvoja kuin ne, joita he ovat liikaa kokeneet. Tarvitsemme näiden nuorten marginalisoidun toiseuden murtamiseksi myös Gilletin edellä mainittua kolmatta innostamisen elementtiä: militanttia barrikadeille nousemista eli valaistumista, herkistymistä ja yhteistä liikkeelle lähtemistä. Se on tärkeä haaste työntekijöille ja heidän on uskallettava ottaa se vastaan. Heidän tulee myös ymmärtää, että innostajan ja nuoren välinen pedagoginen suhde muodostuu kahden ainutkertaisen ja arvokkaan ihmisen välisestä tasa-arvoisesta dialogista. Nuoren kriittinen ajattelu ei pääse kehittymään ilman dialogia, ja työntekijän tehtävä on tukea häntä siihen ja rohkaista kokemusten vastaanottamiseen ja niiden kriittiseen ja pohdiskelemaan arviointiin tiellä kohti aikuisuutta. Hänen on uskallettava ottaa vastaan kokemuksia myös omassa elämässään, sillä ilman niitä ja niiden arviointia ei hänkään kasva. Työntekijän oma jatkuva kasvu on hyvin tärkeää, sillä ilman sitä hänen on vaikeaa olla nuorelle kypsän aikuisen mallina ja esimerkkinsä avulla hyvien arvojen välittäjänä.

Nuorten päihteiden käytön ehkäisy ja mielenterveyden tukeminen onnistuvat vain kriittisen ja kunnioittavan dialogin lähtökohdista. Sillä on vahva eettinen perusta, ja myös arvot välittyvät dialogisissa kohtaamisissa. Arvoja ei ole mahdollista antaa ulkoapäin. Meillä toki painotetaan arvojen merkitystä nuorisotyössä, ja työlle on vuonna 2012 julkistettu ammattieettinen ohjeistus. Myös monissa kirjoissa on artikkeleja arvokasvatuksen välttämättömyydestä (muun muassa Komonen ym. 2012). Jään silti kysymään, miksi nuorisotyön arvot ja eettinen ohjeistus näyttävät perustuvan paljolti lakiteksteihin ja konsensuskeskusteluihin. Onko suomalaisen nuorisotyön ongelmia edelleen se, että hallinnollinen ja poliittinen painotus värittävät sitä vahvemmin kuin inhimillinen näkemys ja kysymykset ihmisestä ja hänen olemassaolostaan?

Pohdittavaksi:

1. Mihin tukeudut työssäsi nuorten parissa eli mitkä ovat työsi ”teoreettiset” (ajattelun) lähtökohdat?
2. Saatko tämän artikkelin sisällöstä uutta mietittävää työsi tueksi? Mitä?
3. Pohdi ehkäisevää päihde- ja mielenterveystyötä sosiokulttuurisen innostamisen valossa. Poikkeako se siitä, miten teet työsi nyt?

Lähteet

Altarriba, Francesc Xavier ym. Adolescencia y alcohol. Guía para el profesorado. Madrid: Fundación Alcohol y sociedad. s.a.

Ander-Egg, Ezequiel 1997. Metodología y practica de la Animación Sociocultural. Buenos Aires: Lumen.

Bourdieu, Pierre 1978. La "jeunesse" n'est qu'un mot". Entretien avec Anne Marie Métaillé. Paris: Dans les jeunes et le premier emploi. Association des Ages, 520-530.

Bourdieu, Pierre 1980. Questions de Sociologie. Paris: Minuit. (Suomeksi 1985. Sosiologian kysymyksiä. suomentanut J-P Roos. Tampere: Vastapaino)

Commission 2010. Groupes de jeunes et pratiques de prévention spécialisée. Etude réalisée par la Commission Group de Jeunes et pratiques éducatives avec le concours de l' Institut d' Études Politiques de Grenoble.

Cuenca Cabeza, Manuel. 2000. Ocio humanista. Bilbao: Universidad de Deusto.

Cuenca Cabeza, Manuel. 2004. Pedagogía del ocio. Bilbao: Universidad de Deusto.

Duque Mejia, G. 1989. Teología de la praxis educativa liberadora. Bogotá: Pontificia Universidad Javeriana.

Erikson, Erik. H. 1968. Identity, Youth and Crises. New York: W.W. Norton & Company.

Erikson, Erik. H. 1993 (1950). Childhood and Society. New York: W.W. Norton & Company.

Erikson, Erik H. 1994 (1959). *Identity and the Life Cycle*. New York: WW. Norton & Company.

Freire, Paulo 1995. *La naturaleza política de la liberación*. Barcelona: Paidós.

Funes Artiaga, Jaime 1977. *La animación sociocultural en la juventud*. Teoksessa Trilla, Jaume (coord). *Animación sociocultural*. Barcelona: Ariel, 223-237.

Gendreau, Jöel 1998. *L'adolescence et ses "rites" de passage*. Paris: Desclée de Brouwer.

Gennep van, Arnold 1981 (1909). *Les rites de passage*. Paris: rééd. Picard.

Gennep van, Arnold 1960. *The Rites of Passage*. Chicago: The University of Chicago Press.

Gillet, Jean-Claude 1995. *Animation et animateurs*. Paris: L'Harmattan.

Gillet, Jean-Claude 2006. *La perspectiva socioeducativa de la animación Social*. Coloqui de Animación Sociocultural. Brasil: Instituto Estudios Especiales Pontificia Universidad Católica de San Pablo.

Komonen, Katja & Suurpää, Leena & Söderlund Markus (toim.) 2012. *Kehittyvä nuorisotyö*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.

Kurki, Leena 1981. *Koulu pakkolaitosten verkostossa*. Sosiologian laudaturtutkielma. Oulun yliopisto. Julkaisematon.

Kurki, Leena 1984. *Moraalinen orientaatio*. Väitöskirja. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C osa 45.

Kurki, Leena 2000. Sosiokulttuurinen innostaminen. Tampere: Vastapaino.

Kurki, Leena 2002. Persoona ja yhteisö - personalistinen sosiaalipedagogiikka. Jyväskylä: SoPhi.

Kurki, Leena 2004. Sosiokulttuurisen innostamisen perusteita talviselle yhteisötaiteelle ja taidekasvatukselle. Teoksessa Huhmarniemi, Marja & Jokela, Timo & Vuorjoki, Susanna. Talven tuntemus - Sense of Winter. Rovaniemi: Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisuja, 123–132.

Kurki, Leena 2006a. Kansalainen persoonana yhteisössään. Teoksessa Kurki, Leena & Nivala, Elina (toim.). Hyvä ihminen ja kunnan kansalainen. Tampere: Tampere University Press, 115–191.

Kurki, Leena 2006b. Sosiaalikirjailijana koulussa. Teoksessa Kurki, Leena & Nivala, Elina & Sipilä-Lähdekorpi, Pirkko. Sosiaalipedagoginen sosiaalityö koulussa. Helsinki: FinnLectura, 38–100.

Kurki, Leena 2007a. Innostava vanhuus. Helsinki: FinnLectura.

Kurki, Leena 2007b. Nuorisokasvatus sosiokulttuurisen innostamisen kehyksessä. Teoksessa Nivala, Elina & Saastamoinen, Mikko (toim.). Nuorisokasvatuksen teoria – perusteita ja puheenvuoroja. Helsinki: Nuorisotutkimusseura. Nuorisotutkimusverkosto. Julkaisuja 73, 201–228.

Kurki, Leena 2008. Innostava matkailu – sosiokulttuurinen innostaminen ja vapaa-aika. Helsinki: FinnLectura.

Kurki, Leena & Kurki-Suutarinen, Matleena & Taruvuori, Karoliina 2010. Muurien sisällä. Sosiokulttuurinen innostaminen vankilassa. Tampere: Tampere University Press.

Kurki, Leena 2011. Sosiokulttuurinen innostaminen yhteisötyönä. Teoksessa Ruuskanen, Petri & Savolainen, Katri & Suonio, Mari (toim.). Toivo sosiaalisessa. EU: UNIPress, 39–67.

Larrañaga, Elisa & Yubero, Santiago & Navarro, Raúl & Sánchez, M. Carmen 2005. Factores sociales y educativos en el consumo de alcohol en jóvenes. *Pedagogía Social. Revista interuniversitaria*. num.12-13. Diciembre 2005, 17–31.

Leimio-Reijonen, Susanna 2002. Valistuksesta vastuunottoon: tutkimus sosiokulttuurisesta innostamisesta, ehkäisevästä päihdetyöstä ja sen toteuttamisesta nuorten parissa. Helsinki: Stakes 27/2002.

Leimio-Reijonen, Susanna. 2010. Nuorten päihdeettömyyden edistäminen - vuoropuhelua ja yhteistoimintaa. Teoksessa Kylmäkoski, Merja & Pylkkänen, Sanna & Viitanen, Reijo (toim.). Yhteisöllisiä näkökulmia nuorten ehkäisevään päihdetyöhön. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu - HUMAK, 115-131.

Leimio-Reijonen, Susanna. 2012. Hyppää jo seuraavan bussin kyytiin. Teoksessa Pylkkänen, Sanna & Viitanen, Reijo (toim.). Virittävää verkostoitumista Preventiimissä - 10 vuotta ehkäisevän päihdetyön kehittämistä nuorisosalalla. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu - HUMAK, 168–178.

Maunu, Antti 2012. Ryyppäämällä ryhmäksi? Helsinki: Ehkäisevä päihdetyö EHYT ry.

Merino Fernández, José V. 1997. Programas de animación sociocultural. Madrid: Narcea.

Mesa, José Alberto S.J. 1986. Educación personalizada liberadora. Bogotá: Indo American Press Service-Editores.

Morata García, María Jesús 1997. Animación sociocultural, conflicto social y marginación. Teoksessa Trilla, Jaume (coord.). Animación sociocultural. Barcelona: Ariel, 269-282.

Myers, Peter & Isralowitz, Richard E. 2011. Alcohol, health and medical issues today. Santa Barbara, Cal: ABC-CLIO, LLC.

Quintana Cabanas, José María 1992 (1985) Fundamentos de Animación Sociocultural. Madrid: Narcea.

Sáez Carreras, Juan & García Molina, José 2006. Pedagogía Social. Madrid: Alianza Editorial.

Schinn, Manuela 2012. Alkoholmissbrauch bei Jugendlichen. Sozialpädagogische Methoden in der Jugendarbeit. Saarbrücken: AV Akademikerverlag.

Scheer, Scott D. & Gavazzi, Stephen M. 2007. Rites of passage during adolescence. The Forum. NC State University. Fall 12, no 2.

Stephenson, Brett 2006 (2004). From boys to men. Spiritual Rites of Passage in an Indulgent Age. Rochester, Vermont: Park Street Press.

Ventosa, Victor 1993. Fuentes de la animación sociocultural en Europa. Madrid: Editorial Popular.

Ventosa, Victor 2003. Manuel del monitor de tiempo libre. Madrid: CCS.

**2. LUKU:
KOHTAAMISIA KADUILLA JA
OSTOSKESKUKSISSA**

**Pauliina Lampela, Mikko Leppävuori ja
Henriikka Strengell**

Tavallisia aikuisia nuorten kohtaamispaikoilla - Nuorten ja kaupallisten tilojen työntekijöiden kohtaamisia

Johdanto

Artikkelissa käsitellään kaupallisia tiloja nuorten vapaa-ajan ympäristönä sekä niiden kasvavan suosion myötä syntyneitä haasteita ja ilmiöitä. Nuorten lisääntynyt ajanvietto kaupallisissa ympäristöissä on asettanut kaupallisten tilojen työntekijät, kuten myyjät ja vartijat, uudenlaiseen rooliin omassa työssään. Ilmiö on ollut haaste myös julkiselle sektorille lähteä yhteistyöhön yksityisen sektorin kanssa, minkä kaltainen sektorirajat ylittävä yhteistyö on vielä hyvin uutta. Asetelma vaatii myös nuorisovalan ammattilaisilta uudenlaista ammattitaitoa ja erilaista suhtautumista omaan työhönsä. Artikkelissa herätellään myös näkökulmaa kaupallisten ympäristöjen roolista nuorten arkisen hyvinvoinnin lisääjänä.

Käytännön esimerkkien kautta kuvataan nuorisokasvatusjärjestö Nuorten Palvelu ry:n tekemää työtä kaupallisissa ympäristöissä ja kaupallisten toimijoiden kanssa. Työn tavoitteena on ollut lisätä työssään nuoria päivittäin tapaavien työntekijöiden omaa osaamista kohdata nuoria. Nuorten Palvelu ry on vuodesta 2010 alkaen tehnyt yhteistyötä ABC-liikennemyyväläketjun kanssa ABC kohtaa nuoria -hankkeessa¹ ja kauppakeskuskeskenteen kanssa vuodesta 2012 Kauppakeskusten nuoret -hankkeessa². Järjes-

1 Hankkeen rahoittajana toimii Raha-automaattiyhdistys.

2 Hanke on osa Opetus- ja kulttuuriministeriön lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämishojelman täytäntöönpanoa.

tön tavoitteena on myös lisätä yleistä tietoisuutta näistä nuorten *kaupallisista kasvuympäristöistä* toimintaympäristöä kuvaamalla sekä uusia toimintamalleja kehittämällä ja testaamalla.

Järjestön tekemä työ näillä nuorten uusilla reviiireillä linkittyy etsivän nuorisotyön perinteeseen ja periaatteisiin, mitä Nuorten Palvelu ry on ollut kehittämässä ja tuomassa suomalaisen nuorisotyön kenttään jo 1990-luvulla (Pihlaja 1997). Työskentelyote edustaa myös ehkäisevää työtä sen ennaltaehkäisevimmässä muodossaan. Yhteistyötä kaupallisten tilojen toimijoiden kanssa tekevät myös Aseman Lapset ry pääkaupunkiseudulla ja Monon Side ry Lahdessa (ks. Mikko Ahtilan ja Tuula Pajusen artikkeli tässä julkaisussa) sekä nuorisotoimet paikoitellen ympäri Suomen.

Kaupalliset tilat nuoruuden areenoina

Kauppojen kulmat ja huoltoasemat ovat olleet tuttuja nuorten kokoontumispaikkoja jo vuosikymmenien ajan, mutta tämän päivän tarjoamat moninaiset kaupalliset ympäristöt ovat tulleet yhdeksi keskeisimmistä nuorten vapaa-ajanvieron miljöistä. Kokoontuvien nuorten suuret joukot ovat näkyvästi esillä myös mediassa, ja aihe herättää muutenkin paljon yleistä keskustelua. Olemme saaneet kuulla ja nähdä lukuisia uutisia alaikäisten asioimista rajoittavista ikärajoista ja monenlaisista yhteentörmäyksistä hengailvien nuorten ja kaupallisten tilojen aikuisten välillä.

Hengailu, eli vapaa oleilu ja tilan haltuunotto olemalla, on merkityksellinen nuoruusiän piirre. Hengailun puitteissa nuoret toteuttavat monia ikäkauteensa kuuluvia kehitystehtäviä, kuten liittyvät ryhmiin ja luovat uusia ihmissuhteita sekä kokeilevat omia roolejaan kodin vaikutuspiiriin ulkopuolella itsenäisinä toimijoina. Ulkoapäin katsottuna nuorten hengailu vaikuttaa tyhjänpäiväiseltä joutenololta – toisaalta sellaiseksihan nuorten oleilua kaveripiireissään on moitittu iät ja ajat. Aikuiset näkevät hengailun usein ”pahana vapaa-aikana” ja toivoisivat nuorten osallistuvan vapaa-aikanaan erilaisiin harrastuksiin tai muuten järjestettyyn vapaa-ajan toimintaan (Aaltonen ym. 2011, 50–51).

Aikuiset liittävät usein nuorten kaupallisissa tiloissa hengailuun monella tapaa negatiivisia merkityksiä, ja hengailuun onkin pyritty puuttumaan lähinnä rajoituksia lisäämällä. Kauppakeskusten nuoret -hankkeessa kohdatut hengailevat nuoret ovat usein kertoneet, että omasta mielestään he ovat kauppakeskuksessa aivan rauhallisesti ja aiheuttamatta häiriöitä, minä vuoksi vartijoiden ja muun henkilökunnan negatiivinen suhtautuminen heidän olemiseensa on tuntunut aiheettomalta. Kauppakeskusjohto, vartijat ja henkilökunta kuitenkin liittivät monesti nuorten hengailuun sellaisia ongelmia kuten isot porukat, meluaminen, sotkeminen, tupakointi ulko-ovilla, juopottelu ja kulkuteiden tukkiminen.

Nuorille hengailu kuitenkin edustaa tärkeää omaa aikaa irrallaan arjen rutiineista. Vapamuotoinen vapaa-aika on nuorille tärkeää, sillä nuoret eivät koe omaksi ajakseen organisoitua ja institutionaalista ajankäyttöä, vaan nuorille omaa aikaa on yksin tai kavereiden kanssa oleminen ilman suunniteltua tekemistä. (Myllyniemi 2009, 24–25; ks. vapaa-ajasta ja vapaasta ajasta myös Leena Kurjen artikkeli tässä julkaisussa.) Nuorille pelkkä yhdessäolo kavereiden kanssa on sellaisenaan tärkeää ja erityisen tärkeää on kavereiden kanssa oleminen ilman etukäteen tehtyjä suunnitelmia (Tani 2011, 15). Suunnittelemattomuus ja kavereiden kanssa oleminen yhdistyvät erottamattomasti juuri hengailuun. Kavereiden kanssa vietetyn ajan paljous on nuoruuteen kuuluva ilmiö ja kaverisuhteet ovat monessa mielessä tärkeitä. Nuorten itsensä mielestä ystävien puute on tärkein syrjäytymisen syy ja yleensäkin ihmissuhteet ovat tärkeimpiä tekijöitä ihmisen hyvinvoinnin ja onnellisuuden kannalta (Autio ym. 2008, 64). Usein kavereitaan tapaavat nuoret ovat myös tyytyväisempiä elämäänsä kuin vain harvoin kavereitaan tapaavat. (Myllyniemi 2009, 89.) Näyttäisi, että nuorten hyvinvointi lisääntyy, kun heillä on tilaisuuksia tavata toisia nuoria ja jakaa kokemuksia heidän kanssaan.

Nuorten ajankäytön tilat voidaan jakaa tekemisen ja olemisen tiloihin. Olemisen tiloiksi kutsutaan suunnittelemattoman olemisen mahdollistavia tiloja. Ne ovat vastapainoja tekemisen tiloille, jotka ovat yleensä valvonnan alla olevia organisoituja toiminnan tiloja. Olemisen tilojen merkitys on nuorille suuri, sillä nuoret tarvitsevat aikaa, paikkoja ja tilaa myös olemiselle ja hengailulle tekemisen tilojen ja niille tehtyjen paikkojen lisäksi.

si. (Kuusisto-Arponen & Tani 2009, 51–52.) Juuri näistä olemisen tiloista on kuitenkin suurin puute (Gretschel ym. 2011, 111). Kaupalliset tilat vastaavat tähän tarpeeseen ja edustavat nuorille tiloja, joissa mahdollistuu kavereiden kanssa vapaasti oleminen. Kaupalliset tilat voivat väljinä tiloina pysyessään tukea nuorten kiinnittymistä yhteiskuntaan ja lisätä tyytyväisyyttä elämään sekä lisäksi tarjota kavereiden tapaamisen paikkoja ja siten torjua yksinäisyyttä.

Hengailun kautta liitytään ympäröivään maailmaan

Nuorten näkökulmasta julkisissa ja puolijulkisissa tiloissa hengailu ei ole vain merkityksetöntä oleskelua, vaan ajan viettämistä mahdollisuuksia ja tapahtumia täynnä olevilla areenoilla, joissa voi tapahtua ihan mitä vaan ja joissa voi nähdä ihan kenet vaan. Tällaiset väljät tilat tarjoavat nuorille mahdollisuuksia toimia yhteiskunnan jäsenenä silloinkin, kun he vain oleskelevat. (Kuusisto-Arponen & Tani 2009, 52–53.) Kaupallisissa tiloissa hengailun pääosassa on nuorten kannalta sosiaalisuus eikä niinkään itse kuluttaminen.

Nuorten ABC-hengailua kartoittanut tutkimus toi esille, että nuoret itse kokevat kaupallisessa tilassa hengaillessaan olevansa asiakkaita, vaikka eivät ostaisikaan mitään (Nikoskinen 2011). Se, että hengailun näyttämönä on esimerkiksi kauppakeskus, on nuorille sinänsä sivuseikka. Tärkeintä on olla siellä, missä tapahtuu ja näkee paljon erilaisia ihmisiä. Tämän perusteella huoli kaupallisissa tiloissa hengailevien nuorten vapaa-ajan kaupallistumisesta vaikuttaa aiheettomalta. (Tani 2011, 12.) Kaiken kaikkiaan kuluttaminen, kaupallisuus ja asiakkuus vaikuttaisivat olevan tämän päivän nuorille niin tavallinen asia, etteivät ne erotu erilliseksi osaksi heidän ajankäytössään, vaan ovat luonnollinen osa nykyihmisen arkea.

Hakovirta ja Rantalaiho (2012, 115) osoittivat tutkimuksessaan, että sitä vastoin merkitykset taloudellisesta eriarvoisuudesta kytkeytyvät osaksi lasten ja nuorten minäkuvan ja identiteetin rakentumista sekä kaveri- ja vertaissuhteiden muodostumista ja ylläpitämistä. Taloudelliset resurssit ja kuluttaminen tarjoavat mahdollisuuksia paitsi erilaisiin aktiviteetteihin ja

hyödykkeisiin, myös pääsyn moniin paikkoihin, joista ei ilman taloudellisia resursseja ole mahdollista päästä osalliseksi. Tutkimus osoitti, että lapset liittyvät köyhyyteen yhteiskunnallista stigmaa, joka uhkaa lasten välistä sosiaalista yhteenkuuluvuutta ja voi aiheuttaa heistä osan sulkemisen pois sosiaalisista verkostoista ja yhteisöistä. Lapset näyttivät yhdistävän toisten lasten luonteen ja olemuksen taloudelliseen asemaan. Köyhiin lapsiin liitettiin mielikuvia nöyryydestä ja passiivisuudesta, kun taas rikkaat nähtiin ulospäin suuntautuvina ja itsetunnon vahvoina, mutta myös itsekkäinä ja ilkeinä.

Taloudellisesti heikommassa asemassa olevat nuoret ovat jo lähtökohteisesti monin tavoin eriarvoisessa roolissa lapsuuden ja nuoruuden vertaissuhteiden muodostumisessa. Nuorten lisääntynyt hengailu kaupallisissa tiloissa voi lisätä taloudellisen eriarvoisuuden mukaista ryhmien eriytymistä nuorten keskuudessa, mikäli oikeutus näissä tiloissa olemiseen hankitaan kuluttamisen kautta. Sillä, että nuorten sallitaan viettää aikaansa kaupallisissa tiloissa ilman vaatimusta ostosten tekemisestä, annetaan heille mahdollisuus liittyä tasa-arvoisena yksilönä kaveripiireihin, ympäröivään yhteisöön ja yhteiskuntaan, olipa taskussa viisikymppinen tai vain viisi senttiä riippuen siitä, paljonko kotoa on ollut varaa antaa mukaan. Rahan käytön ja kuluttajaroolin oppiminen ovat myös itsessään tämän päivän yhteiskunnassa olennainen elämässä selviytymisen taito, jota vähävaraisemmatkin nuoret pääsevät oppimaan vertaissuhteidensa kautta, mikäli näiden suhteiden muodostuminen pysyy tasa-arvoisena. Nuorten kokemus asiakkuus, joka ei edellytä rahan käyttöä, on merkittävä itsenäistymisen ja ympäröivään yhteiskuntaan liittymisen kokemus, olimmepa lisääntyneestä kaupallisuudesta henkilökohtaisesti mitä mieltä tahansa.

Kaupallinen ympäristö ja kaupalliset toimijat ovat osoittautuneet olevan yllättävänkin tärkeässä roolissa nuorten yhteiskuntaan osallistumisen mahdollistamisessa. Kaupassa nuori on ihan niin kuin kuka tahansa muukin – ei erityisoppilas, ei mielenterveyspotilas, ei lastenkodin lapsi, vaan ihan tavallinen asiakas. Monet tapaavat myyjiä tai vartijoita jopa enemmän kuin omia vanhempiaan, kun aikaa kauppakeskuksessa tai huoltoasemalla saatetaan nuorten kertoman mukaan viettää useita tunteja päivässä.

Kaupallisten tilojen toimijoiden uudet haasteet

Nuorten siirtyessä enenevässä määrin viettämään aikaansa kaupallisiin tiloihin, ovat niissä työskentelevät tulleet uudenlaisen haasteen eteen. He kohtaavat monia kasvattajien rooliin kuuluvia nuoruuden reaktioita, kuten auktoriteettien testaamista, mikä kuuluu osana nuoren maailmankuvan muotoutumiseen. Kaupallisten tilojen aikuisiin suhtaudutaan nuorten keskuudessa samantapaisesti kuin vanhempiin tai vaikkapa koulumaailman valvoviin aikuisiin. Esimerkiksi vartijat saattavat olla nuorten mielestä ”ihan tyhmiä”, mutta samalla heidän kerrotaan olevan turvallisuutta ja rajoja asettavia hahmoja.

Kaupallisten tilojen toimijat saattavat paikoitellen olla eniten nuoria työssään kohtaavia ”arjen aikuisia”. Paitsi, että heillä alkaa näin ollen olla paljon sellaista tietoa nuorista, jota muilla toimijoilla tai asiantuntijoille ei ole, ovat he omassa ammatissaan myös sellaisen uuden haasteen edessä, että sen ratkaisemiseksi he tarvitsevat yhteiskunnallisten toimijoiden tukea. Tämä luo myös aivan uudenlaisen toimintakentän yksityisen ja julkisen sektorin välille. Yhteisen kielen ja yhteistyön kulttuurin rakentamiseksi tarvitaan toistaiseksi vielä jotain kolmatta tekijää, tulkkia tai välittäjää.

Nuorten Palvelu ry:n kehittämistyössä ABC-liikennemyymälöiden työntekijöiden ja kauppakeskusten henkilöstöstä erityisesti vartijoiden ja järjestyksenvalvojen roolit ovat osoittautuneet niiksi, joilla yksittäisinä toimijoina on eniten vaikutusta nuorten hyvinvointiin. Vaikka näiden omien alojensa ammattilaisten ei ole tarkoitus muuntua kasvattajiksi sanan varsinaisessa merkityksessä, ovat nuorisokasvatuksellisten näkemysten, menetelmien ja käytännön vinkkien todettu auttavan heitä omassa työssään samalla, kun ne edesauttavat myös nuorten hyvinvointia.

Kauppakeskusten nuoret -hankkeen aikana nuoret ovat kertoneet paljon tarinoita niin hyvistä kuin huonoista kokemuksista esimerkiksi vartijoiden kanssa. Eräskin jo varttuneempi nuori kertoi, kuinka tietyllä vartijalla oli ollut tärkeä rooli hänen nuoruudessaan. Vartija oli tullut hyvinkin tutuksi, ja hänen toimintaansa kiiteltiin nyt jälkeenpäin. Eräs vartija puolestaan kuvaili, että on täysin tavanomaista, että jopa puolet heidän työajastaan saattaa mennä nuorten kanssa. Jos tuosta ajasta saadaan edes

vähän rakentavampaa ja välittävämpää, voi nuori saada kokemuksen aikuisesta, joka välittää. Voisiko esimerkiksi vartija olla se nuoren elämään kuuluva turvallinen aikuinen? Turvallisen aikuisen tarve korostuu erityisesti sytjätymisriskissä olevilla nuorilla, ja hankkeen aikana syntyneen kokemuksen mukaan tähän kategoriaan kuuluvia nuoria on paljon siinä joukossa, jotka viettävät aikaansa kauppakeskuksissa kaikkein eniten.

Kun ongelmallisia tilanteita nuorisojoukkojen kanssa syntyy, kaupallisten toimijoiden keskuudessa vinkkejä kysytään usein kollegalta, eivätkä keinot tällöin välttämättä ole aina nuorten oikeudet huomioon otettavia. Yksi yleisimmistä nuorten hengailun rajoittamisen keinoista on ollut asettaa nuorille asiointikielto tai ikäraja tiettyyn kellonaikaan. Rajoittavat puuttumisen keinot huokuvat usein suvaitsemattomuutta ja epäoikeudenmukaisuutta nuoria kohtaa, eivätkä niiden aikaansaamat vaikutukset ole olleet välttämättä toivotunlaisia. Äärimmäisen jyrkkä ja kielteinen asenne nuoria kohtaan saattaa saada aikaan kapinointia, ylilyöntejä ja muita yllättäviä reagoineja nuorten toimesta. Rakentavimmista ja vuorovaikutuksen parantamiseen tähtäävistä malleista ei juuri ole ollut yleisiä esimerkkejä, joiden avulla kaupalliset toimijat tietäisivät olevan mahdollista lähteä haasteellisia tilanteita ratkaisemaan. Uudenlaisista toimintamalleista on vielä vähän näyttöjä, eikä yleisesti tiedettäviä malleja kansainvälisestäikään tarkasteltuna ole paljon olemassa.

Järjestö apuna luomassa yhteistä säveltä

Nuorten Palvelu ry:n toiminta-ajatuksena kaupallisessa ympäristössä toimimisessa on ollut lisätä tietoa ja taitoa nuorten kohtaamisesta kaupallisen yksikön omiin rakenteisiin ja niiden työntekijöiden hyödynnettäväksi, jotka nuoria työssään päivittäin kohtaavat. Näkökulmana ei siis ole ollut viedä uusia toimijoita kaupallisiin ympäristöihin vaan lisätä näissä tiloissa jo valmiiksi työskentelevien osaamista toimia ja olla vuorovaikutuksessa nuorten kanssa. Tätä tarkoitusta varten on järjestetty henkilöstökoulutuksia, tehty toimintamanuaali (ABC ja nuoret -opas), luotu yksikkökohaisia pelisääntöjä yhteistyössä nuorten kanssa, kehitetty paikallista verkos-

toyhteistyötä sekä konsultoitu kaupallisen alan toimijoita ympäri Suomen. Nuoria on myös otettu mukaan vaikuttamaan jo liikennemyymälöiden ja kauppakeskusten suunnittelu- ja avaamisvaiheissa, minkä on myöhemmin todettu merkittävästi vähentävän nuorten aiheuttamaa häiriökäyttäytymistä näissä tiloissa. Työntekijöiden kokemukset henkilöstökoulutuksista ovat olleet hyviä, ja ne ovatkin hankkeiden toiminnassa olleet yksi eniten toivotuista keinoista kaupallisten tilojen toimijoiden arjen helpottamiseksi. ABC-liikennemyymälöiden osalta paikkakuntaakohtaisesti kootut monialaiset yhteistyöverkostot ovat olleet paikoitellen tärkein apu yksikön, ja jopa koko paikkakunnan, nuorisotilanteen kannalta.

ABC-liikennemyymäläkentältä tulleen palautteen mukaan nuorisonäkökulman esiin nostaminen on saanut aikaan sen, että kokonaisuudessaan nuorisoa ei liikennemyymäläketjussa koeta enää haasteeksi, kuten oli vielä muutamia vuosia sitten, vaikka nuoret viettävät edelleenkin yhtä paljon aikaansa liikennemyymälöiden suojissa. Toinen merkittävä seikka, joka hankkeen toimintakaudella on koettu, paitsi hankkeen työntekijöiden myös ABC:n edustajien ja työntekijöiden puolelta, on nuorisotyöntekijöiden työpanoksen suuri merkitys paikkakuntaakohtaisten muutosten agentteina. Erään ABC-ketjun työntekijän sanoin: *”Silloin, kun nuorisotoimi on lähtenyt mukaan, on saatu aikaan tuloksia.”* Nuorisotyöntekijän rooli on korostunut tilanteissa, joissa liikennemyymälässä on ollut akuutisti vaikea tilanne nuorten kanssa. Yhteistyö nuorisotyöntekijöiden ja liikennemyymälöiden työntekijöiden välillä on lähes poikkeuksetta rauhoittanut tilanteen ja antanut jo itsessään nuorille signaalin tiedon vaihtumisesta eri tahojen välillä. Myös nuorisotyöntekijöiltä saadun palautteen mukaan yhteistyö liike-elämän edustajan kanssa on avannut aivan uudenlaista näkemystä nuorten epävirallisemmista elämämpiireistä, mitä kautta on saanut myös lisää varmuutta omaan työhön nuorten kanssa.

ABC kohtaa nuoria -hankkeessa on ollut tavoitteena luoda sellaisia toimintamalleja, jotka leviäisivät kaupallisessa ympäristössä helposti kollegalta toiselle. Yksi esimerkki tästä on liikennemyymälän pelisääntöjen tekemisen malli, jonka leviämisestä yksiköstä toiseen on saatu toimivaa näyttöä osuuskauppojen sisällä. Pelisääntöprosessissa olennaista on ollut saada nuoret mukaan sääntöjen luomiseen, mikä on osoittautunut ratkaisevak-

si nuorten sääntöihin sitoutumisen kannalta. Pelisääntöprosessi on ollut sekä liikennemyymälälle että nuorisotoimelle hyvä keino lähteä yhteistyöhön toistensa kanssa. Liikennemyymälälle yhteistyö nuorisotoimen kanssa on luonut väylän ja keinoja nuorten tavoittamiseksi pelisääntöprosessiin ja paremman vuorovaikutuksen kehittämiseen. Nuorisotoimelle pelisääntöjen tekeminen puolestaan on tarjonnut oivallisen yhteiseen tekemiseen perustuvan menetelmän, jota tarjota ratkaisuksi nuorisoasiassa apua pyytävälle taholle. Nuorisotyöntekijät ovat paikoitellen pystyneet hyödyntämään mallia myös monien muiden tahojen kanssa, esimerkiksi kirjastojen.

Yhteenveto

Nuorten Palvelu ry:n työ ABC-liikennemyymälöissä ja kauppakeskuksissa on omalla tavallaan osa ehkäisevää päihde- ja mielenterveystyötä. Näiden nuoruuden areenoiden tunnistaminen tärkeiksi nuorten kasvun tiloiksi mahdollistaa yhden uuden toimijakentän ottamisen mukaan tähän työhön. Kaupallisten tilojen työntekijät ovat nuorille tärkeitä arjen aikuisia ja heidän roolinsa nuorten hyvinvoinnin parantamisessa ja tukemisessa on yllättävänkin merkittävä. Kaupallisten tilojen työntekijöillä on omat työtehtävänsä, mutta ammattikasvattajien niksit auttavat vaikeissa tilanteissa nuorten kanssa, auttavat työntekijöitä jaksamaan työssä sekä parantavat nuorten hyvinvointia. Jos kaikki kaupallisten tilojen työntekijät lisäisivät työhönsä yhden prosentin verran nuorisokasvatuksellista otetta, sen vaikutukset nuorison kokonaishyvinvointiin olisivat eksponentiaaliset.

Erityisesti niille nuorille, jotka ovat jo valmiiksi heikommassa asemassa, mahdollisuus olla kavereiden kanssa myös kaupallisissa tiloissa, on tärkeää. Heidän sulkeminen pois näistä tiloista, lisää ulkopuolelle joutumisen riskiä entuudestaan. Tuottamalla tietoa nuorten hengailun positiivisista merkityksistä, nuorisoalan toimijat voivat olla osaltaan ylläpitämässä julkisia ja puolijulkisia tiloja avoinna kaikille.

Pohdittavaksi:

1. Miten hyvin tunnet paikkakuntasi nuorten vapaa-ajan reviirit? Mitkä ovat nuorten yleisimmät hengailupaikat ja ketä aikuisia he niissä mahdollisesti kohtaavat?
2. Pohdi mitä kaikkia asioita ja tilanteita kaupallisten tilojen työntekijät saattavat havainnoida nuorten arkeen ja vapaa-ajanviettoon liittyen, mikä ei tule esimerkiksi kunnan ammattihenkilöiden ja päättäjien tietoon. Miten tätä tietoa voitaisiin tuoda esille ja hyödyntää nuorten hyvinvointia edistävässä työssä?
3. Miten lähestyt tilannetta, jos vaikkapa paikallinen kauppias pyytää apua nuorten häiriökäyttäytymiseen marketin aulassa? Mistä aloitat ja mitä menetelmiä voisit käyttää?

Lähteet

Aaltonen, Sanna & Kivijärvi, Antti & Peltola, Marja & Tolonen, Tarja 2011. Ystävyydet. Teoksessa Annettu, otettu, itse tehty. Nuorten vapaa-aika tänään. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimus-seura 112. Helsinki, 50–51.

Autio, Minna & Eräranta, Kirsi & Myllyniemi, Sami 2008. Polarisoituvaa nuoruus? Nuorten elinolot vuosikirja 2008. Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisosiain neuvottelukunta & Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus (Stakes). Helsinki.

Gretschel, Anu & Laine, Sofia & Siivonen, Katriina & Peltola, Marja & Myllyniemi, Sami 2011. Toiminnan esteet. Teoksessa Annettu, otettu, itse tehty. Nuorten vapaa-aika tänään. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura 112. Helsinki, 111.

Hakovirta, Mia & Rantalaiho, Minna 2012. Taloudellinen eriarvoisuus lasten arjessa. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 124. Kelan tutkimusosasto. Helsinki.

Kuusisto-Arponen, Anna-Kaisa & Tani, Sirpa 2009. Hengailun maantiede. Arjen kaupunki nuorten olemisen tilana. Alue ja ympäristö 38:1, 51–58.

Myllyniemi, Sami 2009. Aika vapaalla. Nuorten vapaa-aikatutkimus 2009. Opetusministeriö, Nuorisotutkimusverkosto & Nuorisoasiain neuvottelukunta. Helsinki.

Nikoskinen, Elina 2011. Nuorten ABC-hengailu ilmiönä, tulkintoina ja toimenpiteinä. ABC-liikennemyymälät ja nuoret -tutkimushankkeen lopuraportti. Sarja B. Projektiraportit ja selvitykset 18. Humanistinen ammattikorkeakoulu: Helsinki.

Pihlaja, Juha 1997. Tutkimus etsivän nuorisotyön projektista Tampereella 1991–1995. Nuorten Palvelu ry:n julkaisuja 3.

Tani, Sirpa 2011. Oikeus oleskella? Hengailua kauppakeskuksen näkyvillä ja näkymättömillä rajoilla. Alue ja ympäristö 40:2, 3–16.

Tani, Sirpa 2013. Mielenosoitus, jota ei ollutkaan: nuorten osallistuminen ja hengailun maantiede. Alue- ja ympäristötutkimuksen seura ry. Versus 3:9, 1-2.

Mikko Ahtila ja Tuula Pajunen

Vapaaehtoisesti kaduilla ja kauppakeskuksessa

Monon Side ry:n toiminta Lahdessa on ennaltaehkäisevää lastensuojelu-, päihde- ja kriisityötä pääasiallisesti alle 18-vuotiaiden nuorten parissa. ”Monon” päivystäjinä toimivat koulutetut vapaaehtoistyöntekijät sekä yhdistyksen toiminnanohjaaja. Vapaaehtoistyöntekijät ovat koulutuksensa saaneet valmiudet mm. henkiseen ja fyysiseen ensiapuun. Yhdistyksen tarkoituksena on toimia nuorten päihteiden käytön ja sen aiheuttamien haittojen ehkäisemiseksi ja korjaamiseksi sekä kehittää nuorten parissa tehtävää nuoriso-, sosiaali- ja kasvatustyötä yhteistyössä muiden näillä aloilla työskentelevien tahojen kanssa. Monon Side ry etsii jatkuvasti uusia keinoja vaikuttaa nuorten päihteiden käyttöön ja sen aiheuttamien haittojen ennaltaehkäisyyn.

Ehkäisevän mielenterveys- ja päihdetyön aluekoordinaatiotyöryhmän, ”PETE Lahden”, tehtävänä on kartoittaa Lahdessa tehtävää ehkäisevää mielenterveys- ja päihdetyötä ja löytää keinoja, miten sitä voidaan jatkossa toteuttaa ja kehittää. Tarkoitus on saattaa eri toimijat tietoisiksi toisistaan ja näin ollen laajentaa tietämystä, osaamista ja menetelmiä tällä tärkeällä alueella sekä toteuttaa yhteistyössä ehkäisevän työn tapahtumia Lahden kaupungissa. Monon Side ry:n lisäksi ”PETE Lahti” -työryhmässä toimii muita kolmannen sektorin toimijoita yhteistyössä Lahden kaupungin ehkäisevää työtä tekevien ammattilaisten kanssa. Oman näkökulmansa työryhmään tuo poliisi ja seurakunta.

Vuosien läsnäololla kadulla ja nuorten vapaa-ajan ytimessä Mono on ansainnut sekä nuorilta että aikuisilta luottamuksen ja kunnioituksen, joka mahdollistaa laaja-alaisen näkemyksen tuottamisen lahtelaisten nuorten hyvinvoinnista eri toimijoille ja päättäjille. Monon Side ry on aitiopaidalla seuraamassa nuorisokulttuurin muutoksia. Parinkymmenen toimin-

tavuoden aikana lahtelaisten nuorten kokoontumiskulttuuri on kokenut rajuja muutoksia, kun säännöllisestä kaikkia nuoria koskevasta kokoontumisesta kaupungin keskustaan on menty hajautettuihin, pienten ryhmien kokoontumisiin omissa lähiöissä. Nuorten tavoittaminen oli helppoa keskustaan kokoontumisaikana, mutta nykyään nuoret eivät kokoonnu suuriin ryhmiin muulloin kuin juhlapäivinä. Nuorten tavoittaminen tänä päivänä on hyvän jalkautuvan työn tulosta. Samankaltaista muutosta on ollut havaittavissa nuorten päihdekäyttäytymisessä. Parinkymmenen vuoden aikana nuoret ovat siirtyneet viettämään enimmäksään määrin vapaa-aikaansa päihteettä, eikä juhlittaessakaan tolkuton känni ole kadettavaa, vaan lähinnä paheksuntaa herättävää toimintaa. Tämän johdosta myös Monon Side ry on muuttanut toimintatapaansa. Alkuvuosien ”selviämisaikana/lepopiste” -käytännöstä on luovuttu, ja nykyään muutamat päihtyneenä tavatut nuoret toimitetaan suoraan kotiin.

Mono on monelle nuorelle tärkeä aikuiskontakti. Turvallinen ja luotettava selvän aikuisen malli, johon nuori voi turvautua. Nuoret tuntevat ja tietävät, mikä Mono on ja miksi Mono on nuorten kokoontumispaikolla. Nuoret ovatkin hyväksyneet Monon Side ry:n toiminnan osaksi vapaa-aikaansa.

Menetelmät ja käytännöt: Kadulta katsottuna

Monon Side ry:n ydintoimintaa on katupartiointi vapaaehtoisvoimin. Monon vapaaehtoiset ovat täysi-ikäisiä ja Monon kouluttamia aikuisia, joille nuorten hyvinvoinnin edistäminen on tärkeää. Mono painottaa koulutuskokonaisuudessaan nuorten kohtaamista arjessa ja kriisitilanteissa, koska vapaaehtoistyötä tekevät ovat tulleet toimintaan mukaan hyvinkin erilaisista lähtökohdista. Koulutuksella pyritään takaamaan kaikille vapaaehtoisille yhtäläiset mahdollisuudet katupartiointiin lähtötason tiedoista ja taidoista riippumatta. Mono pyrkii koulutuksellisesti avaamaan vapaaehtoisille työntekijöille nuorten maailman monia ulottuvuuksia sekä mahdollisuuden tarkastella kriittisesti omia asenteita ja vapaaehtoistyöskenteilyn motiiveja. Kattavan koulutuksen tuottamisessa yhteistyökumppaneilla

on merkittävä rooli. He tuottavat omaa ydintietoaan vapaaehtoisille luottavasti. Esim. SETA ry haastaa asenteiden tarkastelemiseen seksuaali- ja/ tai sukupuolivähemmistöjen kohtaamisessa.

Monon katupartiointi on kohtaamis-, auttamis- ja kriisityötä kadulla, virka-ajan ulkopuolella tilapäisesti päihteiden, väkivallan tms. vuoksi kriisitilanteessa tai riskiolosuhteissa oleville nuorille. Toimintaan kuuluu myös tarvittaessa ammattiavun paikalle saattaminen ja jatkotoimenpiteiden varmistaminen sekä tilanteen purku yhdessä nuoren ja vanhempien kanssa sekä tarvittaessa palveluohjaus tarvittaviin tukitoimenpiteisiin. Toiminnassamme puhutaan nuorten kohtaamisesta, joka on määritelty olevan riittävän huomion kokemuksen antamista nuorelle. Määritelmään on päädytty katutyön havaintojen perusteella, jossa monille nuorille riitti vain ”mokatuksi” tuleminen ja joillekin riittävä kohtaaminen oli pitkä ja syvällinen keskustelu. Työn peruslähtökohdasta, nuorten ehdoilla työskentelystä, katsottuna määritelmä on vahvasti asiakaslähtöinen. Vapaaehtoistyöntekijät keskustelevat nuorten kanssa päihteistä, seksuaalisuudesta sekä muista nuoren arkea koskettavista asioista. He pyrkivät oikomaan vääriä käsityksiä ja jakamaan oikeaa tietoa kuitenkin moralisoimatta. Samalla he pyrkivät herättelemään nuoria pohtimaan omaa toimintaansa ja valintoja sekä niiden vaikutuksia. ”Monolainen” on nuorelle selvän aikuisen malli, johon nuori voi kadulla turvautua.

Monon partiointi lähiöissä on vahvistunut. Useilla alueilla on joukoittain nuoria, jotka odottavat Monon perjantaista saapumista. Ilahduttavinta on ollut huomata, että suurin osa lähiöiden nuorista viettää aikaansa päihteettömästi. He nauttivat ystäviensä seurasta ja kaipaavat ”monolaisia aikuisia” haastamaan näkemyksiään. Monolaisilla on heille aikaa, ja siksi Mono on saanut ainutkertaisen mahdollisuuden olla tärkeä osa heidän arkeaan.

Jälkityö on tärkeä osa Monon Side ry:n työtä. Jälkityöllä eli jälkikontaktilla on mahdollisuus nopeasti puuttua nuoren päihteiden käyttöön ja ennaltaehkäistä päihteiden käytöstä syntyviä ongelmia sekä tukea vanhempia päihdekasvatuksessa. Nuoren huoltajaan/huoltajiin ollaan puhelimitse yhteydessä heti nuoren kohtaamisen jälkeisenä arkipäivänä, jolloin sovitetaan jälkikontaktin ajankohta. Jälkikontaktiin pyydetään osallistumaan

Lahden lähistöllä asuvia nuoria huoltajineen. Kauempana asuvien nuorten huoltajiin ollaan yhteydessä vain puhelimitse. Jälkikontaktissa työntekijän johdolla luodaan yhdessä kokonaiskuva illan ja yön tapahtumista puretuen tapahtumien syihin ja seurauksiin. Keskustelussa pohditaan myös päihtymyksen mahdollisia epäsuotuisia seurauksia, kuten väkivallan kohteeksi joutumista, nuoren oman ja vanhempien asenteiden merkitystä sekä kartoitetaan nuoren tarvetta oman elämänsä haasteiden läpikäymiselle ammattilaisten kanssa. Yhteistyöverkoston ja tiiviin yhteistyön voimin Monolla on mahdollisuus ohjata nuori tarvitsemansa avun piiriin, ja osa jälkikontakteista tehdäänkin yhteistyössä Lahden Nuorisopalveluiden ennaltaehkäisevän päihdetyön kanssa.

Kauppakeskuksen käytävillä

Lahdessa kauppakeskusnuorisotyö käynnistyi näkyvästi syksyllä 2011, jolloin kaupungin nuorisopalvelut avasivat Trion kauppakeskukseen nuorentila Triplan. Monon Side ry oli mukana pohtimassa uudenlaisen nuorisotyön haasteita nuorten tilaa suunniteltaessa. Nuorten tilan avautuessa yhdistyksen katupartiointi aloitettiin kauppakeskuksen käytäviltä joka perjantai.

Kauppakeskus puolijulkisena tilana on osoittautunut haasteelliseksi työympäristöksi. Nuorten tilan toimintaa aloitettaessa Triossa syksyllä 2011 työntekijät saivat kauppakeskusnuorisotyössä kuulla ja kokea runsaasti ns. ongelmapuhetta nuorista, jota osa kaupallisista toimijoista piti vahvasti yllä (Immonen 2013, 39). Katutyön menetelmät eivät sopineet kauppakeskuksen toimintakulttuuriin, vaan kauppakeskus työympäristönä vaati uudenlaisen näkökulman ja työtteen kehittämistä. Yhdistyksen vapaaehtoisille tämä asetti haasteen kehittyä nuorten kohtaamisessa heidän omassa vapaa-ajan ympäristössään. Samaisen haasteen eteen päätyivät myös nuorten tilan työntekijät joutuessaan pohtimaan omaa rooliaan nuorisotyön ammattilaisina ja omaa nuorisotyötettä tilassa (Immonen 2013, 37).

Aiemmat yhdistyksen kokeilut nuorten kohtaamiseksi kauppakeskuympäristössä olivat hedelmättömiä suurimmalta osin passiivisen työtteen vuoksi. Monolaiset, joukko vapaaehtoisia aikuisia kauppakeskuksen käytävillä tuntui nuorista oudolta, koska monolaiset odottivat nuorten tekevän aloitteen kohtaamiselle. Aiempina vuosina katutyössä toimivaksi koettu työote ei tuntunut tavoittavan kohderyhmää kauppakeskuympäristössä, koska nuorilla ei ollut turvallisemmassa ja päihitteettömämmässä ympäristössä tarvetta tukeutua monolaisten apuun. Työtteen epäsovpuuden havaittuaan oli yhdistyksen uudistettava lähestymistapaa aktiivisempaan suuntaan. Ei voitu odottaa nuorilta ensimmäistä askelta kohtaamiselle, vaan monolaisten oli kauppakeskuympäristössä tehtävä jälleen työtä nuorten luottamuksen voittamiseksi.

Toiminnan aiemmillä saavutuksilla ei ollut merkitystä kauppakeskukseen ”heavy userille”, eli nuorille, jotka viettävät päivittäin monta tuntia kauppakeskuksessa. Näille nuorille kauppakeskukset ovat tärkeitä sosiaalistumisen paikkoja (Lampela 2013, 11). Omat haasteensa kauppakeskuympäristössä loi myös toimiminen jonkun omistamassa tilassa ja omistajan luomilla säännöillä. Kauppakeskus puolijulkisena tilana toimii samalla periaatteella kuin kaupungin kadut, mutta kauppakeskuksen yrittäjien ja asiakkaiden viihtyvyys on tärkeintä. Toisin kuin kadut, kauppakeskuksen käytävät ei ole kaikkien väyliä. Esimerkiksi käytävä, joka on tarkoitettu kaikille kauppakeskuksen kävijöille, ei olekaan tarkoitettu nuorille. Heillä on oikeus kävellä sen läpi, mutta ei ”lupaa” jäädä siihen. Nuorten ja vartijoiden näkemykset tilasta ja sen käytöstä eivät kohdanneet. Yhteisellä sopimuksella vartijoiden kanssa monolaiset saivat ”hyviksen” roolin. Monolaiset saivat oikeuden käydä varoittamassa nuoria vartijoiden tuloista ja mahdollisesta hädöstä käytävätiloista. Viestiä ei silti voitu viedä vartijoiden työtä arvostelemalla, vaan herättelemällä nuoria ajattelemaan asiaa kauppakeskuksen näkökulmasta. Näin yhdistykselle tuli oma tehtävä nuorten ja vartijoiden väliin. Toimintamallilla saatiinkin hyvin nopeasti kiinteä kontakti kauppakeskuksessa paljon aikaansa viettäviin nuoriin. Nuoret hyväksyivät monolaiset osaksi vapaa-aikaansa kauppakeskuksessa.

Monolaisten selkeämpi ja vakiintunut näkyminen kauppakeskuksessa on otettu ilolla vastaan, niin asiakkaissa kuin yrittäjissäkin. Monon läs-

näolo Nuortentila Triplan perjantai-illoissa on avannut Monon toimintaa nuorille ja nuorisotyöntekijöille sekä luonut uusia yhteistyön muotoja muun muassa erilaisten teemojen parissa. Yhteistyön luontevaksi muodoksi ovat kehittyneet erilaiset teematapahtumat. Niissä toimijoiden intressit kohtaavat: nuorten tila kaipaa asiakkailleen tapahtumia ja toimijat asialleen kohderyhmää. Esimerkkinä tapahtumista voitaisiin nostaa Pärinätön Viikko, joka luotiin yhteisestä huolesta vaikuttaa asenteisiin ja sitä kautta toivottavasti nuorten energijuomien kulutuksen kasvuun. Pärinätön Viikko oli teemaviikko, jonka aikana heräteltiin nuoria ja vanhempia energijuomien haitoista. Nuorten tila julistettiin viikon ajaksi energijuomattomaksi, ja nuorten sekä työntekijöiden palautteen mukaisesti energijuomattomuus jäi pysyväksi malliksi. Pärinättömän Viikon aikana nuoret kiersivät toiminnallisia rasteja ympäri kauppakeskusta. Heidän tuli selvittää energijuomien sokeripitoisuus, vastata energijuomien käyttökyselyyn, ”audit” -testin pohjalta luotua ”eudit” -kyselyyn sekä järjestellä erilaisia juomia kofeiinipitoisuuden mukaan. Nuorten tilan läheisyydessä toimiva kauppias lähti kampanjaan mukaan kieltäytymällä myymästä alle 15-vuotiaille energijuomia ja samalla kehotti heitä vaihtamaan energijuomansa hedelmiin ja muihin terveellisiin vaihtoehtoihin. Ensimmäisen Pärinättömän Viikon aikana kerättiin allekirjoituksia adressiin, jossa vaadittiin lahkelaisia kauppiaita asettamaan energijuomien ostolle 15-vuoden ikäraja. Uutena tulokkaana teematapahtumiin syntyi keväällä 2013 ”Selvää seksiä” -seksuaalikasvatuskampanja 13–16-vuotiaille nuorille. Kampanjan idea lähti liikkeelle Kouluterveyskyselyn (Terveiden ja hyvinvoinninlaitos 2010–2011) huolestuttavista tuloksista, joista oli selkeästi nähtävissä tarvetta uudentyypiselle, ajan tasalla olevalle seksuaalikasvatukselle. Kampanjan tuottamisen mahdollisti asiasta tarvittavan osaamisen omaava, laajan ammattilaisverkoston tunteva ja vahvasti muutosta haluava henkilö, joka halusi toteuttaa hankalaksi koetusta aiheesta nuorille tarpeellisen seksuaalikehitystä tukevan tietokanavan. Toteutuksesta vastaamaan perustettiin työryhmä, joka koostui ”Selvää seksiä” -kampanjassa toimivista tahoista, joilla oli kokemusta nuorten seksuaalisuuteen liittyvissä asioissa sekä yhteinen tahtotila vahvistaa nuorten valmiuksia vastuulliseen seksuaalikäyttäytymiseen. Kampanjaa lähdettiin toteuttamaan kahdella toimin-

tamallilla: toinen toimintamalli oli toteuttaa kampanjaa alueellisesti Lahden nuorisotaloilla ja toisena mallina oli tuottaa kampanjan teemapäivät keskitetysti kauppakeskuksessa sijaitsevassa nuortentilassa. Jokaiselle nuorisotalolle tarjottiin teemaan liittyvää pakettia, joka sisälsi tietokilpailun, kondomiajokortin sekä muuta aiheeseen liittyvää materiaalia ja aiheeseen perehtyneen työntekijän. Kauppakeskuksessa pureuduttiin ensimmäisenä teemapäivänä seksuaaliterveyteen ja toisen päivän aiheena olivat päihtet ja seksi. Molempien päivien toiminnallisena rastina oli mahdollisuus suorittaa kondomiajokortti.

Nuorten toiveesta kehitettiin teemapäivä vastaamaan tulevan kesän haasteisiin. Nuoria mietitytti, miksi festareilta voi joutua pois, kuinka siellä pitää käyttäytyä ja mitä tapahtuu lastensuojeluilmoituksesta. Näihin vastaamaan luotiin peli, jossa nuorilla oli mahdollisuus vaikuttaa omilla valinnoillaan siihen, näkeekö festareilla enemmän viranomaisia vai artisteja. Peliä oli toteuttamassa paikallisessa isossa festivaalissa toimivia tahoja sekä viranomaisia. Pelissä kuljettiin kohti festarin pääporttia, ja jotkut onnekkaat pääsivät näkemään artistejakin. Monen nuoren matka pelissä katkesi päihteen käytön lieveilmiöihin tai vastoinkäymisten aiheuttaman käytöksen seurauksiin. Todenmukaisuutta peliin lisäsi nuorten mahdollisuus saada hyvällä käytöksellä festarin edustaja heltymään, ja vahingon korvattuaan nuori sai jatkaa matkaansa pelilaudalla. Lain mukanaan tuoma ehdottomuus alaikäisen päihtymykseen ja alkoholin hallussapitoon kävi ilmi monelle nuorelle, joka ei edes nähnyt festarin sisään pääsyporttia ennen kotiinlähtöä viranomaiskyydein. Pelin kiteyttää hyvin nuoren kommentti: ”Onneks tää oli peliä, olis todella harmittanut, jos näin olis oikeesti käynyt. Kesällä en todellakaan mokaa”.

Onnistuneiden kohtaamisten ketju

Lahdessa on muutama vuokra-asumiseen keskittynyt lähiö, joista Liipola on maineikkain. Sukupolvelta toiselle kulkee urbaaneja tarinoita Liipolan hurjasta kulttuurista. Liipolassa on asuinalueista keskimääräistä enemmän työttömiä sekä maahanmuuttajia. Alueen nuoria yhdistävät samankaltaiset

taustat, asuinalueen harrastemahdollisuuksien puute sekä vahva ”Liipola-identiteetti”. Liipola-identiteetin on sanoiksi pukenut alueen kasvatti Pasi ”Nupe” Nurminen, joka on tokaissut, että mies voi lähteä Liipolasta, mutta Liipola ei miehestä. Liipola-identiteetin pohjalla on vahva ylpeys asuinalueestaan, vaikka yleisesti ollaan huolestuneita alueen sosioekonomisesta rakenteesta. Huoli alueen lasten ja nuorten hyvinvoinnista on lisääntynyt lapsille ja nuorille suunnattujen palvelujen poistuttua alueelta. Alueelta on lakkautettu nuorisotila, ja seurakunta on vähentänyt kerho- ja vapaaajan toimintaansa. Palvelut on siirretty viereiselle kasvukehitykseltään potentiaalisemmalle alueelle, jossa liipolalaiset jättävät palvelut käyttämättä. Tämän johdosta Liipolaan on kehittynyt iso nuorten ryhmä, jollaista ei muualla kaupungissa tapaa. Nuorten ryhmän ikäjakauma on harvinaisen laaja: nuoria on mukana kymmenvuotiaista parikymmppisiin, pääasiallisesti poikia.

Monon Side ry on vuosien ajan vastannut Liipolaan katupartioinnin keinoin. Joka perjantai päivystäjät ovat poikenneet asuinalueella tervehtimässä nuoria. Säännöllisyys on auttanut murtamaan nuorten epäilyksen muuria yhdistyksen toimintaa kohtaan, mutta Monon Side ry:n vapaaehtoisten vaihtelevuus, eri ihmiset joka perjantai, ei ole tuonut nuorille aitoa pysyvyyden tunnetta. Vaihtuvuus ei ole rohkaissut nuoria luomaan luottamuksellista kontaktia monolaisiin.

Harvakseltaan tapahtuvien päivystysvuorojen kaava rikkoutui keväällä 2012, kun toiminnanohjaaja ja tuleva puheenjohtaja päivystivät alueella lukuisina perjantai-iltoina peräkkäin. Luottamuksen rakentumista auttoi yhteys työpariin päivystyksien ulkopuolella. Nuoret kohtasivat työparia ennaltaehkäisevän päihdetyön tiimoilta Trion kauppakeskuksessa, kouluilla, konserteissa, aggressiivisen käytöksen pienryhmässä sekä nuorisotiloilla, joten nuoret saivat ison annoksen Monoa kevään aikana monissa eri toimintaympäristöissä.

Työparin työskentelyn painottuminen päivystyksien ulkopuolelle perustui yhteiseen ymmärrykseen nuorten kohtaamisen laaja-alaisuuden tärkeydestä. Työpari kokee, että useammalla tasolla kohtaaminen luo mahdollisuuden oppia tuntemaan nuori ja hänen arkensa syvemmin. Laajempi kosketuspinta nuoren ja työparin kohtaamisissa mahdollistaa aidon luot-

tamuksen synnyn. Työparin yhteisymmärryksessä on merkittävä rooli ollut asiakaslähtöisyyden yhtenäisellä määritelmällä. Kummallekin se on tarkoittanut työskentelyä nuorten ehdoilla heidän alueellaan ilman työympäristön ja -roolin luomaa auktoriteettia. Nuoret päättävät kohtaamisen sisällön: ajankohdan, keston, keskustelun aiheet ja osallistuvan porukan hierarkian, kuten kuka saa käyttää puheenvuoron, kenellä on oikeus olla koko joukon äänenä ja kuka seuraa keskustelua sivusta. Työskentely nuorten alueella ja heidän ehdoillaan vaatii työparilta rohkeutta aitoon kohtamiseen, kokonaisvaltaisesti oma persoonallisuuskin peliin laittaen. Työparille on tärkeää osoittaa nuorille välittämistä vahvalla läsnäololla ja kiinnostuksella heidän arvomaailmaansa kohtaan. Työpari on kokenut myös palkitsevansa päihitteettömästi aikaansa viettäviä nuoria kiirettömällä läsnäolollaan. Työparin on siedettävä illasta toiseen kestävä kärsivällisyystesti, jossa työntekijän aikuisuudesta otetaan koko porukan voimalla mitaa. Kestävyystestiin nuoret ujuttavat myös pistokokeen muodossa muistutettavia aiempien keskusteluiden ja tapahtumien sisällöstä. Työparin on muistettava tai sitten rohkeasti myönnettävä, että aikuisuus ja ammatillisuus eivät tarkoita täydellisyyttä. Aikuismallittomuus onkin yksi työparin kovimmista haasteista, koska osalla nuorista on hyvinkin negatiivinen tai kokonaan puuttuva kokemus vastuullisista aikuisista. Työpari on persoonallisella työotteellaan tuonut nuorille vahvan aikuismallin, joka kulkee nuorten mukana arjen haasteissa ja kannustaa päihitteetömyydessä.

Liipolalaisten nuorten aito ilahtuminen työparin saapumisesta heidän asuinalueelleen on palkinto pitkäjänteisestä työstä. Toivottomuuden sietämisen kautta on päästy molemmin puoleiseen aitoon välittämiseen ja merkitykselliseen yhteistyöhön. Vaikka nuoret ja työpari eivät sitä myönnäkään, tulee heille toisiaan ikävä pitkien taukojen aikana.

Pohdittavaksi:

1. Artikkelissa puhutaan aidosta kohtaamisesta. Millaista sen mielestäsi pitäisi olla?
2. Mitä Monon menetelmiä voisit hyödyntää omassa toimintaympäristössäsi?
3. Millaisia tavoitteita luulet tällaisella toiminnalla olevan ennaltaehkäisevän päihdetyön kentällä?
4. Voiko mielestäsi Monon toimintamalleja tuotteistaa ja missä näkisit niille kysyntää?

Lähteet

Immonen, Sari 2013. Nuorisotyö kohtaa kauppakeskuksen nuoret. Nuorisotyön toimintamuotojen soveltaminen kaupalliseen toimintaympäristöön. Opinnäytetyö. Järjestö- ja nuorisotyön koulutusohjelma (YAMK). Mikkelin ammattikorkeakoulu.

Lampela, Pauliina 2013. Kauppakeskus nuorten vapaa-ajan tilana. Kauppakeskusten nuoret -hankkeen loppuraportti. Nuorten Palvelu ry.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2010–2011. Kouluterveyskysely. Viitattu 20.11.2013.

http://www.thl.fi/attachments/kouluterveyskysely/Tulokset/ltkysely_komaa_200001_201011_pk.pdf

Riikka Helenius

Turvallista nuorisotyötä – ja miten siitä selvittäään?

Olen perinteisesti kirjoittanut nuorille ja heidän aikuisilleen tarinan keväisin ja syksyisin, otsikolla ”Erkkarin terveisiä”.¹ Aiheita on ollut laidas-ta laitaan. Kiusaamisesta ja siihen puuttumisen rohkeudesta, roolien vetämisestä, aikuisuudesta, siitä mitä nuori oikeasti haluaa sanoessaan ”ei kiin-nosta – en kuuntele sua” ja kaikkea näiden väliltä. Nyt on ammattilaisten, omien lapsien lukumäärästä tai lukumäärättömyydestä huolimatta, vuoro päästä lukemaan tarinaa, tarinaa elävästä elämästä. Tarinaa siitä, mitä ajat-telen turvalliseen nuorisotyöhön tarvittavan.

Turvallisuus on kaikkien perustarve. Kaiken perusta. Pitää olla turva-varusteet autossa, harrastuksissa, työpaikoilla. Pitää tietää työsuojelun pe-rusteet, osata noudattaa ohjeita. Pitää osata suojautua kaikkia maailman vaaroja vastaan. Jopa sellaisiakin, joita ei ole koskaan tapahtunut tai joi-den todennäköisyys on niin pieni, ettei toteutuminen tunnu todelliselta. Turvamarkkinoiksikin näitä uhkakuvia on kutsuttu, kuten Hilla Koskela (2009) toteaa kirjassaan Pelkokierre. Pelon politiikka, turvamarkkinat ja kamppailu kaupunkitilasta.

Turvallisuudesta huolehditaan ympäristömme fyysiseen turvallisuuteen panostamalla. Valvontakamerat valvovat, kulunvalvontajärjestelmät seu-raavat miten liikumme, missä liikumme. Vartijat vartioivat. Poliisi turvaa yleistä järjestystä ja turvallisuutta sekä selvittää rikoksia, joissa henkilökoh-taiseen tai yhteiskunnalliseen turvallisuuteen on koskettu, toimittu lakia vastaan. Tulli ja Rajavartiolaitos tarkkailevat rajoja, ylityksiä ja alituksia. Työpaikoilla tehdään turvallisuussuunnitelmia ja harjoitellaan erikoistilan-

1 Erkkarin terveisiä on julkaistu oppilaiden huoltajille lähetetyissä Wilma-viesteissä sekä osia omassa Facebook-työprofiilissani <https://www.facebook.com/erityisnuorisotyontekija.riikkahelenius> .

teita varten. Tuntuuko tutulta ja turvalliselta? Onko kuitenkin turvallinen olo?

Niinpä. Välttämättä ei olekaan turvallinen olo. Mikä puuttuu? Kuka puuttuu? Ketkä puuttuvat? Puuttuuko turvallisuuden tunne? Sosiaalinen ympäristö, jossa on oikeita ihmisiä joiden kanssa kommunikoida. Ihmisiä, joiden kanssa jakaa tunteita, juuri-tässä-ja-nyt- fiiliksiä, ajatuksia. Elävästä elämästä. Sinun elämästäsi. Sinulle tärkeistä ja merkityksellisistä asioista. Perheestä. Ystävistä. Kavereista. Nuorisotalon porukasta.

Tähän turvallisuuspuutteeseen, ihmisten puuttumiseen, vastaa nuorten kohdalla osaltaan nuorisotyö. Kaikissa sen muodoissa, sillä nuorisotyöhän on: katutyötä, harrastustoimintaa, avointen ovien toimintaa eli perinteistä talotyötä, erityisnuorisotyötä, kohdennettua nuorisotyötä, etsivää nuorisotyötä, sosiaalista nuorisotyötä, yhteistyötä eri tahojen ja viranomaisien kanssa... Nuorisotyöllä on monta ulottuvuutta ja yhtä monta nimeä. Vielä enemmän tekijöitä. Ammattilaisia tai vapaaehtoisia ihmisiä tekemässä töitä ihmisten kanssa. Luomassa turvallisia hetkiä eri-ikäisille nuorille. Kuuntelemalla, olemalla läsnä. Olkapäänä. Vierellä kulkijana. Paikalla kun tarvitaan. Välillä jopa silloin kun ei tarvittaisi - ainakaan nuorten mielestä. Iltaisin koulun pihalla, juuri silloin kun nuorisoporukka on saanut roskiksen palamaan. Välitunnilla, juuri kun porukalla tönitään ”kaveria”. Hautausmaalla, silloin kun nuori ei uskallakaan mennä yksin. Itkemään - viemään kynttilää kuolleelle kaverilleen. Silloin kun elämän suuri rakkaus on kertonut, ettei tykkää enää ja tarvitaan olkapäätä kyynelille. Aina ja joka paikassa. Kyynelillä ja ilman.

Nuorisotyön rikkaus on sen monimuotoisuus. Ei ole yhtä oikeaa tapaa tehdä. Eikä vain yhtä oikeaa tekijää tekemään nuorisotyötä. Kaikkia tarvitaan hetkiin, joissa kohdataan nuoria. Erilaisia nuoria. Kohdataan nuori yksilönä, juuri sellaisena kuin hän on. Kaikkine iloineen, suruineen, ominaisuuksineen. Arvostelematta ja arvioimatta nuoren hyvyttä tai pahuutta.. Osaamista tai osaamattomuutta. Kohdataan ihminen. Aito, oikea ja tunteva ihminen.

Kohtaamiseen, oikeaan ja todelliseen, tarvitaan nuoren mielestä turvallinen aikuinen. Aikuinen, joka kuulee ja kuuntelee. Osaa neuvoakin, mutta ei tuputa vain omia ajatuksiaan. Etsii ratkaisuja, yhdessä nuoren kans-

sa. On olemassa, silloinkin kun omille aikuisille ei voi tai ei uskalla jostain puhua. Asettaa rajat, varsinkin silloin kun niitä ei kukaan muu aseta. Pitää kiinni rajoista. Antaa mokata ja silti tulla takaisin. Sellaisena kuin on. Mokaanneena. Pelloissaan. Silti tärkeänä. Tietäen, että yhdessä voidaan miettiä tulevaa sekä selvittää menneet – unohtaakin.

Turvallisella aikuisella tulee olla omat mielipiteet, eikä nuorta ja tämän mielipiteitä mielistellä. Jees-jees-miehiä/naisia ja – kavereita on nuorella yleensä jo ihan tarpeeksi. Nuori vaistoa tunnehuijarin ja -teeskentelijän yhtä hyvin kuin eläin vaistoa lähestyvän vaaran. Nuori on tajunnut huijauksen jo paljon aiemmin kuin aikuinen on asiaa edes ymmärtänyt tai tajunnut esittävänsä jotain mitä ei oikeasti ole.

Turvalliseen nuorisotyöhön kuuluvat myös turvalliset toimintaympäristöt. Ei, en tarkoita seiniä, kattoa, rakenteellista turvallisuutta, vaan sitä että aikuinen tietää työn tekemisen rajat, rajoitukset ja edellytykset. Osaa pyytää apua, jos ja kun kokee, ettei tiedä, mitä tai miten tehdä. Tuntee oman olonsa turvattomaksi. Aikuisella, ammattilaisellakin, on oikeus ja jopa velvollisuus olla tietämätön. Pitää tietää joku joka tietää. On oikeus myös saada apua. Aikuisen tehtävänä on luoda turvallinen toimintaympäristö oikeaa ja aitoa kohtaamista varten. Edistää nuoren turvallisuuden tunnetta, valitsemalla paikka tilanteen mukaan, riskeeraamatta itseään tai nuorta. Näin myös nuori kokee olonsa, ainakin turvatuksi, jos ei kokonaan turvalliseksi.

Turvallisuuden tunne ei synny kaikkien välille, vaikka ympäristöt, tilat, ajat ja paikat olisivatkin turvallisia. Kyseessä on tunne. Eikä ole oikeaa tai väärää tunnetta, varsinkaan kahden ihmisen välillä. Tunneksymykset ovat vaikeita, aikuisillekin. Jos et tunne oloasi turvalliseksi, niin mieltä voi tehdä työtäsi täysipainoisesti ja niin, että pystyt olemaan nuorelle rehellinen. Jos et pysty, niin sinulla, aikuisena ja ammattilaisena, pitää olla pokkaa muuttaa tilannetta, poistua tilanteesta, jättää tekemättä tai jopa tehdä uusi suunnitelma asian hoitamiseksi.

Ajatellaan tilannetta kun nuori tulee päihtyneenä nuorisotilalle, jossa Sinä olet töissä. Mitä teet? Poistat nuoren tilasta, koska tämä on toiminut sääntöjen vastaisesti. Oikein toimittu. Kiukuttaa. Kiukuttaa se, että nuori kehtasi tulla Sinun työpaikallasi kännissä. Kiukuttaa se, että nuori läh-

tiessään ehti haistattelemaan Sinulle. Samalla vannoen ettei koskaan ikinä milloinkaan enää tule takaisin. Hyvä – helpotuksen huokaus. Oliko kuitenkin niin, että juuri Sinä olit riittävän turvallinen aikuinen jonka luo nuori uskalsi tulla kännissä? Nuorella olikin asiaa – ”Huomaa mut. Puutu mun asioihin! Auta eteenpäin!” Miten toimit seuraavalla kerralla samassa tilanteessa? Jäätkö kuuntelemaan, pitämään hetkestä kiinni – miettimään hetkeksi. Turvalliseksi hetkeksi. Toivottavasti jäät. Tässä on valinnan paikka ja mahdollisuus. Olla turvallinen aikuinen ja ammattilainen.

Luota vaistoosi ja ammattitaitoosi, kehitä uusia turvallisia toimintamalleja eri tilanteisiin - mieti. Silloin olet oikeassa, rehellinen ja turvallisemmalla tiellä.

Pohdittavaksi:

1. Mitä turvallisuus sinulle merkitsee? Mitkä asiat saavat sinut tuntemaan olosi turvalliseksi?
2. Miten toimisit nuorisotila-esimerkin tilanteessa?
3. Miten turvallisuuteen (ja omaan ammatillisuuteen) liittyvien asioiden ennalta pohtiminen vaikuttaa työn tekemisen turvallisuuteen?

Lähteet:

Koskela, Hille 2009. Pelkokierre. Pelon politiikka, turvamarkkinat ja kamppailu kaupunkitilasta. Helsinki: Gaudeamus.

**3. LUKU:
PÄIHTEET JA MIELEN HYVINVOINTI
VERKKOKESKUSTELUISSA**

Maarit Nousimaa

Hyvä käytäntö: Ehkäisevää päihdetyötä IRC-Galleriassa

Ehkäisevä päihdetyö EHYT ry:n Internet- ja mobiilityön yksikkö (IMY) on toiminut sosiaalisessa mediassa yli kymmenen vuoden ajan. Alusta asti toiminnan tarkoituksena on ollut mennä sinne, missä lapset ja nuoret jo muutoinkin ovat. Upeimmatkin verkkosivustot vanhenevat nopeasti, ja sivujen mainostaminen on haastavaa. Omien verkkosivustojen perustamisen sijaan toiminnassa on hyödynnetty olemassa olevia, suosittuja verkkosivustoja. IMY toimii suosituilla kaupallisilla sivustoilla yhteistyössä palveluntarjoajien kanssa.

Elämä On Parasta Huumetta ry aloitti toiminnan sosiaalisessa mediassa vuonna 2002. Toimintaympäristönä toimi Habbo Hotelli, jossa aikuiset työntekijät kohtasivat lapsia ja nuoria virtuaalisessa bussissa. Bussissa sai keskustella erilaisista nuoren elämään liittyvistä asioista ja vastata anonyymisti kyselytyökalulla tehtyihin kysymyksiin. Yhdessä sosiaalisen median ympäristössä toimimista ei kuitenkaan nähty tarpeeksi kestäväksi. Yhteistyö voi päättyä, kun palvelun tarjoaja niin päättää. EHYT ry:n näkökulmasta yhteistyössä on kyse molempia osapuolia hyödyttävästä toiminnasta: me järjestämme sivustolle sisältöä ja palveluntarjoaja mahdollistaa toiminnan. Yhteistyöstä ei makseta rahallista korvausta kummallekaan osapuolelle. Vuonna 2007 päätimme laajentaa toimintaa, ja aloitimme neuvottelut IRC-Galleriaa ylläpitäneen Dynamoid Oy:n kanssa. Vuonna 2007 IRC-Galleria oli Suomen suosituin verkkoyhteisö. Siellä oli lähes puoli miljoonaa nuorta, ja noin 90 % 17-vuotiaista suomalaisista nuorista (Terveystieteiden tutkimuskeskus THL 2011). IRC-Galleria on yhteisöpalvelu, jonne voi lisätä kuvia, tekstejä ja videoita ja jossa voi liittyä erilaisiin yhteisöihin. Myös toisten palvelunkäyttäjien sisältöjen kommentointi on iso osa palvelua. IRC-Galleria mahdollistaa vuorovaikutteisen ehkäisevän päihdetyön

tekemisen. Markku Soikkelin (2011) mukaan vuorovaikutteiset menetelmät ovat vaikuttavampia kuin yhdensuuntaiseen vaikuttamiseen perustuvat. Kohderyhmän osallistaminen lisää vaikuttavuutta. Tiedon jakaminen ei yksin riitä, mutta vuorovaikutteisesti toimiminen sekä osallistumismahdollisuuden antaminen haastaa kognitiiviset toiminnot eri tavalla kuin yksisuuntainen tiedon jakaminen (Soikkeli 2011, 38.)

IRC-Gallerian teemaviikot ja kohtaamisluvut 2012			
Kuukausi ja aihe	Chatti/kommentit	Yhteisö/sivulataukset	
Tammikuu: Alkoholi ja seksi	846	1486	
Helmikuu: U R NOT 4 SALE!	669	1411	
Maaliskuu: Mielen hyvinvointi	386	1341	
Huhtikuu: Poissa silmistä, poissa mielestä?	800	996	
Toukokuu: Syömishäiriöt, mistä on kyse?	850	1156	
Kesäkuu: Kesätyöt ja valoisat yöt	616	1149	
Heinäkuu (lomalla)		374	
Elokuu: Harrastuksena pelaaminen	781	634	
Syyskuu: Seksi ok, häirintä ei	190	749	
Lokakuu: Kannabis	762	1200	
Marraskuu: Nuuska ja muut nousevat trendit	414	743	
Joulukuu: Itsenäistyminen	186	544	

Syksyllä 2007 IRC-Galleriassa avattiin Elämä On Parasta Huumetta ry-yhteisö. Elämä On Parasta Huumetta ry:n yhdistyessä Elämäntapaliiton ja Terveys ry:n kanssa vuoden 2012 alussa IRC-Gallerian yhteisön nimestä pudotettiin ry pois. Elämä On Parasta Huumetta jäi muutenkin yhdistyksen sosiaalisessa mediassa tehtävän toiminnan nimeksi. IMY:n toiminta IRC-Galleriassa on suunnattu yli 13-vuotiaille nuorille. Sivustolla tehtävä työ toteutuu kuukausittain pidettävillä teemaviikoilla (ks. taulukko vuoden 2012 teemaviikoista ja kohtaamisluvuista). Teemaviikkojen aiheet liittyvät nuorten elämään sekä erilaisiin yhteiskunnallisiin ilmiöihin. Päihteiden lisäksi teemoissa käsitellään muun muassa pelaamista, mielen hyvinvointia, itsenäistymistä, sosiaalisia suhteita ja ajankohtaisia ilmiöitä. Teemoissa on aiheesta riippuen mukana asiantuntijavieraita. Asiantuntijavieraat voivat olla yhteisöjen tai järjestöjen edustajia. Toiminnassa on vierailut muun muassa Syömishäiriöliitto Syli ry, HeSeta ja SETA, A-klinikka-säätiö, Suomen Mielenveysseura, HIV-tukikeskus ja Väestöliitto. Tee-

maviikot kestävät nimensä mukaisesti viikon, ja ne käynnistyvät maanantaina, jolloin yhteisöön laitetaan teemaan liittyvä tietopaketti, joka voi sisältää aiheeseen liittyviä linkkejä ja kuvia. Yhteisössä julkaistaan myös aiheeseen liittyvä kysely, joka on asenteita ja mielipiteitä kartoittava 5–10 kysymyksen kysely. Sen lisäksi yhteisöön on mahdollista upottaa tietoa kartoittava minivisa, joka tehdään IMY:n omalla pelinteko-ohjelmalla. Teemaviikon keskustelu toteutuu arki-iltana, ja se käydään sivuston chat-alustalla, jossa on mukana vähintään kaksi IMY:n työntekijää sekä mahdollinen asiantuntijavieras. Keskustelua mainostetaan sivuston etusivulla, ja se näkyy kaikille chatin aikana sisäänkirjautuville yli 13-vuotiaille nuorille. Viikko päättyy perjantaina, jolloin kyselyn tuloksista, chatissa käydyistä asioista ja asiantuntijavieraan kommentteista kootaan yhteenveto yhteisöön sekä blogiin. Näin teemaviikot jäävät tietopaketeiksi internetiin, ja ne ovat löydettävissä vielä vuosienkin päästä.

IRC-Gallerian sääntöjen mukaan profiilikuvan tulee olla selkeästi tunnistettava kasvokuva. Toimimme kaikissa sosiaalisen median palveluissa noudattaen palvelun tarjoajan sääntöjä. Tästä syystä työntekijät keskustelevat chatissa omilla profileillaan, kasvokuvillaan ja etunimillään. Toiminta sosiaalisessa mediassa ei meidän näkökulmastamme eroa esimerkiksi nuorisotalolla toimimisesta, joten omien kasvojen ja nimien käyttö myös siellä on perusteltua. Työntekijöillä on lisäksi omissa profileissaan leima ”Ylläpidon luvalla”, joka kertoo nuorelle, että kyseisen leiman käyttäjä on yhteistyössä palvelun tarjoajan kanssa. Asiantuntijavieraille on käytössä yleinen profiili ilman kasvokuvaa. Pyrimme kuitenkin tuomaan vierasta esiin ainakin tittelin ja paikan, jota vieras edustaa. Keskustelua pystytään moderoimaan, mikä auttaa rajaamaan keskustelua tarpeen mukaan.

Tiedon jakaminen ei yksinään ole riittävä vaikuttavan ehkäisevän työn menetelmä. Tieto päihdeistä ja niiden vaikutuksista on kuitenkin välttämätön edellytys sille, että pystytään tekemään omaa päihdekäyttöä koskevia päätöksiä. Mahdollisimman totuudenmukaisen, monipuolisen ja käyttökelpoisen tiedon välittäminen on olennainen osa laadukasta ehkäisevää työtä (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2013a). Teemakeskusteluisa käytetty tieto perustuu tutkittuun ja ajankohtaiseen tietoon sekä luotettavaan lähteisiin. Kaikilla työntekijöillä on sosiaali- tai kasvatustieteiden kou-

lutus sekä karttunut ammattitaito. Teemaviikoissa käsitellään päihteitä ja nuorten elämään kuuluvia asioita uusista ja rohkeista näkökulmista. Näkökulmana voi olla esimerkiksi ”Ihana tupakka”, joka kääntää nurinpäin perinteisen valistuksen näkökulman. Jos tupakka ei olisi niin ihanaa, miksi kukaan polttaisi? Keskustelua pyritään käymään niin, että asioita voidaan kyseenalaistaa ja pohtia monista eri näkökulmista. Asioita ei pohdita ainoastaan henkilökohtaisten valintojen kautta, vaan esimerkiksi vanhemman, työnantajan tai opettajan näkökulmasta. Yhteisö on nuorelle turvallinen, mukava ympäristö jutella vaikeistakin aiheista. Silti pääpaino on yhteisessä ja yleisessä, ei henkilökohtaisessa keskustelussa. Chat-keskustelut ovat ryhmäkeskusteluja, joihin ei ole suositeltavaa tuoda henkilökohtaisia aiheita. Henkilökohtaisempaa tukea tarvitsevat nuoret ohjataan muiden palveluiden piiriin. Palveluihin ohjaus tapahtuu tiedottamalla. Takeita siitä, että nuori menee palveluiden piiriin, ei ole. Uskomme kuitenkin, että kun nuori on kertonut huolestaan jo kerran, se madaltaa kynnystä hakea apua myös muualta. Pääsääntöisesti ohjaamme aiheeseen liittyviin verkkopalveluihin, mutta jos sellaisia ei ole tarjolla, etsimme kasvokkain tapahtuvia palveluita. Mikäli nuoren ongelma on akuutti, esimerkiksi väkivaltaa kotona tai runsasta päihteidenkäyttöä, teemme nuoresta lastensuojeluilmoituksen. EHYT ry kuuluu Nuorille suunnatun verkkotyön foorumiin (NUSUVEFO), joka on laatinut toimintaohjeet lastensuojeluilmoituksen tekemisestä. Ohjeistus on laadittu nuorille suunnatun verkkotyön näkökulmasta, ja se perustuu lastensuojelulakiin.

NUSUVEFO:n lastensuojeluohjeet

1. Nuorille suunnatun verkkotyön foorumin jäsenorganisaation työntekijän tulee tehdä lastensuojeluilmoitus, jos hän työssään verkossa (Verkossa kohdattu lapsi/nuori on oltava työntekijän yksilöitävissä jonkun verkossa käytettävän tunnisteiden perusteella) kohtaa tilanteen, jossa lastensuojelun tarpeen selvittäminen tuntuu tarpeelliselta. Vapaaehtoistyöntekijä ohjeistetaan kertomaan mahdollisesta lastensuojelun tarpeesta olevasta lapsesta/nuoresta organisaation työntekijälle, jolloin työntekijä on vastuussa asi-

- an eteenpäin viemisestä. Myös vapaaehtoistyöntekijällä on oikeus yksityishenkilönä tehdä lastensuojeluilmoitus.
2. Ilmoituksen tekemisen perusteeksi riittää, että työntekijällä on herännyt huoli alle 18-vuotiaan lapsen/nuoren terveen ja turvallisen kasvun mahdollisuuksista. Ilmoituksen tekee a) työntekijä, joka on saanut tietää mahdollisesta lastensuojelun tarpeesta itse, tai b) työntekijä, joka on saanut tietää mahdollisesta lastensuojelun tarpeesta vapaaehtoiselta.
 3. Työntekijä tekee lastensuojeluilmoituksen omalla nimellään sekä organisaationsa nimissä. Työntekijä tai vapaaehtoinen kertoo ilmoituksen tekemisestä lapselle/nuorelle, jota ilmoitus koskee, mikäli se on tilanteessa mahdollista.
 4. Työntekijä tekee lastensuojeluilmoituksen lapsen / nuoren omaan kotikuntaan, jos kotikunta on tiedossa.
 5. Työntekijän ei tarvitse tietää asiakkaan henkilöllisyyttä lastensuojeluprosessin missään vaiheessa, vaan ilmoituksen vastaanottajan tehtävänä on selvittää lapsen/nuoren henkilöllisyys.
 6. Foorumi on lisäksi kirjannut suositeltavat menettelytavat lastensuojeluilmoituksen tekemiseksi verkkotyön näkökulmasta.

Ehkäisevä päihdetyö EHYT ry:n tekemä työ sosiaalisessa mediassa on kohdennettu eri ehkäisevän päihdetyön toteutustasoille (ks. kuva toteutustasoista Mari Tapion artikkelissa tässä teoksessa). Sosiaalisen median keskusteluja käydään joko yksilön itsensä kautta, esimerkiksi ”miksi sinä tupakoit”, lähisuhdetasolla, kuten vanhempien alkoholinkäyttö (ks. artikkeli Varjomaailma-verkkopalvelusta) ja paikallisyhteisötasolla, esimerkiksi ammattikoululaiset. Osallistujat tulevat toimintaan mukaan omaehtoisesti vapaa-ajallaan. Siksi toiminnan täytyy olla kiinnostavaa ja viihdyttävää.

Arvioimme toimintaa säännöllisesti. Jokaisen teemaviikon jälkeen työntekijät täyttävät itsearviointilomakkeen. Lomakkeen avulla arvioidaan teeman onnistumista ja omaa valmistautumista siihen. Teeman onnistumista arvioidaan myös numeerisesti. Myös asiantuntijavieraille lähetetään sähköinen palautekysely. Siinä kysytään yhteistyön onnistumista ja kokeeko vieras, että on saanut edustamansa tahon asiaa edistettyä vierailun

kautta. Tarkastelemme toimintatapaamme vuosittain myös kehittämispäivillä. Tarkastelun pohjana toimii ehkäisevän päihdetyön Laatu­tähti -työkalu. Se on Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) kehittämä työkalu ehkäisevän päihdetyön tekemiseen. Laatu­tähdellä kuvataan käytännön työn prosessit vaihteittain. Vaiheittaisen kuvaamisen avulla jokainen vaihe tulee huomioitua erikseen, joka mahdollistaa laadukkaan ehkäisevän päihdetyön toteutuksen. Prosessin vaiheet ovat 1) tietoperusta ja etiikka, 2) työn kohdentaminen ja suunnittelu, 3) resurssien varmistaminen, 4) viestintä, osallisuus ja yhteistyö, 5) toteutus ja uudistaminen, 6) levitys ja vakiinnuttaminen (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2013b). Tärkeä arviointin mittari on toimintaan osallistuneilta nuorilta kerätty asiakaskysely, jonka kautta saamme satoja vastauksia vuosittain. Asiakaskysely kartoittaa teemojen aiheiden kiinnostavuuden lisäksi myös yhteisön ja toiminnan tunnettavuutta sekä kerää palautetta toiminnasta. Nuoret voivat kyselyssä esittää myös toiveita teemaviikon aiheiksi. Vuonna 2012 saimme palautekyselyn kautta 630 vastausta. Toimintaan osallistuneista 72,9 % piti teemaviikkoja joko hyvinä tai todella hyvinä. Saimme runsaasti positiivista palautetta myös avointen vastausten kautta:

”Ootte aivan mahtavia, kun annatte ihmisille mahdollisuuden puhua ja kenties myös valittaakin ongelmistaan.”

”Valistustapanne ei ole tyrmäävä, vaan asiallinen ja toimiva, joten jatkakaa samaan tahtiin.”

Mikä toiminnassamme tekee siitä niin onnistunutta? Monilla nuorilla voi olla ”aikuisen kaipuu”, tarve haastaa ja jutella turvallisen aikuisen kanssa. Verkossa se onnistuu matalalla kynnyksellä, ja monelle asioista kirjoittaminen on luontevampaa kuin puhuminen. Teemoissa käsitellään nuoria kiinnostavia aiheita, ja pyydämme mukaan usein myös asiantuntijavieraita. Keskustelut ovat tasavertaisia eli keskustelujen vetäjien rooli ei ole tietää kaikkea käsiteltävästä aiheesta, vaan niitä pohditaan yhdessä. Keskustelujen suuntaa on hankalaa määritellä täysin etukäteen, koska myös osallistujat voivat viedä sitä haluamaansa suuntaan. Teemat käydään työntekijöi-

den ja mahdollisten vieraiden kanssa etukäteen läpi, niihin mietitään uusia keskustelun avauksia ja etsitään mahdollisesti tarvittavat linkit ja tilastot aiheen tueksi.

Erittäin tärkeää toiminnan onnistumisen kannalta on hyvä yhteistyö palvelun tarjoajan, eli sivuston ylläpitäjien kanssa. Palveluntarjoaja mahdollistaa toiminnan mainostamisen ja esimerkiksi asiakaskyselyiden levittämisen. Olennaista onnistuneen toiminnan järjestämisen kannalta on myös ajankohta. Toiminta ei kilpaile esimerkiksi koulun kanssa, koska keskustelut järjestetään ilta-aikaan. Nuoret kokevat toiminnan tutuksi, turvallisiksi ja viihdyttäväksi, koska olemme toimineet samalla sivustolla jo kuuden vuoden ajan. Toiminta on juurtunutta, mutta se ei kuitenkaan jämhähdä paikoilleen, vaan uudistamme sitä jatkuvasti. Esimerkkinä uudistuksista ovat haastajahahmot, jotka ovat keksittyjä, stereotyyppisiä profiileja ja kommentoivat aiheita omista näkökulmistaan. He antavat nuorille mahdollisuuden tarkastella omia näkemyksiään ja niiden joustavuutta. Pääteistä, kuten monista muistakin aiheista, puhuttaessa on joskus hyvä saada kerrottua täysin vastakkaiset näkökulmat. Keskustelujen vetäjille haastajahahmot antavat mahdollisuuden kertoa eri aiheista monipuolisemmin.

Pohdittavaksi:

1. Onko sosiaalisen median hyödyntäminen työssäsi suunnitelmallista?
2. Voiko sosiaalisessa mediassa tehtävä työ tukea kasvokkain tehtävää työtä? Miten?
3. Voiko sosiaalisessa mediassa tehtävästä työstä olla haittaa? Missä tilanteissa?

Lähteet

Soikkeli, Markku & Salasuo, Mikko & Puuronen, Anne & Piispa, Matti 2011. Se toimii sittenkin – kuinka päihdevalituksesta saa selvää. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 116. Helsinki: Uni-grafia.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL 2011. Sosiaaliportti.fi. Viitattu 21.11.2013. <https://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/hyvakaytanto/kuvaus>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL 2013a. Päihdetieto. Viitattu 30.8.2013. http://www.thl.fi/fi_FI/web/neuvoa-antavat-fi/paihdetieto

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL 2013b. Ehkäisevän päihdetyön laatu. Viitattu 25.10.2013. http://www.thl.fi/fi_FI/web/neuvoa-antavat-fi/ehkaisevan-paihde-tyon-laatu

Tea Glumerus ja Tiina Markkula

Terveydenhoitajana verkon kahdenkeskisissä chat-keskusteluissa

Verkkoterkkari-toiminta alkoi hankkeena vuoden 2009 alusta ja jatkui vuoden 2012 loppuun. Hanketta hallinnoi Helsingin kaupungin terveystakeskus, ja se toimi moniammatillisessa yhteistyössä Helsingin Nuorisosiainkeskuksen Netari-hankkeen kanssa. Hankkeessa kehitettiin terveydenhoitajan työtä verkon eri ympäristöissä. Koska työmuoto osoittautui toimivaksi ja tärkeäksi osaksi palvelutarjontaa, se vakinaistettiin vuoden 2013 alusta pysyväksi osaksi uuden Helsingin sosiaali- ja terveysterviston palveluja.

Työmuotoina ovat kahdenkeskinen ja ryhmächat, joista ensimmäiseen keskustelija voi tulla anonyymisti, eikä hänen tarvitse kertoa henkilöllisyyttään tai nimeään/nimimerkkiään. Näin voidaan tarjota mahdollisimman matalan kynnyksen palvelua, joka parhaimmillaan on myös ennaltaehkäisevää. Ryhmächatissa taas on mahdollisuus kohdata useampia nuoria samaan aikaan keskustellen tietystä aiheesta eri alojen asiantuntijuutta hyödyntäen.

Verkkoterkkari-palveluja tarjotaan tällä hetkellä IRC-Galleriassa, Helsingin kaupungin Sosiaali- ja terveysterviston neuvonnassa, Demissä, Facebookissa ja Twitterissä. Aiemmin toimittiin myös Habbo Hotelissa ja Helsingin seutukunnan Pulmakulmassa.

Tässä artikkelissa keskitytään anonyymiin, kahdenkeskiseen chattiin ja kuvataan sen toimintaa, chatin tarjoamia mahdollisuuksia sekä haasteita.

Anonyymi kahdenkeskinen chat on terveydenhoitajalle uusi tapa tehdä asiakastyötä. Se on terveyttä edistävää ja mahdollisimman matalan kynnyksen palvelua. Työmuotoa on kokeiltu ja kehitetty koko hankekauden ajan, ja se on edelleen käytössä sekä nuorten että aikuisten kanssa käytävissä keskusteluissa. Tavoitteena ei ole luoda asiakkaan kanssa pysyvää asia-

kassuhdetta, jossa kohdattaisiin useampia kertoja. Periaatteena on, että verkossa kohdattu asiakas ohjataan tarvittaessa aina ammattilaisen luo kasvokkain vastaanotolle, ensisijaisesti julkisiin mutta myös muihin tukipalveluihin. Verkossa tapahtuva keskustelu voi jo tarjota riittävän avun. Työmuoto on täydentävä, eikä tarkoitus ole korvata jo olemassa olevia palveluita.

Ahtiaisen & Auranteen (2007) mukaan hyvinvointiteknologiaan kuuluvat sosiaali- ja terveydenhuollossa tietotekniset, esimerkiksi informaatioteknologiaan pohjautuvat sovellukset, joilla ennaltaehkäistään ongelmien tai sairauksien syntymistä ja ylläpidetään tai parannetaan ihmisen elämäntilaa, hyvinvointia tai terveyttä. Kun teknologiaa hyödynnetään monipuolisesti, voidaan edesauttaa arjessa selviämistä ja tarjota välineitä itsehoitoon ja ongelmien ratkaisuun.

Verkossa asiakas kohtaa ammattilaisen anonyymisti, vaivattomasti ja juuri silloin kun asia tai huoli tulee mieleen, palvelun aukioloaikojen puitteissa. Palvelu toimii siellä missä asiakkaat jo ovat. Kirjoittamalla keskustelu saattaa olla helpompaa kuin kasvokkainen ja verkon anonyymiyys tuo erittäin matalan kynnyksen mahdollisuuden puhua henkilökohtaisista tai omasta mielestä arkaluontoisista asioista. Verkkoterkkari voi olla ensimmäinen henkilö, jolle asiasta kerrotaan. Kirjoittamalla tapahtuvassa keskustelussa voi asiakkaalle toimia peilinä ja avata keskustelun kautta uusia merkityksiä ja vaihtoehtoja helpommin kuin kasvokkaisessa (vrt. Shirley Hubaran ja Anu Pärssisen artikkeli Varjomaailma-verkkopalvelusta tässä julkaisussa).

Anonyymissä kahdenkeskisessä keskustelussa asiakas määrittää mistä, miten ja missä keskustellaan, ilman asiantuntijan ennakoasenteita ja oletuksia. Kasvokkaisessa vastaanottotilanteessa, jossa asiantuntija voi tehdä omia päätelmiään jo ennen keskustelun alkua asiakkaan ulkonäöstä, eleistä ja ilmeistä, tilanne muodostuu helposti organisaatio- tai työntekijälähtöiseksi. Asiantuntija voi lähteä helpommin viemään keskustelua haluamaansa suuntaan, koska käynnille on yleensä ennalta tiedetty tai määritelty syy, ja se toteutetaan usein määrätyn kaavan mukaan. Kasvokkainen keskustelu tapahtuu työntekijän hallitsemassa tilassa palveluntarjoajan maaperällä,

johon asiakkaan on sopeuduttava. Verkkoterkkari-hankkeessa havaittiin, että asiakaslähtöisyys vahvistuu verkon ympäristöissä. (Markkula 2013)

Markkulan opinnäytetyössä tarkasteltiin neuvottelukeskisyyden käsitettä neuvonnan ja ohjauksen sijaan, koska toiminta tapahtuu terveydenhoitajalle uudessa toimintaympäristössä. Kahdenkeskisessä keskustelussa asiakas, asiantuntija ja verkko toimivat tasavahvoina tekijöinä, joita yhdistävänä elementtinä toimii neuvottelukeskisyys. Neuvottelun toteutuessa parhaimmillaan on se Onnimaan (2007, 7) mukaan keskustelua ohjaajan ja ohjattavan välillä. Näin voidaan edistää sitä, miten keskustelija voi vaikuttaa omaan elämäänsä sen parantamiseen. Molemmat keskustelijat voivat olla avoimia toistensa vaikutuksille ja asioille syntyy uusia merkityksiä. Syntyy neuvottelua, jossa osapuolten ääni pääsee kuuluviin eikä näin alisteta eikä latisteta keskustelijaa. Neuvottelukeskiseen työtapaan kuuluu mahdollistavuus, joka kannustaa asiakasta yhdessä työntekijän kanssa miettimään vaihtoehtoja näköalattomuuden sijaan.

Anonyymin keskustelun edut asiakkaalle/nuorelle ja työntekijälle

Verkossa yhteydenotto on keskustelijalle maksutonta. Se onnistuu monenlaisilla laitteilla, kuten tietokoneella, tabletilla tai älypuhelimella eikä ole paikkaan sidottu. Nuorelle verkossa oleminen on osa tavallista arkea. Nuori voi valita keskustelun ajankohdan aukioloaikojen puitteissa. Hän voi aloittaa ja lopettaa keskustelun helposti sekä vaivattomasti valitsemastaan aiheesta. Halutessaan keskustelija voi olla mukana täysin nimettömänä, eikä hänen tarvitse kertoa sukupuoltaan eikä ikäänsä.

Terveystenhoitajalle chat-keskustelu on uusi työmuoto vanhojen vastaanottotapojen lisänä ja täydentäjänä, tarjoten näin asiakkaalle uuden väylän olla yhteydessä asiantuntijaan. Chat on nopea ja helppo reaaliaikainen tapa työskennellä asiakaslähtöisesti. Asia tulee usein hoidettua nopeasti ja säästää näin sekä asiakkaan että työntekijän aikaa muuhun. Osa asiakasta vaivaavista asioista voidaan hoitaa chat-keskustelun avulla, eikä välttämättä tarvita yhteydenottoa muualle.

Haasteet

Sähköisen asioinnin kehitys on ollut nopeaa, ja näin sekä päättäjät että työntekijät ovat usein jäljessä, samoin verkon käyttöön liittyvä lainsäädäntö. Valtakunnallisesti sähköiseen asiointiin liittyvät hankkeet ovat edenneet hitaasti, esimerkkinä Kanta (kansallinen terveystietokanta). Tavoitteena on, että tästä arkistosta jokainen voi katsella omia potilastietojaan ja nyt käyttöön otettuja sähköisiä reseptejä. Verkon käyttömahdollisuuksia saatetaan olla vaikea hahmottaa, jos oma perehtyminen ja kiinnostus ovat toisaalla.

Kun chat-palvelu toimii kaupallisten palveluntarjoajien ympäristössä, muutokset ovat mahdollisia. Palvelu saattaa loppua tai muuttua. Siksi oman verkossa toimivan palvelun on oltava teknisesti riittävän yksinkertainen, helposti muunnettava ja siirrettävä.

Palveluiden markkinoinnin merkitys on erittäin tärkeää, jotta käyttäjät löytävät tarvitsemansa helposti kaiken verkossa tarjolla olevan keskeltä.

Chat-palvelun käyttämisen haasteena saattaa joillekin nuorille olla mobiilivälineiden puuttuminen tai niiden nopea vanheneminen. Myös osamattomuus tai arkuus laitteiden tai verkon käyttämisessä voi haitata yhteyden ottamista asiantuntijaan. Lisäksi verkkoyhteydet voivat toimia puutteellisesti eri osissa maata, eikä näin haluamaansa palvelua pysty käyttämään.

Tulevaisuudessa chat tulee todennäköisesti olemaan tavallinen asiakaspalveluja tarjoavien tahojen työmuoto puhelin- ja vastaanottotyön rinnalle. Sitä voidaan hyödyntää niin keskustelussa asiakkaan kuin kollegoiden kanssa. Myös erilaiset nuorten ryhmät voivat kokoontua verkon välityksellä, sillä erilaiset työkalut mahdollistavat joko kuvallisen ja äänellisen ja/tai pelkästään kirjoittamalla tapahtuvan keskustelun. Yhtenä esimerkkinä tästä on Ninchat, jossa voidaan keskustella joko kahdenkesken tai ryhmässä kuvan, äänen ja chatin avulla käyttäen kaikkia yhdessä tai jotakin niistä. Tällaisia ryhmiä voisi olla tarjolla esimerkiksi henkilöille, joiden on hankalaa liikkua pitkien etäisyyksien vuoksi tai eivät halua lähteä kotoaan tarjolla oleviin palveluihin. Ryhmiin voisi ohjautua ja/tai rohkaistua kahdenkes-

kisen keskustelun kannustamana, esimerkkinä vertaisryhmät ja kokemus-
asiantuntijan tai asiantuntijan ohjaamat.

CASE-esimerkki: Onnistuminen vaatii moniammatillisuutta

Seuraava esimerkki verkkokohtaamisesta kuvaa hyvin moniammatillisuuden vahvuuden autettaessa hädässä olevaa nuorta:

Eräänä perjantai-iltana IRC-Gallerian Verkkoterkkareiden kahdenkeskiseen anonyymiin keskusteluun tuli yläasteikäinen nuori. Hän kertoi terveydenhoitajalle huonosta olostaan ja peloistaan kotona. Erityisesti hän pelkäsi huoltajiaan, jotka aiheuttivat toistuvaa psyykkistä ja fyysistä väkivallan uhkaa sekä päihtyneenä että selvin päin. Nuori kertoi keskustelussa esimerkkinä uhasta terveydenhoitajalle, että huoltajat saattoivat hermostua, jos hän istui sohvalla heidän mielestään jotenkin väärin. Sopimattomasta käyttäytymisestä seurasi ainakin läpsäisy, mutta usein myös voimakkaampi lyöminen. Keskusteluhetkellä alkuillasta hän oli kotona omassa huoneessaan ja kertoi pelkäävänsä paljon, sillä vanhemmat olivat humalassa.

Terveydenhoitaja kertoi nuorelle huolensa hänen hyvinvoinnistaan heränneen ja otti esille velvollisuutensa lastensuojeluilmoituksen tekemiseen. Tämän jälkeen keskustelijat yhdessä pohdiskelivat, mitä ilmoituksen tekeminen oikeasti tarkoittaa. Näin syntyi yhteisymmärrys siitä, että perhe tarvitsee ulkopuolista apua ja tukea. Nuori antoi IRC-Gallerian nimimerkinsä, jolloin terveydenhoitaja pääsi katsomaan hänen profiilinsa. Nuori kertoi lisäksi avoimesti asuinpaikkakuntansa ja yhteystietonsa. Terveydenhoitaja otti välittömästi yhteyttä puhelimitse sosiaalipäivystykseen, josta asia siirrettiin nuoren asuinkunnan alueelliseen hätäkeskukseen. Tätä kautta saatiin yhteys myös nuoren alueen päivystäviin sosiaalityöntekijöihin. Tilannearvion jälkeen he päätyivät tekemään akuutin kotikäynnin.

Nuoren sosiaalityöntekijältä tuli seuraavana päivänä tiedotuksellinen sähköpostiviesti. Siinä kerrottiin yleisesti, etteivät nuoren huoltajat olleet

olleet päihteiden vaikutuksen alaisena käyntihetkellä, mutta ilmoitus oli ollut aiheellinen. Nuori sekä huoltajat tarvitsivat ammattilaisapua.

Lastensuojeluilmoituksen vastaanottaneen sosiaalityöntekijän palautte asioiden kulusta nuoren paikkakunnalla oli erityisen kiitettävää. Näin saimme tiedon asioihin puuttumisesta ja nuori sai apua. Vastaavanlainen tietojen siirtäminen kunta- ja ammattikuntarajojen välillä luo osaltaan edellytyksiä laadukkaille palveluille, sillä lakihan ei aseta esteitä asiakkaan hyväksi tehtävässä yhteistyössä.

Pohdittavaksi:

1. Oletko kohdannut työssäsi nuoria anonyymisti? Aiheuttiko se haasteita nuoren tukemisessa? Millaisia?
2. Miten kannustaisit nuorta oman tilanteensa hoitamiseen, esimerkiksi hakeutumaan terveydenhoitajan tai muun erityisasiantuntijan vastaanotolle?
3. Millä tavoin asiakaslähtöisyys mielestäsi toteutuu verkossa?
4. Miten jatkat keskustelua verkossa, jos nuori esittää asiansa epäsiällisesti? Miten suhtaudut, miten toimit?

Lähteet

Ahtiainen, Maritta & Auranne, Katri 2007. Hyvinvointitekniologian määrittely ja yleisesittely. Julkaisussa Suhonen, Liisa ja Siikanen, Tiina (toim.) Hyvinvointitekniologia sosiaali- ja terveysalalla – hyöty vai haitta? Lahden ammattikorkeakoulu.
Sarja C, Artikkelikokoelmat, raportit ja muut ajankohtaiset julkaisut, osa 26, 11.

Kanta (Kansallinen Terveysarkisto). <http://www.kanta.fi/omien-tietojen-katselu>

Markkula, Tiina 2013. Terveydenhoitajan työn kehittäminen sosiaalisen median eri toimintaympäristöissä. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Opin-
näytetyö. Sosiaali- ja terveysalan kehittämisen ja johtamisen koulutusoh-
jelma, ylempi AMK.

Ninchat. <https://ninchat.com/#>

Shirley Hubara ja Anu Pärssinen

"Olette jaksaneet auttaa aina <3" - netistä tukea nuorille, joiden kotona juodaan liikaa

Johdanto

Varjomaailma¹ on ainutlaatuinen verkkopalvelu nuorille, jotka kokevat huolta ja haittoja vanhempiansa tai muiden läheisten aikuisten päihdeidenkäytöstä. Varjomaailma on vuodesta 2009 alkaen auttanut nuoria internetissä ja antanut tietoa siitä, kenen puoleen voi kääntyä tukalassa kotitilanteessa. A-klinikkasäätiön Lasinen lapsuus -toiminnan ylläpitämä sivusto on helppo väylä nuorille saada apua ja jakaa omia kokemuksiaan erilaisin luovin ja narratiivisin keinoin.

Alkoholin ongelmakäyttö kodeissa on yleinen, mutta vaiettu asia. Lasinen lapsuuden teettämässä kyselyssä vuonna 2011 selvisi, että noin joka neljäs (26 %) 12–18-vuotiaista on kokenut haittoja vanhempiansa juomisesta. Näitä olivat useimmiten perheriidat, häpeä vanhemmista ja ahdistus. (Takala & Ilva, 2012, 178.)

Yksi Lasinen lapsuuden ja sitä kautta myös Varjomaailman keskeisiä ennaltaehkäiseviä tehtäviä onkin puuttuminen päihdeongelman ylisukupolvisen siirtymiseen. Pyrimme rohkaisemaan nuoria katsomaan elämänsä kokonaisuutena ja kaikkia siihen vaikuttavia tekijöitä, niin vahvuuksia kuin haasteita. Nykytiedon valossa ollaan yhtä mieltä siitä, että vanhemman juomiongelma ei ole yksinään ylivoimainen tulevaisuutta ennustava tekijä, vaan lapsen tulevaisuudennäkymiin ja -valintoihin vaikuttavat monet riskit ja suojaavat tekijät. Eri maissa toteutettujen tutkimusten mukaan alkoholismien varsinaista periytymistä suurempana ongelmana näyttäytyvät

1 www.varjomaailma.fi

käytösongelmat ja yleinen pahoinvointi sekä itsetuhoisuus sellaisten lasten keskuudessa, joiden kotona juodaan runsaasti. (Suomen Mielenterveysseura & Vilhula 2007, 81–83.)

Varjomaailma perustettiin nuorten toiveesta, ja yhä useampi nuori on tullut autetuksi palvelun kautta. Varjomaailmassa nuori voi kertoa tarinansa ja mitä tunteita aikuisten juominen herättää. Sivustolla on tätä varten blogialusta ja sarjakuvakone. Lisäksi Varjomaailmassa toimii kaikille avoin keskustelufoorumi, joka jakautuu yleisiin, tietoa jakaviin ja vertaistukeen kannustaviin palstoihin sekä Kysy luotettavalta aikuiselta -osioon. Nuoret voivat kysyä päihteisiin, mielenterveyteen, lastensuojeluun ja elämänhallintaan yleensä liittyvistä asioista. Useimmiten nuorten kysymykset koskettavat elämässä eteen tulevia huolia hyvin laajasti. Kysymyksiin ovat vastaamassa sosiaali- ja terveysalan ammattilaiset. Ylläpito valvoo keskustelua ja ohjaa nuoria avun piiriin tarvittaessa.

Kaikille avoimen foorumin lisäksi Varjomaailmassa toimii vuosittain suljettuja, ammattilaisten ohjaamia nettivertaiskiryhmiä. Ryhmiin ilmoittaudutaan erikseen ja niissä toimitaan nimimerkillä. Tässä artikkelissa keskitytään kuvaamaan suljettuja ryhmiä, niistä saatuja kokemuksia sekä internetin mahdollisuuksia syrjäytymisvaarassa olevien nuorten kohtaamisessa vertaistuen ja ennaltaehkäisyn näkökulmasta.

Vertaistukea ammattilaisten ohjaamissa, suljetuissa ja anonyymeissä nettiryhmissä

Varjomaailmassa järjestetään vuosittain kolmesta neljään suljettua, noin 12–18-vuotiaille tarkoitettua nettiryhmää, joista kukin kestää kolme kuukautta kerrallaan. Ryhmistä ilmoitetaan erilaisissa nuorten suosimissa sosiaalisissa medioissa sekä muiden netissä työskentelevien järjestöjen kautta. Ryhmiin ilmoittaudutaan anonyymisti sähköpostitse, ja osallistujien on ilmoitettava ainoastaan nimimerkki, ikä ja sukupuoli.

Varjomaailman ryhmien ensisijaisena tavoitteena on saavuttaa avoin ilmapiiri, luottamuksellinen keskustelu ja tarjota nuorille vertaisuuden kokemus. Alkuun on tärkeää kartoittaa ryhmäläisten tilanteet mahdollisim-

man kattavasti. Ohjaajat selvittävät keitä perheeseen kuuluu, kuka perheessä juo ja kuinka paljon. Työskentelyn onnistumisen kannalta tärkeä olisi tietää myös, mitä muita ongelmia perheessä on, minkälaista apua perhe ja nuori ovat saaneet, miten perhe ja nuori ovat avun kokeneet ja onko nuori avoin ottamaan apua vastaan. Käytännön palveluohjauksen tarjoaminen sekä sopivan oma-avun löytäminen ovat lisäksi ryhmän tärkeimpiä tavoitteita.

Tunteiden sanoittaminen ja tunneilmaisun tukeminen ovat keskeinen osa ryhmän toimintaa. Ohjaaja voi auttaa nuorta ymmärtämään esille nousevia tunteita, ajatuksia ja elämäntapahtumia, jotka voivat olla outoja ja pelottavia yksin koettuna. Ohjaaja tukee nuorta löytämään itselleen sopivan tavan ilmaista tunteitaan. Nuorten kanssa työskennellään erilaisten muun muassa lastensuojelussa käytettävien tehtävien avulla kuten päivän kello, verkostokartta, tunnetehvät ja voimavaroja mittaavat kyselyt.

Ryhmiä ohjaa vähintään kaksi ohjaajaa, joista toinen on nimetty vastuuhajaajaksi. Hän kantaa päävastuun esimerkiksi ryhmässä käytettävien tehtävien rytmittämisestä, mahdollisten lastensuojeluilmoitusten tekemisestä ja viestien seuraamisesta viikonloppuisin, jolloin ohjaajat osallistuvat keskusteluun vain akuuttitapauksissa. Ohjaajien tukena ovat Lasisen lapsuuden projektiryhmään kuuluvat psykologi ja lastensuojelun sosiaalityöntekijä.

Ryhmässä jokaisella jäsenellä on oma huone, eli keskusteluketju johon voi kertoa itsestään ja tilanteestaan sekä päivittäisistä kuulumisistaan kuten päiväkirjaa kirjoittamalla. Ryhmässä ei tavata reaaliaikaisesti, vaan jokainen käy kirjoittamassa itselleen sopivana ajankohtana haluamaansa ketjuun, ja ohjaajat vastaavat ja esittävät tarkentavia kysymyksiä omassa aika-aulussaan arkipäivisin.

Nuoret saavat säännöllisesti erilaisia tietoiskuja aiheista, jotka kyseisessä ryhmässä ovat ajankohtaisia. Tarvetta on ollut tietää alkoholiin liittyvien asioiden lisäksi esimerkiksi perheväkivallasta, lasten oikeuksista, lastensuojelusta ja itsetuhoisuudesta. Tehtävät ja tietoiskut on suunniteltu tukemaan ryhmän rakennetta ja teemojen käsittelyä. Tehtävien ja tietoiskujen järjestystä ei ole ennalta päätetty, vaan niitä käytetään joustavasti ryhmä-

läisten elämäntilanteiden ja keskustelun vilkkauden mukaan. Myös nuorten kyky käsitellä asioita vaikuttaa tehtävien valintaan.

Ryhmäläiset voivat aloittaa itse keskusteluketjuja haluamistaan aiheista. Keskustelua on syntynyt niin meikkaamisesta, videopeleistä kuin itsensä satuttamisesta ja masentuneisuudestakin. Ohjaajat poimivat mediasta ajankohtaisia päihdeteemaan liittyviä keskustelunavauksia. Lisäksi ohjaajat aloittavat vapaamuotoisia keskusteluja aiheista jotka eivät liity yksinomaan päihtheidenkäyttöön ja mielenterveysongelmiin (esimerkiksi Mikä ilahdutti tänään -ketju). Tarkoituksena on pitää yllä myönteistä henkeä ja osoittaa nuorille, että kaikista tilanteista voi löytää hyviä asioita. Koska huolien jakaminen ja kartoittaminen on suuri osa ryhmän toimintaa, on ohjaajien tärkeä säilyttää ratkaisukeskeinen ja valoisa asenne.

Keskustelufoorumin lisäksi ryhmän aikana järjestetään Tukinetin² sivustolla kolme reaaliaikaista, kahden tunnin mittaista chatia. Niissä ryhmäläiset ja ohjaajat ovat samaan aikaan kirjautuneita palveluun ja käyvät vuoropuhelua vapaasti päivän kuulumisista sekä mahdollisesti ennalta sovitusta teemoista. Reaaliaikaiset chatit ovat olleet pidettyjä ja tukevat ryhmäytymistä ja luottamuksen syntymistä ryhmässä.

Mitä ryhmäläiset kertovat?

Varjomaailmassa ei määritellä valmiiksi sitä, mikä on ongelmallista ja epätervettä juomista, josta lapsen pitäisi kokea huolta ja haittoja. Jokainen Varjomaailmaan tuleva saa määritellä oman tilanteensa itse, tapahtui vanhemman liiallinen juominen sitten kerran kesässä, viikonloppuisin tai päivittäin. Se, että nuori itse on huolissaan omasta jaksamisestaan ja hyvinvoinnistaan on riittävä syy tulla mukaan ryhmään.

Moni nuori havahtuu perheen alkoholiongelmaan siinä vaiheessa, kun murrosiässä joutuu kasvotusten oman identiteettinsä ja alkoholinkäyttönänsä kanssa. Monen mielessä on jo pitkään kytenyt kysymys: onko minun vanhempieni alkoholinkäytöstä tullut ongelma tai sairaus? Monia nuoria mietityttää omien alkoholikokeilujen tullessa ajankohtaiseksi myös se, pe-

2 www.tukinet.net, netissä ja mobiilissa toimiva kriisikeskus.

riytyykö alkoholismi ja täytyykö sitä ylipäättään käyttää ollakseen täysivaltainen aikuinen. Huonot kokemukset kotona ja toisaalta kaveripiiriin paineet aiheuttavat raskaan ristiriidan yksin kannettavaksi.

Nuoret kuvailevat kokevansa oman kodin olevan jollain tavalla erilainen kuin kavereiden kodit. Tunteen sanoiksi pukeminen tuntuu monesta lähes mahdottomalta. Ainakin koulussa, sukulaisten kesken ja oikeastaan kaikkialla perheen ulkopuolella aihe on täysin vaiettu. Ongelmien puheeksiottoa hankaloittaa lojaalisuus vanhempia kohtaan. Moni nuori kokee pettävänsä vanhemman luottamuksen ottaessaan ongelmat puheeksi, sillä juomisesta huolimatta vanhemmat useimmiten pystyvät osoittamaan myös lämpöä, huolenpitoa ja rakkautta. Syitä vaieta perheen ongelmista ovat myös epä tietoisuus avun hakemisen seurauksista ja pelko vanhemmista eroon joutumisesta, jos joku saa tietää kotona juotavan runsaasti. Nuoret usein toivovat tilanteen paranevan itsestään, ja odotellessa sopeutuvat paljoo.

Varjomaailman suljetut ryhmät ovat monelle nuorelle ensimmäinen paikka, jossa he kertovat vanhempiensa juomisesta. Kynnys kertoa ongelmista on nettiryhmässäkin korkea, mutta huomattavasti arkiympäristöä matalampi. Moni on voinut huonosti ja päässyt kouluterveydenhuollon kautta esimerkiksi keskusteluavun tai psykiatrisen hoidon piiriin, muttei siltikään ole kyennyt tuomaan esiin taustalla vaikuttavaa perheongelmaa.

Monesti ongelmat ovat jo ehtineet kasautua. Nuoret hakevat Varjomaailmasta apua kaikenlaisiin elämän kipupisteisiin. Nuorten arkea ovat mielenterveysongelmat (masentuneisuus, ahdistuneisuus, sosiaaliset pelot, syömishäiriöt, itsetunto-ongelmat, itsetuhoisuus) sekä yleinen näköalattomuus ja toivottomuuden tunne suhteessa omaan aikuistumiseen. Yksinäisyys, eristäytyneisyys ja koulukiusaaminen vaivaavat usein. Nuoren kasvua häiritsee aikuisen rooliin joutuminen perheessä ja riittävän emotionaalisen tuen puute (joskin moni kuvaa suhdettaan ainakin toiseen vanhempansa lämpimäksi ja ymmärtäväiseksi). Valitettavan yleistä perheissä on henkinen, ruumiillinen ja seksuaalinen väkivalta liittyen aikuisten alkoholin käyttöön.

Case: Kenshin

Kenshin on 15-vuotias tyttö, ja mukana Varjomaailma-ryhmässä toista kertaa.

Hänen vanhempansa ovat eronneet hänen ollessaan ihan pieni. Molemmilla heistä on päihdeongelma (alkoholi ja lääkkeet), eikä Kenshin ole nähnyt isäänsä vuosikymmeneen. Kenshin on ollut pari vuotta sijoitettuna sukulaisperheeseen ja tavannut äitiään harvakseltaan silloin kun tämä on pystynyt olemaan selvinpäin.

Kenshinillä on äidin juomisen ja erilaisuudesta johtuvan koulukiusaamisen vuoksi paljon itsetuhoisia ajatuksia ja ajoittain runsastakin viiltelyä. Ensimmäisen ryhmän Kenshin aloittaa niin, että on juuri saanut masennusdiagnoosin ja aloittanut terapiassa. Äidin on pitänyt tulla mukaan keskustelemaan Kenshinin asioista, mutta hän on ollut toistuvasti tavoittamattomissa, mikä ahdistaa tyttöä. Sijaisäiti on osallistunut äidin sijasta terapiaan.

Kenshin on hyvin lämmin, huumorintajuinen ja ”kiltti” tyttö, joka jatkuvasti pyrkii tuomaan esiin myönteisiä asioita elämässään. Näitä ovat erilaiset musiikilliset harrastukset sekä kaverit ja seurustelukumppani. Ryhmässä häntä kannustetaan rakentamaan luottamussuhdetta terapeuttiin, purkamaan itsetuhoista ajattelua ja ajattelemaan, että hänellä on oikeus hyvinvointiin vaikeasta tilanteestaan huolimatta. Viiltelyyn suhteen tehdään sopimuksia, joissa Kenshin lupaa olla viiltelemättä aina yhden päivän kerrallaan. Ne onnistuvat melkein aina.

Ensimmäisen ryhmän loppupuolella Kenshinin äiti menehtyy äkillisesti ja ilmeisesti juomisesta johtuvista syistä, mikä aiheuttaa luonnollisesti suurta ahdistusta Kenshinissä. Hän kuvaa, etteivät sijaisvanhemmat halua juurikaan puhua hänen äitinsä kuolemasta ja että hänen työntekijänsä on antanut hänelle puhelinnumeron, johon soittaa, jos tarvitsee apua. Sitä Kenshin kaipaakin, muttei pysty soittamaan itse, koska vieraille ihmiselle puhelimesta puhuminen on hänelle vaikeaa.

Tässä Varjomaailman ohjaaja tulee apuun. Hän soittaa nuoren nimeämälle taholle ja esittelee itsensä ja toiminnan. Hän kertoo, että nuorta on kohdannut suuri kriisi, johon hän on jäänyt yksin, koska ei kykene hake-

maan apua. Ohjaaja kertoo, että mikäli hän ei varmistu siitä, että Kenshin saa apua, on hänen tehtävä lastensuojeluilmoitus. Työntekijä lupaa ottaa Kenshiniin yhteyden, mutta tyttö kertoo pettyneenä myöhemmin, ettei kukaan koskaan soittanut.

Kenshin voi kaikesta huolimatta ryhmän loppua kohden hieman paremmin ja ilmoittautuu heti mukaan seuraavaan ryhmään, joten lastensuojeluilmoitusta ei tehdä. Uuteen ryhmään tulee tyttö, joka katsoo toiveikkaasti eteenpäin ja viiltelee paljon harvemmin kuin ensimmäisen ryhmän aikana. Äidin kuolema painaa mieltä yhä edelleen, ja siitä häntä kannustetaankin puhumaan. Kenshin käy edelleen terapiassa ja on ollut lisäksi yhteydessä sosiaaliviranomaisten kanssa äidin kuolemasta johtuen. Jälkimmäisten avulla onkin järjestynyt ratsastusterapiaa surutyön tueksi. On myös uusi seurustelusuhde, rippileiri ja kesäloma. Varjomaailmasta hän kirjoittaa näin: ”Kiitos teille, että olette jaksaneet auttaa aina <3”

Tärkeitä ovat sekä vertaisuuden kokemus että kuuntelevan aikuisen läsnäolo

Monet kasvokkaisista ryhmistä tutut ilmiöt koskevat myös nettiryhmiä. Paikalle saapuvat nuoret eivät ole perhetaustoistaan huolimatta homogeeninen ryhmä. Mukana on puheliaita ja hiljaisia, ilmaisutaidoiltaan ja tarpeiltaan erilaisia nuoria.

Palautteissaan nuoret kiittelevät sitä, että ryhmässä sai huomata, ettei olekaan ainoa maailmassa, jota hämmentää, hävettää tai pelottaa vanhemman juominen. Osa nuorista on myös päätyneet tapaamaan toisiaan kasvotusten tai alkanut pitää ryhmien ulkopuolella yhteyttä muiden sosiaalisten medioiden ja sähköpostin välityksellä. Mahdollisuus saada heijastuspintaa omalle tarinalleen tulematta tuomituksi voi olla merkittävä tapahtuma aikuisuuden kynnyksellä, vaikkei sitä itse ryhmässä muille kertoisikaan.

Netissä vertaistuki voi olla onnistunutta, vaikka se ei näkyisikään suoraan ohjaajille kirjoitusten muodossa. Nuori voi saada paljon apua jo pelkästään lukemalla ohjaajien ja toisten nuorten kirjoituksia. Ryhmään kirjoitetaan valtava määrä tietoa. Nuoret jakavat netissä tietoa arjestaan ja

saavat tietoa siitä, mistä voi hakea apua ja kuinka voi löytää omat voimavaroinsa eri tilanteissa. Viestiketjujen klikkausmäärät osoittavat selkeästi, että juttuja lukevat muutkin kuin aktiivisesti kirjoittavat ryhmäläiset. Silti periaate on, että nuorilla on ryhmän alussa kaksi viikkoa aikaa käydä vähintään esittäytymässä tai muuten tietoturva- ja luottamussyistä heiltä otetaan pois oikeudet kirjautua suljettuun ryhmään. Yleensä noin kolmannekselta puoleen ilmoittautuneista nuorista karsiutuu pois ja jäljelle jää erittäin vastaanottavainen ja motivoitunut ydinryhmä, joista useimmat kirjoittavat ryhmään lähes päivittäin.

Ohjaajilla tärkeä kaksoistehtävä

Varjomaailmassa on päivittäin läsnä välittävä, hyväksyvä ja kannustava aikuinen, joka toimii vastuullisesta ja johdonmukaisesti. Aikuisen tuen tarve korostuu ryhmissä: nuoret osoittavat puheensa enemmän ohjaajille kuin muille nuorille. On tavallista, ettei nuorella ole arkiympäristössään aikuisia, jotka kysyvät kuulumisia ja tarjoavat lohtua. Tästä syystä ohjaajan mielestä pieni kommentti tai tilanteen huomioiminen voikin olla nuoren mielestä suuri asia.

Varjomaailman ohjaajilla on kaksinainen tehtävä osoittaa nuorille kuinka tärkeitä yksilöitä he ovat, mutta myös asettaa rajoja sille, mikä on oikein ja hyväksi nuorelle hänen vaikeassa tilanteessaan.

Ohjaajan tehtävä on tarjota nuorille tärkeää tietoa heidän oikeudestaan hyvinvointiin riippumatta siitä, mitä vanhemmat ovat aikeissa tehdä omalle päihdeongelmalleen. Oleellista on vahvistaa käsityksiä siitä, mitä kaikkea hyvään ja tasapainoiseen elämään voisi kuulua, ja minkälaista kohtelua ei tarvitse sietää. Ohjaajien pitäisi saada annettua ryhmän aikana uusia välineitä ja ymmärrystä nuorille, etenkin koskien sitä, että alkoholismissa on kyse sairaudesta eivätkä vanhemmat toimi niin kuin toimivat siksi, että ovat pahoja tai eivät rakasta lapsiaan.

Työskentely on hyvin ratkaisukeskeistä. Ohjaajat tukevat löytämään sekä arkipäivän selviytymiskeinoja että vastauksia laajempiin kysymyksiin identiteetistä, perheestä ja hyvinvoinnista. Ohjaajat etsivät kullekin nuorelle sopivaa tietoa siitä, kuka viranomainen voisi vastata juuri hänen tar-

peisiinsa, mitä apua on käytännössä tarjolla ja mitä se voi tarkoittaa perheen kannalta ja nuorelle itselleen. Jo avun piirissä olevien nuorten kanssa varmistetaan verkoston tietoisuus tilanteesta sekä nuoren kokemus saamastaan avusta. Valitettavasti moni kasvava nuori vielä aikuisuuden kynnykselläkin kokee vahvasti, ettei ole tullut kuulluksi tai ymmärretyksi omassa asiassaan. Henkilöstön vaihtuvuus sekä muut sosiaalialan ongelmat heijastuvat nuorten puheisiin niin, että he kertovat tullessaan pompotelluiksi terapeutilta toiselle sekä jätetyiksi yksin esimerkiksi vanhemman äkillisessä kuolemantapauksessa.

Moni avun piirissä oleva nuori kokee, ettei esimerkiksi tunnin pituinen tapaaminen riitä hänen vaikeiden asioidensa hoitoon ja että haavat pikeminkin avataan ja jätetään valumaan parin kuukausittaisen tapaamisen aikana. Varjomaailma on läsnä näinä väliaikoina, antamassa tietoa erilaisten hoitopaikkojen toimintatavoista ja kuuntelemassa niitä asioita, joita nuori ei ole kyennyt kertomaan syystä tai toisesta virallisessa verkostossaan. Juuri tässä kohtaa nettityöllä on oma, tärkeä tehtävänsä osana nuorten syrjäytymisen ehkäisemistä.

Netti toimintaympäristönä erityisnuorisotyössä

Teknologian käyttöä sosiaalityön kontekstissa on tutkittu niin maailmalla kuin Suomessa viimeisen kolmenkymmenen vuoden aikana eri näkökulmista. Näitä ovat esimerkiksi erilaisten asiakastieto- ja dokumentaatiojärjestelmien sekä niiden käytettävyyden tutkiminen, ja toisaalta erilaisten neuvonta- ja konsultaatiopalveluiden kehittäminen. Melko kattavan kuvan viimeaikaisesta tutkimuksesta voi saada Anneli Pohjolan, Aino Käärriäisen ja Sirpa Kuusisto-Niemen toimittamasta teoksesta *Sosiaalityö, tieto ja teknologia* (2010).

Nettiä nuoriso- tai lastensuojelun sosiaalityön toimintaympäristönä ei ole järjestöraporttien ulkopuolella juurikaan esitelty. Siihen liittyy erityislaatuista hyötyä, vahvuuksia, haittoja ja riskejä, jotka on tärkeää tiedostaa työn laadun ja turvallisuuden takaamiseksi.

Haasteet ja rajoitukset

Netti toimii hyvin nimenomaan ennaltaehkäisevänä ja vertaistukea tuottavana työkaluna. Kun ongelmat syvenevät, myös auttaminen vaikeutuu, sillä nuorten tilanteen kokonaisvaltainen hahmottaminen voi olla joskus vaikeaa. Ohjaajat työskentelevät vain sen tiedon varassa, jonka nuori heille on motivoitunut antamaan. Yksi ääni, näkökulma ja totuus eivät tietenkään riitä, ja joskus ratkaisuja suhteessa viranomaisiin voi olla hankala tehdä. Pääsääntöisesti nuoret ovat kuitenkin tulleet mukaan ryhmiin oman hyvinvointinsa lisäämisen vuoksi ja ymmärtävät, että asioiden rehellinen käsitteleminen on avain siihen.

Keskeinen ohjaajia haastava kysymys on nuorten kuormittuminen. Osa nuorista on tuonut esille, ettei halua kuormittaa muita nuoria, koska näillä on jo tarpeeksi vaikeaa itsellään. Osa puolestaan ottaa jonkinlaisia apuohjaajan roolia ja sysää omat ongelmansa sivuun. On vaikea arvioida, onko kyseessä kotoa kumpuava ”kiltin tytön syndrooma” vai yksi vertaistuen muoto, voimaantumisen siitä, että saa auttaa muita.

Ohjaajan on tiedettävä, milloin tehdään hätäpuhelu, lastensuojeluilmoitus ja joissain tapauksissa rikosilmoitus. Varjomaailman ohjaajilla on lastensuojeluilmoitusvelvollisuus, kuten muillakin lasten ja nuorten kanssa työskentelevillä. Asiasta ilmoitetaan nuorille heidän rekisteröityessään palveluun sekä uudelleen ryhmän alussa. On haastavaa ilmaista asia niin, että nuori ymmärtää asian eikä säikähdä turhaan ja päättää jättäytyä pois ryhmästä kotitilanteensa paljastumisen pelossa.

Nuoria kannustetaan ja he kannustavat toisiaan puhumaan jollekin luotettavalle aikuiselle elämässään. Ongelmien puheeksioton vaikeus on suuri haaste nuorten autetuksi tulemiselle. Ohjaajilla onkin tärkeä tehtävä tuottaa oikeaa ja nuorten ymmärrettävissä olevaa tietoa viranomaisprosesseista sekä kannustaa niitä nuoria, jotka ovat kokeneet saaneensa apua kodin ulkopuolelta, kertomaan kokemuksistaan.

Varjomaailmassakin on tullut vastaan tilanteita, joissa nuoren auttaminen netin kautta on koettu liian haastavaksi. Tällaisia ovat esimerkiksi akuutti kriisi tai vaikea ja hoitamaton mielenterveyden häiriö sekä säännöllinen päihteidenkäyttö. Nuorta ei kuitenkaan koskaan, missään olosuhteissa jätetä yksin, vaan häntä ohjataan aina hakemaan itselleen apua.

Mikäli hän ei kykene itse soittamaan vaikkapa omalle työntekijälleen tai hätänumeroon, vastuuhjaaja tekee sen hänen puolestaan. Jos nuorella on oma verkostonsa ja häntä kohtaa akuutti kriisi (esimerkiksi kuolemantapaus perheessä), voi hän jatkaa halutessaan Varjomaailmassa, mutta ohjaajien tehtävä on varmistaa hänen saamansa avun ja tuen laatu sekä määrä. Jos tilanne on vakava eikä hoitokontakteja ole, aloitetaan lastensuojeluilmoituksen valmistelu viipymättä nuoren kanssa.

Mitä tulee itse nettiin, on se muuttunut viime vuosina esimerkiksi sosiaalisen median myötävaikutuksesta vähemmän kasvottomaksi. Nuori itse on vastuussa turvallisuudestaan valitessaan nimimerkin ja päättäessään, mitä tuo itsestään esiin Varjomaailmassa ja samanaikaisesti jossain toisessa palvelussa. Varjomaailmassa on selkeät säännöt ja niitä käydään läpi ryhmän aikana useaan otteeseen ja tarvittaessa. Ryhmän tekstit ovat kuitenkin ryhmäläisten kopioitavissa, ja turvallisuus on kiinni jokaisesta jäsenestä. Toistaiseksi väärinkäytöksiä ei ole ilmennyt. Palvelun laadun ja turvallisuuden varmistamiseen sekä jatkuvaan kehittämistyöhön käytetään paljon aikaa Lasisen lapsuuden toiminnassa.

Hyödyt

Ohjaajien kannalta nettityö voi olla hyvinkin voimavaroja säästävää. Ei tarvitse huolehtia sovitusta tapaamisajoista tai joutua haastaviin tilanteisiin kasvokkain, vaan etäisyyttä saa otettua kesken vastaamisen ja tietoa nuorta varten saa kerättyä rauhassa. Toki on muistettava, että netti on parhaimmillaan ennaltaehkäisevän, ei viimesijaisen auttamistyön ympäristö, ja se jo luonnostaan karsii monia stressitekijöitä.

Nykyiselle nuorten sukupolvelle netti on luonteva tila ja kasvokkaisen elämän jatke. Nuoret hakevat netistä sosiaalisia suhteita, tietoa, apua ja tukea maailmankuvalleen jopa hanakammin kuin irl-maailmasta (in real life). Netti mahdollistaa myös vielä matalamman osallistumiskynnyksen kuin monet matalan kynnyksen kasvokkaiset palvelut pystyvät tarjoamaan. Netissä palveluohjaus ja tuki voidaan räätälöidä ja kohdistaa ajasta ja paikasta riippumatta tehokkaasti, samalla yksityiskohtiin keskittyen.

Netissä ja Varjomaailmassa on hyvät edellytykset todelliseen muutostyöhön, koska nuoret hakeutuvat sinne itse omasta tahdostaan. Omaehtoisuus on tärkeä voimaannuttava tekijä nuoren prosessissa kohti terveempää itsetuntoa. Yksi nettityön hienoimmista ominaisuuksista on, kenties paradoksaalisesti, kuulluksi tulemisen kokemus.

Pohdittavaksi:

1. Miten netissä tehtävä vertaistukityö eroaa kasvokkain tehtävästä työstä? Mikä on samaa?
2. Miten voisin hyödyntää nettiä omassa työssäni?
3. Miten netti voisi tulla osaksi julkisia palveluja?

Lähteet

Pohjola, Anneli & Kääriäinen, Aino & Kuusisto-Niemi, Sirpa 2010. Sosiaalisyö, tieto ja teknologia. Jyväskylä: PS-kustannus.

Suomen mielenterveysseura & Vilhula, Anna 2007. Sosiaalinen perimä. Ylisukupolviset kohtalot tutkimuskirjallisuuden valossa. Helsinki: Suomen Mielenterveysseura.

Takala, Janne & Ilva, Minna 2012. Mikä suojaa nuorta aikuisten alkoholiinkäytön aiheuttamilta haitoilta? Yhteiskuntapolitiikka 77 (2012):2, 176-185. Viitattu 2.8.2013. <http://www.thl.fi/attachments/yp/2012/2/takala.pdf>

**4. LUKU:
TUNNETAIDOT, ARKI, ITSETUNTO –
NUOREN ELÄMÄNTAITOJA
VAHVISTAMASSA**

Marjo Laamo

Friends-ohjelma nuorten mielen hyvinvoinnin tukena

Joka viides suomalainen nuori kärsii jonkinasteisesta ahdistuksesta tai masennuksesta. Lapsuus- ja nuoruusiällä alkaneet, tunnistamatta ja hoitamatta jääneet mielenterveyden ongelmat vaikeuttavat kasvamista aikuisuuteen, johtavat pahimmillaan erilaisten ongelmien kasautumiseen ja lisäävät merkittävästi syrjäytymisriskiä. Ennaltaehkäiseviin toimintamalleihin panostaminen on sijoitus tulevaisuuteen sekä inhimillisessä että taloudellisessa mielessä.

1990-luvun laman seurauksena kaikkia lasten ja nuorten sosioemotionaalista terveyttä tukevia palveluja karsittiin systemaattisesti huolimatta siitä, että samanaikaisesti lasten ja nuorten sekä heidän perheidensä vaikeudet lisääntyivät ja palvelujen tarve kasvoi. Kipeimmin lama kohdistui ennaltaehkäiseviin palveluihin, kuten kouluterveydenhuoltoon sekä lasten ja nuorten mielenterveyspalveluihin. (Rytkönen 2013, 17.) 1990-luvun laman satoa korjataan nyt mielenterveyspalveluissa. Viime vuonna julkaistun Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen tutkimusraportin (Paananen ym. 2012, 14–15) mukaan joka viides 26-vuotias on ollut psykiatrisessa erikoissairaanhoidossa tai syönyt psyykenlääkkeitä. Tämä tarkoittaa 12 000 nuorta kaikista vuonna 1987 syntyneistä 60 000 nuoresta. Mielenterveyden häiriöt ovat tänä päivänä myös merkittävän työkyvyttömyyttä aiheuttava sairausryhmä. Vuonna 2011 yli 1 500 alle 30-vuotiasta nuorta jäi työkyvyttömyyseläkkeelle mielenterveyden häiriön perusteella – toisin sanoen yli neljä nuorta joka päivä. Erityisesti masennus työkyvyttömyyseläkkeelle jäämisen syynä on yleistynyt viime vuosina. (Paananen ym. 2012, 39; Nuorista Suomessa 2012, 35.)

Huomattava osa mielenterveyden häiriöistä alkaa jo lapsena tai nuorena. Ongelmiin olisi pystyttävä puuttumaan jo varhaisessa vaiheessa, jotta

psykiatriseen sairaanhoitoon ja psyykenlääkkeisiin ei tarvitsisi niin usein turvautua. Nuoren arkipäivään sovellettavat elämänhallintataidot auttavat osaltaan nuoria selviytymään arjen pienistä ja suurista haasteista, ennen kuin niistä tulee ylitsepääsemättömiä ja mielenterveyttä horjuttavia. Esimerkiksi koulu toimii hyvänä areenana näiden taitojen opetteluun. Kuten Hannu Laaksola Opettaja-lehden pääkirjoituksessa (6.8.2013) toteaa: ”Opettajille olisi tarjottava resursseja ja tukea, jotta he pystyisivät osaltaan vastaamaan koululaisten hyvinvointiin ja mielenterveyden edistämisen haasteisiin”. Pieni ennaltaehkäisevä panostus on suuri inhimillinen sijoitus tulevaisuuteen.

Friends-ohjelma

Friends-ohjelma on lapsille ja nuorille suunnattu ahdistusta ja masennusta ennaltaehkäisevä sekä mielenterveyttä edistävä ohjelma. Ohjelmaa voidaan toteuttaa kouluissa ja muissa toimintaympäristöissä, ja se on suunnattu toteutettavaksi ryhmämuotoisena. Friends-ohjelman tarkoituksena on tarjota lapsille ja nuorille konkreettisia työkaluja ahdistusta ja stressiä aiheuttavista tilanteista selviytymiseen. Tunne-, ongelmanratkaisu- ja sosiaalisten taitojen opettelu on ohjelmassa keskeisessä roolissa. Ohjelman kautta lapset ja nuoret saavat valmiuksia muun muassa omien tunteiden tunnistamiseen ja käsittelyyn sekä arkielämän ongelmien ratkaisuun. Ohjelma korostaa itsestä huolehtimisen tärkeyttä sekä tarjoaa erilaisia selviytymiskeinoja vastoinkäymisten ja pettymysten varalle. Huomiota kiinnitetään kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin, jossa yhdistyvät konkreettisella tavalla keho, mieli ja käyttäytyminen. Nämä osa-alueet ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa, ja vaikuttavat kaikki ihmisen kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin. Vastaaviin lähtökohtiin perustuu myös korkeakouluikäisille suunnattu Nyyti ry:n Elämäntaitokurssi (ks. lisää Elina Marttisen ja Minna Savolaisen artikkeli tässä julkaisussa).

Ohjelma sisältää kymmenen viikoittaista tapaamista sekä kaksi myöhemmin järjestettävää kertaustapaamisesta. Friends-ohjelmasta on olemassa erilaiset versiot eri-ikäisille lapsille ja nuorille. Jokaiseen versioon kuu-

luu oma ohjaajan opas sekä työkirja. Lasten Friends -ohjelma on suunnattu 9–12-vuotiaille lapsille, ja sitä on toteutettu alakouluissa pääsääntöisesti luokanopettajan johdolla. Nuorten Friends -ohjelma on suunnattu 13–16-vuotiaille nuorille. Yläkoulussa ohjelmaa on toteutettu esimerkiksi luokanvalvojan, opinto-ohjaajan, terveystiedon opettajan, koulukuraattorin tai -psykologin johdolla. Nuorten ohjelmaa hyödynnetään myös lisäopetuksen luokissa sekä maahanmuuttajataustaisten nuorten sitouttamisessa suomalaiseen kulttuuriin. Myös nuorisohjaajat voivat toimia opettajan työparina yläkoulussa tai toteuttaa ohjelmaa esimerkiksi nuorille suunnatuissa kerhoissa. Lasten ja nuorten versiot ohjelmasta noudattavat samaa perusrakennetta, mutta tavat lähestyä ohjelmassa käsiteltäviä teemoja on muokattu kyseiseen ikäkauteen sopiviksi. Nuorten ohjelmassa korostuvat myös lasten ohjelmaa enemmän itsetuntoon, sosiaalisiin taitoihin ja kommunikaatioon liittyvät teemat. Huomiota kiinnitetään yksilöllisiin vahvuuksiin, positiivisiin ajattelumalleihin ja näiden avulla tuetaan nuorten tervettä itsetuntoa.

Ohjaajan opas sisältää yksityiskohtaiset ohjeet kaikkien ohjelmassa käsiteltävien aiheiden käsittelyyn. Tehtäviä ohjelmassa on runsaasti, jotta jokainen ohjaaja löytää juuri omalle ryhmälleen sopivat tehtävät. Työkirjan ohella Friends-tapaamisissa tehdään runsaasti pari- ja ryhmätöitä sekä erilaisia toiminnallisia tehtäviä, esimerkiksi roolipelien ja draaman avulla. Friends-materiaalin käyttöönotto edellyttää ohjaajakoulutuspäivään osallistumista. Koulutuspäivän aikana perehdytään ohjelman taustateoriaan, tutkimuksiin sekä käytännön toteutukseen.

Friends-ohjelman on kehittänyt psykologian tohtori Paula Barrett, joka toimii professorina ja tutkijana Australian Brisbanessa sijaitsevassa Pathways Health and Research Centerissä. Suomessa Friends-ohjelman lisensointia hoitaa Aseman Lapset ry.

Nuorten mielenterveys ja ohjelman teoreettinen perusta

Joka viidennellä suomalaisella nuorella on psykososiaalisia ongelmia (Penanen & Joroinen 2007). Erityyppiset ahdistuneisuushäiriöt ovat nuorten

yleisin mielenterveysongelma. Ahdistuneisuus on yleisesti ilmenevä tunne, mutta häiriöksi se luokitellaan silloin, kun se on jatkuvaa ja alkaa haitata nuoren normaalia elämää, esimerkiksi koulunkäyntiä tai sosiaalisia suhteita. Ahdistuneisuus ilmenee niin fyysisinä (levottomuus, vapina, pahoinvointi), psyykkisinä (epärealistinen pelko tai huoli, keskittymis- ja muistivaikeudet) kuin käyttäytymisessä näkyvinä oireina (epämielilyttävä olo sosiaalisissa tilanteissa, tilanteiden välttely, eristäytyminen). Ahdistuksen ennaltaehkäisyyn perustuvat interventio-ohjelmat ovat tärkeitä, ei pelkästään siksi, että ahdistuneisuus on yleistä nuorten keskuudessa vaan myös siksi, että ahdistuneisuus on yleisin riskitekijä sairastua masennukseen murrosiässä tai varhaisessa aikuisiässä (Barrett 2012, 3). Ahdistuneisuus altistaa vakavan masennuksen lisäksi myös päihdeongelmille. Ahdistuksesta ja päihteiden käytöstä voi helposti syntyä nuorelle noidankehä: ahdistus ajaa nuoren käyttämään päihteitä, mutta päihteiden käyttö lisääkin ahdistusta, mikä puolestaan lisää päihteiden käyttöä. (Fröjd ym. 2009, 26.)

Niin kotimaisten kuin kansainvälistenkin tutkimusten mukaan noin 15–20 % nuorista kärsii masentuneisuudesta. Tutkimukset osoittavat myös, että nuoret tytöt kokevat masennusoireita useammin kuin pojat. Arvioiden mukaan vakavasta masentuneisuudesta kärsii noin 2-10 % nuoruusikäisistä. (Barrett ym. 2006, 403; Haarasilta 2003, 54; Tiippana 2009, 84.) Suomessa alaikäisten psykiatrinen sairaalahoito on lisääntynyt huolestuttavasti, vaikka pyrkimyksenä on ollut panostaa avohoitoon ja kotipalveluihin. Vuonna 2008 psykiatrisessa sairaalahoidossa oli kaksi kertaa enemmän alaikäisiä potilaita kuin kymmenen vuotta aiemmin. Tänä aikana myös hoitajaksot ovat pidentyneet huomattavasti. (Soisalo 2012, 16.) Suurin osa masentuneista nuorista jää kuitenkin tunnistamatta ja hoidotta. Tämä johtuu osin siitä, että nuoret eivät itse tunnista oireita ja osin siitä, etteivät aikuiset huomaa nuorten oireilua. Masennukselle tyypillisiä oireita ovat alakuloisuus, mielialan lasku, ärtyneisyys sekä toivottomuuden ja avuttomuuden tunne. Masennukseen liittyy usein myös somaattisia oireita kuten kipua, voimattomuutta ja unettomuutta. Nuoren masennukselle erityisiä piirteitä ovat käytösongelmat, aggressiivisuus, levottomuus,

yliaktiivisuus, vaikeudet koulutyössä, väärinymmärretyksi tuleminen tunne sekä itsetuhoinen käyttäytyminen, kuten viiltely. (Huttunen 2011)

Friends-ohjelman ahdistuneisuuden ehkäisyyn ja varhaiseen puuttumiseen keskittyvä teoreettinen malli kohdistuu niihin kognitiivisiin (ajattelumallit), fysiologisiin (tunteet, kehon oireet, rentoutuminen) ja käyttäytymisen (oppiminen, selviytymiskeinot) prosesseihin, joiden katsotaan olevan vuorovaikutuksessa ahdistuneisuuden kehittymisen, jatkumisen ja kokemisen kanssa (Barrett 2012, 5; Tiippana 2009, 26–27). Ohjelma ehkäisee ahdistuneisuuden ja masentuneisuuden kehittymistä vahvistamalla tunne-elämän tasapainoisuutta ja edistämällä positiivisia selviytymistaitoja ennen kuin vakavia emotionaalisia ongelmia ehtii syntyä.

Friends-ohjelmalla on vankka teoreettinen perusta, joka pohjautuu lukuisiin kansainvälisiin seuranta- ja vaikuttavuustutkimuksiin. Tutkimukset ovat osoittaneet, että lapset ja nuoret hyötyvät Friends-ohjelmasta. Esimerkiksi ahdistuneisuuden on osoitettu tasaantuneen ja vähentyneen ohjelmaan osallistuneilla lapsilla ja nuorilla. Myös vaikutusten pysyvyyttä on tutkittu lukuisissa seurantatutkimuksissa, joiden perusteella ohjelmalla voidaan sanoa olevan pitkäaikaisia vaikutuksia (Tiippana 2009, 27). Esimerkiksi Lowry-Webster ym. (2003) havaitsivat tutkimuksessaan, että Friends-ohjelmaan osallistuvista jo oirehtivista nuorista 85 % oli oireettomia vuoden kuluttua tehdyssä seurantamittauksessa. Friends-ohjelma on yksi laajimmin tutkituista ja sovelletuista mielenterveyden häiriöitä ennaltaehkäisevistä ohjelmista maailmanlaajuisesti. Se on myös Maailman terveysjärjestön (WHO) hyväksymä ja suosittelema. Suomessa ohjelmaan osallistuneita lapsia ja nuoria on noin 22 000.

Friends-ohjelma koulun arjessa

Suomessa Friends-ohjelmaa on toteutettu pääsääntöisesti peruskouluissa. Työparityöskentely on osoittautunut erittäin myönteiseksi kokemukseksi, erityisesti ohjattavan ryhmän ollessa suuri. Opettajien työpareina ovat toimineet muun muassa oppilashuoltohenkilöstön jäsenet sekä nuoriso-ohjaajat. Työparityöskentely ei ainoastaan rikasta ohjelman vetämistä, vaan

tarjoaa myös keinon kehittää moniammatillista yhteistyötä. Friends-ohjelma tarjoaa välineitä tutustua oppilaisiin aivan uudella tavalla, ja ohjelman myötä myös ryhmähenki luokassa usein paranee. Ohjelman alussa ryhmäytymiseen käytetään paljon aikaa, jotta jokaisella ryhmän jäsenellä olisi Friends-tapaamisissa turvallinen ja kunnioitettu olo. Yhteisten pelisääntöjen luominen tapahtuu jo ensimmäisellä tapaamiskerralla. Nämä vastavuoroiseen kunnioitukseen, luottamukseen ja hyvään käyttäytymiseen liittyvät pelisäännöt siirtyvät usein myös muihin koulun arjen toimintaympäristöihin.

Friends-ohjelman käytännön toteutus soveltuu erityisen hyvin koulun arkeen, sillä sen teoreettisessa viitekehyksessä korostuu kokemuksellinen vertaisoppiminen. Ohjelma rohkaisee osallistujia jakamaan kokemuksiaan ryhmässä ja oppimaan myös muilta ikätovereilta. Tarkoituksena on ennen kaikkea saada nuoret ymmärtämään, etteivät he ole yksin tunteiden ja ajatustensa kanssa. Kaikki tuntevat toisinaan ahdistusta ja pelkoa, ja ohjelman tarkoituksena on tarjota erilaisia elämänhallinnallisia keinoja näistä tilanteista selviytymiseen.

Ryhmämuotoisena ohjelmaa on Suomessa vedetty pääsääntöisesti koululuokissa, mutta enenevässä määrin myös muissa toimintaympäristöissä, kuten nuorisotyön arjessa. Friends-ohjelmaa on viety nuorisotyön ja muiden lähialojen kentille muun muassa Preventiimin rinnalla toimivan Selvästi parempi mieli -kehittämishankkeen kanssa yhteistyössä järjestetyn ehkäisevän päihde- ja mielenterveystyön perusteet -koulutuksen kautta. Koulutuksia on järjestetty valtakunnallisesti kuudella paikkakunnalla vuoden 2013 aikana. Ohjattujen ryhmien lisäksi Friends-ohjelmaa voidaan hyödyntää myös yksilötyöskentelyssä. Esimerkiksi Norjassa Friends-ohjelmaa käytetään nuorisopsykiatrian poliklinikoilla sekä sairaaloissa terapian tukena. Myös Suomessa Friends-ohjelman käyttöönottoa yksilötyössä on avattu erityisesti sosiaali- ja terveydenhuollon aloille.

Ohjelman yksi keskeinen tavoite on pyrkiä aktivoimaan vanhempia mukaan tärkeiden taitojen harjoitteluun. Ohjelman aikana nuorille annetaan kotitehtäviä, joiden tarkoituksena on aktivoida nuoria ja vanhempia keskustelemaan nuoren elämään liittyvistä ja nuorta askarruttavista asioista. Opetut asiat yleistyvät osaksi nuorten elämää parhaiten silloin, kun nii-

tä harjoitellaan kaikilla elämän osa-alueilla monipuolisesti. Friends-ohjelma toimii apuvälineenä kodin ja koulun yhteisten kasvatustavoitteiden toteuttamisessa, sekä kodin ja koulun välisen yhteistyön vahvistajana.

Friends-ohjelman teemat, kuten sosioemotionaaliset taidot, itsetunto ja sosiaaliset suhteet kuuluvat myös valtakunnallisen perusopetuksen opetussuunnitelmaan. Oppilaiden kokonaisvaltainen hyvinvointi ja kansalaisyhteiskunnan kasvaminen kulkevat suuren linjan tavoitteina läpi opetussuunnitelman. Ohjelma sopii erinomaisesti toteutettavaksi osana Ihmisenä kasvaminen -aihekokonaisuutta. Kuten perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa todetaan: ”Koko opetuksen kattavan Ihmisenä kasvaminen -aihekokonaisuuden päämääränä on tukea oppilaan kokonaisvaltaista kasvua ja elämän hallinnan kehittymistä. Tavoitteena on luoda kasvuympäristö, joka tukee toisaalta yksilöllisyyden ja terveen itsetunnon ja toisaalta tasa-arvoon ja suvaitsevaisuuteen pohjautuvan yhteisöllisyyden kehitystä” (Opetushallitus 2004, 38.) Friends-ohjelmassa opittavat taidot ovat suurimaksi osaksi arkisia elämähallintataitoja, jotka koulussa usein jäävät tietopainotteisen oppimisen varjoon. Kansallisen opetussuunnitelman ohella myös hallitusohjelma 2011–2015 painottaa vahvasti lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämistä. Suurimpana kompastuskivenä tuntuukin olevan siirtyminen puheesta tekoihin.

Lopuksi

Lasten ja nuorten psyykkinen hyvinvointi näyttää tänä päivänä kaksijakoiselta. Suurin osa lapsista ja nuorista voi hyvin tai jopa paremmin kuin näitä edeltävät sukupolvet, mutta huonosti voivia lapsia ja nuoria on selvästi aiempaa enemmän. Kaiken kaikkiaan mielenterveyden häiriöt ovat nykyään keskeinen koko väestön hyvinvointia ja toimintakykyä heikentävä ongelma. Ne ovat suuri ongelma niin yksittäiselle ihmiselle ja hänen läheisilleen kuin koko väestön terveydelle ja kansantaloudelle. (Soisalo 2012, 17.) Friends-ohjelman avulla nuoret oppivat erilaisia elämähallinnallisia taitoja arjen vastoinkäymisistä selviytymiseen. Näiden taitojen avulla voidaan tehokkaasti ennaltaehkäistä nuorten kokemaa liiallista ahdistusta ja usein

ahdistuksesta kumpuavia muita elämänhallinnallisia ongelmia kuten masennusta, päihteiden käyttöä, koulupudokkuutta ja syrjäytymistä. Ohjelman avulla nuoret oppivat pitkäjänteisyyttä ja tavoitteellisuutta sekä huomaavat, että suuriltakin tuntuvat ongelmat on mahdollista ratkaista. Onnistumisten kautta nuoret saavat lisää itseluottamusta ja uskoa omiin kykyihinsä.

Friends-ohjelmassa tunnetaidot ovat suuressa roolissa. Tunnetaidoilla tarkoitetaan yksilön kykyä tunnistaa, nimetä, ilmaista ja säädellä omia tunteitaan sekä tunnistaa toisten ihmisten tunteita. Hyvät tunnetaidot edistävät yksilöiden välistä vuorovaikutusta, empatiakykyä sekä vähentävät ihmisen sisäisiä ja ihmisten välisiä ristiriitoja. Tunteiden tunnistaminen ja nimeäminen ovat keskeisiä taitoja koko elämän kannalta. Tärkeää on, että nuoret tunnistaisivat toimintaa lamauttavat tunteet ja osaisivat hakea apua ajoissa. Lasten ja nuorten mielenterveysongelmat vaativat huomiota. Ennaltaehkäisevät interventiot ovat tässä työssä ensiarvoisen tärkeitä, sillä niiden avulla nuoret oppivat erilaisia keinoja selviytyä ahdistusta ja pelkoa aiheuttavista tilanteista jo ennen niiden kohtaamista.

Pohdittavaksi:

1. Mitkä asiat voivat vahingoittaa ja mitkä suojata nuoren mielenterveyttä?
2. Millaisia huolenaiheita nuorilla voi olla?
3. Miten voin pitää yllä omaa mielen hyvinvointiani? Mikä auttaa jaksamaan?

Lähteet

Barrett, Paula 2012. Friends ryhmänohjaajan opas nuorten kanssa työskentelyyn (FRIENDS for Life: Group Leaders' Manual for Youth). Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Barrett, Paula & Dadds, Mark & Farrell, Lara & Ollendick, Thomas 2006. Long-term Outcomes of an Australian Universal Prevention Trial of Anxiety and Depression Symptoms in Children and Youth: An Evaluation of the Friends Program. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology* 2006 (35), 3, 403-411.

Fröjd, Sari & Kaltiala-Heino, Riittakerttu & Ranta, Klaus & von der Pahlen, Bettina & Marttunen, Mauri 2009. Nuorten ahdistuneisuus ja päihteiden käyttö: Tietoa vanhemmille ja nuorten kanssa työskenteleville aikuisille. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Haarasilta, Linnea 2003. Major depressive episode in adolescents and young adults – A nationwide epidemiological survey among 15-24- year-olds. Helsinki: National Public Health Institute.

Huttunen, Matti 2011. Lasten ja nuorten masennus ja mielialahäiriöt. Lääkärikirja Duodecim. Viitattu 8.11.2013. http://www.terveyskirjasto.fi/kotisivut/tk.koti?p_artikkeli=dlk00383

Laaksola, Hannu 2013. Koulut avuksi mielenterveysongelmiin. Opettaja-lehti, pääkirjoitus 32/2013, 3.

Lowry-Webster, Hayley; Barrett, Paula & Lock, Sally 2003. A universal Prevention Trial of Anxiety Symptomology during Childhood: Results at 1-year Follow-up. *Behaviour Change* (20), 1, 25-43.

Nuorista Suomessa 2012. Tutkimuskooste. Suomen nuorisoyhteistyö – Allianssi ry. Viitattu 12.9.2013. <http://www.alli.fi/binary/file/-/id/615/fid/1803>

Opetushallitus 2004. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004. Viitattu 13.9.2013. http://www.oph.fi/download/139848_pops_web.pdf.

Paananen, Reija; Ristikari, Tiina; Merikukka, Marko; Rämö, Antti & Gissler, Mika 2012. Lasten ja nuorten hyvinvointi: Kansallinen syntymäkohortti 1987 -tutkimusaineiston valossa. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen raportti 52/2012.

Pennanen, Marjaana & Joroinen, Katja 2007. Koulupohjaisen syrjäytymiskehityksen ehkäisy (SYKE) – pilottihankkeen loppuraportti. Kansanterveyslaitoksen julkaisuja B23, 2007.

Rytkönen, Minna 2013. Kehityskulkuja ja väliintuloja. Ekologinen näkökulma vakavan väkivallanteon tehneiden nuorten sosioemotionaalisen terveyden kehitykseen. Väitöskirja. Kuopio: Hoitotieteen laitos.

Soisalo, Raul 2012. Särkyvä mieli – lasten ja nuorten psyykinen oireilu. Helsinki: Suomen Psykologinen Instituutti.

Tiippana, Netta 2009. Mielen hyvinvoinnin tukeminen koulussa. Ahdistusta ja masennusta ennaltaehkäisevän Friends-ohjelman yhteys 7.-luokkalaisten kokemaan mielialaan ja itsetuntoon. Pro gradu -tutkielma. Helsinki: Kasvatustieteen laitos.

Anna Erkkö, Marjo Hannukkala ja Tomi Pruuki

Nuoren voimavaroja lisätään mielenterveystaitoja vahvistamalla

Mielenterveys on hyvinvoinnin perusta

Nuorten mielenterveyden tukeminen on osa kasvatus työtä. Mielenterveyden perustaa, muun muassa tunne- ja sosiaalisten taitojen kehitystä, taitojen oppimista ja kykyä huolehtia itsestä, rakennetaan lapsuudessa ja nuoruudessa turvallisen kasvun myötä. Nuorisotyö tarjoaa nuorten elämään aikuisten läsnäoloa, turvallisuutta, kohtaamisia ja mahdollisuuksia vahvistaa lasten ja nuorten itseluottamusta ja henkistä hyvinvointia. Suomen Mielenterveysseurassa on kehitetty lasten ja nuorten mielenterveyttä suojaavista tekijöistä malleja, työvälineitä ja koulutusta nuorisotyön ammattilaisille ja kaikille lasten ja nuorten kanssa toimiville kasvattajille. Työvälineiden ja koulutusten avulla lisätään kasvattajien tietoisuutta mielenterveydestä elämäntaitona ja tuetaan voimavaralähtöistä työtettä nuorten kanssa tehtävässä työssä.

Maailman terveysjärjestön WHO:n määritelmän mukaan mielenterveys on olennainen osa kokonaisvaltaista hyvinvointia ja terveyttä. Se on hyvinvoinnin tila, jonka ansioista ihminen pystyy toimimaan omien kykijensä mukaisesti, selviytymään elämään kuuluvista paineista ja kuormituksesta, työskentelemään tuotteliaasti ja antamaan panoksensa omalle yhteisölle. (WHO 2010.) On tärkeää huomata, että mielenterveys ja mielen sairaus ovat kaksi eri käsitettä. Mielenterveyden häiriöitä hoidetaan lääketieteen ja terapian avulla, mielen terveyttä vahvistetaan ja siihen liittyviä taitoja harjoitellaan. Psykkinen tai fyysinen sairaus ei estä mielenterveystaitojen harjoittamista, päinvastoin mielenterveystaitojen vahvistaminen edesauttaa sairauksista toipumista. (Karila-Hietala ym. 2013).

Mielenterveys on siis elämäntaidollinen käsite. Se on kokemus omasta hyvinvoinnista ja elämän tasapainosta ja näkyy elämänilon tunteena, toivon säilyttämisenä ja luottamuksena elämään. Mielenterveys ei ole staattinen ominaisuus, vaan se vaihtelee elämän eri vaiheissa, jollain tapaa jopa päivittäin. Mielenterveyden tasapaino, eli päivittäisten stressitekijöiden ja rentoutumisen välinen suhde, on myös hyvin yksilöllistä (Mielenterveyden edistäminen kouluissa 2013).

Mielenterveyden edistäminen on hyvinvointia vahvistavaa toimintaa, jossa tuetaan voimavaroja ja vahvuuksia. Voimavarat ovat tekijöitä, jotka suojaavat mielenterveyttä ja elämän tasapainoa. Voimavarat kertyvät pitämällä huolta omasta jaksamisestaan, varaamalla riittävän ajan lepoon ja toteuttamalla iloa ja energiaa tuovia asioita elämässään. Voimavaroja käytetään ja kulutetaan päivittäin, minkä takia niitä tulee myös vahvistaa päivittäin.

Mielenterveyden edistämisen yhteiskunnallinen merkitys

Mielenterveyttä voidaan lisätä yhteisesti panostamalla niihin tekijöihin, jotka tuottavat terveyttä ja hyvinvointia. Voimavaralähtöinen työ tuottaa tuloksia; lasten ja nuorten mielenterveyden edistämiseen sijoitettu pääoma palautuu 1–5 vuodessa takaisin jopa viisinkertaisena verrattuna sijoitettuun pääomaan. (McDaid 2011.) Mielenterveyttä edistävällä työllä on merkittävä vaikutus myös elinikään. Tutkimuksen mukaan elinaikanaan voi lisätä jopa 7,5 vuodella, jos toteuttaa mielenterveyttä tukevia asioita elämässään. Vuorovaikutus toisten kanssa, fyysinen aktiivisuus, uteliaisuus, uuden oppiminen sekä jakaminen ja antaminen vaikuttavat todistetusti ihmisen hyvinvointiin ja mielenterveyteen. (Mental Capital and Wellbeing 2008.)

Nuorten mielenterveys ja sitä uhkaavat tekijät ovat viime vuosien aikana olleet esillä yhteiskunnallisessa keskustelussa ja yleisesti tiedostettuna huolenaiheena. Tutkimukset ovat osoittaneet, että nuorten pahoinvointi on lisääntynyt ja yhä useampi nuori on vaarassa syrjäytyä. Nuorten kanssa työskentelevien työhyvinvointi on myös heikentynyt ja sairauspoissaolot

lisääntyneet. Lähes 50 000 nuorta on yhteiskunnan järjestelmien ulkopuolella ja näin ollen myös hyvin mahdollisessa syrjäytymisriskissä. Kelan tutkimuksen mukaan joka päivä viisi nuorta jää työkyvyttömyyseläkkeelle. Lukioikäisistä jopa 13 % kokee uupumusta ja kyynisyyttä opiskeluun ja elämään. (Raitasalo & Maanniemi 2011.)

Nuorten pahoinvoinnin taustalta löytyvien tekijöiden kartoitus on tärkeää, mutta tämän lisäksi on keskitettävä voimavaroja entistä enemmän myös ennaltaehkäisevään havainnointiin, tiedostamiseen ja toimenpiteisiin. Terveystieteiden tohtori Pirjo Kinnunen tutki joulukuussa 2011 valmistuneessa väitöskirjassaan varhaisaikuisen mielenterveyttä ja siihen yhteydessä olevia ennakoitavia tekijöitä. Kinnunen esittää, miten varhainen ongelmiin puuttuminen on tärkeää, mutta mielenterveyden edistämisen näkökulmasta toimenpiteisiin tulisi ryhtyä jo paljon aikaisemmin. Lisäksi hän painottaa, että nuoren mielenterveyttä tulisi edistää juuri niissä arjen yhteisöissä, joissa nuori toimii: kodeissa, kouluissa ja vapaa-ajan harrastuksissa. Nuoren kuuntelu, nuoren asioista kiinnostuminen, kannustaminen ja rohkaiseminen voivat kuulostaa pieniltä asioilta, mutta niiden merkitys on korvaamaton. Mielenterveyden edistämiseen tarvitaan riittävä määrä tietämystä, taitoa ja motivaatiota vaikuttaa. Valtaosa nuorten ongelmista ja huolista olisi tutkimuksen mukaan ratkaistavissa arkitasolla, eikä se vaatisi kalliita terapiainterventioita ja koulutuksia. (Kinnunen 2011.)

Nuoruus on otollista aikaa vahvistaa mielenterveystaitoja

Nuoruus on taitekohta, jossa nuori siirtyy lapsuudesta kohti aikuisuutta ja suuntaa ajatuksiaan kohti tulevaisuutta ja aikuisiän kysymyksiä. Nuori rakentaa mielenterveyttään lapsuudessa saadun pohjan päälle - pohja on jokaisella nuorella lähtökohdista riippuen erilainen ja eri vahvuinen. Vaikka lapsuudessa olisi tapahtunut kasvua rajoittavia tekijöitä, nuoruudessa kesken jääneitä tapahtumia ja toiveita tulee uudelleen käsiteltäväksi. Nuoruusikä tarjoaa siis uuden mahdollisuuden rakentaa eheää identiteettiä - nuoruusikää kuvataankin uuden mahdollisuuden aikana.

Nuoren mielenterveyttä edistetään, kun kehitetään hänen itsetuntoaan, tunne- ja sosiaalisia taitojaan, selviytymisstrategioitaan ja stressinsietokykyään. Harjoittelemalla näitä taitoja yhdessä toisten nuorten ja aikuisten kanssa, nuoret oppivat elämään tasapainossa itsensä, muiden ihmisten ja ympäristön kanssa. (Mielenterveyden edistäminen kouluissa 2013.) Nuoruus on otollista aikaa näiden taitojen harjoittelulle, sillä nuoruudessa opitaan itsenäistä älyllistä ajattelua, kokonaisuuksien rakentamista, syy-seuraussuhteiden näkemistä ja ristiriitojen ratkaisua. Aikuinen tukee tätä vaihetta keskustelemalla nuoren kanssa ja antamalla asioille yläkäsitteitä, jotka kokoavat ja yhtenäistävät asioita. Tätä kautta nuorella kehittyvät myös valmiudet tehdä omaa hyvinvointiaan tukevia ratkaisuja ja arvovalintoja elämässään.

Mielenterveysseuran hankkeissa on mallinnettu mielenterveystaitoja nuorten kielelle ja yhdessä nuorten kanssa harjoiteltavaksi. Esittelemme kolme keskeistä mielenterveystaitoa: itsestä huolehtiminen päivittäisten valintojen kautta (mielenterveyden käsi), tunteet mielenterveystaitona (tunteiden tuulimylly) sekä turvaa ja tukea tuovat tekijät ja nuoren vahvuuksien sanoittaminen (voimasimpukka). Näiden taitojen reflektointi tukee kasvattajan omia mielenterveystaitoja sekä antaa valmiuksia keskustella teemoista nuorten kanssa.

Hyvinvointi lähtee päivittäisistä valinnoista, tunnetaidoista ja voimavarojen vahvistamisesta

Teemme päivittäin valintoja, pieniä päätöksiä siitä, miten vietämme arkeamme. Arjen valinnoilla, säännönmukaisuudella ja rutiineilla on vaikutusta nuoren jokapäiväiseen jaksamiseen ja hyvinvointiin. Unen ja levon määrä, ravinto ja yhteiset ruokailuhetket, kohtaamiset toisten ihmisten kanssa, ajatusten ja tunteiden jakaminen, liikunta sekä luovuus ja itsensä toteuttaminen vaikuttavat oleellisesti päivittäiseen hyvään oloon. Arjen valintoihin vaikuttavat päivän tapahtumat ja olosuhteet, kuten työn tai koulun vaatimukset. Valintojen taustalla vaikuttavat myös arvot, mihin haluamme käyttää aikaamme ja mitä pidämme tärkeänä. (Ks. nuorten elämänhallin-

nasta ja arjen hyvistä valinnoista myös Minna Savolaisen ja Elina Marttisen artikkeli Nyyti ry:n Elämäntaitokursseista.)

Aikuisen tehtävänä on tuoda nuoren elämään turvaa ja jatkuvuutta arkisten rutiinien ja päivittäisen rytmien kautta. Nuoren tarpeita kuuntelemalla, häntä ohjaamalla ja rajoja asettamalla, kasvattaja tekee nuoren elinympäristön hallittavaksi, ymmärrettäväksi ja mielekkääksi (Kuusinen 2012). Nuori tarvitsee ohjausta säännönmukaisuuden ja tasapainon löytämiseen, jotta nuori oppii hahmottamaan valintojensa merkityksiä ja vaikutuksia. Kuormittavien ja voimaa antavien asioiden suhteesta on hyvä keskustella nuorten kanssa. Keskustelun tueksi on kehitetty mielenterveyden käsi -malli.

Näihin voit itse vaikuttaa

MIELENTERVEYDEN KÄSI

RAVINTO JA RUOKAILU

- Mitä söit päivän aikana?
- Muistitko syödä välipaloja?
- Kenen kanssa söit?
- Söitkö rauhassa vai oliko kiire?

UNI JA LEPO

- Mihin aikaan menit nukkumaan?
- Nukuitko tarpeeksi?
- Nukuitko hyvin?
- Heräsitkö pirteinä?
- Oliko päivässäsi mukavia oleskeluhetkiä?
- Ehditkö rentoutua ja levätä?

IHMISSUHTEET JA TUNTEET

- Ketä tapasit tänään?
- Mitä teit perheen kanssa?
- Millainen mielialasi oli päivän aikana?
- Kerroitko jollekin tunteistasi?
- Jaksotko kuunnella ystävää?
- Mistä olit iloinen tai surullinen?

LIIKUNTA JA YHDESSÄ LIIKKUMINEN

- Miten liikutit päivän aikana?
- Liikutko jonkun kanssa?
- Millainen liikunta on parasta?
- Millaisen olon liikunta saa sinussa aikaan?

HARRASTUKSET JA LUOVUUS

- Mitä hauskaa teit?
- Teitkö jotain luovaa?
- Millaisesta tekemisestä saat mahtavan tunteen?
- Mikä on sinusta kaunista?
- Paljonko olit tietokoneella tai katsot televisiota?
- Kenen kanssa harrastit?

PÄIVÄN RYTHMI

ARVOT JA PÄIVITTÄISET VALINNAT ELÄMÄN ERI YMPÄRISTÖISSÄ

- Millaisia hyvää mieltä tuovia valintoja teit päivän aikana?
- Mitä arvostat ja pidät tärkeänä elämässäsi?

SUOMEN MIELENTERVEYSSEURA

© Mielenterveystaito keskus - Aikienet, Saimon Mielenterveyskeskus
mielenterveysseura.fi • mielenterveystaidot.fi

MIELENTERVEYSTAITO KASVUUN

Tunnetaidot ovat keskeinen osa mielenterveyttä. Jokaisella tunteella on oma viestinsä ja merkityksensä. Tunneviestit auttavat ohjaamaan toimintaamme vuorovaikutus- ja päätöksentekotilanteissa ja tekemään rajauksia hyvinvoinnin ja tasapainon ylläpitämiseksi.

Toimiva yhteys omiin tunteisiin tarkoittaa kykyä tunnistaa, sanoittaa ja ilmaista tunteita rakentavasti. Tällaiset tunnetaidot vapauttavat ja lisäävät energiaa sekä auttavat ahdistuksen hallinnassa ja stressin kokemisessa. Tunnetaidot ovat myös keskeinen osa positiivisen minäkuvan ja itsetunnon rakentamisessa. Tunnetaitojen merkitys piilee siinä, että taitojen avulla ihminen voi luottavaisesti kohdata elämän tapahtumia ja niiden aiheuttamia tunteita ilman, että tarvitsee pelätä jatkuvaa tasapainon järkkymistä. Tunteiden tukahduttaminen ja torjuminen, halu päästä niistä nopeasti eroon, kuormittavat ihmistä ja altistavat pahoinvoinnille sekä kasvattavat riskiä erilaisille psyykkisille ja psykosomaattisille oireille. (Korkeila 2008.) Tunteita, haastavimpiakin, voi oppia käsittelemään ja purkamaan rakentavalla tavalla. Tuore väitöstutkimus Itä-Suomen yliopistosta vahvistaa myös tunnetaitojen tärkeyttä nuorten väkivaltaisen käyttäytymisen ehkäisemisessä. (Rytkönen 2013.) Aseman Lapset ry:n Friends-ohjelmassa on paljon käytännön toteutustapoja tunnetaitojen harjoitteluun nuorten kanssa (ks. Marjo Laamon artikkeli tässä julkaisussa).

Tunnetaitoja opitaan ja harjoitellaan syntymästä lähtien ja niitä tulee vahvistaa koko elämän ajan. Kaikkien lasten ja nuorten kasvuympäristö ei tue tunnetaitojen kehitystä optimaalisella tavalla, jolloin nuorisotyöllä on ensiarvoisen tärkeä rooli tunnetaitojen opetteluun ja jäsentämiseen kehyksessä. Nuoret tarvitsevat ymmärrystä siitä, että kaikenlaisten tunteiden kokeminen on täysin luonnollista ja sallittua, mutta kaikki käyttäytymismallit eivät. Nuorisotyössä tehdään tunnekasvatusta päivittäin. Aikuisen tehtävänä on sanoittaa ja ilmaista omia tunteitaan, myös niitä haastaviakin, ja rakentavalla toiminnallaan osoittaa, että tunteiden kokeminen ja ilmaiseminen on osa elämää. Aikuisen mallista nuori saa välineitä tunteiden nimeämiseen ja säätelyyn. Keskustelun avuksi on kehitetty tunteiden tuulimylly-malli.

Hyvä itsetunto, luottamus omaan itseensä ja kykyihinsä, on yksi mielen-
terveyden suojaiteista. Nuori, jolla on hyvä itseluottamus, uskoo ky-
kyihinsä, tuntee hallitsevansa elämäänsä ja uskoo pystyvänsä toteuttamaan
toiveensa ja suunnitelmansa tulevaisuudelle. (Mielenterveyden edistämi-
nen kouluissa 2013.)

Nuoren itsetuntoa vahvistetaan antamalla hänelle tilaisuuksia saada on-
nistumisen elämyksiä ja auttamalla häntä kohtaamaan myös vaikeuksia.
Nuoruudessa harjoitellaan ja opitaan uusia taitoja, mikä tapahtuu usein
yrityksen ja erehdyksen kautta. Moni nuori on hyvin herkkä pettymyk-
sille ja epäonnistumisille. Pettymykset tuottavat alakulon, surun ja välil-
lä vihankin tunteita, ja epäonnistuminen voi herättää häpeää. Pettymykset
koetaan yksilöllisesti, ja toiset tarvitsevat enemmän tukea niistä selviyty-
äkseen. Aikuisen on hyvä tiedostaa, että nuoren psyykkiset hallintakeinot
ja voimavarat eivät ole vielä kehittyneet aikuisen tasolle, jolloin aikuisis-
ta pieneltä tuntuvat asiat saattavat tuntua nuoresta raskailta. Kun nuoren
kanssa keskustellaan huolista, on tärkeää pitää myös voimavaralähtöinen

ja tulevaisuuteen suuntaava ote mukana. Vahvistamalla nuoren itsetuntoa, nuori saa luottamusta tarttua haasteisiin, rohkeutta ottaa riskejä ja uskoa siihen, että hän voi selvitä mahdollisista takaiskuista ja pettymyksistäkin. Keskustelun avuksi on kehitetty voimasimpukka -malli.

Nuorisotyön vahvuutena on nuoren kohtaaminen, vastuuntunto ja rohkeus puuttua ongelmatilanteisiin. Nuorisotyöntekijä voi olla ensimmäinen, joka kiinnittää huomiota muutokseen nuoren olemuksessa tai käytöksessä. Kun huoli herää, on se aina riittävä syy tilanteeseen puuttumiseen. Nuorta tulee kannustaa avun hakemiseen ja tarvittaessa saattaa hänet avun piiriin. Nuorta ei saa jättää yksin, aikuisen tulee kulkea hänen rinnallaan riittävän pitkään.

Nuori tarvitsee aikuista, joka kykenee ottamaan voimakkaammatkin tunnereaktiot ja turhaumat vastaan. Keskusteleminen huolista voi usein olla luontevampaa jonkin muun aktiviteetin ohessa, kuin pelkästään kasvotusten keskustelemalla työhuoneessa. Esimerkiksi biljardin tai lautapelin

pelaamisen yhteydessä kynnys puhua saattaa madaltua ja tekeminen antaa mahdollisuuden suunnata tarkkaavaisuus aina takaisin aktiviteettiin, mikäli vaikeista tunteista keskusteleminen osoittautuisikin liian kuormittavaksi tai kiusalliseksi. Usein jo pelkkä tieto siitä, että tarvittaessa lähellä on aikuisia, jotka ovat kiinnostuneita hänestä ja ovat häntä varten, tuovat turvaa. Aikuinen vahvistaa nuoren elämän suojatekijöitä, pitää yllä uskoa ja toivoa turvaamalla arjen jatkumisen ja osoittaa, että on läsnä jatkossakin.

Mielenterveys voimaksi nuorisotyöhön - kehittämistyö Mielenterveysseurassa

Suomen Mielenterveysseurassa on kehitetty koulutusta ja materiaaleja nuorisotyön ammattilaisille vuodesta 2010 saakka. Suomen itsenäisyyden juhlarahasto SITRA rahoitti projektia, jossa kehitettiin työvälineitä verkossa toimiville nuorisotyöntekijöille. Tavoitteena oli rohkaista verkkonuorisotyöntekijöitä keskustelemaan mielenterveysteemoista nuorten kanssa ja antaa tukea ja välineitä vaativaan verkkoympäristöön. Kehittämistyön aikana tuli esille, että koko nuorisotyön laajalla kentällä on tarve saada mielenterveysteemoista lisäosaamista, koulutusta ja työvälineitä. Tähän tarpeeseen lähdettiin vastaamaan opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittamalla Mielenterveystaidot nuorisotyöhön -hankkeella, osana hallituksen lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelmaa (Lanuke). Hankkeessa kehitettiin Mielenterveys voimaksi koulutusmalli ja -käsikirja nuorisotyöhön. Käsikirja kirjoitettiin yhteistyössä nuorisotyön toimijoiden ja mielenterveystyön asiantuntijoiden kanssa. Valtakunnalliset nuorisotyön koulutukset alkoivat keväällä 2013. Mielenterveys voimaksi koulutuksen ja käsikirjan tavoitteena on vahvistaa nuorisotyön ammattilaisten tietotaitoa mielenterveydestä, tarjota välineitä toimintaan nuorten kanssa sekä tukea nuorisotyöntekijöiden voimavaralähtöistä työtettä ja työhyvinvointia.

Koulutuksista saatu palaute on ollut hyvin innostunutta. Koulutuksen luento-osuudet mielenterveydestä voimavarana, tunteista ja tunnetaidoista sekä kriiseistä ja niistä selviytymisestä ovat tuoneet monelle nuorisotyöntekijälle uutta näkökulmaa ja voimaa tehdä työtä: ”*Uusia ajatuksia, uut-*

ta voimaa itselle työn tekemiseen. Konkreettista materiaalia tukemaan omaa työntekoa. Koulutus herätteli jälleen muistamaan, miksi tätä työtä tehdään: nuorten hyväksi.” Koulutukset ovat myös antaneet vahvistusta omalle työlle nuorten parissa: ”Parasta oli se tunne, että on joskus jotain osannut tehdä oikein ja ihan pienillä arkisillakin asioilla on merkitys mielenterveyden tukemisessa nuorisotyössä.” Nuorisotyöntekijät arvostavat myös materiaalia ja sen helppokäyttöisyyttä työssä: ”Koulutuksesta saamani materiaalipaketti oli aivan loistava ja tulee todella tarpeeseen. Harjoitusten tekeminen koulutuksessa antoi varmuutta tehdä harjoituksia nuorten kanssa.”

Voimavaralähtöinen työote nuorisotyön vahvuudeksi

Mielenterveystaitoja harjoitellaan läpi elämän, eikä niissä tule kukaan täysin valmiiksi. Samalla kun nuorisotyöntekijä tukee nuorten mielenterveystaitoja, peilaa hän omia taitojaan ja kulkee matkaa yhdessä nuorten kanssa. Nuori tarvitsee kasvattajan aikaa ja kiinnostusta nuoresta - ylipäätään kokonaisvaltaista kohtaamista, jossa nuori voi kokea olevansa hyväksytty ja saavansa tukea tarpeen mukaan. Voimavaralähtöisen mielenterveyden merkityksen oivaltaminen, niin työotteessa kuin nuoren kasvun tukemisessa, antaa nuorisotyön ammattilaiselle voimia ja tukee työssä jaksamista.

Lisätietoa Mielenterveys voimaksi -koulutuksista ja materiaaleista: www.mielenterveystaidot.fi

Pohdittavaksi:

1. Mikä merkitys nuorisotyöntekijällä on nuoren mielenterveystaitojen vahvistajana?
2. Miten voit työssäsi tukea nuoren arjen valintoja? Miten hyödyntäisit Mielenterveyden kättä keskustelussa nuoren kanssa?
3. Mitkä ovat sinun vahvuutesi nuoren tunteiden sanoittajana? Miten käyttäisit Tunteiden tuulimyllyä apuna keskustelussa nuoren kanssa?
4. Miten ja missä tilanteissa voit hyödyntää Voimasimpukkaa nuoren kanssa?

Lähteet

Erkko, Anna & Hannukkala, Marjo 2013. Mielenterveys voimaksi. Käsi-kirja nuorisotyön ammattilaisille. Suomen Mielenterveysseura.

Foresight Mental Capital and Wellbeing Project 2008. Final Project report – Executive summary. The Government Office for Science, London.

Karila-Hietala, Ritva & Wahlbeck, Kristian & Heiskanen, Tarja & Sten-gård, E. & Hannukkala, Marjo 2013. Mielenterveys elämäntaitona. Mielenterveyden ensiapu 1. Suomen Mielenterveysseura.

Korkeila, Jyrki 2008. Stressi, tunteiden säätely ja immuniteetti. Duodecim.

Lavikainen, Juha & Lahtinen, Eero & Lehtinen, Ville 2004. Mielenterveystyö Euroopassa. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2004: 17.

McDaid, David 2011. Making the Long-term Economic Case for Investing in Mental Health to Contribute to Sustainability from a Health, Public Sector and Societal Perspective. European Union.

Mielenterveyden edistäminen kouluissa. Työpaperi 24/2013. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Raitasalo, Raimo & Maanniemi, Kaarlo 2011. Viisi nuorta eläkkeelle joka päivä. Kela, Sosiaalivakuutus 1/2011. Viitattu 7.10.2013. <http://verkkojulkaisu.viivamedia.fi/sosiaalivakuutus/2011/1>

Rytkönen, Minna 2013. Kehityskulkuja ja väliintuloja: ekologinen näkökulma vakavan väkivallanteon tehneiden nuorten sosioemotionaalisen terveyden kehitykseen. Kuopio: Itä-Suomen yliopisto.

Sohlman, Britta 2004. Funktionaalisen mielenterveyden malli positiivisen mielenterveyden kuvaajana. Stakes: Tutkimuksia 137. Helsinki: Stakes.

World Health Organization 2010. Mental health: strengthening our response. Viitattu 27.9.2013. www.who.int/mediacentre/factsheets/fs220/en

Minna Savolainen ja Elina Marttinen

Ole oman elämäsi tähti! – Elämäntaitokurssi opiskelijoiden elämänhallinnan, hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä

Opiskeluaikana nuoren aikuisen elämässä tapahtuu samanaikaisesti useita suuria elämänmuutoksia. Tällöin tarvitaan paljon psyykkisiä voimavaroja ja hyviä elämänhallintataitoja. Usein opiskelu- ja asuinpaikan muuttuu, lapsuuden perheestä irtaudutaan, ystäväpiiri ja harrastusmahdollisuudet vaihtuvat, päätäntävalta ja vastuunotto omista henkilökohtaisista asioista lisääntyvät ja seurustelusuhteet vakiintuvat ja syvenevät. Myöhäisnuoruudessa muodostuu oma yksilöllinen identiteetti ja vakiintuu riittävän joustava persoonallisuus, mikä mahdollistaa aikuisuuteen liittyvän elämäntavan rakentamisen. (Aalberg & Siimes 1999, 55–59.)

Suurin osa opiskelijoista selvittää nuoruusiän haasteet suuremmilta vaikeuksilta, omaksuu myöhemmän elämän kannalta suotuisia hyvinvoinnin ja terveyden toimintamalleja, jaksaa ja pärjää niin opinnoissaan kuin elämässään yleensäkin. Osa opiskelijoista kuitenkin kärsii erilaisista ongelmista, oireista ja sairauksista. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) toteuttamien Kouluterveyskyselyjen (Luopa ym. 2010; Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2013) ja Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön (YTHS) toteuttamien korkeakouluopiskelijoiden terveystutkimusten (Kunttu & Huttunen 2008; Kunttu & Pesonen 2012) mukaan opiskelijoiden yleisimmin kokemia oireita ovat väsymys, yläselän vaivat, uniongelmat, keskittymisvaikeudet, päänsärky, jännittyneisyys ja masentuneisuus. Ainakin joka kymmenennen opiskelijan arvioidaan oireilevan psyykkisesti niin vakavasti, että se haittaa merkittävästi toimintakykyä (Puusniekka & Kunttu 2011, 36–40). Kaikkienensa mielenterveys- ja päihdehäiriöt ovat opiskeluikäisten merkittävin terveysongelma (Mäki & Veijola 2012). Opis-

kelijoiden opiskelukuntoa (fyysinen ja psyykinen jaksaminen) heikentävät myöhään valvominen, liian vähäinen tai toisaalta liian runsas liikunta, ruokailutottumusten epäsäännöllisyys ja epäterveelliset ravitsemustottumukset. Erityisen huolestuttavaa on ammattiin opiskelevien runsas tupakointi ja alkoholin käyttö. Myös korkeakouluopiskelijoilla humalajuominen on tavallista. Jaksamista heikentää lisäksi työskentely opiskelujen ohella, mikä on yleisempää korkeakouluopiskelijoilla. (Puusniekka & Kunttu 2011, 36–40.)

Hyvät elämänhallintataidot ovat avuksi elämän ja arjen haasteiden kohtaamisessa ja käsittelemisessä. Elämänhallinta on yksi hyvinvoinnin kivijaloista. Elämänhallinta on itsetuntemukseen perustuvaa kykyä ohjata omaa elämää omien arvojen sekä tavoitteiden suuntaan sekä saavuttaa tavoitteitaan. Elämänhallinta on sisäinen voimavara – tunne mahdollisuuksista ja kyvyistä pitää elämää koossa ja vaikuttaa omaan elämäänsä. Hyvä elämänhallinta on elämän mielekkäänä kokemista ja luottamusta tulevaisuuteen. Se edistää selviämistä stressitilanteista, kiireestä ja erilaisista vastoinkäymisistä. Arjenhallinta on osa elämänhallintaa. Tämä tarkoittaa nuoren kykyä ottaa kehitysvaiheen mukaista vastuuta omasta elämästään ja hyvinvoinnistaan. Rutiinit kuuluvat arjenhallintaan, ja säännöllinen arki, ruokailu-, liikunta-, virkistäytymis- ja lepotottumuksineen sekä velvollisuuksineen, ylläpitää hyvinvointia ja terveyttä sekä luo turvallisuutta. (Jokinen 2005; Keltikangas-Järvinen 2008, 255–257; Ajatushautomo Tänk 2013, 5.)

Elämänhallintaa ja omaa hyvinvointia tukevaa arkea voi oppia Nyytin Elämäntaitokurssilla. Nyyti ry:n tehtävänä on tukea opiskelijoiden hyvinvointia, terveyttä ja elämänhallintaa ja tuottaa näitä tukevia palveluja sekä opiskelijoille että opiskelijayhteisöille. Nyytin kehittämistyön lähtökohtana ovat tutkimukseen perustuva tieto nuorten ja nuorten aikuisten tarpeista, ja toiminta kohdentuu vahvasti siirtymään nuoruudesta aikuisuuteen. Nyytin kehittämää elämäntaitokurssia on toteutettu korkeakouluopiskelijoille vuodesta 2004 alkaen. Elämäntaitokurssi on ryhmämuotoinen, kokonaisvaltainen ja voimavara- ja lähtöinen interventio, jonka tarkoituksena on edistää osallistujan elämänhallintaa ja pystyvyyttä sekä itsetuntemusta ja itsestä välittämistä. Kurssi tarjoaa osallistujalle tietoa ja käytännön työkaluja arjen ja elämän haasteiden kohtaamiseksi ja käsittelemiseksi.

Elämäntaitokurssin lähtökohtia

Nyhtissä kehitetyn Elämäntaitokurssin taustalla on Yhdysvalloissa Kalifornian yliopistossa luotu ja useissa tutkimuksissa vaikuttavaksi todettu kognitiivis-behavioraalinen interventio masennuksen hoitoon (Lewinsohn ym. 1978; Cuijpers ym. 2009). Control your depression -interventi- on pääosa-alueet ovat mukavan tekemisen lisääminen, ihmissuhdetaitojen harjoittelu ja ajatusmallien muuttaminen. Suomeen intervention ovat tuo- neet Katriina Kuusi ja Tarja Koffert vuonna 1996 Depressiokoulu-nimellä (Kuusi & Koffert 2003). Nyhtin kehittämistyössä Depressiokoulun perus- taan on laajennettu lisäämällä siihen liikunnan, ravitsemuksen ja levon sekä unen osa-alueet.

Elämäntaitokurssi ei ole terapiaa vaan fokuksessa on osallistujien elä- mänhallintataitojen lisääminen ja vertaistuen tarjoaminen. Kurssille osal- listuminen ei edellytä diagnosoituja häiriöitä tai tunnistettuja ongelmia tai oireita: kurssi soveltuu kaikille, jotka ovat halukkaita työskentelemään oman elämänsä ja itsensä kanssa. Kurssille osallistuminen edellyttää moti- vaatioita sitoutua kurssin ”suorittamiseen” ja siten myös ryhmäprosessiin. Ryhmään osallistuminen on kasvokkain toteuttavilla Elämäntaitokurssilla keskeistä. Ryhmässä toimiminen antaa osallistujalle mahdollisuuden har- joitella kurssin aihe-alueisiin liittyviä taitoja, vuorovaikutustaitoja sekä ja- kaa kokemuksia, saada tukea ja palautetta muilta ryhmäläisiltä. Elämän- taitokurssilla osallistuja sitoutuu ryhmän sääntöihin, jotka ohjaavat asioi- den rakentavaan ja tukea antavaan käsittelyyn. Kurssin säännöt käsitellään kurssin alkaessa, ja ne on esitelty kurssin Osallistujan oppaassa. Ryhmä- muotoisen intervention etu on myös sen kustannustehokkuus yksilöinter- ventioihin verrattuna. (Nyyti ry 2010; ks. myös Kuusi & Koffert 2003 ja Lewinsohn ym. 1978.)

Elämäntaitokurssin tarkoituksena on vahvistaa osallistujan uskoa ja luottamusta omiin kykyihinsä (pystyvyyden tunnetta) ja edistää oman elämän ja elämänhallinnan kannalta hyvien ratkaisujen tekemistä. Inter- ventiossa tarjotaan tietoa ja käytännön työkaluja arjen ja elämän haastei- den kohtaamiseen ja käsittelemiseen. Kurssi toimii työkalupakki-idealla, eli osallistujat opettelevat kurssilla erilaisia elämänhallintaa, hyvinvointia

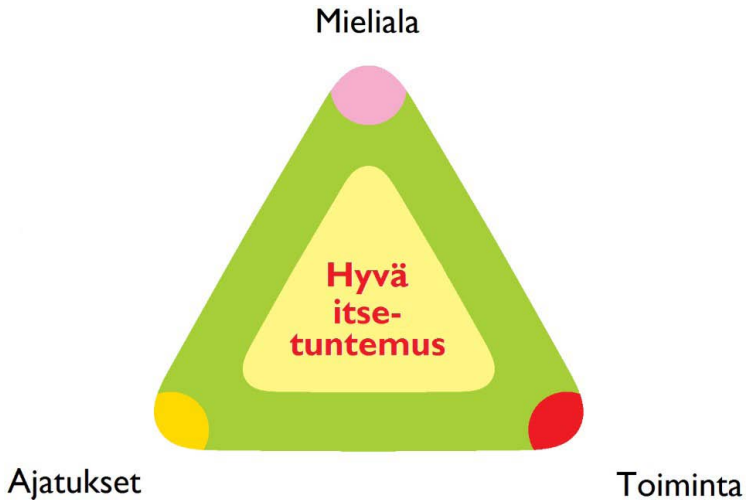
ja terveyttä ylläpitäviä ja edistäviä keinoja, joista osallistuja itse valitsee itsellensä ja omaan elämäntilanteeseensa sopivimmat. Työkalupakki jää osallistujan pääomaksi ja käytettäväksi elämänsä eri vaiheissa oman hyvinvoinnin ylläpitämiseen ja erilaisista ongelmatilanteista selviämiseen. Elämäntaitokurssin materiaalia - Nyytin verkkosivujen Opi elämäntaitoa -sivustoa ja sieltä ladattavissa olevaa Osallistujan opasta - voi hyödyntää myös omatoimiseen elämäntaitojen opiskeluun. (Nyyti ry 2010; ks. myös Kuusi & Koffert 2003 ja Lewinsohn ym. 1978.) Vastaavia tunne- ja ongelmanratkaisutaitoja kehitettäviä tehtäviä tehdään myös lapsille ja nuorille suunnatussa Friends-ohjelmassa (ks. Marjo Laamon artikkeli tässä julkaisussa), joka pohjautuu samalle kognitiivis-behavioraaliseen lähestymistavalle kuin Nyytin Elämäntaitokurssi.

Elämäntaitokurssin perusajatukset ja sisältö

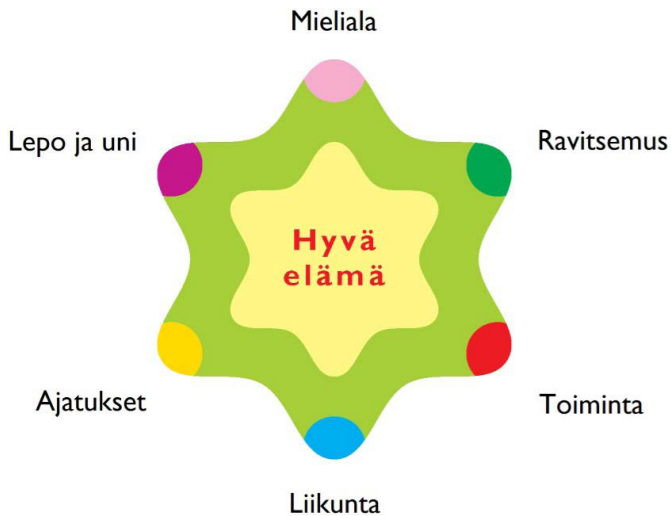
Elämäntaitokurssilla osallistuja oppii, miten ajatukset, mieliala, tunteet ja toiminta ovat yhteydessä keskenään ja toisaalta miten uni ja lepo, liikunta ja ruokailu vaikuttavat kaikkeen. Interventio pitää sisällään hyvän päivän mallin, joka auttaa nuorta pitämään huolta omasta hyvinvoinnistaan ja opiskelemaan. Intervention sisältöön kuuluvat oleellisesti myös sosiaaliset suhteet ja taidot. Elämäntaitokurssi koostuu kuudesta sisältökokonaisuudesta: 1) Hyvä arki, toiminta ja ajankäyttö, 2) Hyvinvointi, stressi ja ongelmienratkaisu, 3) Tunteiden ja ajatusten tunnistaminen, 4) Itsetunto ja ajatusten muuttaminen, 5) Sosiaaliset suhteet ja taidot, ja 6) Hyvä arki ja hyvä elämä – ole oman elämäsi tähti. Elämäntaitokurssin perusajatuksena on hyvä arki. Kun arkeen liittyvät asiat sujuvat ja ovat riittävästi tasapainossa, elämä tuntuu elämisen arvoiselta ja tyytyväisyys itseen lisääntyy. ”Hyvän arjen” -kolmio muodostuu ravitsemuksesta, liikunnasta ja levosta sekä unesta. (Nyyti ry 2010.)

Kurssilla tarkastellaan, millainen merkitys nukkumisella, ruokailulla ja liikkumisella on jokapäiväisessä elämässä, ja miten ne vaikuttavat hyvinvointiin. Kolmion kehämäisyys pohjautuu tietoon siitä, että nukkumiseemme emme pysty vaikuttamaan pelkällä tahdonvoimalla, mutta voimme kuitenkin vaikuttaa uneen tavallamme liikkua, ruokailla sekä rytmittämällä päivän tavalla, joka tukee unta. Liikkuminen vaikuttaa siihen, miten ruoka maistuu ja aineenvaihduntamme toimii. Ruokailulla voidaan rytmittää päivää ja vaikuttaa sekä vireyteen että uneen. Lisäksi unen laatu, määrä ja oikea aikaisuus vaikuttavat siihen, miten jaksamme elää hyvää arkea (Mt.)

Elämäntaitokurssin toinen kolmio on ”hyvän itsetuntemuksen” -kolmio. Mielialaan ja tunteisiin on vaikeaa vaikuttaa suoraan, mutta voimme vaikuttaa niihin toiminnan ja ajatusten kautta. Elämäntaitokurssissa hyvän arjen - ja hyvän itsetuntemuksen -kolmiot yhdistyvät hyvän elämän tähdeksi, jonka sakaroiden teemojen mukaisesti Elämäntaitokurssi rakentuu. Mitä hyvä elämä on, sen määrittelee kukin osallistuja itse omien arvojensa, päämääriensä ja elämässä tärkeinä pitämien asioiden mukaisesti. (Mt.)

Kokemuksia Elämäntaitokurssin toteuttamisesta

Nykyisessä Elämäntaitokurssia on kokeiltu erikestoisina, mutta viimeisimmäksi toteutusmuodoksi on vakiintunut kuuden kurssikerran kokonaisuus. Kukaan kurssikerta kestää kaksi tuntia. Kurssien ryhmäkoot ovat vaihdelleet 8-20 osallistujan välillä. Elämäntaitokurssija ohjaa yksi tai kaksi kurssin ohjaamiseen koulutettua ohjaajaa. Kurssin tukena toimii Osallistujan opas, joka sisältää tietoa kurssin eri aihealueista sekä harjoituksia. Ryhmätapaamisissa käytetään erilaisia osallistavia ja toiminnallisia menetelmiä. Elämäntaitokurssi on strukturoitu interventio, mutta ryhmäkohtaiset muutokset ja sovellukset ovat mahdollisia. Kukaan kurssi onkin omanlaisensa, sillä ne räätälöidään osin osallistujien tarpeiden ja toiveiden mukaisesti. Kotitehtävät ovat olennainen osa kurssia. Tapaamisten välillä itsenäisesti tehtävät harjoitukset käsittelevät läheisesti kurssikertojen teemoja,

ja ne sisältävät kurssilla opeteltavien keinojen ja taitojen kokeilua sekä harjoittelua ja oman toiminnan (muun muassa mielialan) havainnointia.

Nyyti on toteuttanut Elämäntaitokursseja pääosin korkeakouluopiskelijoille. Kurssille on voinut vapaasti ilmoittautua Nyytin verkkosivuilla olleen ilmoituksen perusteella ja usein osallistujien sitouttamiseksi kurssille on ollut pieni muodollinen osallistumismaksu. Osallistujista 78 prosenttia on ollut naisia. Osallistujilta on ennen kurssia tiedusteltu joko sähköpostilla tai ilmoittautumislomakkeella heidän odotuksiaan, toiveitaan ja tavoitteitaan kurssiin liittyen. Osallistujat ovat odottaneet Elämäntaitokurssilta tukea ja työkaluja tasapainoisemman arjen rakentamiseen, ajatusten ja kokemusten vaihtoa toisten kurssilaisten kanssa sekä vertaistukea. Kurssilaiset kaipaivat myös työkaluja opiskelujen haasteisiin ja tukea itsenäistymiseen. Osa kurssilaisista on odottanut saavansa kurssilta apua masennuksen oireiden tunnistamiseen, tunteiden säätelyyn, toimimattomien rutiinien muuttamiseen ja hyvien elämäntapojen (esim. päivärytmin) opetteluun.

Suurin osa Elämäntaitokursseista on pidetty aihealueeltaan laajoina kokonaisuuksina, joilla osallistuja voi opiskella jokaiselle hyödyllisiä elämäntaitoja ja hyvän mielen ylläpitämistä. Esitteissä on kerrottu, että kurssin avulla opiskelija voi rakentaa itselle työkalupakin, jonka avulla hän voi vaalia mielialaansa ja elämänhallintaansa. Elämäntaitokursseja on kuitenkin järjestetty myös ennakolta määritellyn teeman mukaisesti. Nyyti on järjestänyt yhden ”Hallitsetko syömisesi vai hallitseeko syöminen sinua”-Elämäntaitokurssin sekä kolme Elämäntaitokurssia opiskelijoille, jotka pohtivat yksinäisyyteen liittyviä kysymyksiä. Yksinäisyysteeman ryhmissä sosiaalisia suhteita ja taitoja on painotettu kaikilla kurssin kerroilla ja esimerkiksi kielteisissä ajatuksissa käsitelty erityisesti sosiaalisiin suhteisiin liittyviä kielteisiä ajatuksia kuten ”ihmiset eivät pidä minusta”, ”kukaan ei viihdy kanssani” ja ”en ole tarpeeksi sosiaalinen”. Elämäntaitokurssin kehittämishankkeessa avoimen kurssin lisäksi Elämäntaitokurssia on kokeiltu osana oppilaitosten opetusohjelmaa lukiossa, ammatillisessa koulutuksessa ja yliopistossa sekä työelämään valmistavana kurssina työvoiman palvelukeskuksen nuorilla asiakkailla.

Elämäntaitokurssista on hyötyä

Elämäntaitokursseille osallistuneiden palautteiden mukaan osallistujat ovat olleet tyytyväisiä kurssiin ja kokeneet, että siitä on ollut heille hyötyä. Kurssin vaikutusten ja vaikuttavuuden selvittämiseksi on parhaillaan käynnissä vaikuttavuustutkimus yhteistyössä Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön (YTHS) kanssa. Tutkimus toteutetaan satunnaistetussa kontrollidussa tutkimusasetelmassa, ja aineiston kooksi tavoitellaan yli kahtasataa osallistujaa. Vaikuttavuustutkimusta on edeltänyt pilottitutkimus, jonka aineisto kerättiin yksinäisyys -teemalla toteutetulta Elämäntaitokursilta vuonna 2011. Pilottitutkimuksessa selvitettiin, millaisia muutoksia opiskelijoiden pystyvyyden tunteessa, masennusoireissa ja terveyskäyttäytymisessä tapahtui Elämäntaitokurssin aikana ja sen jälkeen puolen vuoden seurannassa.

Pilottitutkimukseen osallistui yhteensä 22 yliopisto-opiskelijaa. Heistä 10 oli miehiä ja 12 naisia. Osallistujien keski-ikä oli noin 25 vuotta. Pilottitutkimuksen aineisto kerättiin voimavaroja, elämäntapoja ja sosiaalisia suhteita kartoittavalla hyvinvointikyselyllä ennen Elämäntaitokurssia, heti kurssin jälkeen sekä puolen vuoden seurantajakson jälkeen. Kaikkiin kolmeen kyselyyn vastasi 55 prosenttia osallistujista.

Pilottitutkimuksen tulosten mukaan osallistujien pystyvyyden tunne kasvoi ja masennusoireissa puolestaan tapahtui vähenemistä (Marttinen & Salmela-Aro, 2013). Samoin heidän terveyskäyttäytymisensä lisääntyi mitattuna arkipäivänä istumiseen käytetyn ajan perusteella (Marttinen & Salmela-Aro, 2013). Pilottitutkimuksen tulokset ovat lupaavia Elämäntaitokurssin vaikuttavuuden kannalta. Vaikuttavuustutkimuksessa odotetaankin löydettävän elämänhallinnan, hyvinvoinnin ja terveyden kohenevista osallistujilla.

Elämänhallintaa edistäville toimintamalleille on tarvetta

Elämäntaitokurssi on osoittautunut kursseille osallistuneiden palautteiden ja pilottitutkimuksen perusteella toimivaksi elämänhallintaa, hyvinvointia

ja terveyttä edistäväksi menetelmäksi. Nytyissä jatketaan Elämäntaitokurssin sisältöjen, menetelmien ja materiaalien kehittämistä sekä kurssin käytön levittämistä. Elämäntaitokurssin ohjaamiseksi on kehitetty ohjaajakoulutus, ja sitä on kokeiltu neljällä ryhmällä (N=80). Osana ohjaajakoulutuksia on hyödynnetty verkko-oppimisympäristössä toimivaa Elämäntaitokurssia. Tätä verkkokurssimuotoista Elämäntaitokurssia tullaan pilotoimaan monimuoto-opetuksena opiskelijoilla vuoden 2014 alussa.

Nytyissä on myös parhaillaan käynnissä Raha-automaattiyhdistyksen rahoittama projekti, jossa kurssin sisältöä ja menetelmiä kehitetään toisen asteen ammatillisessa koulutuksessa opiskeleville sopivaksi. Projektin tuotoksina syntyy opetussuunnitelmaan kokonaisvaltainen hyvinvointimalli, joka on käyttöön otettavissa kaikissa ammatillisissa oppilaitoksissa.

Nuoruusiässä luodaan perusta aikuisiän terveydelle ja hyvinvoinnille. Nuorten ja nuorten aikuisten tukeminen persoonallisuuden ja identiteetin kehittymisessä, itsetunnon ja elämänhallinnan vahvistaminen, kannustaminen omien arvojen ajatteluun ja itselle hyvien valintojen tekemiseen ovat ensisijaisen tärkeitä. Terveyden, hyvinvoinnin ja elämänhallinnan edistämisen näkökulmasta huomio tulisi kiinnittää niitä vahvistaviin tekijöihin. Nytyin tavoitteena on, että Elämäntaitokurssi olisi jokaisen opiskelijan ja laajemminkin nuorten ja nuorten aikuisten saatavilla. Elämäntaidot ovat tarpeellisia kaikille – niin hyvinvoiville ihmisille kuin jo erilaisia ongelmia kohdanneille. Jokaisella on oikeus olla oman elämänsä tähti!

Pohdittavaksi

1. Millaisia elämäntaitoja nuoret ja nuoret aikuiset tarvitsevat?
2. Millä tavoilla elämänhallintaa voidaan edistää?

Lähteet

Aalberg, Veikko & Siimes, Martti A. 1999. Lapsesta aikuiseksi – nuoren kypsyminen naiseksi tai mieheksi. Helsinki: Nemo.

Ajatushautomo Tänk 2013. Homma hallussa. Elämänhallinta - arjen sa-
nastosta yhteiskuntapolitiikan keskiöön. Helsinki: Tänk ry.

Cuijpers, Pim & Muñoz, Ricardo F. & Clarke, Gregory N. & Lewinsohn,
Peter M. 2009. Psychoeducational treatment and prevention of depres-
sion: The “Coping with Depression” course thirty years later. *Clinical
Psychology Review*, 29, 449-458.

Jokinen, Eeva 2005. Aikuisten arki. Helsinki: Gaudeamus.

Keltikangas-Järvinen, Liisa 2008. Temperamentti, stressi ja elämänhallin-
ta. Helsinki: WSOY.

Kunttu, Kristina & Huttunen, Teppo 2008. Korkeakouluopiskelijoiden
terveystutkimus. Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön tutkimuksia 45.

Kunttu, Kristina & Pesonen, Tommi 2012. Korkeakouluopiskelijoiden
terveystutkimus. Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön tutkimuksia 47.

Kuusi, Katriina & Koffert, Tarja 2003. Depressiokoulu: Opi masennuksen
ehkäisy- ja hoitotaitoja (2nd ed.). Helsinki: SMS-Tuotanto Oy.

Lewinsohn, Peter M. & Muñoz, Ricardo F. & Youngren, Mary Ann &
Zeiss, Antonette M. 1978. Control your depression. New York: Prentice
Hall.

Luopa, Pauliina & Lommi, Anni & Kinnunen, Topi & Jokela, Jukka
2010. Nuorten hyvinvointi Suomessa 2000-luvulla. Kouluterveyskysely
2000–2009. Raportti 20/2010. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL).

Marttinen, Elina & Salmela-Aro, Katariina 2013. Skills for Life -intervention increases well-being among lonely university students: A pilot study. Paper presented at the European Union Student Health and Medicine, June 2013.

Mäki, Pirjo & Veijola, Juha 2012. Nuoren ensipsykoosi. Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecim 2012;128(1):27–34.

Nyyti ry 2010. Elämäntaitokurssi. Osallistujan opas. Viitattu 13.9.2013. <https://www.nyyti.fi/elamantaitokurssi/osallistujan-opas/>

Puusniekka, Riiikka. & Kunttu, Kristina 2011. Miltä suomalaisten opiskelijoiden opiskelukyky näyttää tutkimusten valossa? Teoksessa, Kunttu, Kristina & Komulainen, Anne & Makkonen, Katri & Pynnönen, Päivi (toim.). Opiskeluterveys. Porvoo: Kustannus Oy Duodecim, 36–40.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2013. Kouluterveyskysely. Viitattu 12.9.2013. http://www.thl.fi/fi_FI/web/fi/tilastot/vaestotutkimukset/kouluterveyskysely

Kimmo Jouhki

Nuorten aikuisten päihde- ja mielenterveysongelmien kohtaaminen sosiaalityössä

Työskentelen tällä hetkellä Jyväskylässä Nuorten aikuisten palvelukeskuksessa psykiatrisena sairaanhoitajana. Nuorten keskuudessa minua huolettaa eniten se, että suvaitsevaisuus päihteitä kohtaan on selkeästi lisääntynyt. Nuoren päihteiden käyttö on aina vakava vaara nuoren fyysis-psykkis-sosiaaliselle kehitykselle, ja nuoren suotuisan kehityksen turvaamisessa koulut ja vanhemmat ovat avainasemassa. Nuoret kuuntelevat aikuisia, jos he ovat perillä asioista, joista nuorten tulee saada objektiivista tietoa. Tieto lisää joskus tuskaa, mutta usein viranomaisten mielestä asiallisen tiedon jakaminen saattaa aiheuttaa ristiriitoja aikuisten ja nuorten välillä, koska tiedon sisäistäminen on usein erilaista aikuisen ja nuoren näkökulmista katsottuina. Syyllistäminen ja saarnaaminen ei tuota tulosta, vaan oma kokemukseni on, että asiallinen tiedottaminen puree nykynuorisoon paremmin.

Lähtökohtana tulee mielestäni olla ratkaisukeskeinen ja tukea antava lähestymistapa, jossa ongelmista puhumista vältetään. Jos esimerkiksi päihde- ja mielenterveysasioista luennoiva pystyy ”vangitsemaan” kuulijakuntansa siten, että nuorten uteliaisuus herää, niin on paljon jo saavutettu. Nuoret reagoivat voimakkaasti vastakkainasetteluun, kuten mikä on pahasta ja mikä hyvästä, kun puhutaan esimerkiksi päihteistä tai jostain muusta sellaisesta, mikä aiheuttaa huolta nuoren arjessa. On myös erittäin tärkeää, ettei nuorta syyllistetä tai muutoin pyritä ohjailemaan ns. ”oikeaan” suuntaan, sillä nuoren täytyy itse löytää se suunta, mikä ei hänen arkeaan vaaranna. Sitä varten olemme me aikuiset, jotka teemme yhteistyötä sekä nuoren, että hänen sosiaalisen verkostonsa kanssa juuri niillä osa-alueilla, joilla asiat eivät nuoren kohdalla syystä tai toisesta suju.

Itse työskentelen Jyväskylän Nuorten aikuisten palvelukeskuksessa (J-nappi) päihde- ja mielenterveystyössä. Työssäni kohtaan päihde- ja mielenterveysongelmaisia nuoria aikuisia (18–29 v.), joiden kanssa tehdään myös kokonaisvaltaista hoidon tarpeen arviointia, johon yhtenä suurena osana sisältyy sosiaalityötä nuorten itsensä, tarvittaessa heidän perheidensä ja muiden yhteistyöverkostojen kanssa. Suunnittelemme ja ohjaamme myös nuoren jatkohoitoja eri yhteistyötahojen kanssa. J-Napista on mahdollista saada tietoa, tukea, ohjausta ja neuvontaa mm. nuoren päihteiden käyttöön liittyvissä kysymyksissä sekä nuorta askarruttavissa mielenterveyteen liittyvissä kysymyksissä ja erilaisissa peliongelmissa. Pääasiassa tapaan nuoria yksilökäynneillä, mutta myös tarvittaessa tapaan nuoren sosiaalista verkostoa, kuten perhe- ja verkostotapaamisissa. J-Napin päihde- ja mielenterveystyön tarkoituksena on auttaa nuorta selkiyttämään omaa elämäntilannettaan ja tukea ja vahvistaa nuoren omia voimavaroja. Päihderiippuvuudesta kärsivistä nuorista ja aikuisista joka toisella on oirekuvan mukaan oheissairauksina myös mielenterveydellisiä sairauksia.

Päihteiden käyttäjillä usein esiintyviä mielenterveyden häiriöitä (omista asiakkaistani n. 80 %) ovat persoonallisuushäiriöt, mieliala- ja ahdistuneisuushäiriöt ja psykoottiset häiriöt. Varsinkin nuorten aikuisten sellaisia neuropsykologisia (ADHD/ADD) muutoksia, joilla saattaa olla yhteys varhain aloitettuun päihdekäyttöön, on alettu vasta tutkia viime aikoina. Neuropsykologinen pulma voi liittyä asiakkaan motivaatio-ongelmaan, oppimisvaikeuksiin, ymmärtämisen vaikeuksiin, tai muihin vastaaviin seikkoihin, jotka askarruttavat työntekijää, asiakasta tai yhteistyöverkostoa. Neuropsykologi Sanna Liuhan (2013) mukaan asiakkaan sitoutumattomuuden taustalla voi olla ongelmia hahmottaa asiakokonaisuuksia, hallita ohjeita ja palvelukokonaisuuksia, itseohjautuvuuden puutteita, puheen ymmärtämisen vaikeuksia tai vaikkapa hidas lukunopeus. Olen itse ollut mukana ohjaamassa nuoriani Liuhan tekemissä tutkimuksissa. Näistä nuorista on tehty ensimmäisiä haastatteluja ja testejä, joiden perusteella voidaan todeta esimerkiksi se, ovatko päihteet voineet aiheuttaa neuropsykologisia muutoksia ja jos näin on tapahtunut, niin miten niitä tulisi hoitaa. Päihteiden väärinkäyttö ja vaikeat mielenterveyden häiriöt yhdessä ovat aggressiivisen ja väkivaltaisen käyttäytymisen selkeitä riskejä. Tä-

mäntyyppinen oirehtiminen vaatii usein selkeää ja mielellään oikea-aikais-
ta puuttumista hoidollisin keinoin. Hyvään tulokseen pääsemiseksi tarvi-
taan riittävän pitkäkestoista ja koordinoitua nuoren kohtaamista. Nuoren
kohtaamiseen tarvitaan ns. matalaa kynnystä, jossa nuori pääsee helposti
palveluiden piiriin, mutta hoitoa räätälöidään tarvittaessa.

Työni koostuu pääosin yksilötyöstä nuorten aikuisten päihde- ja mie-
lenterveysongelmista kärsivien kanssa. Työskentelyllä haetaan yhdessä ta-
voitteita arjessa selviämiseen. Olen myös käytettävissä konsulttina ja kou-
luttajana nuorten päihde- ja mielenterveyskysymyksissä sekä muissa nuo-
ren arkeen ongelmia aiheuttavissa tilanteissa. Kauttani saa tietoa, tukea,
ohjausta ja neuvontaa nuoren päihteiden käyttöön ja nuoren mielenter-
veyteen liittyvissä kysymyksissä. Työskentelen lisäongelmia ehkäisevällä
sekä tukea antavalla ratkaisukeskeisellä keskusteluterapiaotteella. Tässä joi-
tain periaatteita ratkaisukeskeisyydestä:

1. Kaikki ihmiset ovat arvokkaita ja osaavia.
2. Jokainen vastaa omasta elämästään ja vaikuttaa muiden elämään.
3. Ihmisiä rohkaistaan kuuntelemaan toisia ja ottamaan toisten toi-
veita huomioon.
4. Ihmisiä tulee kannustaa elämään ja päättämään ihanteidensa ja
tavoitteidensa mukaan.
5. Ihmiset muuttuvat ja kehittyvät koko ajan.
6. Ihmiset osaavat vaikuttaa oman elämäänsä ja tehdä yhteistyötä.
7. Ihmiset tekevät parhaansa itsensä ja läheistensä hyväksi.
8. Keskeisiä ongelmanratkonnassa ovat ihmisten tietoiset ja tiedosta-
mattomat sekä luovat ponnistelut asiansa hyväksi.
9. Ihmiset tietävät yleensä, mikä on heille hyväksi ja milloin.
10. Ei ole toivottomia tapauksia, on vain toivottomia ihmisiä.

Case: Simo

Simo on tyyppillinen asiakkaani, joka tänä päivänä kertoo omin sanoin kuulumisiaan näin:

”Eliikkä, olen pari vuotta päälle kahdenkymmenen nuori mies. Olen käyttänyt n. 15 vuotiaasta lähtien todella runsaasti hashista/kannabista (ei kuitenkaan nykyään) aina yli tämän Identiteetti-kehitysvaiheen josta kovin puhutaan, myös välillä satunnaisesti, välillä todella rajuja putkia lääkkeitä & viinaa tai muita huumeita. Toki myös selviä aikoja on ollut, mutta päihteidenkäyttö on ohjannut elämää loppujenlopuksi aika merkittävästi, vaikka aina olen pitänyt itseäni enemmän tai vähemmän ajattelevana henkilönä. Nyt pari vuotta olen käyttänyt (jokseenkin satunnaisesti) mutta kuitenkin hallusinoogeneja, kuten LSD:tä, DMT:tä, Sieniä Ym.”

”Ajatuksenkulku alkaa tätä nykyä olla kovin pirstoutunut, kykenen kuitenkin lukemaan ulkomaailmaa realistisesti, enkä usko että päihteidenkäyttö edes näkyy minusta millään tavalla ulospäin (lukuun ottamatta ne ahdistuneet paniikinomaiset hetket joita ajoittain hyvinkin usein/kokonaisvaltaisesti koen sos.tilanteissa), mutta jotenkin en pysty lukemaan ITSEÄNI ja niitä omia sisäisiä prosessejani ollenkaan realistisesti, tai oikeastaan en ollenkaan osaa käsitellä omia prosesseja.”

”Mielialat heittelee hulluntavalla ja koen jatkuvasti että minussa on joku selittämätön ”ongelma” johon en oikein saa näppituntumaa ja se on kaukana, mutta kokoajan läsnä. Huomaan kuitenkin sen, että olen jatkuvasti joko todella paska luuseri, koen erittäin huonoa oloa, epäonnistumisentunnetta, ajattelen että oon aivan merkityksetön elämässä kaikkien muiden niin merkityksellisten rinnalla, tunnema-

ilmani on aivan kieroutunut, en näe itseäni mitenkään inhimillisenä enkä edes koe että minulla olisi mitään inhimillisiä tunteita, kuin mielenmaailmani olisi jollain tavalla kuollut. En oikein osaa edes selittää mitä tarkoitan, muutenkin näen asiat todella eri ulottuvuudesta ja yksi piirre jota rakastan ihmisissä on ne tavalliset inhimilliset piirteet ja iloisuudentunteet, pilke silmäkulmassa jonka nään eräänlaisena puhtaute-na muissa.”

Tällaisen nuoren yhteydenotto vastaanotolleni on jo sinänsä pieni voitto. Nuoret aikuiset ovat usein käyttäneet useamman vuoden päihteitä ja joillakin päihteidenkäyttäjillä jäljet alkavat näkyä jo silloin. Työssäni olen havainnut, että jos päihdekäyttöön ei saada muutosta aikaiseksi, viimeistään 5 vuoden säännöllisemmän käytön jälkeen nuorella alkaa näkyä ylläluvat- vattuja muutosoireita. Tällaisen nuoren yhtenä ongelmana ovat päihteet, mutta usein on kyse koko nuoren fyysis-psykykkis-sosiaalisen tilanteen hoi- tamisesta asunnottomuudesta opiskelu- ja/tai työpaikan etsimiseen. Työs- kentely on aika usein aloitettava siitä, miten nuoren arki saadaan solju- maan edes hieman vähemmillä päihteillä. Lisäksi monella ovat vuorokau- sirytmä sekä ruokailutottumukset hukassa, ja niiden uudelleen rakentami- seen on niin ikään uhrattava aikaa, ennen kuin voidaan edes ajatella lisä- haasteiden tuomista nuoren arkeen. Monella nuorella on asiakkuus myös terveyspalveluihin, kuten psykiatrinen tai päihdetyön hoitokontakti, ja verkostoyhteistyö on näiden nuorten kohdalla erityisen tärkeää.

Tämän esimerkinuoren Simon hoitopolku jatkui yhteistyössä psy- kiatrian sekä allekirjoittaneen tapaamisilla. Lisäksi hoitoon tulivat mu- kaan päihdehuollon erityispalvelut, sillä Simon päihteidenkäyttö vaati aika ajoin myös huume-katkoa eli osastohoitoa, jotta pystyimme jälleen rakentamaan avohuollollista tukipalvelua jatkohoitoa ajatellen. Nämä jo harvakseltaan tapahtuvat osastohoitojaksot ovat kuitenkin vähentyneet ja avohuoltokäynnit lisääntyneet. Tämä on tärkeää myös talouden kannalta, koska erityispalvelut ovat aina rasite kunnan taloustilanteelle. Jos voimme avohoidollisin menetelmin vähentää osastohoidon ja muiden erityispalve- luiden tarvetta, olemme auttaneet paitsi kuntaa taloudellisessa ahdingos-

saan, niin ennen kaikkea nuorta kohtaamalla hänet ainutkertaisena, fyysisenä ihmisenä perustasolla.

Ehkäisevää toimintaa tulevaisuuden nuorille

Päihde-, mielenterveys- ja peliongelmiin ehkäisyssä tulee mielestäni panostaa yhä enemmän nuoren kohtaamiseen arjen tasolla. Emme voi kohdata nuoren ongelmia olemalla liiaksi sidottuina byrokratian rattaistoon, vaan meidän tulee pystyä rakentamaan palvelut siten, että nuoren kohtaaminen lähtee nuoresta itsestään ja hänen toiveistaan, ei päinvastoin. Mielestäni ei ole järkeä rakentaa ensin erityisosaamisyksikkö ja vasta sen jälkeen miettiä, ketä kyseessä oleva yksikkö mahdollisesti palvelisi? Nuorilta tulisi kysyä, miten he toivoisivat heitä kohdeltavan ja millaisesta avusta he parhaiten omasta mielestään hyötyisivät, ja sen jälkeen viranomaisverkosto pohtii mahdollisuuksia toteuttaa näitä tavoitteita yhdessä nuorten kanssa.

Paljon puhutaan ”matalan kynnyksen” kohtaamisesta, mutta missä olemme todella onnistuneet siinä? Yksikkömme (J-nappi) on tällä hetkellä yrityksessään lähellä sellaista palvelua, jossa nuori voi kohdata viranomaisverkostoa sillä tasolla, mikä nuorta itseään parhaiten voisi arjessa tukea. Nuori ei kaipaa läheteitä, puhelinaikoja tai muuten vain vaikeasti tavoiteltavia viranomaisia. Nuori kaipaa tässä, heti ja nyt -palveluita. Näitä vaateita ei kuitenkaan kannata säikähtää tai sokaistua niistä, vaan uskoa siihen, että turvallisen aikuisen läsnä ollessa nuoren asioiden käsitteleminen onkin usein ihan tavallisista arkeen liittyvistä asioista puhumista. Toki on nuoria, joiden ongelmat ovat jo sitä luokkaa, että voidaan puhua terapeuttisesta kohtaamisesta, mutta itse kohtaaminen on se avainasia.

Meidän on lähdettävä liikkeelle siitä ajatuksesta, että tämä nuori kuuluu meille ja myös toteuttaa sitä. Nuoren kuuluminen sellaiseen viranomaisverkostoon, jossa hän itse voi vaikuttaa kohtaamiseen ja hoitoon on ensiarvoisen tärkeää. Ei ole järkeä rakentaa professioita ja vasta sen jälkeen miettiä, ketä ko. professiot palvelevat. Kysytään nuorilta, miten he haluaisivat tulla kohdatuiksi, niin saamme todellista asiakaslähtöisyyttä työhömmme ilman turhia lupauksia. Sillä työkokemuksella, mikä itselläni on, jak-

san yhä uskoa siihen, että ei ole olemassa toivottomia tapauksia, vaan toivottomia ihmisiä, joiden auttaminen ja tukeminen heidän omiin tavoitteisiinsa pääsemisessä on usein hyvin pienestä panostuksesta kiinni.

Viedään osaamistamme sinne, missä nuoret viettävät vapaa-aikaansa, kuten nuorisotiloille, oppilaitoksiin ja muihin kohtaamispaikkoihin siten, että nuorilla itsellään on mahdollisuus luoda kontaktia. Tuolloin työskentelyn hedelmällisyydelle on rakennettu alusta, josta voi kasvaa yhteiskuntaamme uusia haastavia nuoria aikuisia, joilla on omat mielipiteet ja arvo maailmat. Nämä uuden sukupolven nuoret osaavat vaatia asioita ja vastauksia, eivätkä tyydy turhanpäiväiseen selittelyyn asioista, jotka koskevat heidän arkeansa ja tulevaisuuttaan.

Pohdittavaksi:

1. Onko välttämätöntä, että nuorella on oma muutosmotivaatio jo valmiina, kun hän hakeutuu viranomaispalveluiden piiriin apua saadakseen?
2. Pohdi omalta kohdaltasi, miksi haluat työskennellä nuorten parissa. Mikä sinut sai hakeutumaan ammattiin, jossa usein kohdataan ja tuetaan vaikeuksissa olevia nuoria?

Lähteet

Liuha, Sanna 2013. Suullinen tiedonanto/keskustelu 18.6.2013.

5. LUKU: NUORILTA NUORILLE

Petra Pohjonen

Maalaisjärkeä ja avointa keskustelua – Päihdekasvatuksen jokamiesluokka

Nopeutunut ja helpottunut informaation liikkuminen hämmentää välillä kasvattajia. Kun nuorilla on käsissään loputon kirjo päihteisiin liittyviä kansainvälisiä tutkimuksia, artikkeleita, kokemuskertomuksia ja keskusteluja, alkavat perinteiset päihdevalistuksen argumentit, kuten laittomuuteen tai ennen aikaiseen kuoleman riskiin vetoaminen, tuntua melko huterilta. Päihdeaiheiset keskustelut voivat näyttäytyä kasvattajalle jopa pelottavina, jos kohteena on hyvin valmistautuneiden nuorten joukko, joka on valmiina laulamaan valistajansa suohon laajan tietovarantonsa voimin. Kaikkia nuorten esittelemiä tieteellisiä ja vähemmän tieteellisiä lähteitä ei voi edes hetkessä tarkistaa, niiden luotettavuuden arvioinnista puhumattaakaan.

Epämieluisan aiheen välttely johtaa helposti korvaaviin ratkaisuihin. Pyydetään paikalle ulkopuolinen asiantuntija, korvataan päihdekeskustelu teemaa mukailevalla elokuvalla, tilataan ulkopuolisen tahon järjestämä päihdetempaus paikalle tai sysätään kokonaisuus jonkun opiskelijan tai harjoittelijan harteille. Kaikki edellä mainitut menetelmät voivat hyvin toteutettuina olla parhaimmillaan hyvä ja varsin käyttökelpoinen lisävirike arjessa tapahtuvalle päihdekasvatukselle. Itsenäisinä kokonaisuuksina ne eivät kuitenkaan ole riittäviä tai tuloksellisia menetelmiä.

Esimerkiksi Music Against Drugs ry:n ja Eccu Researchin yhteistyössä tekemissä tutkimuksissa (2011) tuli selvästi ilmi, että lapset ja nuoret keskustelisivat päihdeasioista mieluiten niiden aikuisten kanssa, joiden kanssa toimivat muutenkin arjessa. Heitä ovat esimerkiksi opettajat ja omat vanhemmat. Tuloksellisinta on arjessa lähikasvattajan toteuttama pitkäjänteinen päihdekasvatus. Kohderyhmän spesifiä tuntemusta, luottamuksel-

lista suhdetta, mahdollisuutta palata aiheeseen myöhemmin ja herkkyyttä reagoida arjen tilanteissa juuri silloin, kun aiheet luontaisesti nousevat keskustelun tasolle, ei laadukkainkaan ulkopuolisen toimijan toteuttama päihdekasvatuskokonaisuus korvaa.

Vapaaehtoiset päihdekasvatuksen toteuttajina

YAD Youth Against Drugs ry on ehkäisevän huumetyön yhdistys, jonka päihdekasvatustoiminnasta suurin osa perustuu nuorilta nuorille - vertaisvalistuksen keinoin tehtävään vapaaehtoistyöhön. Käytännössä tämä tarkoittaa siis sitä, että päihdekasvatuksen toteuttajilta puuttuu varsin usein paitsi ammatillinen, nuorten parissa työskentelyyn valmentava koulutus, myös iän tuoma kokemus ja auktoriteetti. Sen sijaan kaikki YAD ry:n nuoret vapaaehtoiset ovat käyneet yhdistyksen oman, valitsemaansa vapaaehtoistoimintaan suuntaavan koulutuksen.

Nuorten parissa tehtävään päihdekasvatustyöhön ohjaavia koulutuksia on kaksi erilaista; nuorten ja nuorten aikuisten tapahtumissa ja festivaaleilla tehtävä, melko lyhytkestoisiin päihdekeskusteluihin perustuva infopistetyö sekä nuorten ja nuorten ryhmien kanssa tehtävä päihdekasvatustyö. Infopistetyössä toiminta lähtee aina tapahtumakävijöiden omasta aloitteesta ja kiinnostuksesta, ja kohdatut nuoret vaihtelevat suurestikin iältään, lähtökohdiltaan, kotipaikkakunnaltaan ja päihdeasenteiltaan tapahtumasta riippuen. Keskustelut ovat dynaamisia ja kulkevat aina kohdatun nuoren ehdoilla. Tapahtumissa käytyt keskustelut ovat useimmiten päihdeasenteisiin ja mielipiteisiin liittyviä, mutta myös faktakysymyksistä syntyy keskustelua. Ryhmien kanssa tehtävä päihdekasvatus on usein kohdenneumpaa, sille on varattu enemmän aikaa ja rauhallisempi tila, mikä mahdollistaa ns. kenttäolosuhteita monipuolisemman menetelmä- ja rekviisiittavalikoiman. Perusidea on kuitenkin molemmissa toiminnoissa sama: mahdollisimman kaksisuuntainen ja ajatuksia herättävä keskustelu nuorten kanssa päihdeasioista.

Koska koulutuksen tuntimäärä on rajallinen ja asiaa paljon, on yhdistyksen sisällä jouduttu vakavasti pohtimaan, mikä on aidosti tärkeää päih-

dekasvatuksen laadun kannalta. Panostetaanko eri huumausaineisiin ja niiden haittoihin liittyvien asiakokonaisuuksien opettelemiseen, tunteisiin vetoavien riippuvuustarinoiden jakamiseen tai valmiin Powerpoint-pohjaisen päihde-esitelmän esittämisharjoituksiin? Vastausta tähän kysymykseen lähdettiin lopulta hakemaan sieltä, minne toiminnalla halutaan vaikuttaa, eli nuorten päihdekokeiluista. Nuoret eivät pääsääntöisesti kokeile tai ole kokeilematta tiettyä päihdettä aineen oletettujen ominaisuuksien, varsinkaan haittojen, perusteella. Päihdekokeilut ovat osa laajempaa sosiaalista ja kulttuurista rituaalia. Nuorten päihdevalintoja voi verrata jopa kulutusvalintoihin; tietyn päihteen kautta voidaan ilmaista yhteenkuuluvuutta jonkun tietyn ryhmän tai alakulttuurin kanssa. Yksinkertaisimmillaan voidaan ajatella, että alkoholi on usein osa tietynlaista aikuistumisriittä, pilven polttaminen voidaan liittää tietynlaiseen elämänasenteeseen, ja tietyissä alakulttuuripiireissä suositaan esimerkiksi erilaisia ”bilehuumeita”, kuten ekstaasia ja sen vaikutuksia jäljitteleviä muuntohuumeita. Osa päihteisiin liittyvistä oletuksista on myös kulttuurisesti jaettu; sekä nuoret että aikuiset ilmoittavat käyttävänsä alkoholia rentoutumiseen, rannan arjen ”nollaukseen” ja hauskaan yhdessäoloon. Aina yhteenkuuluvuus ei johda edes varsinaiseen päihteen käyttöön tai kokeiluun, kyse voi olla myös pelkästä ”sympaamisesta”.

Antti Maunu (2012) on tutkinut nuorten aikuisten tulkintoja omasta ja vertaistensa alkoholinkäytöstä. Hän jaottelee nuorten alkoholikulttuurin erilaisiin ryhmiin sosiaaliluokan perusteella. Kaikkia luokkia yhdistää kuitenkin yhdessä juomisen sosiaalisuus ja siihen liitetyt yhdessäolon rituaalit, joilla toisaalta erotutaan muista ryhmistä ja toisaalta liitytään omaan. (Mt., 98-99; ks. myös Maunun artikkeli tässä julkaisussa.) Päihdevalinnoissa on siis lopulta nuortenkin kohdalla kyse tarpeista: yhteenkuuluvuuden tarpeesta, itsensä ilmaisun tarpeesta ja erilaisista funktionaalisista tarpeista, kuten rentoutumisesta. Näin ollen on keskeistä, että vapaaehtoisten toteuttama päihdekasvatus keskittyy näiden tarpeiden näkyväksi tekemiseen, tunnistamiseen ja tarjoamaan vaihtoehtoisia keinoja niiden tyydyttämiseen.

Tämä otettiin myös selkeäksi linjaksi vapaaehtoisten koulutusta suunniteltaessa. Koulutuksessa toki käsitellään perustiedot huumeasioista, mut-

ta eri huumausaineisiin liittyvän nippelitiedon sijaan keskitytään siihen, miten nuorten kanssa saadaan aikaiseksi hyvää ja nuoren omaa ajattelua virittävää päihdekeskustelua, miten saadaan nuoret havainnoimaan ja kyseenalaistamaan kulttuurisia ja omaan toimintaan liittyviä, itsestäänselvyyksinä pidettyjä ajattelu- ja toimintamalleja ja miten voidaan tarjota nuorille elämyksiä ja yhteenkuuluvuuden tunteita ilman päihteitä. YAD ry:n tapauksessa yhteishenkeä ja elämyksiä on lähdetty hakemaan erilaisen retkien, yhteisen tekemisen ja osallistavien harjoitusten kautta. Elämyksellisyys lähtee aina tunnetasolta, eikä sen tarvitse tarkoittaa aina extreme-urheilua tai muuta pitkäaikaista suunnittelua vaativaa. Yhtä lailla yhdessä tekemisen elämyksiä voi saada vaikka korvapuustien leipomisesta yhdessä nuoren kanssa.

Keskustellen, ei kovistellen

Parhaaksi väyläksi nuorten oman ajattelun virittämiseen on katsottu avoin keskustelu, jossa osallistujilla on lupa olla myös eri mieltä keskustelua vetävän päihdekasvattajan kanssa. Kunnioittava, kaksisuuntainen dialogi on myös hyvä keino harjoitella päihteisiin liittyvää argumentointia. Ehkäisevän päihdetyön tutkimuksen mukaan sosiaalisten taitojen harjoittelu onkin perinteistä ainelähtöistä päihdevalistusta tärkeämpää päihteiden ongelmakäytön ehkäisyssä näkökulmasta (Soikkeli ja Warsell 2013, 38). Lasten kanssa päihdekasvatuksessa on usein painotettu ”Ei:n”- sanomisen opettelua, mutta nuoret ja nuoret aikuiset eivät tyydy pelkkään valmiiden vastausten ulkoa opettelemiseen. Tarvitaan vaihtoehtoja, perusteita ja useita näkökulmia, joista nuori valitsee linjansa ja kantansa aina lopulta itse. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö aikuinen voisi esittää ja perustella selkeästi omaa kantaansa osana keskustelua. Toisinaan keskustelun virittämiseksi on hyvä hyödyntää jotakin yhdessä nuorten kanssa toteutettavaa harjoitusta tai muuta toiminnallista menetelmää, jotta aiheisiin johdattelu sujuisi luontevasti ja ilmapiiri olisi keskustelulle suopea. Menetelmät, kuten erilaiset korttiharjoitukset, leikit, tehtävät tai vaikkapa draamaa hyödyntävät toiminnat ovat kuitenkin vain apuväline matkalla keskusteluun.

Päihdekeskusteluihin liitettävästä hankaluuden oletuksesta suuri osa poistuu, kun jätetään päihde-alkuliite pois ja lähdetään tarkastelemaan asiaa minkä tahansa nuorten kanssa käytävän keskustelun näkökulmasta. Kaikessa ei tarvitse olla asiantuntija, eikä kaikesta tarvitse olla omakohtaista kokemusta. Usein juuri näitä tekijöitä pidetään kuitenkin edellytyksenä onnistuneelle päihdekeskustelulle. Kokemattomuus koetaan haitaksi, ja toisaalta ne, joilla päihdekokemuksia on, kokevat itsensä tekopyhiksi. Myös henkilökohtaisen ja julkisen rajaaminen koetaan haastavaksi. Jostain syystä sama teema ei toistu esimerkiksi seksuaalikasvatuksessa. Nuorten kanssa voidaan keskustella seksuaalivähemmistöistä, turvaseksistä ja vaikkapa sukupuolitaudeista ilman, että henkilökohtainen kokemus tai sen esille tuominen koetaan välttämättömyydeksi. Seksuaalikasvattajalta ei myöskään odoteta omakohtaista kokemusta kaikista seksuaalisuuden eri ilmentämismuodoista. Voitaisiinko samaa toimintamallia soveltaa myös päihdekasvatukseen?

Usein tehokkaimmaksi päihdekasvatukseksi mielletään tunteisiin vetoavat kauhutarinat, traagiset elämänkohtalot. Tunnekuohon aiheuttaneet kertomukset toki jäävätkin helposti mieleen, mutta antavat varsin yksipuolisen kuvan päihteiden käytöstä. Tragediat ja kauhutarinat liittyvät lähes aina vakaviin päihderiippuvuuksiin ja pitkäaikaiskäyttöön, kun nuorten oma päihdekäyttö on enemmänkin satunnais- ja kokeilukäyttöä. Yhtymäkohtia tarinoihin voi olla vaikea löytää ja havaita. Lisäksi pelottelumielessä esitetyt ”yksikin kerta voi tehdä riippuvaiseksi” -tyyppiset, usein hieman harhaanjohtavat väittämät voivat viedä päihdetyön uskottavuutta nuoren silmissä silloin, kun oma elämäkokemus todistaa kärjistetyimmät väitteet helposti vääriksi. Vakava päihderiippuvuus on usein monien tekijöiden summa, ja sen pelkistäminen yksinomaan huumausaineen käytön aiheuttamaksi väistämättömäksi seuraamukseksi vääristää nuorten tietoja sekä riippuvuusproblematiikasta että huumausaineista itsestään. Myös ehkäisevän päihdetyön tutkimuksessa ns. shokkihoidot on todettu toimimattomiksi (Soikkeli ja Warsell 2013, 41).

Media todellisuuden rakentajana – medialukutaidon merkitys

Päihdekeskustelu voi olla vain asennekeskustelua tai mielipiteiden vaihtamista, mutta välillä tarvitaan myös faktoja ja tutkimustietoa. Näissä tilanteissa tiedonhakutaidot ja medialukutaito ovat usein ulkoa opeteltua tietovarantoa tärkeämpiä. Informaation luotettavuuden arviointia voi harjoitella myös yhdessä nuorten kanssa esimerkiksi päihdeaiheista uutisointia seurattessa. Mihin lähteisiin tieto perustuu? Entä mitä jää kertomatta? Jos mahdollista, niin aina kannattaa pyrkiä alkuperäislähteen äärelle sen sijaan, että tyytyisi vain viihteellisten päivälehtien sensaatiohakuksiin tiivistyksiin. Erilaisten päihdeaiheisten sivustojen luotettavuutta voi olla hankala arvioida pelkästään sivun ulkoasun perusteella. Näyttävästikin toteutetun sivun tietointi voi olla melko vaatimatonta, kun taas selkeästi vähemmän ammattimaisen oloisilta sivustoilta voi löytyä hyviäkin tutkimusreferaatteja. Kannattaakin siis uhrata hetki sivuston silmäilyyn; mikä taho sivustoa julkaisee tai rahoittaa? Koska sivustoa on päivitetty viimeeksi? Onko linkkejä alkuperäistutkimuksiin saatavilla?

Yksi tapa tutustua päihdekulttuureihin ja erityisesti käyttökulttuureihin on erilaisten päihteiden käyttäjien omien keskustelupalstojen tai blogien lukeminen ja seuraaminen. Käyttäjäkokemusten kanssa tulee muistaa, että yhden tai muutaman ihmisen subjektiivinen kokemus on huonosti yleistettävissä isompia massoja koskevaksi, mutta tutkimustiedon täydentäjäksi se sopii hienosti. Esimerkiksi A-klinikkasäätiön ylläpitämän Päihdelinkki-sivuston Sauna-keskustelufoorumilla pääsee seuraamaan huumeidenkäyttäjien keskinäistä ajatuksenvaihtoa, vertaisvalistusta, riskitiedotusta ja arjen jakamista. Samalla saa hieman vaihtelua median ja viihdeteollisuuden esittelemään yksioikoiseen huumeidenkäyttäjän stereotyyppiin, sillä kirjoittajia löytyy laidasta laitaan ammattiryhmistä, pukeutumistyylisiä, perhetaustasta tai maailmankatsomuksesta riippumatta.

Medialukutaito on tärkeää, sillä medialla on valtaa. Sisäministeriö teetti vuonna 2012 kyselyn suomalaisten peloista. Sähköpostikyselynä toteutetussa tutkimuksessa yli 1200 eri-ikäistä suomalaista kertoi, mitkä asiat pelottavat eniten. Kaikissa ikäryhmissä nuorten syrjäytyminen koettiin va-

kavaksi uhkaksi. Syrjäytyminen ja sen ehkäisy ovat viime vuosikymmeniä olleet vahvasti esillä mediassa ja politiikassa. Vieläkään termin sisältö ei välttämättä ole täysin selkeä kaikille, mutta se, että poikkeuksellisen vaarallisesta asiasta on kyse, ei ole jäänyt epäselväksi kenellekään. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen mukaan väkivallan pelko on suoraan verrannollinen väkivaltauutisoinnin määrään. Koettu väkivallan pelko kasvaa myös silloin, kun väkivaltarikokset vähenevät, mikäli väkivaltauutisointi pysyy runsaana (Smole ja Kemppi 2003, 225-226). YAD ry:n Dancewise-projektin huumeekyselyissä (v. 2009-12) haitallisimmaksi huumausaineeksi listataan usein sellaisia aineita kuten crack ja heroïini, joiden esiintyvyys Suomessa on varsinkin aiempina vuosina ollut melko marginaalista. Sen sijaan em. aineet ovat hyvin suosittuja esimerkiksi amerikkalaisen viihdeteollisuuden tuotoksissa ns. huono-osaisempien päihteinä. Runsas, sensaatiohakuinen uutisointi ja viihdeteollisuus voivat siis nostaa pinnalle ja arkipeloiksi myös sellaisia uhkia, jotka eivät useimmiten realisoidu suomalaisten arjessa. Sen sijaan merkittäviä ongelmia aiheuttavat tupakka ja alkoholi ovat niin arkipäiväistyneitä, että niiden aiheuttama erittäin runsas kuolleisuus ja erilaiset tapaturmat nousevat vain harvoin otsikoihin, saati koetuksi uhaksi.

Lopuksi

Laadukkaan päihdekasvatuksen toteuttaminen ei aina vaadi laajaa ainekohtaista asiantuntemusta tai muutakaan erityisosaamista. Pohjimmiltaan kaikessa kasvatustyössä on kuitenkin samat lähtökohdat kuin koulutettujen vapaaehtoisten tekemässä vertaisvalistuksessa: rohkeudesta tuoda esiin omia mielipiteitä ja kiinnostuksesta keskustella muiden näkemyksistä. Päihdekeskusteluissa ei haeta voittajia ja häviäjiä, vaan tarkoitus on vaihtaa mielipiteitä ja tuulettaa päihdeasenteita ja ennakkokäsityksiä. Nuorten kanssa päihdekeskustelua käyvän ei tarvitse olla kaikkietävä informaatiopankki, vaan tiedonhaku ja medialukutaito voidaan yhdistää osaksi päihdekasvatuskokonaisuutta. Siinä, missä lähikasvattaja kokee jäävänsä heikoille vailla päihdetyön ammattilaisten tietopohjaa, on hänel-

lä muita merkittäviä etuja päihdekasvatustyön toteuttamiseen. Päihdekasvatuksen kohteena olevien nuorten elämäntilanteen ja taustan tunteminen mahdollistaa työn tehokkaan suuntaamisen ja aitoon tarpeeseen vastaamisen. Myös ehkäisevän päihdetyön tutkimuksen kannalta tätä on pidetty keskeisenä tekijänä ehkäisevän päihdetyön onnistumisen kannalta (esim. Soikkeli ja Warsell 2013, 38). Lähikasvattajalla on mahdollisuus osallistua päihdekeskusteluun arjen tilanteissa silloin, kun päihdeaiheet nousevat spontaanisti puheisiin. Lähikasvattaja on tavoitettavissa myös silloin, kun nuoret haluavat palata aiheen pariin myöhemmin hetken asiaa ensin pohdittuaan.

Päihdekeskusteluun ja muuhunkin ehkäisevään päihdetyöhön kannattaa lähteä avoimin mielin. Nuorilla itsellään on paras asiantuntemus omasta elämäntilanteestaan, omista asenteistaan ja esimerkiksi oman kaveriporukansa päihteidenkäytöstä. Nuoria kuuntelemalla myös aikuiset saavat mahdollisuuden oppia uutta, päivittää omia tietojaan ja löytää uusia näkökulmia eri aiheisiin. Kaikesta ei toki tarvitse olla samaa mieltä, turvalliseen aikuisuuteen kuuluu myös rohkeus säilyttää oma mielipiteensä silloin, kun se on perusteltua. Samoin nuorten arviot omasta elämäntilanteesta ja omista valinnoista ovat aina subjektiivisia, omaan elämänkokemukseen ja elämäntilanteeseen perustuvia. Yksi tapa tuoda näkökulmia keskusteluun onkin kertoa, miltä sama tilanne näyttää ulkopuolelta katsottuna, aikuisen näkökulmasta.

Avoin keskustelu nuorten kanssa ei tarkoita kaiken jakamista ja kaiken hyväksymistä. Työntekijöillä ja vapaaehtoisilla on oikeus ja velvollisuus rajata omaa yksityisyyttään, eikä omasta päihteiden käytöstä tarvitse kertoa sellaisia asioita, joiden jakaminen nuorten tai asiakkaiden kanssa ei tunnu luonteelta. Samoin toisinaan päihdekeskusteluissa voi tulla aikuisen tietoon sellaisia asioita, jotka vaativat jatkoselvittelyä esimerkiksi lastensuojellulisista syistä. Siksi kannattaakin pyrkiä välttämään tilanteita, joissa nuorille annetaan sellaisia vaitiololupauksia, joiden pitäminen voi olla käytännössä mahdotonta.

YAD ry:n vapaaehtoiset konsultoivat usein yhdistyksen työntekijöitä ja pidempään vapaaehtoisina toimineita kinkkisissä tilanteissa ja kysymyksissä. Tämä on täysin sallittua myös muille nuorten ja nuorten aikuisten

kanssa työskenteleville. Usein parhaat oivallukset tulevat silloin, kun asiaa saa pohtia yhdessä jonkun muun kanssa. Tavoitteet kannattaa myös pitää realistisina. Hyvä keskustelu on sellainen, joka herättää uusia ajatuksia, innostaa nuoria osallistumaan ja ilmaisemaan oman mielipiteensä. Yksittäisen päihdekeskustelun tai minkään muunkaan ehkäisevän päihdetyön toimenpiteen ei ole tarkoituskaan johtaa nuorten täysraittiuteen tai muuhun totaalimuutokseen. Onnistumiset ja hyvät käytännöt kannattaa laittaa kiertoon omassa työyhteisöissä, verkostoissa ja kahvipöytäkeskusteluissa. Pieneltäkin tuntuvat ajatukset ja oivallukset, keskustelujen aikana syntyneet ideat ja muut arjen keksinnöt ovat arvokkaita myös muille.

Pohdittavaksi:

1. Pohdi omia päihdeasenteitasi. Mitkä asiat herättävät erityisesti tunnereaktion pintaan? Mistä teemoista on helpompi puhua faktaalähtöisesti?
2. Miten vastaat nuorten kysymyksiin omasta päihteidenkäytöstäsi? Tarvitseeko omaa päihteiden käyttöä tai käyttämättömyyttä perustella töissä tai vapaa-ajalla?
3. Pohdi hetki onnistunutta keskustelutuokiota nuorten kanssa. Mitä elementtejä siihen liittyi? Mikä teki keskustelusta erityisen onnistuneen? Miten keskustelu sai alkunsa? Millainen oli oma mielentilasi keskustelun aikana? Entä sen jälkeen?

Lähteet

Smole, Mirka & Kemppe, Sari 2003. Väkivaltautisointi ja rikollisuuden pelko. Teoksessa Rikollisuustilanne 2002. Rikollisuus tilastojen valossa. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, julkaisu nro. 200. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, s. 219-229.

Maunu, Antti 2012. Ryyppäämällä ryhmäksi? Ehkäisevän päihdetyön karttalehtiä nuorten ja aikuisten juomiskulttuureihin. Ensimmäinen painos. Ehyt ry. Pori: BrandID Oy kirjapaino.

Soikkeli, Markku & Warsell, Leena (toim.) 2013. Laatutähteä kiertämässä. Ehkäisevän päihdetyön laatukäsikirja. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL. Tampere: Suomen Yliopistopaino Oy.

Huumetieto ja käyttökyselyt 2009-2012. YAD Youth Against Drugs ry. Dancewise ja Dancewise2 –projektit.

Eccu Research 2011. Music Against Drugs – kyselytutkimukset yläkoulu-
laisille.

Joni Söderman ja Sampo-Ilmari Tuhkalehto

Nuorten osallisuuden edistäminen ehkäisevässä päihdetyössä

Music Against Drugs ry on valtakunnallisesti lasten ja nuorten terveyttä, sosiaalista hyvinvointia ja osallisuutta edistävä ehkäisevän päihdetyön järjestö. Järjestö saattaa lapset ja nuoret yhteen valtakunnallisten ja alueellisten järjestöjen laadukkaiden sisältöjen ja osallistumismahdollisuuksien kanssa. Lisäksi järjestö jalkauttaa ehkäisevän päihdetyön tunnistettuja hyviä käytänteitä ja osaamista kuntatoimijoille sekä kannustaa heitä moniammatilliseen ja seutukunnalliseen yhteistyöhön. Music Against Drugs ry:n lapsille ja nuorille välittämät laadukkaat sisällöt sekä kuntatoimijoille jalkautettavat ehkäisevän päihdetyön hyvät käytänteet koostuvat Music Against Drugs ry:n valtakunnallisten lasten ja nuorten terveyttä ja sosiaalista hyvinvointia edistävien järjestöyhteistyökumppaneiden (YAD Youth Against Drugs ry, Mannerheimin Lastensuojeluliitto, Syöpäjärjestöt, A-klinikkasäätiö, Raittiuden Ystävien Kännikapina-kampanja, Ehkäisevän Päihdetyö EHYT ry, Irti Huumeista ry ja Suomen Mielenterveysseura) tuottamista sisällöistä ja materiaaleista. Toiminnan valtakunnallisia rahoittajia ovat Raha-automaattiyhdistys sekä Opetus- ja kulttuuriministeriö.

Järjestössä on kehitetty kuuden kuukauden mittainen ehkäisevän päihdetyön Music Against Drugs -kokonaisuus, joka saatetaan kuntien nuoris- ja koulutoimien sekä seurakuntien nuorisotyöntekijöiden toteutettavaksi oman alueensa lapsille ja nuorille. Kokonaisuus sisältää 14 osatekijää, jotka on suunnattu kuntien lapsille ja nuorille, heidän parissaan työskenteleville, harrastustoiminnanohjaajille sekä heidän asioistaan vastaavalle hallinnolle. Osatekijät ovat joko sosiaalisesti vahvistavia, terveyttä edistäviä sisältöjä kuljettavia, paikallisista, alueellisista ja valtakunnallisista osallistumismahdollisuuksista tiedottavia, ympärivuotisesti lasten ja nuorten paris-

sa työskenteleviä tukevia sekä paikallista ja alueellista monialaista yhteistyötä syventäviä. Esimerkkeinä lapsille ja nuorille suunnatuista osatekijöistä voidaan mainita esimerkiksi Music Against Drugs -iltatapahtuma sekä iltatapahtuman yhteydessä järjestettävä internetäänestyksellä toimiva bändikilpailu, johon voivat ilmoittautua tapahtuman toteuttavan alueen bändit. Bändin jäsenten keski-ikä tulee olla alle 22 vuotta. Osa mukaan ilmoittautuneista bändeistä pääsee esiintymään iltatapahtumassa oman alueensa lapsille ja nuorille. Esimerkkinä nuorten parissa kohtaavaa työtä tekeville suunnatuista osatekijöistä voidaan mainita esimerkiksi materiaali-pankki, johon on koottu tietoa päihdekasvatuksesta ja valmiita työkaluja päihdekasvatuksen tekemiseen. Lisäksi kohtaavan työn tekijöille voidaan toteuttaa palaute- ja toimintaolosuhdekysely, jolla saadaan tietoa heidän kokemuksistaan kunnan toimintaolosuhteista sekä Music Against Drugs -kokonaisuuden vastaanottamisesta kyseisessä kunnassa. Hallinnon edustajille suunnattuna osatekijänä voidaan mainita kuuden kuukauden kokonaisuuden lopuksi järjestettävä lasten ja nuorten ehkäisevän päihdetyön, sosiaalisen hyvinvoinnin ja osallisuuden kehittämisseminaari, jossa käydään läpi Music Against Drugs -kokonaisuuden prosessi kunnassa sekä esitellään lapsille ja nuorille toteutetun päihde-, hyvinvointi- ja osallisuuskyselyn tuloksia. Lasten ja nuorten asioista päättävä hallinto voi hyödyntää näitä tuloksia kunnan ehkäisevän työn toimenpiteitä kohdentaessaan. Kaikkiaan tällainen päihdekasvatuskokonaisuus on toteutettu sen kulloisenakin kehitysversiona 19 kertaa 26 kunnassa ympäri Suomea. Maantieteellisesti tarkasteltuna kokonaisuuksia on toteutettu varsin laajasti. Tois-taiseksi pohjoisin kokonaisuuden toteuttanut kunta on Kuusamo ja vastaavasti eteläisin Loimaa. Toteuttaessaan Music Against Drugs -kokonaisuuden kunta osallistuu sen kuntakohtaisiin kustannuksiin, jotka pitävät sisällään esimerkiksi iltatapahtuman järjestämiseen liittyviä kustannuksia sekä kouluille toimitettavia päihdekasvatusmateriaaleja, kuten julisteita ja aamunavauksia sisältäviä cd-levyjä.

Mitä osallisuus on ja miksi se on tärkeää?

Osallisuutta on määritelty lähteestä riippuen hiukan toisistaan poikkeavilla tavoilla. Suomen Nuorisoyhteistyö Allianssi määrittelee internet-sivullaan osallisuuden seuraavasti: ”Osallisuudella tarkoitetaan mahdollisuutta vaikuttaa omaan lähiympäristöön, itseä koskevien päätösten tekoon ja itseä koskeviin asioihin. Nuorten on päästävä vaikuttamaan myös kaikille yhteisiin asioihin. Osallisuus antaa nuorille kokemuksen omista vaikuttamismahdollisuuksista ja kasvattaa uskoa omiin vaikutusmahdollisuuksiin myös tulevaisuudessa. Osallisuuteen kasvetaan ja kasvatetaan. Kun nuori saa mahdollisuuden oppia, ideoida ja toteuttaa itselle ja lähiyhteisölleen mielekkäitä asioita, hän oppii samalla vaikuttamaan laajemminkin yhteisöissä. Nuorena opittu osallisuus seuraa nuorta aikuisuuteen ja sitoo häntä osaksi yhteiskuntaa.” (Suomen Nuorisoyhteistyö Allianssi 2013.)

Nuorten osallisuuden ja kuulemisen mahdollisuuksista käydään julkiudessa jatkuvaa keskustelua. Lasten ja nuorten osallisuuden säädösperusta on YK:n lasten oikeuksien sopimuksessa, perustuslaissa, nuorisolaisissa, koulutusta koskevista laeista ja lastensuojelulaissa (af Ursin ym. 2013, 4.) Osallisuuden teema toistuu niin ikään poliittis-hallinnollisissa ohjelmissa, joilla pyritään takaamaan nuorille ja lapsille erilaisia osallistumisen tapoja. Esimerkiksi Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelmassa vuosille 2012–2015 osallisuus, arjenhallinta ja yhdenvertaisuus muodostavat ohjelman kolme kärkeä (OKM 2011). Nuorten osallisuuden merkitys on siis laajasti tunnustettu niin kansainvälisessä kuin kansallisessakin lainsäädännössä. Music Against Drugs ry:ssä katsomme tärkeäksi, että saamme ehkäisevässä päihdetyössä nuorten äänen kuuluviin ja vahvistettua nuorten osallisuutta. Kun asioiden käsittely, näkökulmat ja esimerkit kumpuavat mahdollisimman läheltä nuorten omaa kokemusmaailmaa, nuorilla on mahdollisuus tuoda esille omia kokemuksiaan ja näkemyksiään päihteistä sen sijaan, että he olisivat ainoastaan passiivisia päihdevalistuksen kohteita (Pylkkänen ym. 2009, 17, 20–21).

Nuorten sosiaalinen vahvistaminen, osallistumismahdollisuuksien tarjoaminen sekä nuorten osallisuuden edistäminen ehkäisevässä päihdetyössä ovat tärkeitä välineitä, joiden avulla voidaan vahvistaa nuorten sosiaalis-

ta hyvinvointia, edistää nuorten mielenterveyttä sekä torjua nuorten syrjäytymistä. Me Music Against Drugs ry:n työntekijät jaamme hyvin vahvasti af Ursinin ja kumppaneiden (2013, 5) näkemyksen siitä, että mikäli nuorten kokonaisvaltaista hyvinvointia halutaan edistää osallisuuden keinoin, on oltava valmis kääntymään nuorten puoleen ja rakennettava toimintaa yhdessä heidän kanssaan. Music Against Drugs ry:n ehkäisevässä päihdetyössä ydinajatus onkin tehdä ehkäisevää päihdetyötä nimenomaan nuorten kielellä toisille nuorille. Nykyisessä tietoyhteiskunnassa, jossa tietoa on tarjolla runsaasti, päihdekasvatuksessa on hyväksyttävä nuoret tiedon aktiivisina tuottajina (Pylkkänen ym. 2009, 21). Järjestössämme nuoret nähdään aktiivisina ja omaa ymmärrystään rakentavina toimijoina, ja näin ollen nuorten osallisuus ja viestinnän vuorovaikutuksellisuus ovat keskeisessä asemassa tekemässämme ehkäisevässä päihdetyössä.

Nuorten osallisuuden toteutuminen Music Against Drugs ry:n toiminnassa

Music Against Drugs -kokonaisuuksien kautta edistetään nuorten toimintamahdollisuuksia alueellisella tasolla. Lisäksi valtakunnallisella tasolla nuoret voivat osallistua järjestön toimintaan useilla eri tavoilla, ja osallistumistavasta riippuen toiminnan muodot ja nuorten osallistumisaktiivisuus vaihtelevat. Kaikessa toiminnassa pyritään ottamaan huomioon nuorten omaehtoiset kiinnostuksen kohteet. Mahdollisia toimintaan osallistumisen muotoja ovat esimerkiksi Music Against Drugs -agentiksi tai vapaaehtoiseksi liittyminen. Agentiksi tai vapaaehtoiseksi voi ryhtyä kuka tahansa 13 vuotta täyttänyt henkilö asuinpaikastaan riippumatta. Kummatkin toimintamuodot ovat maksuttomia. Agentit ja vapaaehtoiset osallistuvat Music Against Drugs -kokonaisuuden yhtenä osatekijänä olevan iltatapahtuman järjestelytehtäviin. Agenttien osalta työtehtävät saattavat pitää sisälleen esimerkiksi iltatapahtumien infopisteillä toimimista tai kioskinpitoa. Vapaaehtoiset puolestaan osallistuvat usein iltatapahtumien järjestämiseen omaa erityisosaamistaan hyödyntäen. Tällainen vapaaehtoisten erityisosaaminen iltatapahtumien yhteydessä voi liittyä esimerkiksi valokuvaukseen

tai graafiseen osaamiseen. Iltapahtumien järjestelytehtävien ohella agenttien ja vapaaehtoisten toiminnassa korostuu myös toiminnan yhteisöllisyys sekä vuorovaikutteisuus, ja tätä tuetaan järjestämällä kolme kertaa vuodessa miittejä (kokoon-tumisia), johon kaikki agentit ja vapaaehtoiset ovat tervetulleita. Lisäksi vuoden 2014 alusta agenteille ja vapaaehtoisille suunnattujen osallistumismuotojen kirjo tulee entisestään laajentumaan, kun Music Against Drugs ry aloittaa verkkonuurisotyön, jonka toimintamuotoina ovat muun muassa nuorille suunnattu internet-chat sekä agenteille luotavat kuukausittaiset kirjeet.

Music Against Drugs ry:n vapaaehtoisia nuoria

Vapaaehtoistoimenkuvien ohella järjestön toimintaan on mahdollista osallistua myös työharjoittelun suorittamisen kautta. Music Against Drugs ry:ssä on mahdollista suorittaa opintoihin liittyviä jaksoja useissa erilaisissa harjoittelijatoimenkuvissa. Jokaisen työharjoitteluaan suorittavan nuoren työtehtävät pyritään räätälöimään siten, että nuori pääsee harjoittelussaan hyödyntämään omaa ammatillista osaamistaan ja toteuttamaan tätä kautta

omia kiinnostuksen kohteitaan. Joustavuus työharjoittelijoiden iän, koulutustason sekä toimenkuvien suhteen mahdollistaa sen, että työharjoitteluun saattaa yhtäaikaaisesti suorittaa niin opinnäytetyötään tekevä korkeakouluopiskelija kuin toisen asteen opiskelijakin. Lisäksi työharjoittelijoiden ohella soveltuvia työtehtäviä on pystytty tarjoamaan myös työ- ja elinkeinotoimiston kautta työkokeiluun tulleille nuorille sekä ammattistartissa oleville nuorille. Vapaaehtoisten ohella myös työharjoittelijoiden yhteisöllisyyttä pyritään vahvistamaan toimiston arjessa. Yhteiset viikkostartit, kuukausipalaverit sekä päivittäin toistuvat rutiinit muun muassa levyraatitietien ja yhteisten taukojen muodossa vahvistavat työharjoittelijoiden osallisuutta, työhyvinvointia sekä -viihtyvyyttä.

Kaiken kaikkiaan Music Against Drugs ry:n vapaaehtoisten ja työharjoittelijoiden kohdalla voi katsoa toteutuvan Grönlundin ja Pessin (2008,127) ajatus vapaaehtoistyöstä sosiaalisia kontakteja ja taitoja, itse-tuntoa ja osallisuutta vahvistavana sekä syrjäytymistä ehkäisevänä sosiaalisena matalan kynnyksen toimintana. Vapaaehtoistoiminnan maksuttomuus, mahdollisuus päästä toteuttamaan omia kiinnostuksen kohteitaan sekä vapaus valita oma osallistumisaktiivisuuden taso ilmentävät matalaa kynnystä liittyä mukaan toimintaan.

Music Against Drugs -kokonaisuuksien, nuorten vapaaehtoistoiminnan muotojen sekä työharjoittelijatoiminnan ohella nuorten osallisuus toteutuu myös järjestön kehittämis- ja arviointitoiminnassa. Toimintaa pyritään jatkuvasti kehittämään, ja kehittäminen tapahtuu nuoria kuullen. Music Against Drugs -kokonaisuuden eri osatekijöihin osallistuvilta nuorilta sekä työharjoitteluun suorittavilta nuorilta kerätään jatkuvasti palautetietoa. Saadun palautteen pohjalta sekä päihdekasvatuskokonaisuutta että järjestön toimintaa yleensä pyritään edelleen kehittämään. Palautteenkeruun ohella työharjoittelijat osallistuvat kehittämistyöhön myös dokumentoimalla omien harjoittelijatoimenkuviansa sisältöä. Aina uuden hyvän käytännön havaitessaan nuori kirjaa kyseisen käytännön osaksi harjoittelijatoimenkuvansa dokumentaatiota. Tällä tavoin nuoret pääsevät hyödyntämään omaa ammattitaitoaan, ja dokumentoituna tätä nuorten tietotaitoa voidaan hyödyntää myös tulevaisuudessa, eikä yksittäisen nuorten työssäoppimisjakson päättymisen merkitse välittömästi hänen tietotaitonsa ulosvalumista järjestöstä.

Keskeistä Music Against Drugs ry:n ehkäisevässä päihdetyössä on, että osallistuessaan järjestön toimintaan nuori osallistuu yhteisöön, joka kyseenalaistaa kulttuurisen päihteenkäyttöolettamuksen. Sakari Karvonen on määritellyt (2002, 89) tuon kulttuurisen olettamuksen siten, että alkoholin käyttö on erottamaton osa kulttuuriamme ja lasten ja nuorten humalahaikuinen juominen olisi näin ollen omien kulttuuristen tapojemme sisäistämistä. Music Against Drugs -toimintaan osallistuessaan nuoret tulevat usein rakentaneeksi itse aktiivisena toimijana oman kriittisen käsityksensä päihteistä. Tätä kautta nuoret tekevät itsekin ehkäisevää päihdetyötä levittäessään kriittistä suhtautumista päihteisiin myös Music Against Drugs -yhteisön ulkopuolelle toimiessaan yhteiskunnassa nyt ja tulevaisuudessa.

Music Against Drugs ry:n toiminnassa voidaankin katsoa toteutuvan varsin hyvin Leimio-Reijosen (2010,127–128) ajatukset mukana olon, osallistumisen ja vaikuttamistoiminnan tärkeästä merkityksestä osana nuorten hyvinvointia. Toiminnassa nuorille tarjoutuu tilaisuus tuoda esiin omaa osaamistaan ja tietämystään ehkäisevässä päihdetyössä. Tällä tavoin edistetään samalla nuorten aktiivista kansalaisuutta ja vahvistetaan nuorten ymmärrystä toimia oman elämänsä haltuun ottajana, vastuunkantajana sekä tulevaisuutensa rakentajana.

Lisätietoja Music Against Drugs ry:stä ja Music Against Drugs- kokonaisuudesta: <http://musicagainstdrugs.info/ry/>

Pohdittavaksi:

1. Miten ehkäisevää päihdetyötä voidaan tehdä siten, että se edistää nuorten omaa kriittistä ajattelua?
2. Miten sinä voisit ottaa omassa työssäsi entistä vahvemmin nuoret mukaan a) toiminnan suunnitteluun, b) toiminnan toteuttamiseen sekä c) toiminnan arviointiin ja kehittämiseen?
3. Miten voit työssäsi tukea nuorten omaehtoisista kiinnostuksen kohteista kumpuavaa toimintaa?

Lähteet

Grönlund, Henrietta & Pessi, Anne Birgitta 2008. Osallisuuden asenteet ja teot - nuoret ikäryhmät vapaaehtoistoiminnassa. Teoksessa Autio, Minna & Eräranta, Kirsi & Myllyniemi, Sami (toim.) *Polarisoituva nuoruus? Nuorten elinolot -vuosikirja 2008*. Helsinki: Hakapaino Oy, 127–137.

Karvonen, Sakari 2002. Hyvästit lapsuudelle? – päihhteisiin liittyvät kulttuuriset käytännöt varhaisnuoruudessa. Teoksessa Kuure, Tapio & Vuori, Mika & Gissler, Mika (toim.) *Viattomuudesta vimmaan*. Lapsuudesta nuoruuteen -siirtymävaiheen tarkastelua. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino, 89.

Leimio-Reijonen, Susanna 2010. Nuorten päihhteettömyyden edistäminen - vuoropuhelua ja yhteistoimintaa. Teoksessa Kylmäkoski, Merja & Pylkkänen, Sanna & Viitanen, Reijo (toim.) *Yhteisöllisiä näkökulmia nuorten ehkäisevään päihdetyöhön*. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu, 115–131.

Opetus- ja kulttuuriministeriö 2012. Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma 2012–2015. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2012:6.

Pylkkänen, Sanna & Viitanen, Reijo & Vuohelainen, Elsi 2009. Mitä on nuorisoalan ehkäisevä päihdetyö? Laadukkaan päihdekasvatuksen tukimateriaali. Preventiimi – nuorisoalan ehkäisevän päihdetyön osaamiskeskus. Humanistinen ammattikorkeakoulu, Sarja C. Oppimateriaaleja.

Suomen Nuorisoyhteistyö Allianssi 2013. Nuorten osallisuus. Viitattu 11.9.2013. <http://www.alli.fi/nuorten+osallisuus/>

af Ursin, Piia & Haanpää, Leena & Launokorpi, Hanna & Sipilä, Katriina 2013. Nuoret luupin alla 2010. Kyselytutkimus lasten ja nuorten hyvinvoinnista, osallisuudesta ja vaikutusmahdollisuuksista Varsinais-Suomessa ja Satakunnassa. Turun Lapsi- ja nuorisotutkimuskeskuksen julkaisu 6/2013. Turku: Turun yliopisto.

**6. LUKU:
VANHEMMAT JA VERKOSTOT
EHKÄISEVÄSSÄ TYÖSSÄ**

Hanna Hänninen

Ehkäisevää työtä vanhemmuutta tukemalla

Ehkäisevä päihdetyö määritellään toiminnaksi, jonka tavoitteena on edistää terveyttä, turvallisuutta ja hyvinvointia. Monissa kunnissa ehkäisevä päihdetyö on kohdistettu ensisijaisesti nuoriin, joiden hyvinvointiin halutaan vahvasti vaikuttaa. On pyritty lisäämään nuorten ymmärrystä päihitteiden käyttöön liittyvistä riskeistä ja vahvistamaan niiltä suojaavia tekijöitä. Tavoitteena on ollut edistää nuorten osallisuutta, vahvistaa nuorten omia yhteisöjä ja kuulla nuoria aidosti. Näitä sosiaalisen vahvistamisen keinoja on käytetty nuorisoalan ehkäisevässä päihdetyössä jo pitkään. Nimensä mukaisesti nuorisoalan ehkäisevässä päihdetyössä on keskitytty nuoriin, ja työtä on tehty nuorten lähtökohdista käsin. (Pylkkänen ym. 2009, 3.)

Riihimäellä toimivassa Nuorten palvelupiste Nupissa ehkäisevän työn kohderyhmä on kuluneen vuoden aikana haluttu nähdä laajemmin. Nupissa nuoret ovat aina olleet työn lähtökohta, ja suurin osa palveluista on ollut nuorille suunnattuja. Nupissa työskentelevät palveluohjaaja, ehkäisevä päihdetyöntekijä, terveydenhoitaja ja psykiatrinen sairaanhoitaja. Nuoruus elämänvaiheena, sen erityisyyden ja toisaalta yksilöllisyyden huomiointi on ollut Nupin asiantuntijuuden ydintä. Nuorten kanssa työskenneltäessä myös vanhempien huolenaiheet ja vanhemmuuteen liittyvät tuntuu olevat nousseet voimakkaasti esille. Nupin 10-vuotisen taivalaikana on kuultu myös lukuisia vanhempia ja heidän näkökulmaansa nuoren elämästä. Monesti vanhemmat ovat ottaneet yhteyttä Nuppiin siksi, että he ovat olleet huolissaan oman murrosikäisen lapsensa tilanteesta ja toivoneet ensisijaisesti vahvistusta omalle vanhemmuudelleen. Heitä on mietityttänyt, miten erilaisissa kasvatustilanteissa tulisi toimia tai miten nuoren haastavaan käytökseen pitäisi reagoida. Usein vanhemmilla on ollut huoli omien voimavarojensa riittävydestä vanhempana etenkin tilan-

teissa, joissa nuori on oireillut murrosikänsä voimakkaasti tai haastanut vanhempiaan omalla toiminnallaan.

Vanhempien pelko oman jaksamisensa rajallisuudesta on ymmärrettävää. Murrosiässä nuori kokee suurimman kehittymisen ja muuttumisen vaiheen sitten vauvaiän. Fyysisesti lapsi kasvaa aikuiseksi 3–4 vuoden aikana, jolloin tapahtuu myös valtava psyykinen kehitys ja muutos. Murrosikä heijastuu pitkälti nuoren ulkoiseen olemukseen, käytökseen, ajattelutapoihin ja lähes aina myös jollain tavoin vanhempiin ja perheeseen nuoren ympärillä. Murrosikäinen kaikkine muutoksineen ja irtaantumishaluineen haastaa usein vanhemmat pohtimaan omia toimintatapojaan ja kykyjään kasvattajina. Vanhemmat joutuvat arjessaan miettimään, millä tavoin tukea nuoren alkanutta itsenäistymiskehitystä terveellä tavalla ja samaan aikaan asettaa turvallisia rajoja nuoren toiminnalle. Irtipäästämisen ja kiinnipitämisen ristiriita on vanhemmille suuri haaste. Murrosiän muutosten myötä nuori muodostaa vähitellen itsenäisen ja aikuisen identiteetin, johon kuuluu myös sosiaalisesti vastuullisen käytöksen omaksuminen. Oppiminen aikuiseen minään on monien kokemusten ja pohdintojen tulos, eikä se tapahdu yhdessä yössä. Vaikka vanhemmat haluaisivatkin, kaikkea vanhempien oppia ja kokemusta ei voi kaataa lapseen ja nuoreen niin, että hän sen jälkeen osaisi elää viisaasti. (Cacciatore 2009, 8-13.)

Vanhempainryhmä - ideasta totta

Nupissa haluttiin lähteä konkreettisesti pohtimaan, miten näihin vanhempien toiveisiin ja tuen tarpeeseen voitaisiin vastata. Hallussa oli paljon osaamista nuorten kohtaamisesta ja kuulemisesta, mutta niissä vanhempien näkökulma oli jäänyt toivottua pienemmäksi. Toki perhetapaamisia oli Nupissa järjestetty alusta saakka, mutta nyt ehkäisevän työn kohteeksi haluttiin valita juuri vanhemmat, joille ei ollut tarjolla muita vanhemmuutta tukevia palveluita. Nämä vanhemmat ja perheet eivät olleet lastensuojelun asiakkaita, eikä perheneuvola kyennyt tarjoamaan heille soveltuvaa palvelua. Ensimmäisen kerran vanhemmille suunnattua vertaisryhmää ideoitii Nupissa jo keväällä 2012, mutta silloin asia jäi vielä suunnitelman tasolle.

Kokemuksia erityisesti murrosikäisten nuorten vanhemmille suunnatus- ta toiminnasta ei ollut saatavilla, mutta tarve oli noussut esille myös monissa yhteistyötahoissa. Lastensuojelussa, koulutoimessa ja oppilashuollos- sa nähtiin tärkeänä tukea vanhempia heidän kasvatustehtävässään, mihin näitä tahoja jo lainsäädännönkin puitteissa veloitetaan. Vanhempien roo- lin vahvistaminen nuoren terveen kasvun ja kehityksen sekä hyvinvoinnin turvaamisessa nähtiin yhdessä tärkeäksi ehkäisevän työn tehtäväksi.

Uutta myötätuulta vanhemmille suunnattujen palveluiden kehittämi- seen antoi omat opintoni Diakonia-ammattikorkeakoulussa ylemmän am- mattikorkeakoulututkinnon parissa. Opintojeni lopputyönä valmistui tut- kimus Murrosiän myllerryksessä – vanhempien voimavarat ja vertaistuki (Hänninen 2012). Tutkimuksen lähtökohtana oli selvittää, millaisia haas- teita vanhemmat kokevat arjessaan murrosikäisen nuoren kanssa ja mi- ten heitä voisi näissä haasteissa paremmin tukea. Toisena näkökulmana oli vertaistuki, jonka merkitystä vanhemmille haluttiin tutkimuksessa poh- tia. Vanhempien haastatteluista kootun tutkimuksen tulokset veivät eteen- päin ajatusta vanhempainryhmän perustamisesta. Tutkimuksessa moni vanhempi toivoi saavansa vahvistusta omalle vanhemmuudelleen sekä kas- vatusalan ammattilaisten että myös toisten vanhempien kautta. Nuoren murrosikä myllersi koko perhettä, ja vanhemmat kokivat jäävänsä yksin vanhemmuuteen liittyvien ristiriitaisten tunteidensa kanssa. He toivoivat mahdollisuutta jakaa kokemuksiaan ja saada valinnoilleen vahvistusta toi- silta samassa tilanteessa olevilta vanhemmilta, joiden kohtaamiseen ei vält- tämättä ollut muuten luontevaa areenaa. (Hänninen 2013.)

Näiden rohkaisevien tulosten jälkeen Nupissa suunniteltiin alustava idea ja runko vanhempainryhmälle, jonka toteuttamiseen kasattiin jouk- ko nuorisoalan ammattilaisia. Mukaan saatiin psykologi, sosiaalityönteki- jä, nuorisotyöntekijä, psykoterapeutti sekä yksi vertaisvanhempi, jolla oli kokemusta useamman lapsen kanssa eletystä myrskyisästäkin murrosiäs- tä. Vanhempainryhmän sisältö rakennettiin siten, että jokaisen tapaamisen alustajana toimi ammattilainen, jolla oli oman asiantuntijuutensa puitteis- sa noin 45min. puheenvuoro. Kahvitaun jälkeen ryhmässä pyrittiin vah- vistamaan vanhempien keskinäistä kokemusten jakamista, jolloin pääpai- no oli vertaistuellla. Iltojen aiheina oli mm. murrosikä nuoren kehitysvai-

heena, nuoren riskikäyttäytyminen kuten päihteet, rikokset ja mielenterveys, perheen vuorovaikutus, nuorille suunnatut palvelut sekä vanhemmuuden voimavarat. Ryhmänohjaajina toimivat Nupin kaksi työntekijää, joiden lisäksi ryhmään osallistui kukin asiantuntija kerrallaan.

Ryhmää markkinoitiin avoimesti kaikille kiinnostuneille murrosikäisten vanhemmille koulujen, perheneuvolan, lastensuojelun, terveydenhuollon ja oppilashuollon kautta. Paikallinen media kiinnostui myös ryhmästä ja teki siitä artikkelin. Ryhmä täyttyi muutamassa viikossa, eivätkä kaikki halukkaat edes mahtuneet mukaan. Vanhempainryhmä kokoontui viisi kertaa kahden tunnin ajan, ja 15 vanhemmasta koostunut ryhmä säilytti kokonsa loppuun saakka. Vanhemmilta saatu palaute oli erittäin kannustavaa ja myönteistä. Vanhemmat kokivat saaneensa ryhmästä paljon lisää tietoa ja ymmärrystä oman nuorensa käytöstä kohtaan. Monet kokivat saaneensa myös konkreettisia ja käytännöllisiä vinkkejä murrosikäisen kanssa ellettävään arkeen. Yhteisten keskusteluiden kautta syntyneet vertaistuen kokemukset koettiin ryhmässä hyödyllisiksi ja voimaannuttaviksi, ja niihin vanhemmat toivoivat jatkossa lisää aikaa ja mahdollisuuksia.

Vanhempainryhmä oli monessa mielessä onnistunut kokeilu, jossa vanhempien tarpeesta lähtenyt idea toteutettiin monialaisessa yhteistyössä ja pienin kustannuksin. Ryhmän suosio vanhempien keskuudessa yllätti monet, mutta toki asetti myös ryhmään kohdistuneet odotukset korkealle. Vanhempainryhmän heterogeeninen kokoonpano toi toteutukselle myös omat haasteensa. Ryhmään osallistui vanhempia, jotka halusivat ennakoida tulevaa oman murrosikäisensä kanssa ja hankkia itselleen murrosikään liittyvää tarpeellista tietoa. Toisaalta mukaan mahtui myös vanhempia sellaisista perheistä, jotka olivat jo vahvasti lastensuojelun tai muiden tukitoimien kohteina. Asetimme ryhmälle tavoitteeksi vanhemmuuden tukemisen lisäämällä vanhempien tietotaitoja sekä vahvistamalla vanhempien välistä vertaistukea. Näissä tavoitteissa koimme onnistuneemme vanhemmilta saadun palautteen perusteella. Vanhempainryhmän toivottiin jatkuvan myös tulevaisuudessa.

Mikä tekee vanhempainryhmän kanssa työskentelystä ehkäisevää päihdetyötä?

Ehkäisevässä päihdetyössä nuoren asenteita, elämäntilannetta ja käyttäytymistä arvioidaan päihteiden käytöltä suojaavien ja niille altistavien riskitekijöiden näkökulmasta. Suojaavista tekijöistä monet ovat suoraan tai välillisesti yhteydessä nuoren perheeseen, vanhempiin ja niihin kasvuolosuhteisiin tai elinympäristöön, joiden kautta nuori muodostaa oman identiteettinsä pohjan. Nuorta päihteiden käytöltä suojaavia tekijöitä ovat mm. luottamukselliset sosiaaliset suhteet lähiyhteisössä, hyvä itsetunto ja lähiyhteisön vastuullinen suhtautuminen päihteiden käyttöön. (Pylkkänen ym. 2009, 14–15.) Perheen ja vanhemmuuden vahvistaminen on näiden suojaavien tekijöiden vahvistamista ja esiintuomista ja siten luonnollinen kohde ehkäisevälle päihdetyölle. Yksi nuoren hyvinvoinnin kannalta merkittävä suojaava tekijä on nuoren hyvä itsetunto. Se suojaa nuorta sekä päihteiden käytöltä että mielenterveyden pulmilta. Hyvän itsetunnon rakentamisessa vanhemmat ovat avainasemassa. Se, mitä vahvuuksia vanhemmat nuorella näkevät, miten he häntä kannustavat ja miten luottavaisesti he suhtautuvat nuoren tulevaisuuteen, on avainasemassa vahvistamassa nuoren tervettä itsetuntoa. Hyvä itsetunto auttaa nuorta muissakin sosiaalisissa suhteissa ja tukee nuoren päihteisiin liittyviä valintoja myös sosiaalisen paineen alla.

Vanhempainryhmän vanhemmat kertoivat olevansa monista nuorten maailmaan liittyvistä ilmiöistä tietämättömiä. He kokivat kaipaavansa ajankohtaista ja konkreettista tietoa niin päihteistä kuin mielenterveyteenkin liittyvistä asioista. Vanhemmilla tulee siis olla yhtälailla päivitettyä tietoa voidakseen keskustella nuoren kanssa päihteistä ja niihin liittyvistä valinnoista. Etenkin kannabista koskevilla keskusteluilla vanhemmat jäävät helposti omien asenteidensa ja tietämättömyytensä vuoksi altavastajan asemaan. Tiedon lisäksi vanhemmat kaipaavat tukea omille sosiaalisille taidoilleen. Voidakseen kasvattaa sosiaalisesti pärjääviä nuoria heidän tulee voida harjoittaa myös omia sosiaalisia taitojaan etenkin nuorten kanssa keskustellessaan. Ryhmässä vanhemmat innostuivat kokeilemaan konkreettisesti, miten esimerkiksi haastavassa tilanteessa nuorelle voi antaa pa-

lautetta myönteisessä hengessä. Näiden harjoitusten tavoitteena oli edesauttaa nuoren ja vanhempien välistä luottamuksellista suhdetta ja parantaa kommunikaatiota etenkin silloin, kun yhteys nuoreen oli murrosiän vuoksi katkolla.

Ehkäisevää työtä voidaan tehdä myös kannustamalla perheitä hakemaan apua mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Silloin ongelmat eivät pääse kasautumaan, ja perheen tilanne murrosikäisen kanssa ajautumaan umpikujaan. Vanhempainryhmässä annettiin vanhemmille tietoa erilaisista tukimuodoista, joiden puoleen he voisivat vaikeuksissaan kääntyä. Esimerkiksi lastensuojeluun liittyy vanhemmilla vielä paljon sellaisia asenteita, jotka enemminkin estävät avun hakemisen kuin mahdollistavat varhaisen puuttumisen. Etenkin murrosikäisten vanhemmille lastensuojelu merkitsee helposti epäonnistumista omassa vanhemmuudessa, minkä vuoksi lastensuojelun asiakkuutta pidetään edelleen tabuna, johon liittyy häpeän tunteita. Vanhempainryhmässä käytiin myös paljon keskusteluita siitä, mitä kaikkea normaaliin murrosikään voi kuulua ja milloin on syytä olla vakavammin huolissaan. Omaa huolta arvioitaessa moni vanhempi koki saavansa vertaistuen kautta tunteen normaaliudesta eli mittasuhteet omille huolenaiheille, joissa tunteet ovat aina vahvasti mukana. Vanhempien mielestä oli helpottavaa kuulla, että muidenkin perheissä painiskellaan samankaltaisten ongelmien kanssa.

Vanhemmat tekevät arvokasta ehkäisevää päihdetyötä

Antti Maunu (2012, 162–164) painottaa nuorten juomakulttuureja koskevassa raportissaan, että ehkäisevän päihdetyön on vaikutettava ennemminkin nuorten juomisen syihin kuin juomisen kautta syntyneisiin oireisiin. Hänen mukaansa nuorten juomisella on sosiaalinen luonne, joka syntyy nuorten pyrkiessä ylittämään arjen harmaus ja erillisyydentunteet alkoholintäyteisellä nuoria yhdistävällä juhlinnalla. Maunun mielestä on tärkeää pohtia, miten arki voisi tarjota yhteenkuuluvuutta lisääviä ja yhdistäviä kokemuksia ilman alkoholia. Ehkäisevä päihdetyö on siten arjen sisällä vaikuttamista ja porukkaan kuulumisen vahvistamista, mikä on kaikkien

kasvattajien, niin vanhempien kuin ammattilaistenkin, työtä. Kasvattajien pitäisi saada yhteenkuuluvuutta lisäävistä sosiaalisista tavoista ja ihanteista yhteisiä arjen rutiineja, jotka kantavat nuoria yli erillisyyden kokemusten.

Ehkäisevä päihdetyö ei siten voi kohdistua vain nuoriin, vaan se on myös kasvattajien kasvattamista (Maunu 2012, 162–164). Jokaisessa vanhemmassa elää ehkäisevä päihdetyöntekijä, jolla on valtavat vaikuttamisen mahdollisuudet. Vanhempi on läsnä nuoren arjessa ja luo siihen turvalliset raamit. Ensisijassa nuori on oman lähiyhteisönsä jäsen, ja perheyhteisössä luodaan pohja nuoren arvopohdinnoille ja asenteille. Vanhempien ja lähiyhteisön kielteiset asenteet päihteitä kohtaan toimivat nuorelle suojaavina tekijöinä tulevaisuudessa, ja niihin hän voi nojata myöhemmissä elämänvalinnoissaan. Jokaisen perheen päihteiden käyttötavat muovaavat osaltaan yhteiskunnassa vallitsevaa päihdekulttuuria, ja siksi vanhemmat tulisi nähdä tärkeänä asenteisiin vaikuttavan ehkäisevän työn kohteena.

Maunu (2012) erittelee ehkäisevälle päihdetyöntekijälle neljä roolia, kasvattaja, tulkki, saarnaaja ja taistelija, joiden kautta ehkäisevää työtä yhteiskunnassa toteutetaan. Etupäässä ehkäisevä päihdetyöntekijä on kasvattaja, joka luottaa yhteenkuuluvuutta luovien sosiaalisten tapojen voimaan ja arjen hyviin rutiineihin. Vanhemmat toimivat tämän roolin kautta arjessaan joka päivä luomalla nuoren elämään säännöllisyyttä. Kotona ruokaillaan, harrastetaan, jutellaan ja vietetään kiireetöntä aikaa yhdessä. Ehkäisevä päihdetyöntekijä toimii myös tulkkina, joka pyrkii yhteiseen kieleen ja sen myötä ymmärrykseen. Nuorten ja aikuisten yhteinen kieli luo tunteen jaetusta, yhteisestä maailmasta ja yhteiskunnasta. Kotona vanhempi voi pyrkiä samaan kuuntelemalla, keskustelemalla ja olemalla aidosti kiinnostunut nuoren maailmasta ja arjen ilmiöistä. Päihteitä koskevissa keskusteluissa yhteisymmärrys ei edellytä nuoren toiminnan hyväksymistä, vaan nuoren ajattelumaailman aitoa kuulemistä. Konkreettisesti se voi merkitä sitä, että aikuinen kuuntelee nuoren mielipiteitä ja ajatuksia, mutta kommentoi niitä omilla näkemyksillään vasta, kun se on välttämätöntä.

Saarnaajan rooli ei ehkäisevässä työssä merkitse vain omien aikuisen näkökulmasta hyvänä pidettävien asioiden puolesta puhumista. Saadaksesen saarnaansa perille, on aikuisten pyrittävä ymmärtämään, mitä asioi-

ta nuori pitää elämässään hyvänä ja tavoittelemisen arvoisena ja mihin hän kenties hakee vahvistusta päihteiden voimalla. Se, millainen on nuorelle hyvän elämän sisältö, ei välttämättä ole yhtenevä aikuisten arvojen kanssa. (Maunu 2012, 162–164.) Kotona vanhempien olisi hyvä kuulla, millaisia nuoren omat tavoitteet ja toiveet ovat ”tässä ja nyt”-elämässä ja kannustaa niiden toteuttamiseen. Kun nuoren arkisessa elämässä ilmenee ongelmia, harppaavat vanhemmat huolen täyttämässä mielikuvissaan usein jo niin kauas, etteivät he näe nuoren omia yrityksiä ratkaista tilanteita pienin askelin. ”Jos jatkat tuohon malliin, ei sinusta aikuisena tule yhtään mitään” merkitsee nuorelle sitä, että hän on aikuisen silmissä huono ja kykenemätön mihinkään. Ilman positiivista kaikua ja kannustusta saarnaaja voi hyvääkin tarkoittaessaan saarnata nuoren tuntemaan olonsa entistä huonommaksi.

Ehkäisevässä päihdetyössä tulisi käyttää myös poliittisen ja yhteiskunnallisen vaikuttamisen keinoja, jolloin taistelijan roolia ja asennettakin tarvitaan. Ehkäisevä päihdetyöntekijä joutuu työssään usein tulkitsemaan myös päättäjille ja poliittisille vaikuttajille juomisen sosiaalista ja emotionaalista luonnetta. Päihdeongelmat eivät korjaannu vain korjaamalla yksilöä, vaan myös ympäröivä yhteiskunta ja yhteisö kaipaavat muutosta. Ehkäisevä päihdetyöntekijän tehtävä onkin herätellä omalla kentällään sosiaalista vastuuta, jonka kantamisesta jokaisella aikuisella on oma osansa. (Maunu 2012, 162–164.) Nuorten vanhemmat voivat kukin omissa verkostoissaan käydä samaa taistelua aikuisten yhteisestä vastuusta. Jokaisella aikuisella on oikeutus puuttua ja kantaa huolta nuorista, joita ympäristönsään kohtaa. Kylä kasvattaa edelleen, jos kylässä elää tervejärkisiä ja rohkeita aikuisia, jotka pitävät huolta.

Ehkäisevän päihdetyön tavoitteena on edistää hyvinvointia, joka on meidän yhteiskunnassamme yhteinen voimavara. Yksilön hyvinvointiin panostaminen lisää aina myös yhteistä sosiaalista pääomaa. Ehkäisevä työ on siis ennen kaikkea hyvinvointityötä, jonka tavoitteena on niin fyysisen, psyykkisen kuin sosiaalisenkin hyvinvoinnin lisääminen. Ehkäisevän päihde- ja mielenterveystyön vaikuttavuuden kannalta oleellista on tuntee ehkäisevä työn kohderyhmä ja valita siihen parhaiten soveltuvat keinot. Vanhempien kanssa tehtävä työ eroaa menetelmillään nuorten paris-

sa toteutettavasta ehkäisevästä työstä, mutta on kokemustemme mukaan kannattavaa ja palkitsevaa. Nuorten vanhemmille suunnattuja ehkäisevän työn muotoja ei ole vielä paljoa tarjolla, mutta niille on selkeä tarve ja tilaus. Me ehkäisevän työn toimijat tiedämme taatusti, että ehkäisevä työ on edullisempaa ja kannattavampaa kuin korjaava työ. Vanhempiin suunnatulla ehkäisevällä työllä pääsemme vaikuttamaan sekä nuorten että koko heidän perheittensä hyvinvointiin, jolloin ehkäisevän työn vaikuttavuus on mahdollista vähintäänkin tuplata.

Pohdittavaksi:

1. Miten sinä voit työssäsi tai tulevana ammattilaisena tukea vanhemmuutta?
2. Miten perheiden hyvinvointia voidaan nuoren näkökulmasta parhaiten edistää?
3. Millaista ehkäisevä päihdetyö vanhempien ja ammattilaisten yhteistyönä parhaimmillaan olisi?

Lähteet

Cacciatore, Raisa 2009. Kapinakirja. Aggressiokasvattajan käsikirja – koululaisesta aikuiseksi. Hurme, Vuokko & Lehtikangas, Maija (toim.). Helsinki: Väestöliitto.

Hänninen, Hanna 2013. Murrosiän myllerryksessä – vanhempien voimavarat ja vertaistuki. Opinnäytetyö, YAMK. Diakonia-ammattikorkeakoulu, Päihdeet ja syrjäytyminen -koulutusohjelma. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.

Maunu, Antti 2012. Ryypäämällä ryhmäksi? Ehkäisevän päihdetyön karttalehtiä nuorten ja nuorten aikuisten juomiskulttuureihin. Helsinki: Ehyt ry.

Pylkkänen, Sanna & Viitanen, Reijo & Vuohelainen, Elsi (toim.) 2009. Mitä on nuorisoalan ehkäisevä päihdetyö? Laadukkaan päihdekasvatuksen tukimateriaali. Preventiimi – nuorisoalan ehkäisevän päihdetyön osaamiskeskus. Humanistinen ammattikorkeakoulu sarja C. Oppimateriaaleja. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu.

Susanna Leimio-Reijonen

Tekemisen meininki saa keikkumaan mukana - Päijät-Hämeessä ehkäisevä mielenterveys- ja päihdetyö kuuluu kaikille

Johdannoksi

Edistävä ja ehkäisevä työ näyttelevät mielenkiintoista roolia kuntien poliittisessa päätöksenteossa. Työn arvo tunnustetaan, mutta taloudellinen ahdinko ja kustannussäästöt pakottavat arvioimaan työn merkitystä yhä uudelleen, usein ehkäisevän työn näkökulmasta ikävin seurauksin. Sosiaali- ja terveystieteiden suunnittelu ja kansalaisten hyvinvoinnista huolehtiminen muuttuu kriisitilanteissa lyhytjänteiseksi toiminnaksi pysyvien rakenteiden sijaan. Kun ehkäisevästä työstä saatu näyttö jää ohueksi, päähuomio kiinnittyy häiriöiden hoitoon ehkäisyn kustannuksella. (Warsell 2010, 27-31.) Taistelu ehkäisevän työn asemasta tuntuu loputtomalta vitsaukselta. Miksi ehkäisevää työtä ei osata, tai haluta nähdä osana peruspalvelujen kokonaisuutta, työnä, joka alkaa ”ei huolta”-vyöhykkeeltä” (Eriksson & Arnkil 2012), ennen varhaisen puuttumisen ja mini-intervention tarvetta, ja jatkuu läpi palvelupolun katkeamattomana ihmisen elinkaaren eri vaiheissa (kuva 1)?

Kuva 1. Ehkäisevä työ peruspalveluissa

Keskustelu ehkäisevän työn asemasta ja sen roolista osana palvelukokonaisuutta ei ole uutta, mutta se terävöityy osaamisen lisääntymisen myötä. Sosiaali- ja terveysministeriön asettaman asiantuntijaryhmän laatima Kansallinen mielenterveys- ja päihdesuunnitelma (STM 2012, 15-17) nostaa esiin mm. sen, miten tärkeää olisi integroida palvelut toiminnalliseksi kokonaisuudeksi, siten, että apua tarjottaisiin palvelujen käyttäjän näkökulmasta järjestelmän sijaan. Se myös korostaa laajan väestöpohjan mukaisen alueen yhteistä koordinaatiota sekä eri ikäryhmien tarpeiden huomioon ottamista palveluja järjestettäessä. Ehkäisevän ja edistävän työn näkökulmasta Mieli 2009-suunnitelma (mt.) painottaa keinoina erityisesti alkoholiverotuksen nostamista, hyvinvointia tukevien yhteisöjen vahvistamista, kansalaisten osallistumismahdollisuutta ja ongelmien ylisukupolvisuuden ehkäisyä.

Päijät-Hämeen ehkäisevän mielenterveys- ja päihdetyön (PETE 2013) verkostorakenne syntyi edellä mainitun Mieli 2009-suunnitelman pohjalta yhteisen tahtotilan tuloksena vuosina 2010–2011. Hankkeen keskeisinä tavoitteina oli määritellä työn seudullinen kumppanuusrakenne ja koordinaation rooli siinä, tuottaa tietoa toimintaympäristöstä ja sen tarpeista

sekä käynnistää kansalaiskeskustelua mielenterveys- ja päihdekysymyksistä. Tyhjän päälle hanketta ei ryhdytty rakentamaan, vaan pohjalla oli kokemusta ja paljon tehtyä työtä. Varsinaisen hankkeen tekemiselle aikaa oli vuosi. Sen kohteena oli Päijät-Hämeen sosiaali- ja terveysyhtymän alueen neljätoista kuntaa ja koko väestö. Resursseja osoitettiin yhden koordinaattorin verran. Varsin epärealistisesta lähtökohdasta huolimatta tavoitteissa päästiin maaliin saakka. Onnistumiseen tarvittiin tahtoa, halua ja intoa, resursseja sekä yhteisesti määritelty suunta tekemiselle.

Tässä artikkelissa taustoitetaan lyhyesti teoreettista, verkostoyhteistyöstä nousevaa viitekehystä ehkäisevän työn perustaksi. Siinä kuvataan myös, miten Päijät-Hämeen maakunnassa löydettiin verkostoyhteistyöstä kadokissa ollut voimavara edistävään mielenterveystyöhön¹ ja ehkäisevään päihdetyöhön (jatkossa ehkäisevä mielenterveys- ja päihdetyö).

Rakenne jäsentää ja ohjaa toimintaa

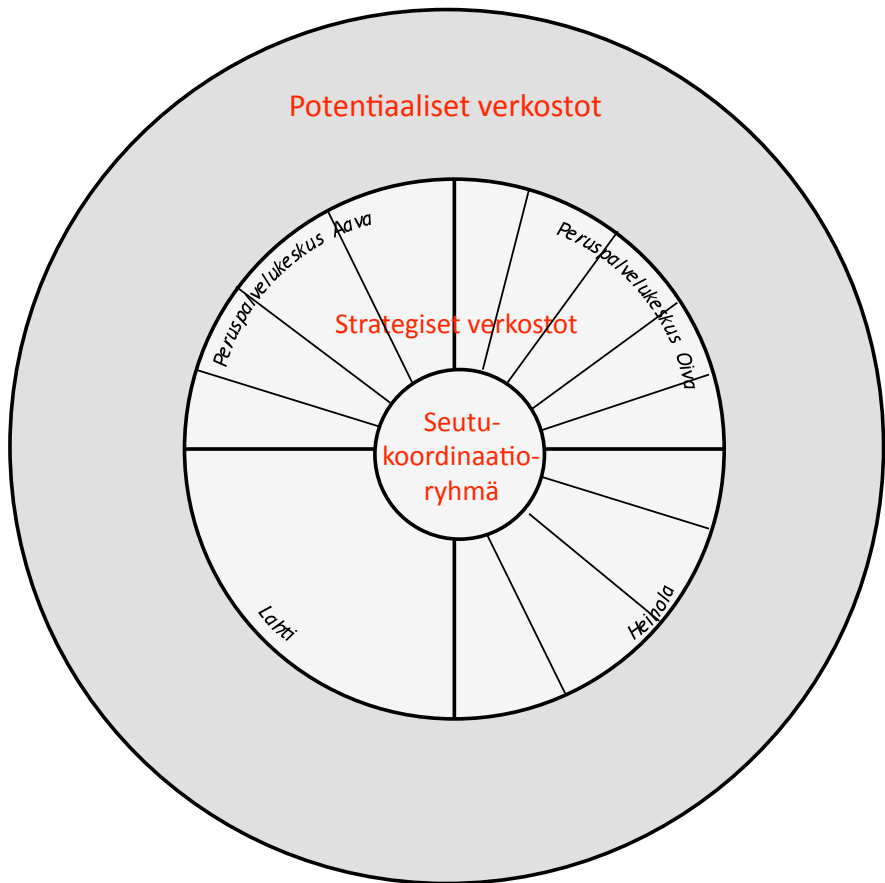
Ehkäisevän mielenterveys- ja päihdetyön seudullista rakennetta ja koordinaatiota kehitettäessä taustalla painoi kokemus laajasta ja jollakin tavalla jäsentymättömästä toimintaympäristöstä. Työtä tekevät eivät välttämättä tienneet, kenelle vastuu ehkäisevästä työstä varsinaisesti kuului. Sitä ei myös yleistäen osattu nähdä osana omaa perustyötä. Toisaalta olemassa olevaa osaamista ei osattu hyödyntää siten, että se olisi johtanut toimijoiden väliseen positiiviseen riippuvuuteen² ja sen myötä yksinpuurtamista parempiin lopputuloksiin. Yhteisen väestötason vastuun tunnistamiseksi verkostomuotoinen toimintarakenne oli siis hyvin luonteva ja myös kestävä valinta organisoitumiseen.

Päijät-Hämeeseen vakiintunut toimintarakenne (kuva 2) perustui jo alusta alkaen ideaan kehittämisverkostojen kolmesta kehästä. Sen avul-

1 Mielenterveys nähdään ihmisen voimavarana, jonka rakentavia tekijöitä tulee vahvistaa. Edistävällä mielenterveystyöllä tarkoitetaan toimintaa, jonka tarkoituksena on parantaa väestön ja yksilöiden hyvinvointia mielenterveyttä edistämällä ja sen häiriöitä ehkäisemällä.

2 Positiivisesti toisistaan riippuvaiset ihmiset rohkaisevat ja auttavat toinen toisiaan, jakavat ja hyödyntävät tietoa, oppivat ja opettavat sekä ovat motivoituneita ja innostuneita.

laaja yhteistoiminta-alue oli mahdollista saada haltuun, ja samalla löytää riittävä työntekijävolyymi määrättyjen toimenpiteiden läpiviemiseen rajallisessa ajassa (hankeaikana). Oivallisenä kehyksenä toimi generatiivista johtajuutta pohtiva julkaisu, jossa tähän seudulliseen yhteistyörakenteeseen verrattava aluekehittäminen, ”uuden luominen ja tuntemattomaan tunkeutuminen”, nähdään useiden itsenäisten toimijoiden muodostaman kokonaisuuden, eli verkoston toimintana. (Sotarauta ym. 2007, 24-31.)

Kuva 2. Päijät-Hämeläisten kehittäjäverkostojen kolme kehää

Sotaraudan ym. (mt.) mukaan aluekehittämisen keskiössä toimii aluekehittäjä, jonka tehtävänä on pyrkiä käynnistämään kohdennettuja verkostoja ja toimia osana niitä. Kohdennetut verkostot perustuvat melko vahvoihin sidoksiin ja niillä on rajatut tavoitteet ja toimintamallit. Aluekehittäjät toimivat myös strategisissa kehittäjäverkostoissa, jotka etsivät ”alueen ongelmia, haasteita, mahdollisuuksia, yhteistyökoonpanoja ja kehittämisen suuntia”. Strategiset verkostot toimivat niin ikään kohdennettujen verkostojen kasvualustoina. Kolmannen kehän muodostavat potentiaaliset verkostot, sellaiset yhteistyösuhteet, jotka eivät vielä ole realisoituneet.

Päijät-Hämeessä seutukoordinaattorin tehtävä asettui luontevasti aluekehittäjän rooliin. Kuntien yhdessä palkkaama työntekijä on seutukunnallisen yhteistyön keskeinen resurssi – henkilö, jolla on oikeasti aikaa keskittyä alueen ehkäisevän työn kehittämiseen, ei vain oman työnsä ohella, vaan kokopäiväisesti. Seutukoordinaattorilla on mahdollisuus panostaa verkostojen ja kehittämistyön generatiiviseen johtajuuteen sosiokulttuurisen innostamisen keinoin (vrt. Leena Kurjen artikkeli tässä julkaisussa sekä mm. Kurki 2000). Hänellä on myös tilaa sekä paikallisen, alueellisen että valtakunnallisen yhteistyön rakentamiseen. Keskeisiä tehtäviä ovat olleet alueen ja ihmisten monipuolinen fasilitointi, resurssien hallinta, resurssien ja osaamisen (kompetenssien) liikkeelle saaminen, uusien voimavarojen etsiminen ja luominen ja heille paikan tarjoaminen ns. oikeissa pöydissä (paikoissa, jossa asiantuntijuudella on mahdollista vaikuttaa asioihin), ajankohtaisen (tutkitun ja kokemusperäisen) tiedon ja osaamisen välittäminen alueellisten toimijoiden käyttöön, alueelliseen kehitykseen vaikuttaminen, kysyminen ja kyseenalaistaminen sekä paikallisten innovaatioiden tuottaminen. Merkityksellistä koordinaatio on ollut myös verkostojen sisäisen ja välisen yhteistyön näkökulmasta, joissa koordinaattori on edistänyt ja organisoinut yhteistyötä synnyttämällä ns. ”sosiaalista liimaa” (Vrt. Sotarauda ym. 2007, 63-83).

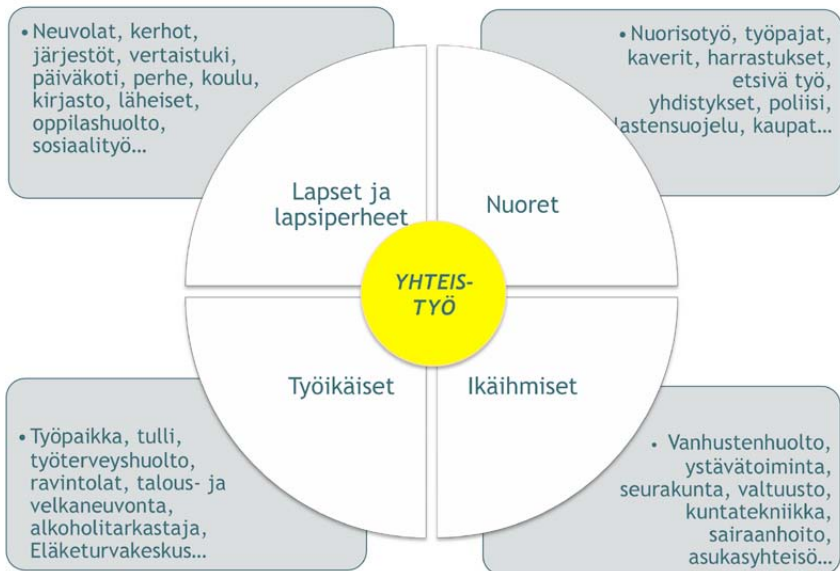
Edellä mainittujen lisäksi seutukoordinaattorin tehtäviin kuuluu sisäkehällä toimivien muiden aluekehittäjien eli aluekoordinaattoreiden kanssa tehtävä yhteistyö, ohjaaminen, tukeminen ja kannustaminen. Sisäkehälle muodostunut seutukoordinaatioryhmä puolestaan innostaa, luo ja ylläpitää yhteistyön edellytyksiä sekä käynnistää ja organisoii yhteisiä strate-

gia- ja visioprosesseja. Seutukoordinaatioryhmään kuuluu aluekoordinaattoreiden lisäksi sekä päihde- ja mielenterveysjärjestöjen että perusterveydenhuollon yksikön edustajat, yhteensä 10–12 henkilöä. He katsovat työhön yhteistoiminta-alueen, Päijät-Hämeen, näkökulmasta kuunnellen samaan aikaan myös yksittäisten kuntien toiveita ja tarpeita.

Aluekoordinaattorit toimivat oman työnsä (5–20 % työajasta) ohella, seudullisen yhteistyön muassa, oman alueensa strategisen kehittäjäverkoston eli alueverkoston vastuuhenkilöinä. Alueverkostot istuttavat muutosten siemeniä ympäristöönsä sekä nostavat esiin sellaisia paikallisia tarpeita, jotka tarvitsevat yhteistyökumppaneiden tukea. Peruspalvelukeskus Aavan (Hartola, Iitti, Myrskylä, Nastola, Orimattila, Pukkila, Sysmä) alueella työskentelee neljä aluekoordinaattoria ja toimii siis myös neljä alueverkostoa. Peruspalvelukeskus Oivan (Asikkala, Hollola, Hämeenkoski, Kärkölä, Padasjoki) alueella toimivaa rakennetta on etsitty, ja lopulta ollaan päättymässä vuonna 2013 ratkaisuun, jossa ehkäisevän työn näkökulma upotetaan sisälle kuntien hyvinvointityöryhmien toimintaan. Alueella toimii yksi aluekoordinaattori. Heinolassa alueverkostoja on yksi, joka jakautuu elämäntarpeiden (Dunderfelt 2011) mukaisesti pienempiin, osin jo olemassa oleviin verkostoihin. Niistä vastaa aluekoordinaattori yhdessä verkostojen puheenjohtajistosta muodostetun ydinryhmän kanssa. Lahdessa alueverkosto toimii niin ikään oman aluekoordinaattorinsa johdolla. Verkosto jakautuu tarvittaessa pienempiin työryhmiin kulloinkin meneillään olevan teeman tai aiheen mukaisesti. Alueverkostojen lisäksi Päijät-Hämeessä toimii kolme seudullista yhteistyöverkosta (Työhyvinvointi ja ehkäisevä työ -verkosto, Ongelmapelaaminen ja pelihaittojen ehkäisy -verkosto ja PAKKA-toimintamallin (THL 2013) mukainen Tarjontatyöryhmä) sekä joukko erinäisiin kampanjoihin, teemaviikkoihin, tapahtumiin ja tarveperusteiseen yhteistyöhön keskittyviä verkostoja, joiden koordinaatiosta vastaa seutukoordinaattori.

Potentiaalisen verkoston (Sotarauta ym. 2007, 28–29) muodostavat kaikki muut alueelliset toimijat, jotka voivat jo nyt tai tulevaisuudessa osallistua asioiden kehittämiseen ja toteuttamiseen. Tässä kohti viimeistään toteutuu koko päijät-hämäläisen ehkäisevän työn kantava ajatus siitä, että ehkäisevä työ kuuluu kaikille. Mahdollisia toimijoita kartoitetaan lisää kaiken aikaa.

(Kuva 3.) Heidän kanssaan etsitään yhteisiä rajapintoja ja niitä kohtia työstä, jossa yhteistyö voisi olla mahdollista. Kumppanuuden syntymisen näkökulmasta tärkeänä motivaatiotekijänä näyttäisi toimivan mahdollisuus osallistua ja olla mukana tekemässä työtä juuri kulloinkin käytettävissä olevien resursien (aika, raha, työntekijäpanos, kiinnostus, halu, keinot...) turvin. Osallistumishalukkuuden tulee siis nousta jokaisesta itsestään, oivallusten, ymmärryksen tai tarpeen kautta. Tuottava yhteistyö ei synny pakottamalla.

Kuva 3. Ehkäisevä työ kuuluu kaikille. Päijät-Hämeen ehkäisevän mielenterveys- ja päihdetyön verkostojen jäseniä ja potentiaalisia toimijoita.

Verkostot, kumppanuus ja aito yhteisö

Ratkaisemattomien sosiaalisten, ilkeiden ja dynaamisten ongelmien, kuten päihde- ja mielenterveysongelmien hallinta edellyttää ennen kaikkea tiedon verkottumista (Mason & Mitroff 1981). Verkottumisella tarkoite-

taan yleensä sellaisten teknologiaan perustuvien ratkaisujen käyttöönottoa, joiden avulla ihmiset välittävät tietoa, palveluita ja pääomia (Sääskilahti, 2011:3). Verkostoituminen on jotakin enemmän. Se on maaperän luomisesta mahdolliselle yhteistyölle (Engeström 2006: 18-19) sekä taloudellisten, tutkimuksellisten ja sosiaalisten yhteistyösuhteiden etsimistä, löytämistä ja kehittämistä (Sääskilahti 2011,3).

Vaikka verkostot itsessään ovat mahdollisuus, niiden aktivointiin ja ylläpitoon tulee kiinnittää erityistä huomiota. Tällöin koordinaatio nousee tehtävien keskiöön, mutta ei yksin riitä puhaltamaan verkostoa lentoon. Muilta jäseniltään toimiva verkosto ja verkostoissa toiminen edellyttää sitoutumista, taitoa tehdä yhteistyötä ja kehittyä työn tekijänä – ikään kuin luopua tiedon absoluuttisesta totuudesta, ja herkistyä kuulemaan vaihtoehtoisia näkökulmia sekä toisaalta tarjoamaan omaansa muiden pureskeltavaksi. Uuden ja yhteisen rakentaminen vaatii vastavuoroisuutta. Kun verkoston jäsenet sitoutuvat yhteistyöhön ja kokevat toiminnan merkitykselliseksi, lähestyy se toiminnallisesti ns. aidon yhteisön ideaalia. Aidossa yhteisössä vuorovaikutus perustuu dialogiin, solidaarisuuteen, avoimuuteen, uudistumiseen, samanaikaiseen integraatioon ja pysyvyyteen. (Kurki 2000, 130-133.) Se mahdollistaa jäsenilleen toimintaan sitoutumisen ja siihen vaikuttamisen itselle mielekkäällä tavalla sekä omien vahvuuksien puitteissa (Nivala 2008, 286-295). Aidon yhteisön tunnusmerkkejä ovat ihmisten välinen vuorovaikutus ja yhteistoiminta, positiivinen yhteenkuuluvuuden tunne sekä tilan antaminen yhteisön jäsenten persoonallisille piirteille, tarpeille ja toiminnalle (Leimio-Reijonen 2010, 118-120).

Tarve verkostojen toiminnan ja koordinaation kehittämiseen tiedostettiin ja tunnettiin myös Päijät-Hämeessä, ja siksi tätä karikkoa pyrittiin välttämään aktiivisesti panostamalla nimenomaan verkostojen toiminnan laatuun ja kumppanuuksien luontevaan syntyamiseen sosiaalipedagogiasta kumpuavan teoreettisen viitekehyksen turvin. Vuorovaikutuksen laatuun ja yhteistyöhön panostaminen ei ollut hukkaan heitettyä aikaa, sillä kun päijäthämäläisiltä verkostoilta kysyttiin kevätkesällä 2013 heidän näkemyksiään verkostotyöstä, puhuivat he juurikin niillä sanoilla, mistä aidossa yhteisössä on kysymys.

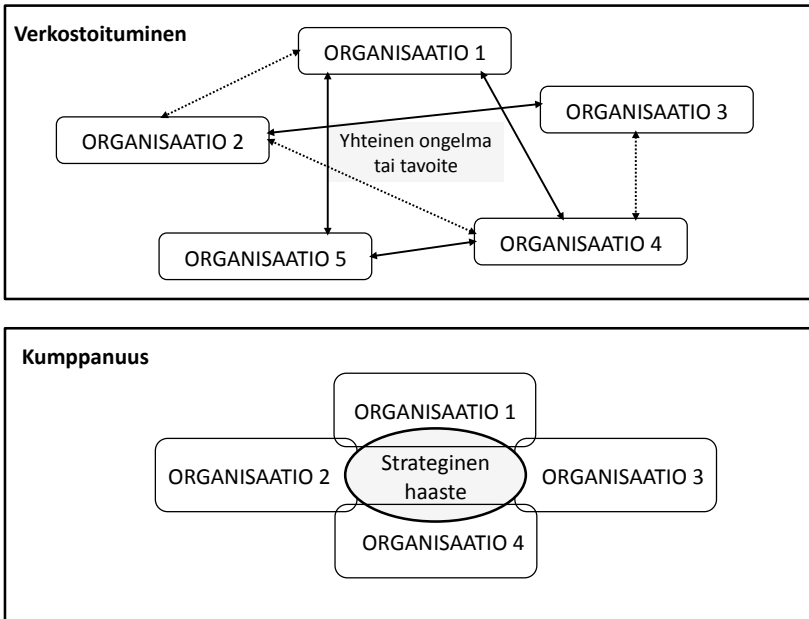
Päijäthämäläisten mukaan aito, toisia arvostava ja kunnioittava vuoropuhelu saa verkostojen jäsenet kokemaan, että yhteistyö on ”sujuvaa, luontevaa, hyvää, rentoa, innostavaa ja antoisaa”. Verkosto-osajien mielestä ”moniääninen ja edustuksellinen toiminta mahdollistaa innovaatioiden syntymisen kuin itsestään”. Yhteistyön koetaan ”vahvistavan omaa ammatillista osaamista, lisäävän tietoja, taitoja ja kumppanuuksia sekä haastavan pohtimaan omaa toimintaa”. Verkostotyön nähdään myös tarjoavan ”erilaisia näkökulmia ja kontakteja sekä avartavan ymmärrystä sekä verkostotyöstä että ehkäisevän työn sisällöistä ja merkityksestä”. Sen ajatellaan ”lisänneen yhteistyötä ja arkipäiväistäneen sitä myönteisellä tavalla”. (Sähköpostikysely verkostoille verkostoista kesäkuussa 2013. Vrt. Korkala 2010, 168.) Verkostojen jäsenet kertovat myös välittävänsä tietoa ja osaamista eteenpäin monin eri tavoin omissa seuraavissa verkostoissaan, työryhmissään ja -yhteisöissään. Eteenpäin välittyneitä asioita ovat olleet mm. ehkäisevä työ itsessään, mutta myös koulutuksiin, tapahtumiin, hankkeisiin, hyviin kokouskäytäntöihin sekä yhteistyöhön linkittyvät seikat. (Sähköpostikysely.. 2013.)

”Verkostotyö antaa paljon uutta tietoa ajankohtaisista asioista, yhteistyö on tuntunut sujuvalta ja yhdistänyt luontevalla tavalla eri alueiden toimijoita yhteen.” (Sähköpostikysely.. 2013.)

Osa päijäthämäläisistä verkostoista on kehityskaarensa jo niin pitkällä, että ryhmän jäsenet kokevat saavansa ”tukea omille ajatuksilleen sekä yhteenkuuluvuutta toisten kanssa”. He myös pitävät ilmapiiriä ”turvallisena ja myönteisenä”, sellaisena, joka ”mahdollistaa ja sallii omien ajatusten ilmaisun”. Tällaisessa ilmapiirissä ihmiset ”kokevat tulevansa kuulluksi ja kuulevansa toisia”. Verkostoissa vallitsee ”luottamuksellinen, ja jopa työnohjauksellinen ilmapiiri, jossa ihmiset käyttäytyvät toisiaan kohtaan kohteliaasti ja arvostavasti”. (Sähköpostikysely.. 2013.) Hiljaisen tiedon jakamisen (Sipilä 2003) sekä luottamuksen syntymisen on todettu olevan eduksi tulokselliselle yhteistyölle (Korkala 2010, 48–53).

”Kokoukset toimivat minusta työnohjauksellisina tilaisuuksina (tavallaan). Ryhmässä on hyvä henki, luottamuksellinen, ja siellä voi turvallisesti kertoa kipeitäkin työasioita, ryhmältä saa tukea. Kokouksesta lähtiessä on myös aina iso tietopaketti mukana. Mitä muualla tehdään ja omat ideat alkavat itää mielessä mitä itse voisin tehdä. Jos jäisi pois, olisi tunne, että jotain tärkeää on nyt jäänyt saamatta.” (Sähköpostikysely.. 2013.)

Engeströmin (2006, 20–22) mukaan verkostoituminen on organisaatioiden välistä yhteistoimintaa, jossa vapaamuotoinen yhteistoiminnan ja kumppanuuden edellytysten luominen asetetaan etusijalle. Hän tunnistaa seitsemän kumppanuutta ilmentävää merkkiä. Niiden perusteella kumppanuus 1) on pitkäaikainen yhteistoimintamalli, 2) muodostuu yhdenvertaisista osapuolista, 3) kohdistuu laajaan, monimutkaiseen haasteeseen, 4) edellyttää rajojen ylittämistä, läpinäkyvyyttä ja läpikuljettavuutta, 5) jakaa vastuun toiminnan kehittämisestä kaikille osapuolille, 6) vaatii yhtei-

Kuva 4. Verkostoituminen ja kumppanuus (Engeström, 2006).

siä tiedon hallinnan ja neuvottelun välineitä ja 7) vaatii myös uudenlaisia ennakoivia sopimuksia, joiden avulla määritellään osapuolten velvollisuudet sekä yhteistoiminnan tavoitteet ja muodot. (Kuva 4.)

Verkostot voidaan nähdä eriasteisina ja eri tavoin vakiintuneina sosiaalisina suhteina toisistaan riippuvaisten toimijoiden välillä, jotka ovat organisoituneet yhteisen ongelman tai resurssipohjan ympärille (Sotarauta 2007, 25–26). Yli organisaatorajojen tapahtuvaa verkostoitumista pidetään yhtenä tärkeimpänä jatkuvan kehityksen ja oppimisen edellytyksenä. Sen merkitys korostuu entisestään oppimisprosessien laajetessa yksilötasolta organisaatiotasolle ja erityisesti juuri työelämän edustajien välisessä yhteistyössä. Verkostoituminen edellyttää kuitenkin, että lähtökohdat ovat kunnossa, ja että organisaation rakenne ja sen sisäinen ja ulkoinen vuorovaikutus sopeutuvat alati muuttuviin tilanteisiin. Lisäksi verkostosuhteiden syntyminen edellyttää aina myös keskinäisen riippuvuuden oivaltamista ja hyväksymistä. Sen jälkeen suhdetta alkaa leimata lojaalisuus, solidaarisuus, luottamus ja keskinäinen tuki hierarkkisten suhteiden sijaan. (Salo 1999, 222–224.)

Lopuksi

Työtä verkostotoiminnan tehostamiseksi ja sen tuottavuuden osoittamiseksi on jatkettava. Ei riitä, että oma tunne kertoo onnistumisesta, on kyettävä todistamaan se myös epäilijöille, joita nousee esiin tasaisin väliajoin kuin sieniä sateella. Taistelu ehkäisevän työn, yhteistyön ja verkostotyön sekä kuntatalouden säästöjen ja kansanterveyden puolesta on tehtävä näkyväksi. On kerrottava, kuinka se näkyy yhteistyön laajentumisena, uusina oivalluksina, ammattitaidon kehittymisenä ja tiedon jakamisena, mutta myös varhaisempana ja parempana palveluna asiakkaille, potilaille ja meille palvelujen käyttäjille. On tunnistettava tekijät ja tehty työ.

Päijät-Hämeen ehkäisevän mielenterveys- ja päihdetyön verkostojen yhteistyö on vasta tiensä alussa. Se tuottaa jo nyt monenlaista ja -näköistä toimintaa koko väestölle. Se kattaa laajasti eri alojen toimijoita julkiselta ja kolmannelta sektorilta sekä pienesti yksityiseltä puolelta tarjoten osa-

puolille voimaannuttavia kokemuksia yhteistyöstä. Päijäthämäläiset ehkäisevän työn tekijät voivat olla ylpeitä siitä, mitä tekevät, riippumatta tekemisen sisällöstä tai tekijästä itsestään. Ehkäisevä työ kuuluu kaikille, jokainen voi osallistua talkoisiin – tehdä hyvää ja vieläpä varsin edullisesti. Verkostot ovat tekijöitä varten. Niihin kannattaa liittyä itsekkäästikin ajatellen: jotain sieltä on mukaansa saatava. Parhaiten se onnistuu antamalla itse, osallistumalla ja jakamalla.

Hyvä yhteistyö, jakaminen, avoin keskustelu ja eteenpäin suuntautunut toimintatapa nosti Päijät-Hämeessä esiin mielenterveys-, päihde-, ongelmapelaamis- ja väkivaltatyön rajapinnan. Eri tahoilla käytyjen keskustelujen pohjalta todettiin, että näitä ”neljää tuulta” yhdistää se, ettei tehtävä työ kuulu varsinaisesti kenellekään ja toisaalta se kuuluu samanaikaisesti kaikille. Tämän ymmärtäminen on erityisen tärkeää silloin, kun tilannetta katsotaan palvelujen käyttäjän, perheen, kannalta. Vaikka palvelurakenteet ovat järjestyneet sektoreittain, tulee apua tarjota ensisijaisesti perheen, ei ongelman näkökulmasta. Tämä vaatimus muodostaa tulevaisuudessaakin perustan ja tarpeen julkisen ja kolmannen sektorin verkostoyhteistyön vahvistamiselle, ja verkoston tekemän työn laadun kehittämiseksi. Ja mikä parasta: oivalluksen tehneille yhteisen rajapinnan tunnistaminen on tuottanut suurta iloa sekä tunteen voimien yhdistämisen mahdollisuudesta. Lisäksi se on poikkinut tekemisen paikkoja jo pitkälle tulevaisuuteen. On mainiota, kun innovaatiot syntyvät yhteistyössä ja tarpeiden pohjalta.

Pohdittavaksi

1. Pohdi laajan yhteistoiminta-alueen koordinaation merkitystä – tehokasta vai ei?
2. Ehkäisevää päihdetyötä, edistävää mielenterveystyötä, pelihaittojen sekä perhe- ja lähisuhdeväkivallan ehkäisytyötä pyritään sektoroinnin sijaan tekemään eri substanssien rajapinnoilla. Pohdi rajapintayhteistyön keinoja, mahdollisuuksia ja esteitä.
3. Mitkä ovat koordinaattorin tärkeimmät tehtävät ja rooli seutukunnallisen yhteistyön edistäjänä? Mihin koordinaatiota tarvitaan?
4. Onko verkostotyö tehokas toimintatapa vai tarpeetonta työajan käyttöä? Pohdi ja perustelee.

Lähteet

Dunderfelt, Tony 2011. Elämänkaaripsykologia - lapsen kasvusta yksilön henkiseen kehitykseen. 14. uudistettu painos. Helsinki: WSOY-pro Oy.

Engeström, Yrjö 2006. Kaksikäinen asiantuntijaorganisaatio. Helsinki: Kansanterveyslaitoksen julkaisuja B2.

Eriksson, Esa & Arnkil, Tom Erik 2012. Huoli puheeksi. Opas varhaisista dialogeista. Helsinki: Opas 60 Stakes. 8. painos. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus (Stakes).

Korkala, Siru 2010. Luottamuksen ilmeneminen alueellisissa yhteistyöverkostoissa. Turun yliopisto, Sosiaalitieteiden laitos: Sosiologia. Annales Universitatis Turkuensis C 298. Väitöskirja.

Kurki, Leena 2000. Sosiokulttuurinen innostaminen. Tampere: Osuuskuunta Vastapaino.

Leimio-Reijonen, Susanna 2010. Nuorten päihteettömyyden edistäminen - vuoropuhelua ja yhteistoimintaa. Teoksessa Yhteisöllisiä näkökulmia nuorten ehkäisevään päihdetyöhön. Merja Kylmäkoski; Sanna Pylkkänen & Reijo Viitanen (toim.) Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu – HUMAK, 115-131.

Mason, Richard & Mitroff, Ian 1981. Challenging Strategic Planning Assumptions. Theory, Cases and Techniques. John Wiley & Sons.

Nivala, Elina 2008. Kansalaiskasvatus globaalin ajan hyvinvointiyhteiskunnassa. Kansalaiskasvatuksen sosiaalipedagoginen teoriakehys. Jyväskylä: Snellman-instituutti.

PETE 2013. Päijät-Hämeen ehkäisevän mielenterveys- ja päihdetyön verkostowiki. Viitattu 11. 9 2013. <http://phehkaisevatyo.pbworks.com>

Salo, Petri 1999. Verkostot ja organisaation oppiminen. Analyysi kouluorganisaation sosiaalisesta rakenteesta. Teoksessa Verkostoyhteiskunta. Käytännön johdatus verkostanalyysiin. Mikko Mattila & Petri Uusikylä, Tampere: Gaudeamus, 222-224.

Sipilä, Petri 2003. Verkosto - oppiva organisaatio. PKT.fi-lehti 4/2003. Sotarauta, Markku; Kosonen, Kati-Jasmin & Viljamaa, Kimmo 2007. Aluekehittäminen generatiivisenä johtajuutena. 2000-luvun aluekehittäjän työnkuvaa ja kompetseja etsimässä. Viitattu 11. 9 2013. http://www.uta.fi/jkk/sente/netlibrary/J_23_2007_Aluek_gener_joht.pdf

STM 2012. Mielensterveys- ja päihdesuunnitelma. Mieli 2009 -työryhmän ehdotukset mielensterveys- ja päihdetyön kehittämiseksi vuoteen 2015. Viitattu 11. 9 2013.

http://www.stm.fi/julkaisut/nayta/-/_julkaisu/1846634

Sääskilahti, Kirsti 2011. Tutkimusraportti III: Vuorovaikutus, asiantuntijuuden kehittyminen sekä verkottuminen monitieteisessä kehittämishankkeessa. Oulun yliopisto: Oulun Eteläisen instituutti.

THL 2013. Pakka-toimintamalli paikallisten alkoholihaittojen ehkäisyyn. Viitattu 11. 9 2013. http://www.thl.fi/fi_FI/web/neuvoa-antavat-fi/pakka-toimintamalli

Warsell, Leena 2010. Ehkäisevä päihdetyö. Teoksessa Kansallinen mielensterveys- ja päihdesuunnitelma 2009–2015. Suunnitelmasta toimeenpääntöön 2009. Airi Partanen; Juha Moring; Esa Nordling & Viveca Bergman. Avauksia 16/2010. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 27-31.

Virpi Ruuska

Vaikuttava valtakunnallinen verkosto

Verkostoituminen - ainainen mahdollisuus?

Verkostoituminen on kokonaisvaltainen tapahtuma, joka sulautuu osaksi seminaaria, koulutusta, illan cocktail-tilaisuutta tai junamatkaa. Verkostoitumisen mahdollisuus on olemassa aina, silloinkin, kun et ole fyysisesti läsnä. Sosiaalinen media mahdollistaa verkostoitumisen 24 tuntia vuorokaudessa. Aistit valppaana kontaktoit juuri ne sinun toimintasi/organisaatiosi kannalta keskeiset tahot, joihin olet suunnitellut tutustuvasi jo ennen tilaisuutta perehtymällä mahdolliseen osallistujalistaan ja tilaisuuden ohjelmaan puhujineen. Monestiko olet osallistunut johonkin verkoston tilaisuuteen tai tapahtumaan katsomalla sähköpostin lähetylistaa ja muodostanut viimein päätöksen osallistumisesta mukaan kutsuttujen tahojen perusteella, koska päivän ohjelma ei ole ollut omaa toimintaa tai toimialaa palvelevaa? Verkostoitumisessa ei ole vapaa-aikaa vaan vapaa-aika on verkostoitumisen luvattua aikaa.

Samaan aikaan kun verkostoitumista tapahtuu kaikkialla, alkaa verkostoituminen väsyä käytössä. Tehokkuus on sosiaali- ja terveysalan sektorilla yksi keskeinen tema, ja verkostoituminen sekä moniammatillinen yhteistyö ovat syntyneet vastaamaan tarpeeseen, jossa resurssien tehostamisesta on päästy verkostomaiseen, sektorirajat ylittävään ja laadukkaaseen työskentelyyn. (Verkostojohtamisen opas 2013.) Verkostojen syntyminen ja määrä ovat mysteeri eri alueilla. Toimijat joutuvat valikoimaan osallistumisensa eri verkostojen toimintaan, koska kustannustehokkuus ei synny vain osallistumalla eri verkostoihin. Verkostoihin osallistumisessa pelkästään osallistuminen ei yleensä riitä panokseksi, vaan sitä saattaa seurata vastuu seuraavan tapaamisen koollekutsumisesta, mahdollisesta selvitys-

työstä tai vähintään verkostotapaamisen tilojen järjestämisestä. Keskeinen kysymys onkin, mitkä ovat ne oman toiminnan kannalta keskeiset verkostot, jotka palvelevat juuri sinun organisaatiosi/toimintasi tavoitteita?

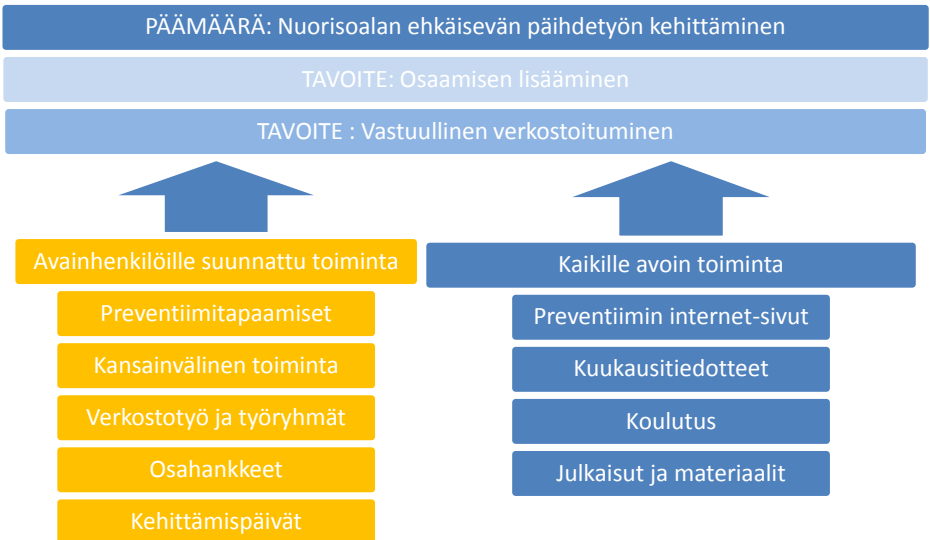
Vaikuttavan valtakunnallisen verkoston teemaan syvennyttään tässä artikkelissa yhden valtakunnallisen verkoston, nuorisualan ehkäisevän päihdetyön osaamiskeskus Preventiimin toiminnan kautta. Preventiimiverkoston toimintaa tarkastellaan artikkelissa nuorisotyöalan, työelämäyhteistyön ja yhteisöpedagogikoulutuksen näkökulmista.

Osaamiskeskuksen johtama verkosto

Preventiimi – nuorisualan ehkäisevän päihdetyön osaamiskeskus on perustettu vastaamaan yhteiskuntamme ehkäisevän työn tarpeisiin. Osaamiskeskuksen nimi kertoo, mitä se tavoittelee. Preventiimin toiminnassa tunnistetaan myös ehkäisevän päihdetyön rajapinnat. Ehkäisevällä päihdetyöllä ja mielenterveystyöllä on yhteinen, häilyväkin rajapinta, jolloin perustelua on ehkäisevän työn tarkastelu kokonaisuutena. Preventiimin toiminnan tarkoituksena on osaamisen lisääminen ja vastuullinen verkostoituminen ehkäisevässä työssä. Preventiimi koordinoi ensisijaisesti nuorisualan ehkäisevän päihdetyön tietoa, ei sen parissa toimivia ammattilaisia. Osaamiskeskus on yhtä vahva kuin sen muodostavat organisaatiot. Preventiimin asiantuntijuus syntyy kentällä toimivista yli 120 asiantuntijaorganisaatiosta ja heidän nimeämistään alan ammattilaisista eli avainhenkilöistä, jotka muodostavat Preventiimiverkoston. Preventiimiverkoston kumppanuusorganisaatiot ovat ehkäisevää päihdetyötä tekeviä toimijoita ja edustavat kuntien sivistys-, nuoriso-, vapaa-aika-, sosiaali- ja terveystoimia, järjestöjä, säätiöitä, seurakuntia ja oppilaitoksia. (Preventiimi 2013.)

Preventiimi tarjoaa kehittämisen ja tiedonvaihdon paikkoja kaikille nuorisualan ehkäisevästä päihdetyöstä kiinnostuneille sekä lisäksi erityisiä toimintoja kumppanuussopimuksella verkostoon sitoutuneille organisaatioille. Kumppanuussopimus mahdollistaa organisaatiolle kaiken Preventiimin tarjoaman toiminnan, ja organisaatio voi valita toiminnoista juuri omaa toimintaansa palvelevat toimintamuodot. (Preventiimi 2013.)

Preventiimin toimintamuotoja ovat mm. teemalliset Preventiimitapaamiset, kansainväliset tutustumismatkat sekä ehkäisevän päihdetyön arvioinnin ja laadun kehittämisen tilaisuudet. Kaikille avointa toimintaa ovat ehkäisevän päihdetyön yhteistyöhankkeet, työelämän täydennyskoulutus, asiantuntijaseminaarit, opiskelijoiden kehittämisprojektit sekä opinnäytetöiden tilaukset. Organisaatio voi tutustua rauhassa Preventiimin toimintaan ja todettuaan palvelun omaa toimintaa palvelevaksi, se voi halutesaan liittyä kumppanuusorganisaatioksi. Kumppanuussopimus ei sido organisaatioita taloudellisesti, ja kaikkeen toimintaan osallistuminen on vapaaehtoista. Kumppanuussopimus syntyy tarpeesta ja ennen kaikkea tahotilasta kehittää ehkäisevää päihdetyötä. Kumppanuussopimus helpottaa tiedonkulkua organisaatioiden välillä ja toimii vastuullisen verkostoitumisen välineenä. Vastuullinen verkostoituminen palvelee koko verkoston osaamisen lisäämistä eli nuorisoalan ehkäisevän päihdetyön kehittämistä. (Preventiimi 2013.)

Kuva 1. Preventiimin palvelukuvaus

Preventiimin toiminta jakaantuu avainhenkilölle suunnattuun toimintaan sekä kaikille ehkäisevästä päihdetyöstä kiinnostuneille suunnattuun toimintaan. Kuvassa 1 on avattu Preventiimin palvelujen jakautuminen asiakasryhmien näkökulmasta. Kaikille avoin toiminta on avointa myös avainhenkilöille.

Valtakunnalliset voimat laadukkaan verkostotyön taustalla

Nuorisoalan ehkäisevän päihdetyön osaamiskeskus Preventiimi on Humanistisen ammattikorkeakoulun (Humak) hallinnoima. Humak on Euroopan suurimpia nuorisoalan kouluttajia ja toimii valtakunnallisesti. Ammattikorkeakoulun lakisääteisenä tehtävänä on osaamisen kehittäminen työelämään ja sen muuttuviin vaatimuksiin. Tehtävänä on tuottaa soveltaa tutkimus- ja kehitystyötä joka palvelee ammattikorkeakouluopetusta ja työelämää sekä alueellista kehitystä. (Ammattikorkeakoululaki 2003.)

Humanistinen ammattikorkeakoulu on valtakunnallisena nuorisotyöalan ammattilaisia kouluttavana koulutusorganisaationa omiaan vahvistamaan valtakunnallisen verkoston toimintaa ja tarjoaa luontevat työelämäyhteydet sekä työelämän kehittämiseen tarkoitettujen tutkimus-, kehittämis- ja innovaatioyksiköiden osaamisen verkoston käyttöön. Humakista valmistuvat yhteisöpedagogit ovat nuoriso- ja järjestötyön asiantuntijoita, jotka työllistyvät pääsääntöisesti kentälle, jossa ehkäisevä työ ja nuorten kohtaaminen ovat keskiössä. Humanistisen ammattikorkeakoulun kautta Preventiimiverkosto saa käyttöönsä nuorisotyöalan tulevaisuuden osaajat valtakunnallisesti. Yksi keskeisiä verkoston tavoitteita onkin mahdollistaa ehkäisevän työn kehittäminen yhdessä alan asiantuntijoiden sekä opiskelijoiden kanssa. Yhdessä nämä molempien ryhmien näkökulmat tuottavat monipuolisten innovaatioita.

Opiskelijayhteistyö on työelämätaholle sijoitus tulevaisuuteen. Opiskelijayhteistyö mahdollistaa työelämälle osaajien virran, jossa osaaminen jalostuu alan tarpeita vastaavaksi. Opiskelijayhteistyö voi näkyä esimerkiksi opinnäytetöiden tekemisenä, erilaisina projekteina tai harjoitteluna

sekä pienimuotoisina työelämän kehittämistehtävinä. Opiskelija voi osallistua työelämän kehittämiseen yksin, pareittain, pienryhmissä tai vaikka koko vuosikurssin voimin. Työelämässä syntyy tarve, johon opiskelijayhteistyössä vastataan. Preventiimiverkoston innovaation polttoaineena toimivat erilaiset toimijat, jotka tuovat verkostoon oman osaamisen ja asiantuntijuuden, jota yhdessä kaikkien toimijoiden sekä alalle tulevien osaajien kanssa jalostetaan.

Nuorisoalan ehkäisevän päihdetyön osaamiskeskus Preventiimi on osa opetus- ja kulttuuriministeriön nuorisotyön palvelu- ja kehittämiskeskusrakennetta. Ministeriön rahoittama osaamiskeskus mahdollistaa pysyväisluotoisen, systemaattisen ja laadukkaan nuorisoalan ehkäisevän päihdetyön kehittämisen sekä asettaa Preventiimin osaamiskeskuksena asemaan, jossa ei synny kilpailua. Preventiimin tavoitteet päivitetään vuosittain ministeriön kanssa käytävissä tuloskatsauksissa, joissa linjataan toimintaa yhdessä rahoittajan kanssa siten, että toiminnalla vastataan yhteiskunnan asettamiin toimialan tarpeisiin.

Valtakunnallisen verkoston keskeiset elementit

Verkoston ensisijainen tehtävä on toimia välineenä saada aikaan jotakin (Aarnisalo ym. 2013, 56). Preventiimiverkosto pyrkii nuorisoalan ehkäisevän päihdetyön kehittämiseen. Toimivan verkoston tunnusmerkki on laadukkuus. Laadukkaan ehkäisevän päihdetyön toiminnan tunnistaa siitä, että verkostossa on käytössä yhteisesti sovitut ja tunnistetut toimintatavat ja tavoitteet. Verkostossa kumppanin arvostaminen ja luottamus toisiinsa ovat keskeisiä elementtejä. Preventiimin toiminnassa pyritään tuomaan yhteiseen koriin osaamista jokaisen verkostoon kuuluvan eli kentän asiantuntijan toimesta, mikä edesauttaa yhteisen päämäärän eli nuorisoalan ehkäisevän päihdetyön kehittämistä. (Soikkeli & Warsell 2013, 27, 30–31.) Laatutähtä kiertämässä -julkaisussa (2013, 30–31) todetaan laadukkaan ehkäisevän päihdetyön olevan monialaista verkostotyötä ja että yhteistyöllä voidaan saavuttaa parempia tuloksia kuin yksin. Verkostoitunut työtapa – eri organisaatioista, ammattialoilta ja työkuultuureista tule-

vien ihmisten yhteisymmärrys ja yhteistyö – vaatii suunnitelmallista, säännöllistä ja avointa sekä suunnitelmallista tiedon kulkua (Soikkeli & Warrell 2013, 27, 30–31).

Kuva 2. Preventiimiverkoston keskeiset elementit

Preventiimiverkoston keskeiset elementit

Vapaaehtoisuus/valinnaisuus

Verkostoon kuuluminen on vapaaehtoista, ja verkosto on valinta. Vapaaehtoisuus on teema verkostoon liittymisessä, mutta myös Preventiimiverkoston toiminnan sisällä. Preventiimin tarjoamat toimintamuodot ovat toimijalle ikään kuin valikko, josta hän voi valita juuri omaa toimintaa tukevat palvelut. Toimintojen vapaaehtoisuus ja valinnaisuus mahdollistaa sisäisen motivaation synnyn, joka palvelee myös kokonaisuudessaan verkoston toimintaan sitoutumista.

Sitoutuminen

Yhteistyö verkostoissa vaatii organisaatiolta verkostoitumistaitoja. Yksi niistä on sitoutuminen. Sitoutuessaan verkostoon organisaatio on oivaltanut Preventiimiverkoston tuoman hyödyn yksilön, organisaation sekä koko toimialan kehittämisen näkökulmista. Organisaatio on sitoutunut tukemaan työntekijän osallistumista verkoston toimintaan, joten kehittämistyöhön osallistuminen ei jää ainoastaan yksittäisen työntekijän työtehtävien priorisointikysymykseksi, vaan se on osa työn rakennetta. Sitoutumisaste suhteessa verkoston toimintaan voi tietysti vaihdella. Preventiimi on osaamiskeskuksena sitoutunut toimialan kehittämisen mahdollistamalla sellaisia toimintoja, jotka todella palvelevat verkostoa ja ovat verkoston käytettävissä. (Koivisto 2012.)

Verkoston toiminnan selkeys

Verkostoon kuuluvilla organisaatioilla tulee olla tieto verkostotyön vaatimuksista sekä yhteinen visio verkoston tavoitteista. Kuuluuko organisaatio parhaillaan verkostoihin, joihin kuulumisen perusteena on, että niihin on joskus aikoinaan liiitytty? Olisiko aika päivittää organisaation tavoitteet suhteessa toimintaan eri verkostoissa? Verkostoihin osallistuminen tulee linjata organisaatiotasolla sitoutumisen näkökulmasta.

Luottamuksellisuus

Verkoston luottamuksellinen ilmapiiri syntyy monista tekijöistä. Yksi keskeinen tekijä on, että verkosto palvelee sen kaikkia osapuolia eli ei synnytetä turhaa kilpailuasettelmaa, vaan verkoston toiminnan keskiössä on sen toiminnan selkeä tavoite/päämäärä, johon verkosto pyrkii. Preventiimi ei anna kumppanuusorganisaatioidensa nimissä lausuntoja, koska Preventiimi ei ole itsenäinen organisaatio vaan osaamiskeskus, joka toimii yhdessä verkostoon kuuluvien kumppaneiden kanssa. Kaikilla Preventiimiverkostoon kuuluvilla on tasavertainen mahdollisuus osallistua verkoston toimintaan ja kehittää omaa osaamistaan sekä toimialaa.

Läpinäkyvyys

Verkoston toiminnan tulee olla läpinäkyvää. Preventiimin toiminnassa läpinäkyvyys on keskeinen elementti. Preventiimin internet-sivuilla avataan auki Preventiimin toiminta, tavoitteet, rahoituspohja, verkostoituminen sekä verkostoon kuuluvat kumppanuusorganisaatiot. Avoimuudella pyritään edesauttamaan myös kumppanuusorganisaatioiden yhteistyötä sekä yhteistä päämäärää eli nuorisotalon ehkäisevän päihdetyön kehittämistä. Verkkosivuille tallentuu ajankohtainen osaaminen erilaisten julkaisujen, menetelmien ja raporttien muodossa. Verkkosivuille tuodaan myös tieto Preventiimin teemallisten tapaamisten sisällöstä, ja sivut ovat kaikkien ehkäisevästä päihdetyöstä kiinnostuneiden luettavissa. Valtakunnallinen toiminnan tavoitettavuus ja osallisuus mahdollistuu kattavien ja avointen verkkosivujen kautta.

Vaikuttavuus

Vaikuttavuutta voidaan tarkastella monella tasolla. Osana opetus- ja kulttuuriministeriön valtakunnallista nuorisotyön palvelu- ja kehittämiskusrakennetta Preventiimi toimii usealla vaikuttamisen tasolla. Preventiimin vaikutuksia/vaikuttavuutta voi tarkastella yksittäisen työntekijän tai koko organisaation osaamisen lisäämisen näkökulmasta, alueellisen yhteis-

työn rakentumisen kannalta tai valtakunnallisen vaikuttamisen viitekehyksestä. Yhteiskunnallisella tasolla Preventiimi on ollut vaikuttamassa sekä kansallisiin että toimenpideohjelmiin kuten Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelmaan lausuntokierroksella 2007–2011 ja 2012–2015, Huumausainepoliittiseen yhteistyöhön sekä Valtioneuvoston periaatepäätökseen toimenpideohjelmasta huumausaineiden käytön ja sen aiheuttamien haittojen vähentämiseksi 2012–2015 (Preventiimi 2013). Preventiimillä on ollut keskeinen rooli myös koko toimialaa ohjaavan ehkäisevän päihde-työn laatukäsikirjan Laatuähtea kiertämässä rakentamisessa, joka ilmestyi vuoden 2013 alussa.

Verkostoilmasto

Verkostoon kuuluu niin sanottu X-tekijä, jota tässä nimitän verkostoilmastoksi. Verkoston toiminnan kulmakivet rakentavat verkoston kivijalkaa ja niiden toimiessa hyvin yhteisvaikutuksena syntyy verkoston innovoiva, mahdollistava ilmapiiri. Ilmapiirin rakentumiseen ja sen kokemiseen vaikuttavat monet elementit, ja jokainen verkostoon osallistuva toimija tuo oman kokemuksensa verkoston toimintaan, joten ilmapiirin elementtejä voi olla vaikea yksilöidä. Preventiimin verkostokyselyissä ja yhteisissä tilaisuuksissa on palautteen mukaan noussut esiin tekemisen rentous, välitön ilmapiiri ja voimaantuminen. Vaikka omaan työhön ja toimialaan sitoudutaan ja suhtaudutaan rautaisella ammattitaidolla, ovat yhteisen tekemisen ja kokemisen tilanteet ainutlaatuisia, ja näitä tilaisuuksia saa värittää voimaantuminen omasta työstä ja yhdessä tekemisen ilo. Preventiimiverkoston ilmapiiri syntyy olemassa olevien kumppaneiden toimesta, joka välittyy verkostosta kiinnostuneille ja alkaa rakentua kokemuksesta heti ensimmäisestä kontaktista lähtien: ”Valoisa ja ystävällinen uuden avainhenkilön vastaanotto”, kuten eräs verkostokyselyyn vastannut kommentoi vuonna 2011. Verkostoilmapiiri rakentuu yksittäisten kokemusten myötä, kuten eräs vastaaja tuo esiin: ”On mahtavaa olla avainhenkilönä Preventiimissä.” (Koivisto 2011, 23.)

Verkostoituminen työvälineenä

Päivitä pian väsyneet verkostosi ja hakeudu tarvittaessa sellaisten verkostojen piiriin, jossa voimaannut ja kehität omaa osaamistasi sekä toimialaa. Preventiimiverkostossa olet aina kehittämässä toimialaa, ja samalla toimit asiantuntijaverkoston kanssa. Preventiimiverkosto ei ole vain verkostoitumista, vaan yhdessä kehittämistä. Preventiimi kutsuu mukaansa jokaisen nuorisotalon ehkäisevästä päihde- ja mielenterveystyöstä kiinnostuneen toimijan. Ehkäisevää päihdetyötä ei tehdä yksin ja vain yhdestä näkökulmasta. Haasteena on kehittää ehkäisevää työtä kokonaisvaltaisesti huomioiden ehkäisevän päihdetyön rajapinnat. Tuo siis oma asiantuntijuutesi toimintasi kannalta keskeisiin verkostoihin yhteiseksi pääomaksi, sillä vaikuttavaa ehkäisevää työtä tehdään yhdessä.

Pohdittavaksi:

1. Miten ja kenen kanssa kehität parhaiten omaa osaamistasi - mistä innovoidut?
2. Mitkä ovat oman työsi/organisaatiosi toiminnan kannalta ne keskeiset verkostot, jotka palvelevat juuri sinun organisaatiosi/toimintasi tavoitteita?
3. Miten sinä ja organisaatiosi hyötyvät verkostoissa toimimisesta; miten organisaatio on sitoutunut verkoston toimintaan, ja mitä olet valmis antamaan verkoston käyttöön?

Lähteet:

Aarnisalo, Heli & Iivonen, Jenni & Lempiäinen, Pilvi (toim.) 2013. Verkostoja ja viestintää – kohti toimivaa työelämäyhteistyötä. Turku: Turun yliopisto.

Ammattikorkeakoululaki, 9.5.2003/351 4 §. Viitattu 17.9.13. <http://www.finlex.fi/fi/>

Preventiimi 2013. Viitattu 15.9.13 www.preventiimi.fi .

Koivisto, Virpi 2012. Osana vehnäpullaverkosta - Päivitä verkostosi. Viitattu 23.9.2013. <http://yhteisopedagogiikka.blogspot.fi/2011/09/osana-vehnapullaverkosta-paivita.html>

Koivisto, Virpi 2011. Verkostokysely 2011, verkosto työvälineenä. Viitattu 23.09.2013. <http://www.preventiimi.fi/sites/preventiimi.juhaniemidesign.com/files/resurssipankki/Preventiimiverkostonkysely%202011.pdf>

Soikkeli, Markku & Warsell, Leena (toim.) 2013. Laatutähteä kiertämässä. Ehkäisevän päihdetyön laatukäsikirja. Kide 21. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 5.9.13. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104420/KID2013_021_verkkojulkaisu.pdf?sequence=1

Verkostojohtamisen opas 2013. Viitattu 15.9.2013. http://verkostojohtaminen.fi/?page_id=33

EPILOGI

Tarja Kuula

Nuorisorikollisuuden ennaltaehkäisy nuorten parissa tehtävän päihde- ja mielenterveystyön rajapinnoilla

Sekä alkoholinkäyttö että diagnosoidut mielenterveysongelmat liittyvät usein rötötelyyn niiden nuorten kohdalla, jotka ovat vallalla olevan sosiaalilainsäädäntömme mukaisesti kaikkein huonoimminkin voivia nuoria ja esimerkiksi oman tai vanhempien vastustuksesta huolimatta ensin huostaan otettuja (Kuula & Marttunen 2009). Nämä samat nuoret ovat hyvin usein myös uhreja, eli heitä itseään on pahoinpidelty, koulukiusattu tai he ovat saaneet kokea vääryyttä aikuisten ja joskus myös viranomaisien taholta (Kivivuori 2002). Rankaisemisen sijaan, etenkin alaikäisten tekemien rikosten kohdalla, lastensuojelu- ja nuorisotyöllä on merkittävä rooli. Nuoren tekemä rikos on usein ennemminkin osoitus kypsymättömyydestä ja ajattelemattomuudesta kuin harkitusta tai tietoisesta päätöksestä rikkoa yhteiskunnan normeja vastaan. Siksi nuoren annetaan tehdä enemmän virheitä kuin muiden. Nuoren erityiskohtelun perusteena on ymmärrys siitä, että ihmisen normaaliin kasvuvaiheeseen kuuluu myös määrätty rajojen koettelu (Lappi-Seppälä 2006, 134). Vaikka nuorisolaisissa (2006/72) nuoriksi kutsutaankin kaikkia alle 29-vuotiaita, tarkastelen tässä artikkelissa lähinnä lastensuojelulain (2007/417) mukaisia alle 18- ja alle 21-vuotiaisiin ”nuorisorikollisiin” kohdistuvia ”pehmeitä” työskentelytapoja varhaisen puuttumisen käsitteen kautta. Varhainen puuttuminen ei tarkoita varhaista rankaisemista. Käsittelen artikkelissa ensin sovittelu-toimintaa, joka on nuorten kohdalla yleisesti käytetty nuorisorikollisuuden ennaltaehkäisymenetelmä. Pyrin tämän jälkeen käsittelemään varhais-ta puuttumista yhteisöllisenä menetelmänä nuorisorikollisuudessa kolmesta eri näkökulmasta: politiikan näkökulmasta, kohdennetun ja erityistyön näkökulmasta sekä yksilöllisestä näkökulmasta. Lopuksi haluan kiinnittää

huomion nuoriin kohdistuvaan huolen vyöhykkeiden menetelmään, jota nuorisotyössäkin vaihtelevasti käytetään sekä muistuttaa tähän menetelmään liittyvistä riskeistä nuorisorikollisuudesta puhuttaessa.

Varhaisen puuttumisen käsitettä on käytetty eri tavoin eri puolella Suomea ja myös kansainvälisesti nuorten parissa tehtävään työhön liittyen. Alun perin sen toi Suomeen vuosituhanen vaihteessa Eva Biaudet ”early intervention” -käsitteen muodossa, jolloin sillä tarkoitettiin 12–24-vuotiaita poikia ja sitä, että myös heidän ongelmiinsa tulee puuttua ajoissa. Sittemmin se on meillä Suomessa laajentunut koskemaan eri hallinnonaloja ylittävää työmuotoa, joka ulotetaan kaikkiin ikävaiheisiin ja molempiin sukupuoliin. Sen ei kuulu olla lasten ja nuorten leimaamista, lasten ja heidän perheidensä kontrollia, ylipuuttumista tai vaihteleviin tilanteisiin reagoimista tilanteista ja työntekijöistä riippuen, eikä lasten tekemien virheiden summittaista kirjaamista tai laitonta tilastointia. Sen tarkoitus on saada kaikki aikuiset ottamaan vastuuta lapsista ja nuorista. Monet puhuvatkin varhaisen puuttumisen sijaan mieluummin varhaisesta tuesta. (THL 2011)

Sovittelutoiminta on Suomessa ainutlaatuista varhaista tukea erityisesti, ja joillain paikkakunnilla ainoastaan, 12–20-vuotiaitten lasten ja nuorten ongelmiin keskittyen. Vapaaehtoisuus sekä nuoren että sovittelijan puolelta on sen ehto. Sen tavoitteena on sosiaalinen kasvattaminen ja nuoren vahduttaminen oikeaan ja väärään. Parhaimmillaan sillä voidaan katkaista aluillaan oleva rikoskierre. Tyypillinen soviteltava rikos on, usein poikien, alkoholin vaikutuksen alaisena tekemä pahoinpitely tai töhrintään liittyvä vahingonteko. Tyttöjen teoista useimmiten sovitellaan näpistyksiä, jotka voidaan nähdä psyykkisenäkin oireena jostain vakavammasta (esimerkiksi vaikeasta masennuksesta). Sovittelun ideana on teon palauttaminen viralliselta puolelta osapuolten väliseksi ongelmaksi, jonka ratkaisemisessa he itse saavat olla aktiivisia. Toimintaan liittyy useimmiten anteeksipyyntö ja -anto. Puolueeton aikuinen auttaa nuorta ottamaan valvotulla tavalla vastuun tekemisestään. Keskeinen elementti sovittelussa on kohtaamisen mahdollistaminen, vuorovaikutteinen dialogi uhrin ja tekijän ja mahdollisten muitten osapuolten välillä, ja prosessi mahdollistaa myös osapuolten

tunteiden käsittelyyn. Tämä jää usein virallisesta nuorisoprosessista¹ uupumaan. (Nuorisorikostoimikunta 2003)

Nuorisorikollisuuden näkökulmasta ennaltaehkäisevä työ voidaan jakaa ensisijaiseen, toissijaiseen tai kolmannen asteen ennaltaehkäisyyn ja tukeen. Rikollisuus ei synny tyhjiössä. John Pitts (1999) korostaa, että kaikkein väkivaltaisimmat ja rikollisimmat yhteiskunnat ovat niitä, joissa on suurimmat taloudelliset erot eri yhteiskuntaluokkien välillä ja pienet mahdollisuudet sosiaaliseen liikkuvuuteen luokkien välillä. Tiedetään myös, että sosiaali- ja talouspolitiikalla voidaan vaikuttaa ihmisten eriarvoisuuden kuilun kapenemiseen. Ensisijaisessa ennaltaehkäisyssä erityisesti sosiaaliturvan suuruudella, minimipalkoilla ja tulonsiirroilla voidaan vähentää rikollisuutta. Asuinalueilla, joissa on työssäkäyvä enemmistö, ilmenee vähemmän rikollisuutta ja päinvastoin. Keskivertopaikallisyhteisössä toimii epävirallinen sosiaalinen kontrolli ja sosiaalisten verkostojen tuki. Seuraava sukupolvi siirtyy helpommin palkkatyöhön kuin alueella, jossa asuu paljon työttömiä tai hyvin pienituloisia. Asuntopolitiikka on keskeistä, erityisesti maahanmuuttoperheiden asuttaminen integroidusti. Perhepolitiikka yksinhuoltajaperheiden tukineen ja vanhempien työssäkäynnin tukeminen on sekin tärkeää ongelmien ennaltaehkäisyä. Alkoholipolitiikalla ja alkoholin saatavuudellakin on merkitystä, samoin kontrollipolitiikalla, esimerkkinä lapsiin ja nuoriin kohdistuvat toimenpiteet kuten vaikkapa kotiintuloajat. Vuoden 2013 alusta voimaan astunut Nuorisotakuu Suomessa on positiivinen yhteisesti jaettu esimerkki ensisijaisesta ennaltaehkäisevästä työstä.

Toissijaisessa yhteisöllisessä varhaisessa puuttumisessa kiinnitetään huomioita niihin alueisiin, joilla nuorisorikollisuutta esiintyy ja kohdennetaan erityisnuorisotyötä ja erityispalveluita niihin. Näillä alueilla asuvin poliittinen osallistuminen on myös tärkeää, jotta he pääsevät tuomaan itselleen tärkeiksi kokemiaan asioita päättäjien tietoon. Ongelmana Suomessa on kuitenkin se, että nuorisorikollisuutta ja siihen liittyviä ennaltaehkäiseviä toimia tutkitaan täällä tällä hetkellä hyvin vähän. Ei ole ole-

1 Nuorisoprosessilla tarkoitetaan kaikkia lasten ja nuorten tekemien rikosten käsittelyyn liittyviä toimia, johon liittyy poliisin ja mahdollisesti syyttäjän lisäksi myös kunnan sosiaalilautakunta. Ks. termin määrittelystä esim. Marttunen 2002.

massa mitään pysyviä seuraamisjärjestelmiä, joilla nuorten rikoskäyttäytymisen määrästä, piirteistä, syistä tai nuoriin kohdistuvien toimenpiteiden vaikuttavuudesta, olisi saatavilla säännöllisin väliajoin ajankohtaista tietoa (Kivivuori 2009).

Kolmannen asteen ennaltaehkäisyä on työskentely sellaisten lasten ja nuorten parissa, joilla on ollut rikollista käyttäytymistä ja he ovat sen sovitaneet tai se on hoidettu. Mielenterveys- ja päihdetyön kanssa yhteistyössä tehtävää ennaltaehkäisyä onkin pitää huolta myös siitä, etteivät nämä nuoret uusi rikoksia. Lasten ja nuorten vakava henkirikollisuus on Suomessa hyvin harvinainen ilmiö, eikä pelkoa ole syytä lietsoa. Vuosina 2003–2007 alle 15-vuotiaita henkirikoksista epäiltyjä oli yksi, 15–20-vuotiaita epäiltyjä 39 ja 21–29-vuotiaita 142 (Rikollisuustilanne 2007). Keskeisin henkirikoksentekejiä omaisuusrikoksiin syyllistyvistä sekä rikoksiin syyllistymättömistä nuorista erottava, tutkittu, tekijä on kuitenkin alkoholi-riippuvuus (Lehti 2009). Nuorta autettaessa olisikin tärkeää huomioida rikoksen luonne. Iso osa nuorista, jotka syyllistyvät esimerkiksi väkivalta- tai seksuaalirikoksiin, ovat itse olleet näiden rikosten kohteita. Prosessi, jossa uhrilta tulee tekijä, voi hyvin liittyä psykologiseen puolustusmekanismiin, jossa aggression kohde identifioituu aggressiota purkavaan. Tämä mahdollistaa rikoksen uhriksi joutuneen kauhun ja haavoittuvuuden tunteiden tukahduttamisen ja ”selviytymisen”. Jos tällaista nuorta lähestytään ankarasti niin, että nuori kokee, että häntä pidetään pahana, ”tukitoimenpide” tulee alkuperäisten tunteiden tukahduttamista. Nuoresta tulee entistä ”kovempi”. Tämä herättää kysymyksen siitä, missä määrin syyllistävä ja rankaiseva lähestyminen auttaa jo nuorisoprosessissa mukana ollutta nuorta. Tällaisessa tilanteessa saattaisi olla hyödyllisempää saada nuoren usein tiedostamattomatkin uhrikokemuksen tunteet esiin, auttaa nuorta rakentamaan identiteettinsä uudelleen kokonaisuena ja arvokkaana henkilönä, ja näin päästä uhrikokemuksen yli. (Pitts 1990, 152). Tämä on arvokasta ehkäisevää mielenterveystyötä.

Nuorisorikollisuuteen ei ole syytä varhaisen puuttumisen nimissä puuttua yksilöllisesti ”varhain” ja kovalla kädellä tuntuvasti, vaan päinvastoin asiantuntevasti ja äärimmäisen varovasti nuorten omia kokemuksia kuunnellen. Taloudellinen tehokkuus ei saa vaikuttaa nuoris- ja sosi-

aalityön eettisiin perusteisiin. Varhaiseen puuttumiseen liitettyjä ”huolen vyöhykkeitä” on tulkittu ja edelleen tulkitaan joskus moniammatillisessa työssä väärin (THL 2011). Neliportaisen vyöhykemenetelmän (ei huolta-vyöhyke, pienen huolen vyöhyke, huolen harmaa vyöhyke, suuren huolen vyöhyke) tarkoitus on auttaa ammattilaista itseään ongelman tunnistamisessa ja oikeiden palvelujen löytämisessä oikeaan aikaan, mutta ei tuomita lapsia ja nuoria tai heidän perheitään ennen kuin lapset ja nuoret ovat välttämättä edes syyllistyneet rikoksiin. Huolipuhe voidaan tulkita myös kontrollipuheena, jolloin lapset ja nuoret voivat kokea heihin kohdistuvat viranomaistoimenpiteet uhkailuna avun sijaan. Esimerkkinä tästä voi toimia ensikertalainen nuori rikoksenteekijä, jolle välittyy nuorisoi- tai sosiaalityöntekijän sanallinen tai sanaton tieto siitä, että jos nuori ei välittömästi muuta käyttäytymistään, seurauksena voi olla huostaanotto. Sen sijaan tärkeää olisi löytää osin jaetusta, monikirjoisesta palvelujärjestelmästä nuorelle ja/tai hänen perheelleen oikeaan aikaan juuri sopivia, nuoren elämää kokonaisvaltaisesti tukevia ehkäiseviä palvelumuotoja yhteisymmärryksessä nuorten itsensä kanssa.

Pohdittavaksi:

1. Millaisia yhteyksiä ehkäisevällä päihde- ja mielenterveystyöllä on nuorisorikollisuuden ehkäisytyöhön?
2. Miten nuorisotyöntekijä voi ennaltaehkäistä nuorisorikollisuutta arkipäivän työssään?
3. Mitä vaaroja voi piillä varhaisen puuttumisen käsitteen väärinymmärtämisellä?

Lähteet

Kivivuori, Janne (toim.) 2002. Nuoret rikosten tekijöinä ja uhreina. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Helsinki.

Kivivuori, Janne (toim.) 2009. Nuorten syrjäytyminen ja rikollisuus. Suomessa tehdyn tutkimuksen ja sen katvealueiden kartoitusta. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tiedonantoja 94. Helsinki.

Kuula, Tarja & Marttunen, Matti 2009. Laitoksessa rikosten vuoksi. Selvitys alaikäisenä vastentahtoisesti huostaan otetuista. Humanistisen ammatikorkeakoulun julkaisusarja B 12, Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 89. Helsinki.

Lappi-Seppälä, Tapio 2006. Rikollisuus ja kriminaalipolitiikka. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisut. Oikeustieteellinen tiedekunta. Helsingin yliopisto.

Lastensuojelulaki 2007/417.

Lehti, Martti 2009. Nuorten henkirikollisuus ja syrjäytyminen. Teoksessa Kivivuori, Janne (toim.) Nuorten syrjäytyminen ja rikollisuus. Suomessa tehdyn tutkimuksen ja sen katvealueiden kartoitusta. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tiedonantoja 94. Helsinki.

Marttunen, Matti 2002. Nuorisoprosessi. Lasten ja nuorten tekemien rikosten viranomaiskäsittelyn arviointia. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Helsinki.

Nuorisolaki 2006/72.

Nuorisorikostoimikunta, KM 2003:2. Nuorisorikostoimikunnan mietintö, osat I ja II. Oikeusministeriö.

Pitts, John 1999. *Working with Young Offenders*. Second Edition. *Practical Social Work*. British Association of Social Workers. Macmillan Press LTD. Houndmills, Basingstoke, Hampshire and London.

Rikollisuustilanne 2007. Rikollisuus- ja seuraamusjärjestelmä tilastojen valossa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 238. Helsinki.

THL 2011. VARPU. Tukea ajoissa. Viitattu 22.11.2013. <http://www.varpu.fi/varpu>

Noora Paakki ja Elsi Vuohelainen

Tulevaisuuden polkuja tallaamassa - Ehkäisevän työn suuntaviivoja

Tätä artikkelia varten kirjoittajia pyydettiin kurkistamaan kristallipalloon: mitä on nuorisoalan ehkäisevä päihde- ja mielenterveystyö tulevaisuudessa? Myönnettäköön jo alkuun, että artikkelissa ollaan tulevaisuuden maa- laamisen osalta melko maltillisia ja tulevaa suhteutetaan vahvasti nykyti- laan. Kun ehkäisevän työn pyörä on kerran jo keksitty ja se kulkee eteen- päin, on sitä turhaa keksiä uudelleen. Keskitymme siis siihen, miten pyörä saadaan kulkemaan lujempaa, varmemmin ja kevyemmin. Uskomme, että tulevaisuudessa ehkäisevälle päihdetyölle vauhtia ja vakautta tarjoavat ko- konaisvaltainen näky ehkäisevään työhön, nykyistä toimivampi ja laajempi yhteistyö sekä ehkäisevän työn arvostuksen lisääntyminen.

Ennen kuin pohditaan sitä, mikä kenties tulevaisuudessa tulee muut- tumaan, haluamme nostaa esille yhden seikan, joka on syytä pitää ennal- laan. Tulevaisuudessakin on tärkeää säilyttää ehkäisevässä työssä näkökul- ma, jonka valokeila kohdistuu nimenomaan nuoriin. Nuoruus itsessään on elämänvaihe, jonka aikana yksilön kasvu ja kehitys tarvitsevat moni- puolista tukea luontaisen sosiaalistumisen ja persoonallisen kasvun proses- sissa (Pylkkänen ym. 2009, 11). Ehkäisevän työn vaikuttavuus on suurin- ta juuri nuorten parissa, jolloin he muodostavat käsitystä itsestään, etsivät itselleen sopivia toimintamalleja ja pohtivat mitä haluavat elämässään teh- dä. Ei voi sanoa aikuisten parissa tehtävän ehkäisevän työn olevan huk- kaan heitettyä aikaa, mutta lähtökohdat ja kohtaamispiinnat ovat nuorten kanssa täysin toiset ja vaativat oman tapansa toimia. Kautta aikojen nuo- ruus on nähty erityisenä elämänvaiheena ja myös tämän artikkelin taus- talla on vahva näky siitä, että nuorten parissa tehtävä työ on täysin omaa luokkaansa ja äärimmäisen tärkeää.

Kohti kokonaisvaltaista kohtaamista

Mielenterveys- ja päihdesuunnitelma loi vuonna 2009 linjausta päihde- ja mielenterveystyölle yhtenä kokonaisuutena, ja nykypäivänä näiden teemojen nähdäänkin olevan vahvasti liitoksissa toisiinsa. Yhtäläisyydet näkyvät myös ehkäisevän työn puolella. Ehkäisevä päihdetyö ja mielen hyvinvoinnin edistäminen ovat sisällöltään monessa mielessä samankaltaisia, ja niitä pystytään tarkastelemaan yhteisistä näkökulmista. Tästä hyvänä esimerkkinä on toiminut tämän julkaisunkin taustalla oleva Selvästi parempi mieli -hanke, joka on muun muassa kouluttanut nuorisovalvonnalla toimivia ammattilaisia työstämään ehkäisevän päihde- ja mielenterveystyön kysymyksiä yhtenä paketina. Näistä yhteisistä elementeistä mainittakoon muun muassa luottamukselliset sosiaaliset suhteet, mahdollisuudet vaikuttaa itseä koskevaan asemaan ja tulevaisuuteen sekä hyvä itsetunto ja itsetuntemus, jotka suojaavat päihteiden käytöltä ja edistävät mielenterveyttä (Pylkkänen ym. 2009, 14). Ehkäisevän mielenterveystyön ytimessä on yksilön toimintakyvyn, psyykkisen hyvinvoinnin ja persoonallisuuden kasvun tukeminen. Ehkäisevässä päihdetyössä puolestaan puhutaan terveyden, hyvinvoinnin ja turvallisuuden edistämisestä päihitteettömien elämäntapojen tukemisesta sekä päihteiden käyttöä ja niiden käytöstä aiheutuvia haittojen ja riskien ehkäisemisestä (Kiiikkala 2006, 36; Pylkkänen ym. 2009, 3). Asiasisällöt ovat hyvin pitkälti samat, olipa kyse sitten ehkäisevästä päihde- tai mielenterveystyöstä ja näiden yhdistäminen on hyvin luontevaa. Mutta mitä jos listaan lisätään nuorten seksuaali- tai suvaitsevaisuuskasvatus? Nuorisorikollisuuden ja -väkivallan ehkäiseminen? Kun asiaa pohtii tarkemmin, on helppoa todeta, että osin samat vaikuttajat ovat taustalla näissä kaikissa. Nuori, joka on sosiaalisesti vahva, sinut itsensä ja ympäristönsä kanssa ja tarkastelee ympäristöään terveellä kriittisyydellä, osaa toimia vastuullisesti – oli sitten kyse ihmissuhteista, päihteistä, omasta hyvinvoinnistaan tai yhteiskunnan arvojen ja sääntöjen kunnioittamisesta.

Edellä esitetyn valossa voi esittää kysymyksen, olisiko aika puhua entistä enemmän ehkäisevästä työstä kokonaisuutena sen sijaan, että se jaettaisiin niin selkeästi moniin alakategorioihin? Mehtosen (2011, 13) mukaan ehkäisevä työ on käytännössä varhaista puuttumista, nivelvaiheiden tun-

nistamista ja yksilöiden sekä yhteisöjen toiminnan tukemista. Nämä seikat ovat avainasemassa, keskityttiinpä sitten nuorten päihteidenkäyttöön, mielenterveyden edistämiseen tai nuorisoväkivallan ehkäisemiseen. Kaikki ihmiset tarvitsevat jossain elämänsä vaiheessa sosiaalista vahvistamista. He haluavat kuulua johonkin yhteisöön ja olla mukana vaikuttamassa erityisesti itseään ja yhteisöjään koskeviin asioihin.

On selvää, että kaikilla ehkäisevän työn rajapinnoilla on omat erityispiirteensä, jotka kaipaavat omia toimintatapojaan ja asiasisältöjään. Ehkäisevän työn hahmottaminen nykyistä selkeämpänä kokonaisuutena ei tarkoittaisi kaikkien sen osa-alueiden yhdistämistä yhdeksi ehkäisevän työn malliksi, vaan niiden yhteisten tarttumapintojen tunnustamista ja turhan korkeiksi pystytettyjen raja-aitojen murtamista, yhteistyön ja yhteisen ymmärryksen lisäämistä. Kaikella ehkäisevällä työllä on yksi tavoite: hyvinvoiva nuori. Tähän tavoitteeseen voidaan monilta osin pyrkiä yhteisin keinoin, ei vain kukin omalla alallaan puurtaen. Useampi kuin yksi nuoria työssään kohtaava aikuinen on todennut, ettei voi tehdä esimerkiksi päihdekasvatusta, sillä ei tiedä siitä juuri mitään. Tosiasiassa siihen tarvittavat keinot ovat tällä henkilöllä saattaneet olla käytössä jo monta kertaa aiemminkin kohdennettuna vain vaikkapa mielen hyvinvoinnin edistämiseen, mutta niiden ei vain osata ajatella toimivan myös muilla ehkäisevän työn osa-alueilla. Ehkäisevän työn hahmottaminen kokonaisuutena auttaisi ammatillaisia tunnistamaan oman osaamisensa ulottuvuudet ja kohtaamaan nuoria nykyistäkin paremmin.

Ehkäisevässä työssä tärkeitä painopisteitä ovat sosiaalinen vahvistaminen, yhteisöllisyys ja osallisuus. Ehkäisevä työ voidaan mieltää työksi, jossa korostetaan yhteisöllisyyttä ja sen merkitystä yksilöille ja yhteisöille. Työote tarjoaa kaikille mahdollisuuden osallistua ja tuntea itsensä hyväksytyksi. (Kuivakangas & Keskinen 2012, 124.) Lastensuojelulain (2007/417) ehkäisevä lastensuojelu sekä nuorisolaissakin (2006/72) mainittu sosiaalinen vahvistaminen määrittävät käytännön toimenpiteitä nuorisoyerityisessä ehkäisevässä työssä. Nuorisolaissa sosiaalisella vahvistamisella tarkoitetaan nuorille suunnattuja toimenpiteitä elämäntaitojen parantamiseksi ja syrjäytymisen ehkäisemiseksi. Sosiaalinen vahvistaminen voidaan nähdä erityisesti nuorten kohdalla ehkäisevän työn ytimeksi. Sosiaalinen vahvis-

taminen on kokonaisvaltaista elämänhallinnan tukemista, eikä sitä ole si-
dottu tiettyyn ikäkauteen. Usein se kuitenkin painottuu lasten ja nuorten
kanssa tehtävään työhön. Siinä tuetaan yksilön tai yhteisön hyvinvointia,
osallisuutta ja vaikuttamisen mahdollisuuksia moniammatillisesti, ja sen
painopiste sijoittuu ehkäisevään työhön. (Mehtonen 2011, 13.)

Kuka ehkäisevää työtä tulevaisuudessa tekee?

Monialainen yhteistyö on jo pidempään ollut hyvin trendikäs termi, joka
nousee esiin strategioissa ja toimintasuunnitelmissa (ks. Mari Tapion ar-
tikkelin julkaisun alussa). Paljon yhteistyötä kentällä tehdäänkin. Kunnissa
eri tahojen toimijat jakavat tietoja ja suunnittelevat toimintaa yhdessä, esi-
merkiksi nuorisotoimi tekee paljon koulutoimen kanssa. Eri järjestöt ver-
kostoituvat keskenään, tekevät yhteisiä kannanottoja ja vetävät suuntavii-
voja omalle työlleen. Lisäksi on työryhmiä, joissa istuu eri alojen edustajia
samassa pöydässä kerran-pari vuodessa, jotkut useamminkin. Osa yhteis-
työverkostoista on hyödyllisiä ja paljonkin aikaan saavia, osa taas kokoon-
tuu vain muodon tai velvollisuuden vuoksi. Monialaisen yhteistyön toi-
mivuuteen, tarkoituksellisuuteen ja tehokkuuteen on tulevaisuudessa syytä
kiinnittää nykyistäkin enemmän huomiota, jotta yhteinen näky nuorten
hyvinvoinnista olisi saavutettavissa. (Ks. Virpi Ruuskan artikkeli vaikutta-
vista verkostoista tässä julkaisussa.)

Sektorirajat ylittävän yhteistyön merkitys tulee kasvamaan ja syventy-
mään. On tärkeää luoda kaikille nuoria kohtaaville ammattilaisille yhteis-
nen ymmärrys siitä, mitä tavoitellaan ja millä keinoin tavoitteisiin pyri-
tään. Ilman tätä yksi toimija voi vetää täysin maton toisen toimijan te-
kojen alta, vaikka tavoitteet periaatteessa olisivat molemmilla samat. On
murrettava raja-aitoja eri sektoreiden ja myös asiasisältöjen suhteen. Jos
aletaan entistä enemmän hahmottaa ehkäisevää työtä kokonaisuutena, täy-
tyy myös toimijoiden oppia näkemään yli oman aihealueen ja vahvistaa
yhteistyötään muiden kanssa. Ehkäisevän työn orientaatio vaatii erityistä
vastuunottoa nähdä se osana omaa työtä eikä vain jonkun muun tahon

hoidettavana asiana. Tämä edellyttää ehkäisevän työn kokonaisuuden laajempaa ymmärrystä ja yhteistä käsitystä sen tavoitteista.

Yhteistyökenttien laajentuessa ja syventyessä on tärkeää kiinnittää huomiota niiden laatuun. Ei riitä, että istutaan kahvipöydän ääreen puhumaan mukavia, vaan jotta yhteistyöverkostot olisivat mieluisia ja innostavia, on niiden oltava myös tehokkaita ja aikaansaavia. Yksi tärkeimpiä toimivan yhteistyön edellytyksiä on yhteinen tahtotila. Ei riitä, että tehdään yhdessä, jos toimijoiden tavoitteet eivät kohtaa. Tarvitaan säännöllisyyttä, toimivaa viestintää ja sitä, että kokoontumisilla on tarkoitus ja osallistujille keskeinen sisältö. Myös avoimuus on toimivassa yhteistyössä yksi keskeinen piirre. Kun koolla on useiden sektoreiden toimijoita, ovat myös toimintatavat ja työn asettamat rajoitteet/mahdollisuudet erilaisia ja nämä on voitava avata yhteisessä keskustelussa, jotta yhteisen ymmärryksen saavuttaminen on mahdollista. (Saukkonen 2012, 61)

Kun pohditaan, kuka ehkäisevää työtä tekee, avainasemaan nousevat nuorten vanhemmat. On selvää, että vanhempien merkitys nuoren asenteiden ja hyvinvoinnin rakentumisessa on ensisijaisen tärkeä. Vanhemmat kuitenkin kaipaavat tukea tässä tehtävässä, ja näihin keinoihin on syytä panostaa nykyistä enemmän. Tämä on nuorten parissa toimivien ammattilaisten tehtävä. Myös vanhempien osallistamiseen, valistamiseen ja kannustamiseen on syytä tulevaisuudessa asettaa nykyistä isompia panoksia. Etenkin varhaiskasvatuksen puolella puhutaan paljon kasvatuskumppanuudesta, jolla tarkoitetaan ”vanhempien ja henkilöstön tietoista sitoutumista toimimaan yhdessä lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen prosessien tukemiseksi” (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 32). Tätä ajatusta voisi hyvin hyödyntää nykyistä enemmän myös nuorten parissa toimivien ammattilaisten ja vanhempien välille. Tämä vaatii suhtautumisen muuttamista: vanhempiin ei oltaisi yhteydessä vain silloin, kun nuoren kanssa on ongelmia vaan työtä nuorten hyvinvoinnin puolesta tulee tehdä yhdessä vanhempien kanssa myös muutoin, jolloin voitaisiin puhua kumppanuudesta ja kasvatuksen tukemisesta. (Ks. vanhemmuuden tukemisesta Hanna Hännisen artikkeli tässä julkaisussa.)

Ehkäisevän työn kilpi kiiltävämmäksi

Nuorisoalan toimijoiden kanssa keskusteluissa nousee usein esille ehkäisevän työn resursointi ja arvostus. Tällä hetkellä, vuonna 2013, voidaan kyseenalaistaa se, miten paljon yhteiskunnassamme on todella mahdollista tehdä ennalta käytännön työssä. Vaikka ehkäisevä työ nousee puheissa esiin merkittävänä, todellisuudessa asioihin on valitettavan usein mahdollista puutua vasta, kun ongelma on ilmennyt. Puhutaan tulipalojen sammuttelusta; siitä, että resurssien puutteen vuoksi tehdään sitä, mikä ensimmäisenä vaatii puuttumista. Taloudelliset leikkaukset osuvat turhan helposti juuri ehkäisevään työhön. Ikuinen ongelma on ehkäisevän päihde-työn vaikuttavuuden osoittaminen: on hankalaa saada rahaa toimintaan, jonka vaikuttavuus näkyy pitkällä tähtäimellä ja jonka silloinkaan ei voida tarkasti esittää johtuvan juuri tietyistä toimista.

Tulevaisuudessa ehkäisevän työn tulisi olla osa kohtaamista jo nykyistä varhaisemmassa vaiheessa ja vahvemmin. On tärkeää edistää hyvinvointia jo yksilön elämän alkumetreillä kiinnittämällä huomiota vanhemmuuden tukemiseen, yksilön sosiaalisten taitojen rakentumiseen, itsetunnon vahvistamiseen ja turvallisen kasvuympäristön luomiseen. Nykyhetken rinnastettuna tämä vaatii suurempia resursseja, toimivampia rakenteita, ehkäisevän työn arvostuksen kohottamista ja uskoa siihen, että ehkäisevä työ todella on vaikuttavaa. On jo aistittavissa, että yhteiskunnassa painopistettä pyritään siirtämään aiempaa enemmän korjaavasta työstä ehkäisevään työhön. Vuonna 2013 työn alla oleva oppilas- ja opiskelijahuoltolain uudistus, jonka yhtenä tavoitteena on siirtyä ongelmakeskeisestä toiminnasta ehkäisevään (Hallituksen esitys eduskunnalle 2013). Lisäksi sosiaali- ja terveystalouden strategiassa Sosiaalisesti kestävä Suomi 2010 peräänkuulutetaan sosiaali- ja terveyspalvelujen painottamista ehkäisevään toimintaan entistä enemmän muun muassa ehkäisevän työn palvelujen saatavuuden parantamisella sekä kaikkien sosiaali- ja terveydenhuollon ammattiryhmien ehkäisevän työn osaamisen lisäämisellä (Sosiaali- ja terveysministeriö 2011, 11). Tilanne ei siis näytä täysin synkältä: ehkäisevän työn tärkeys kyllä tunnustetaan.

Pelkät resurssit ja maininnat valtakunnallisissa ohjelmissa ja strategioissa eivät kuitenkaan riitä, vaan tarvitaan myös vahvemman näyn tarjoamista päättäjille siitä, miksi euroja on entistä enemmän syytä suunnata ehkäisevään työhön. Tässä tehtävässä merkittävässä roolissa ovat ehkäisevän työn parissa toimivat ammattilaiset. Oman työn tärkeyttä on nostettava ponnekkaasti esille. On pidettävä huoli siitä, että tehtävä työ on laadukasta ja siten myös vaikuttavaa. Eikä riitä, että itse tietää työn olevan hyvää ja tärkeää, vaan sitä on korostettava myös julkisesti. Tehtyjä toimintamalleja on kehitettävä, määräaikaisten hankkeiden tuotoksia jalkautettava, hyviä tuloksia ja saavutuksia nostettava näkyvästi esille. Ehkäisevää työtä on tehtävä ylpeydellä ja niin, että se näkyy myös ulospäin. Olennaista on myös olla aktiivinen ja yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa perustella niin päättäjille kuin laajemmallekin yleisölle, että ehkäisevä työ todella tuottaa tuloksia. Kukapa kissan hännän nostaisi, jos ei kissa itse?

Edellä korostettiin työn laadukkuutta, ja se todella on avainasemassa, kun perustellaan ehkäisevän työn paikkaa ja merkitystä. Kun työn laatu on osoitettavissa, myös rahoittajan on helpompaa nähdä työn tarpeellisuus ja uskottavuus. Laadukkaan ehkäisevän työn tunnusmerkkejä ovat työn tietoperustan varmistaminen, työn suunnittelu ja kohdentaminen, työhön asetettujen resurssien realistisuus, työn kohderyhmän kanssa tehtävä yhteistyö ja osallistumisen mahdollisuudet, työn toteutuksen kuvaaminen, uudistaminen, levittäminen ja vakiinnuttaminen. Näiden yksittäisten tunnusmerkkien rinnalla on lisäksi aina huomioitava kokonaisuuden tasapaino sekä työn seuranta ja arviointi. Edellä mainitut laadun tunnusmerkit ovat ehkäisevän päihdetyön laatusuosituksia, mutta ne ovat sovellettavissa mihin tahansa ehkäisevän työn osa-alueeseen. (Soikkeli & Warsell 2013, 12–34.)

Lopuksi

Sen sijaan, että puhuttaisiin ehkäisevästä mielenterveystyöstä, on mieluisaa puhua mielen hyvinvoinnin edistämisestä. Enää ei niinkään pidetä päihde- tai seksivalistusta, vaan korostetaan kasvatuksen roolia käyttämällä ter-

mejä päihdekasvatus ja seksuaalikasvatus. Ei välttämättä puhuta rasismien ehkäisemisestä, vaan tehdään suvaitsevaisuuskasvatusta. Ehkäisevän työn ote nykypäivänä on aiempaa lempeämpi ja sen kämmen suurempi. Nuori nähdään kokonaisuutena ja tiedostetaan se, että elämässä kaikki vaikuttaa kaikkeen. Ehkäisevällä työllä on miellyttävän positiivinen kaiku, ja siitä on syytä pitää kiinni. Vaikka ehkäisevä työ ei sulje silmiään nuorten ongelmilta, se ei ole ongelmakeskeistä vaan pyrkii pitämään kiinni ja nostamaan esille kaikkea sitä hyvää ja positiivista, mikä nuoressa on. Alussa mainitun nuorisoyerityisyyden ohella myös tämän asian on hyvä säilyä lähtökohtana ehkäisevässä työssä.

On mahdotonta varmuudella sanoa, mitä tulevaisuus tuo tullessaan ehkäisevän työn saralla, mutta selvää on, että nykyhetki ja sen toimijat ovat niitä, jotka tulevaisuutta määrittävät. On syytä haaveilla rakentavasti. Ei siis vain kiinnittä huomiota nykypäivän epäkohtiin tai haaveilla mahdottomia, vaan myös aktiivisesti toimia sen eteen, että asiat korjaantuvat ja kehittyvät, ja puuttua niihin epäkohtiin, jotka ovat kohtuudella korjattavissa. Nuorisotalon ehkäisevän päihdetyön tulevaisuuden rakennuspalikat ovat kaikkien nuorten parissa toimivien ammattilaisten käsissä.

Pohdittavaksi:

1. Mihin asioihin sinun mielestäsi ehkäisevässä työssä tulisi tulevaisuudessa kiinnittää huomiota?
2. Miten omassa työssäsi varmistat toiminnan laadukkuuden? Onko ehkäisevän päihdetyön laatutähti sinulle tuttu työväline? (Ks. Soikkeli & Warsell (toim.) 2013. Laatutähteä kiertämässä. Ehkäisevän päihdetyön laatukäsikirja: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104420/KID2013_021_verkkojulkaisu.pdf?sequence=1)

Lähteet

Kiikkala, Irma 2006. Hyvä elämä – hyvä mieli. Mielenterveystyön puutteita ja parannusehdotuksia. Suomen Mielenterveysseura. Mielenterveysseuran valtakunnallinen suunnitelutyöryhmä. Lieto: Painoprisma Oy.

Kuivakangas, Johanna & Keskinen, Marjo 2012. Ehkäisevä työ – toiveita, tekoja ja yhteistä hyvää. Teoksessa Yhteisöpedagogiikan uudet avaukset. Kuivakangas, Johanna (toim.). Sarja C oppimateriaaleja. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu.

Lastensuojelulaki (2007/417).

Mehtonen, Tuija 2011. Sosiaalisen vahvistamisen osaaminen. Teoksessa Sosiaalinen vahvistaminen kokemuksina ja käytänteinä. Lundbom, Pia & Herranen, Jatta (toim.). Sarja C oppimateriaaleja. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu.

Nuorisolaki (2006/72).

Pylkkänen, Sanna & Viitanen, Reijo & Vuohelainen, Elsi 2009. 2. uudistettu painos. Mitä on nuorisoalan ehkäisevä päihdetyö? Laadukkaan päihdekasvatuksen tukimateriaali. Preventiimi – nuorisoalan ehkäisevän päihdetyön osaamiskeskus. Sarja C oppimateriaaleja. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu.

Saukkonen, Anu 2012. Moniammatillinen työ Kiimingin kunnassa. Teoksessa MoSpa – Nuorisotyön monialaisuutta kehittämässä. Kyriönlampi, Taina (toim.) Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu.

Soikkeli, Markku & Warsell, Leena (toim.) 2013. Laatutähteä kiertämässä. Ehkäisevän päihdetyön laatukäsikirja. Terveiden ja hyvinvoinnin laitosp.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2011. Sosiaalisesti kestävä Suomi 2020. Sosiaali- ja terveyspolitiikan strategia. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2011:1. Viitattu 4.10.2013. http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=39503&name=DLFE-14357.pdf

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005. Oppaita 56. Toinen, tarkistettu painos. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakes.

Kirjoittajat

Mikko Ahtila, nuoriso- ja vapaa-ajan ohjaaja, puheenjohtaja, Monon Side ry

Anna Erkkö, KM, psykologian opettaja, projektisuunnittelija, Suomen Mielenterveysseura ry/ Mielenterveystaidot nuorisotyöhön –rantauttamishanke

Tea Glumerus, terveydenhoitaja, Helsingin sosiaali- ja terveysvirasto/Verkoterkkarit

Marjo Hannukkala, KL, AO, työnohjaaja, hankejohtaja, Suomen Mielenterveysseura ry/ Mielenterveystaidot nuorisotyöhön –rantauttamishanke

Riikka Helenius, nuoriso- ja vapaa-ajan ohjaaja, erityisnuorisotyöntekijä, Liedon kunta

Shirley Hubara, valt. yo, projektisuunnittelija, A-klinikkasäätiö/Lasinen lapsuus-toiminta

Hanna Hänninen, sosionomi (YAMK), ehkäisevä päihdetyöntekijä, Riihimäen kaupunki/Nuorten palvelupiste Nuppi

Kimmo Jouhki, psykiatrinen sairaanhoitaja, Jyväskylän kaupunki/Nuorten aikuisten palvelukeskus

Leena Kurki, KT, dosentti, Tampereen yliopisto

Tarja Kuula, YTM, Soc.BA (Hons.), lehtori, Humanistinen ammattikorkeakoulu

Marjo Laamo, kasvatust. kand., Friends-suunnittelija, -kouluttaja, Aseman Lapset ry

Pauliina Lampela, YTM, hankevastaava, Nuorten Palvelu ry/ Kauppakeskusten nuoret -hanke

Susanna Leimio-Reijonen, YTM, ehkäisevä mielenterveys- ja päihdetyön seutukoordinaattori, Sosiaalialan osaamiskeskus Verso

Mikko Leppävuori, nuorisosihteerii, projektipäällikkö, Nuorten Palvelu ry/ ABC kohtaa nuoria -hanke

Tiina Markkula, kättilö-terveydenhoitaja (YAMK), Helsingin sosiaali- ja terveysvirasto/Verkkoterkkarit

Elina Marttinen, PsM, suunnittelija, tutkija, Nyyti ry

Antti Maunu, VTM, erityissuunnittelija, Ehkäisevä päihdetyö Ehyt ry

Maarit Nousimaa, sosionomi (YAMK), verkkopedagogi, Ehkäisevä päihdetyö Ehyt ry

Noora Paakki, sosionomi (YAMK), kehittäjä, Humanistinen ammattikorkeakoulu/Preventiimi

Tuula Pajunen, lasten ja nuorten erityisohjaaja, toiminnanohjaaja, Monon Side ry

Petra Pohjonen, YTK, yhteisöpedagogi (AMK), ehkäisevän huumetyön suunnittelija, YAD Youth Against Drugs ry

Tomi Pruuki, TK, uskonnon opettaja, projektityöntekijä, Suomen Mielenterveysseura ry/Mielenterveystaidot nuorisotyöhön -rantauttamishanke

Anu Pärssinen, YTM, sosiaalityöntekijä, projektikoordinaattori, A-klinikka-säätiö/Lasinen lapsuus-toiminta

Virpi Ruuska, sosionomi (YAMK), koulutussuunnittelija, Humanistinen ammattikorkeakoulu

Minna Savolainen, TtM, erikoissairaanhoitaja, palvelupäällikkö, Nyyti ry

Henriikka Strengell, YTK, projektikoordinaattori, Nuorten palvelu ry/ABC kohtaa nuoria -hanke

Joni Söderman, YTM, KTM, kehittäjä, Music Against Drugs ry

Mari Tapio, YTM, kehittäjä/projektipäällikkö, Humanistinen ammattikorkeakoulu/Selvästi parempi mieli -kehittämishanke

Sampo-Ilmari Tuhkalehto, liiketalouden ylioppilas, toiminnanjohtaja, Music Against Drugs ry

Elsi Vuohelainen, KM, kehittämispedagogi, Humanistinen ammattikorkeakoulu/Preventiimi

